

ТАТАР ПАЗАРДЖИК. ИZСЛЕДВАНИЯ И ДОКУМЕНТИ

ТАТАР ПАЗАРДЖИК
ОТ ОСНОВАВАНЕТО НА ГРАДА ДО КРАЯ НА XVII ВЕК

Изследвания и Документи

Григор Бойков

София 2008

Изданието е осъществено с финансовата
подкрепа на ОБЩИНА ПАЗАРДЖИК

Научна редакция: доц. д-р Иван Първев

© Григор Бойков – автор

© Ростислав Димитров – художник на корицата

© Издателство АМІСПІА 2008

ISBN: 978-954-92291-1-0

На корицата: Разрушените кервансарай и имарет на Дамад Ибрахим паша и влизането на руските войски в Татар Пазарджик през 1877 г. – Dick de Lonley. *A travers la Bulgarie*. Paris, 1888.

*На Мария Калицин
за огромния ѝ, но недооценен принос
за развитието на османистиката в България*

СЪДЪРЖАНИЕ

ЧАСТ I – ИЗСЛЕДВАНИЯ

<i>Встъпителни думи</i>	ix
Глава I. <i>Татар Пазарджик от създаването на града до втората половина на XV век</i>	
Въведение	1
Хипотези и датировки за създаването на Пазарджик	2
Баязид II и кримските татари – основатели на Пазарджик през 1485 г.	2
Миннет Бей и татарите от Искилип – основатели на Пазарджик през 1418 г.	6
Номадите от Сарухан – основатели на Пазарджик през 1395 г.	18
Преселението на татарите на Актав и създаването на Пазарджик през 1398 г.	21
Развитието на Пазарджик от 1398 г. до втората половина на XV век	30
Глава II. <i>Татар Пазарджик от втората половина на XV до началото на XVII век</i>	
От акънджийски център към османски град – „османизацията“ на Татар Базаръ, 1472-1570 г.	33
Османският Пазарджик в периода 1570-1614 г.	61
Глава III. <i>Татар Пазарджик в османските джизие и авариз регистри от XVII в.</i>	82
<i>Списък на таблиците, фигурите и графиките</i>	109
<i>Таблицы, фигури и графики</i>	111

Част II – Документи за историята на град Татар Пазарджик
през XV-XVII век

<i>Документ 1.</i> Откъс от акънджийски регистър от 1472 г.	139
<i>Документ 2.</i> Подробен тапу тахрир регистър от 1516 г.	147
<i>Документ 3.</i> Подробен тапу тахрир регистър от 1525 г.	157
<i>Документ 4.</i> Съкратен тапу тахрир регистър от 1530 г.	167
<i>Документ 5.</i> Подробен тапу тахрир регистър от 1570 г.	171
<i>Документ 6.</i> Подробен джелепкешански регистър от 1580 г.	183
<i>Документ 7.</i> Подробен тапу тахрир регистър от 1596 г.	187
<i>Документ 8.</i> Подробен тапу тахрир регистър от 1596 г.	199
<i>Документ 9.</i> Подробен тапу тахрир регистър от 1614 г.	207
<i>Документ 10.</i> Авариз-хане регистър от 1621-1622 г.	225
<i>Документ 11.</i> Подробен джизие регистър от 1625-1626 г.	229
<i>Документ 12.</i> Подробен джизие регистър от 1641-1642 г.	233
<i>Документ 13.</i> Подробен авариз регистър от 1686 г.	241
<i>Документ 14.</i> Съкратен авариз регистър от 1686 г.	249
<i>Документ 15.</i> Подробен джизие регистър от 1694 г.	253
<i>Документ 16.</i> Подробен джизие регистър от 1696-1697 г.	273
<i>Документ 17.</i> Подробен джизие регистър от 1697-1698 г.	305
ТЕРМИНОЛОГИЧЕН РЕЧНИК	329
БИБЛИОГРАФИЯ	334
ПОКАЗАЛЕЦ	347

ВСТЪПИТЕЛНИ ДУМИ

Историята на Балканите под османска власт, материя която за огромна част от населението на Югоизточна Европа е болезнено чувствителна, след повече от век занимания и значимите приноси на историци, филолози, етнографи, краеведи и т.н., все още едва прави първи стъпки към цялостното пресъздаване на колоритната мозайка от народи и религии, съжителствали някога по тези земи. Процесите и проблемите, съпътстващи раждането на националните държави в региона, концентрират в голяма степен изследователското внимание и периодът, предшестваш балканските „ренесанси“, като цяло е изследван в далеч по-малка степен. Липсата на достатъчен интерес от страна на историците към периода от османското завоевание на Балканите до края на седемнайстото столетие е предопределил и незавидната му съдба на най-слабо изследван период от българската история, а незаслуженият етикет „тъмни векове“, до неотдавна приписван му щедро от историците, е най-точната илюстрация за нивото на познанието ни за тези иначе динамични и интересни времена.

Без ни най-малко да омаловажаваме приносите и достиженията на българската историография в миналото, трябва да отбележим, че поне що се отнася до разглеждания период, ред обективни и субективни фактори са препятствали неговото безпристрастно и по-задълбочено проучване. Самият характер на материята, лесно податлива на идеологически внушения, поради факта, че в същността си балканските национализми се обединяват около отрицанието (антиимперско, оттам – антиосманско, а твърде често преливащо в антитурско), предполага резултатите от изследователската работа да бъдат изцяло доминирани от духа на своето време и твърде често да бъдат категорично отхвърляни от следващото поколение. Като най-съществен проблем и сериозно обективно препятствие пред изследователите на първите няколко века османска власт на Балканите може да бъде посочен въпросът с недостъпността на изворовия материал, който би могъл да послужи за създаването на стабилни исторически реконструкции. Освен че необходимите източници в голямата си част са написани на османско-турски език, който за съжаление едва малцина съвременни българи умеят да използват, тяхното съхранение и достъпност твърде често са в разрез с интересите и възможностите на изследователите. Публикуваната у нас поредица от „Турски извори за българската история“ е безспорно огромен принос, но на фона на наличните милиони архивни единици с ценни османски документи, които все още очакват своите първи читатели, напомня на

една дребна капка в огромния океан от документация, съхранявана дори и само в България и Турция. Пътят към нашето по-добро познаване и разбиране на същността на османския период на Балканите преминава през издирването и публикуването на по-лесно достъпни езици на серии от архивни и наративни източници, които да положат стабилна основа за изграждането на следващи разработки върху най-разнообразни аспекти от историята на балканските народи под османска власт. Този процес несъмнено ще отнеме дълги години и спешната нужда от привличането на по-голям брой ангажирани в него изследователи е очевидна. Тъжна констатация е фактът, че докато в Турция осъзнаването на тази необходимост през последните 20-30 години довежда до сформирването на специализирани екипи, които работят по публикуването на османски документи от архива в Истанбул, у нас съществуващата и утвърдена традиция в това отношение е изправена пред гибел.

Тази книга е опит за привличането в научен оборот на скромнен набор от османски административни документи, свързани с интересната и драматична история на един от значимите градове в България. Макар и на пръв поглед на фона на огромната маса от архивни източници, които предстои да бъдат изследвани, да изглежда нищожен опит, амбицията на автора е да бъдат подбрани, систематизирани и поднесени на читателите в достъпен и удобен за ползване вид някои от най-важните османски документи, свързани с историята на гр. Пазарджик през XV-XVII в. Предложената дълга серия от османски административни документи ще предостави както на специалисти-османисти, така и на краеведите и любителите на историята, обилен изворов материал с високо ниво на достоверност и съответно със значима стойност.

Трудът е обособен в две отделни части: Част I – Изследвания и Част II – Документи. В първата половина са поместени три самостоятелни, но логически свързани изследвания върху историята на гр. Пазарджик в периода от неговото създаване до края на XVII в. Представени като последователни глави, подредени в хронологичен ред, първото изследване акцентира върху дългогодишните дискусии по въпроса за създаването на гр. Пазарджик. Разглеждайки последователно най-влиятелните хипотези за възникването на града, авторът изтъква аргументи за тяхната категорична несъстоятелност и представя нова, неразглаждана до момента теза, според която градът е бил създаден значително по-рано от досегашните предположения на историците. В следващите втора и трета глави е очертано в груби щрихи динамичното развитие на града през XV-XVII в., съпроводено с обширни коментари върху характера на използваните извори и техните възможности и ограничения. Тези три кратки текста по никакъв начин не изчерпват колоритната история на гр. Пазарджик от края на XIV до края на XVII в. Авторската идея е да предложи една по-обща исто-

рическа рамка на развитието на града в този период като остави повечето от любопитните детайли на вниманието на местните историци, които без съмнение познават родния си град далеч по-добре.

Втората част на книгата обединява превода на седемнайсет различни по тип регистъра, датиращи от периода 1472-1697/1698 г. Тези документи, подбрани от архивите в България и Турция и разглеждани в комбинация с вече публикуваните извори от серията „Турски извори за българската история“, представляват солиден документален масив, който при внимателно проучване би могъл да очертае повечето от аспектите на демографското и социално-икономическото развитие на гр. Пазарджик през първите векове на османската власт.

Документите са представени във формат възможно най-близък до оригинала, като всяка преводна страница съответства точно на местеното от дясната ѝ страна факсимиле. Там, където е необходимо, с оглед на по-добрата четливост, някои оригинални страници са изкуствено разделени на две части, като това е указано надлежно върху съответните факсимилета. Личните имена от славянски или гръцки произход, които се срещат на страниците на документите, са представени възможно най-близко до оригинала, при все че е видно, че тяхното изписване е неправилно и нагледно за удобство на турската фонетика. Там, където използваните различни термини за обозначаването на занаяти или професии имат точен български еквивалент, са представени в превод на български. Тези, които изискват обяснителен превод или един термин на български език съответства на два или повече на османско-турски, са представени с оригиналното си звучене, изписано на кирилица, а точното значение или превод могат да бъдат открити в терминологичния речник след края на текста.

В осъществяването на това издание бях подпомогнат от много хора, чиято критика и практически съвети значително спомогнаха за подобриенето на първоначалната идея, залегнала в основата на това изследване. Бих искал да спомена едва малцина, на чиято пълна подкрепа и разбиране можех да разчитам по време на работата си над историята на гр. Пазарджик и на които дължа искрена благодарност. На първо място, освен служителите в архивите в София, Истанбул и Анкара, предоставили ми удобство за работа и всички необходими документи, това е директорът на Регионалния исторически музей в Пазарджик – Димитър Митрев, който инициира този проект и вложи значителна енергия в осигуряването на необходимите средства за неговото осъществяване. Имах привилегията ръкописът ми да бъде прегледан от няколко изключително внимателни и ерудирани четци като Махиел Кийл, Иван Първев и Василка Танкова, чиито бележки по текста и ценни коментари допринесоха за неговото допълнително

усъвършенстване. Тук е мястото да спомена и доайенът на съвременната османистика Халил Иналджък, от чиито енциклопедични знания имам възможността да се възползвам в продължение на вече седем години. Бих искал да благодаря на Халил бей и за това, че винаги успява да отдели от ценното си време, за да дискутираме моите исторически дирения и за предоставените ми непубликувани материали и негови лични бележки, които ми бяха от изключителна полза при осъществяването на това изследване. Дълга особена благодарност на Мария Баръмова, човекът на чиито плещи легна превръщането на ръкописа в книга, за дългогодишното приятелство и за безропотното посрещане на всички мои автори прищевки и капризи. Накрая, но не на последно място, благодаря на семейството си в Кадиево и Кърджали за проявеното търпение, разбиране и подкрепа и най-вече на съпругата си Мария Кипровска за неограничената помощ при работата с документите, за строгата, но поощряваща критика към текста и за това, че благодарение на нейната изследователска работа и съвместното ни съжителство една голяма част от идеите, заложили в това изследване са инспирирани от Мария или просто принадлежат на нея.

Работата с текстовете на османските хроники, освен че ми донесе безкрайно удоволствие, непрестанно ми напомняше за човека, с когото направих първи стъпки в османистиката. Предоставила на разположение на българската османистика чудесните преводи на някои от основните ранни османски автори, лукс, на който не се радват много национални историографии, Мария Калицин е и човекът, на когото цяло едно поколение историци дължим способността си да четем и разбираме езика на османската империя, поклон и благодарност!

Без съмнение, всички неминуеми грешки и неточности в текста или в превода на документите са изцяло и единствено мои.

септември 2008 г.

Григор Бойков

ГЛАВА I

ТАТАР ПАЗАРДЖИК ОТ СЪЗДАВАНЕТО НА ГРАДА ДО ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XV ВЕК

Въведение

Пазарджик е един от онези градове в България, за които е известно, че са основани през османския период. За разлика от редица други наши селища обаче, чието основаване е проучено подробно и аргументирано в историческата литература, Пазарджик не се е радвал на подобно внимание от страна на специалистите историци-османисти. При все това, въпросът за датата на основаването на града и неговите фактически създатели е тема, занимавала умовете на мнозина местни изследователи и любознателната пазарджишка общественост от XIX век до ден днешен. Представени са редица разнородни хипотези, чиито качества като историческо четиво варират в широките рамки от романтично-възрожденска, патриотична литература до сериозни исторически изследвания. От друга страна, въпросът за създаването на Пазарджик е разглеждан мимоходом и от плеяда историци, специалисти по османска история, но в работи, третиращи съвсем различни проблеми от историята на османската държава. Така Пазарджик е останал в периферията на вниманието на специалистите и изказаните версии за неговото възникване са също така разнородни и в някои случаи дори напълно необосновани.

Необходимо е веднага да направим уговорката, че макар въпросът за датата на създаването на Пазарджик и неговите фактически основатели да е бил обект на ред изследвания, за съжаление все още не е намерил изчерпателен и категоричен отговор. Главна причина за съществуващата неяснота по този съществен въпрос е, че османските архивни и наративни източници, които биха предоставили на местните изследователи нужната информация за изграждането на една по-обоснована и достатъчно аргументирана теза, са недостъпни на български език. Настоящата работа ще се спре и разгледа в детайли по-значимите от предложените хипотези и датировки, третиращи въпроса за основаването на Пазарджик, а внимателният им прочит и анализ ще илюстрира тяхната несъстоятелност, изтъквайки аргументи за категоричното им отхвърляне. Нещо повече – на базата на новоиздирени и вече известни, но неизползвани в този контекст извори от архивите в България и Турция, подкрепени със сведения, съдържащи се в османските и византийските

наративни текстове, авторът на тези редове си поставя амбициозната задача да внесе известна яснота по въпроса за основаването на Пазарджик, представяйки съвсем нова, непозната до този момент хипотеза. Представените аргументи ще покажат, че създаването на Пазарджик следва да се отнесе далеч по-рано от времето, посочено в досегашните изследвания, а градът е бил незаслужено осъден от историците на близо век „загуба“ от собствената му история.

Хипотези и датировки за създаването на Пазарджик

Самото име на града – Татар Базаръ (Пазарджък/Пазарджик) подсказва, че в неговото основаване активно участие е взела неизвестна до момента група от татари, давайки му име, просъществувало до 30-те години на миналия век. Тъкмо въпросът кои точно татари и през коя година са основали града е обект на дискусия и противоречие в публикуваните до момента изследвания. Изказаните в историографията предпочитания към тази или онази татарска група не почиват на сериозна изворова база, която да аргументира представените тези, а по-скоро оставят у читателя впечатление, че са построени върху догадки, а авторите им са разчитали най-вече на историческата си интуиция. Нека разгледаме в детайли двете най-популярни датировки за основаването на Пазарджик и влизайки в задочна дискусия с авторите им, да предложим доказателства, които показват, че е невъзможно нито предложените дати, нито считаните за основоположници на града татари да бъдат коректни и следва да бъдат отхвърлени като неправилни. Избраният формат на изложението налага да разгледаме дискутираните тези поотделно, а те в най-общи линии се свеждат до следните две трактовки: според първата, по-популярна версия, аккермански (кримски) татари, преселени от султан Баязид II (1481-1512) в пловдивското поле през 1485 г., са основателите на града; другата, по-малко позната, но набираща популярност теза твърди, че татарите на Миннет Бей, депортирани от султан Мехмед I (1413-1421), от околностите на Искилип (Централен Анадол) в района на Филибе, трябва да бъдат считани за основатели на Пазарджик.

Баязид II и кримските татари – основатели на Пазарджик през 1485 г.

„Традиционната“, по-популярна теза, която след внимателен прочит на съществуващата библиография, изглежда че се е зародила през XIX в., се оказва дотолкова устойчива, че е възприета от уважавани изследователи дори и в края на XX в. Добрият познавач на балканската действителност през османския период – Махиел Кийл, е посветил на развитието на Татар Пазарджък през XV-XIX в. две свои отлични статии, които са основа на знанието ни за историята на града през разглеж-

дания период.¹ В тези си изследвания холандският османист посочва, че градът е основан от преселените от султан Баязид II кримски татари след похода му срещу черноморските крепости Килия и Аккерман, като ни отправя към значимата студия на Франц Бабингер, дискутираща различни аспекти от ранно-османската история на Румелия.² Интересното в случая е, че тезата на известния немски тюрколог, представяща кримските татари като основатели на града през 1485 г., не почива на собствено изследване, а е изцяло базирана на по-ранните работи на Константин Иречек и Иван Батаклиев.³ От друга страна, по този така важен въпрос, изглежда Иречек⁴ и Батаклиев⁵ разчитат единствено на сведенията, съдържащи се в известната публикация на Стефан Захариев от 1870 г., в която авторът заявява, че черпи информацията си от „старите повести и някои турски ръкописи“⁶. Погледнато в обратен ред, цяла една историографска традиция, просъществувала повече от век, се базира на фриволюното и неясно сведение, оставено ни от Захариев – източник и без друго доказано неблагонадежден.

Според наивния разказ на възрожденския автор, Аккерманските татари, преселени от султан Баязид II през 1485 г. се заселили на място, където околните села се събирали на пазар (оттам и названието Татар Пазарджък), а управлението им било възложено на водача им Саръ-хан Бей, който пък се настанил в обезлюденото с. Загорово, като така възникнал Саруханбейлю (дн. гр. Септември). Първите татарски заселници в Пазарджик, според Захариев, се обединили в махалата на Хаджъ

¹ Machiel Kiel. "Tatar Pazarcık. A Turkish Town in the Heart of Bulgaria, Some Brief Remarks on its Demographic Development 1489-1874." – В: X. *Türk Tarih Kongresi, Ankara 22-26 Eylül 1986. Kongreye Sunulan Bildiriler*, том V (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994), 2567-2581 и значително по-подробната и разширена версия – idem. "Tatar Pazarcık. The Development of an Ottoman Town in Central-Bulgaria or the Story of How the Bulgarians Conquered Upper Thrace Without Firing a Shot." – В: Klaus Kreiser, Christoph Neuman (съст.), *Das Osmanische Reich in seinen Archivalien und Chroniken, Nejat Göyünc zu Ehren* (Istanbul: In Kommission bei Franz Steiner Verlag, 1997), 31-67. Последната бе наскоро публикувана и в превод на български език. Вж. Кийл, М. Татар Пазарджък. Развитие на един османски град в Централна България или историята за това как българите превзеха Горна Тракия без нито един изстрел 1485-1874 г. – В: idem. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, 194-221.

² Kiel, "Tatar Pazarcık. A Turkish Town in the Heart of Bulgaria", 2568; Кийл, Татар Пазарджък, с. 199. Тук коректността изисква да спомена, че в частна кореспонденция и разговори, проф. Кийл е изтъквал нееднократно, че никога не е намирал датировката „Баязид II (1485 г.)“ достатъчно убедителна, но тъй като не успял да открие източници, които категорично да я отхвърлят, решил да я възприеме.

³ Franz Babinger. *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert)* (München-Brünn: R. M. Rohrer, 1944), 68.

⁴ Иречек, К. Военният път от Белград за Цариград и балканските проходи. Историко-географска студия. – Българска историческа библиотека № 4, том 4, 1932, с. 29, 96-97.

⁵ Батаклиев, И. Град Татар-Пазарджик. Историко-географски преглед. София, 1923, 75-78. Вж. също и преработеното, разширено и допълнено издание – Батаклиев, И. Пазарджик и Пазарджишко. Историко-географски преглед. София, 1969, 184-186.

⁶ Захариев, Ст. Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза (Фототипно издание с коментар), София, 1973, с. 41.

Кълъч, който построил и първата джамия в града.⁷ Повече от явно е, че Захариев смесва два отделни епизода от историята на преселенията на население в Горна Тракия през ранния османски период: депортацията на номади от Сарухан (Мала Азия) през 1395 г. и на кримски татари от 1485 г., т.е. събития разделени във времето от един век. Впрочем заселването на номади от района на Сарухан в пловдивското поле и възникването на гр. Саруханбейлю е споменато в повечето османски наративи и ще бъде разгледано подробно по-долу в настоящата работа. Обявената от Захариев за „най-ранна“ махала на града е очевиден анахронизъм, засвидетелстван в османските административни документи – махалата Хаджъ Кълъч се появява едва в края на XVI в., но не като нова махала, а като друго име на оригиналната махала Хелваджъ Барак, като с времето измества старото име. Отчитайки благородните цели на възрожденския автор, следва да се отбележи, че предложените от Захариев сведения са или отражение на битуващите тогава местни легенди и предания или са плод на творческата изобретателност на автора. При всяко едно положение бележките на Захариев за създаването на Пазарджик не могат да послужат като извор на съвременната историческа наука.

Колкото и „подозрителна“ и базирана на мнимо сведение да изглежда датировката 1485 г., доскоро историографията не бе в състояние да я отхвърли категорично на базата на достоверни архивни материали. Най-ранният официален османски документ, споменаващ града Татар Базарджък, оповестен в досегашните изследвания, датира едва от 1488 г.⁸ Въпросният документ, споменат за пръв път от Руси Стойков, е регистър на соларите (*tuzciyan*) на територията на Тракия, съхранен в Ориенталския отдел на Народната Библиотека. Наред с други, в дефтера е записан и единственият солар – „Хамза кюлхани⁹, син на Деде“ – от гр. Татар Базарджък, спадащ към нахията Филибе¹⁰. Спецификата на извора не позволява каквито и да са по-нататъшни наблюдения върху населението на Пазарджик, но свидетелства красноречиво, за това че през 1488 г. Пазарджик е бил вече регистриран като град, което дори и само по себе си да е повод за основателно съмнение, все още не е причина за обявяването на датировката 1485 г. за грешна. Привличането в научен оборот на един пренебрегнат досега източник, може да ни даде нужната увереност да отхвърлим категорично тезата, че Пазарджик е основан през 1485 г. от Аккерманските татари, преселени по заповед на султан Баязид II.

⁷ Захариев, Татар-Пазарджишката кааза, с. 41.

⁸ Стойков, Р. Наименования на български селища в турски документи на Ориенталския отдел на Народната библиотека „В. Коларов“ от XV-XVI-XVII и XVIII век. – Известия на Народната библиотека „В. Коларов“ за 1959, № 1, 1961, с. 442.

⁹ *külhani/gülhani* (пер.) – огняр в хамам; този който се грижи за пещите в хамама.

¹⁰ НБКМ, ОАК 121/9, f. 28a.

В регистър за събирането на извънреден данък за нуждите на акънджийския корпус¹¹ от 1472 г., съхраняван в НБКМ¹², наред с други селища в Горна Тракия е записано и податното население на „град Базар-и Татар Йенидже, спадащ към Филибе“, т.е. съвременният град Пазарджик. Според данните от регистъра, градът има 6 махали и е населен изцяло от мюсюлмани, като добавката към името му „Йенидже“ подсказва неотдавнашното му основаване или скорошното му издигане до статута на град (*kasaba*). Която и от версиите да предпочетем, документът недвусмислено показва, че тезата, според която Татар Базаръ е бил създаден от Аккерманските татари, преселени от султан Баязид II през 1485 г., следва да бъде категорично и окончателно изоставена, след като е видно, че по времето на Баязидовия предшественик султан Мехмед II (1444-6, 1451-1481) селището вече е съществувало. Нещо повече, Пазарджик е описан от османския администратор като град, което е ясна индикация за недотам скорошното му основаване, а предполага един неопределен времеви период, необходим за неговото развитие и превръщането му в селище от градски тип.

След като веднъж установихме, че Пазарджик категорично съществува през 1472 г., нека насочим вниманието си отново към османските документи в търсене на податки за неговата по-ранна история, респективно за датата на основаването на града. Подробният тимарски регистър от 1516/1519 г. е най-ранният източник, съдържащ значима за това изследване информация и сигурна индикация за това, че през 40-те години на XV в. градът/селището вече е бил факт на картата на Тракия.¹³ Макар и от по-късно време, документът хвърля известна светлина върху предхождащия го период, предоставяйки на изследователите още един твърд *terminus ante quem* за основаването на града. В съгласие с установената административна практика, след подробния списък на главите на податните домакинства в Татар Базаръ, регистърът съдържа сумарна бележка за приходите от града, предназначени за издръжката на владееца на тимара. Измежду другите е записан и приход от „воденицата на Шихабеддин паша“¹⁴, придружен от динк на същия паша, който се

¹¹ Акънджиите (от тур. *akin* – набег, грабителски поход) са леко, мобилно конно формирование, разположено в граничните области (*uc*) под командата на граничните бейове (*ucbeyleri*), а след пълното им интегриране в „класическата“ османска военна система, са подчинени на санджак-бейовете. Акънджиите извършват диверсионно-грабителски походи на вража територия и служат за предни разузнавателно-охранителни части на османската армия в поход. За структурата, рекрута и организацията на акънджийския корпус Вж. Aurel Decei. „Akıncı“, *EP*; Mariya Kiprovska. *The Military Organization of the Akıncıs in Ottoman Rumelia*, (непубликувана дипломна работа, Bilkent University, 2004).

¹² НБКМ, Ориенталски отдел, сиг. Пд 17/27, ф. 17b и сиг. ОАК 94/73, ff. 32-33. Вж. Част II – Документи, за превод и факсимиле на документа.

¹³ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (=BOA), *Tapu Tahrir Defterleri* (=TD) 77, Вж. Част II – Документи, за превод и факсимиле на документа.

¹⁴ „Воденица на Шихабеддин паша, камъка – 3, 90 [акчета]“, BOA, TD 77, f. 635.

споменава изрично като прикрепен към вакъфа му.¹⁵ Въпросният Шихабеддин паша е румелийският бейлербеи (Хадъм) Хаджъ Шихабеддин паша от времето на султаните Мурад II и Мехмед II, който в началото на 40-те години на XV век строи във Филибе комплекс, включващ медресе, имарет и завие, по-късно превърнато в джамия и го снабдява с богат вакъф. Гробницата (*türbe*) и джамията на Шихабеддин паша са запазени в добро състояние и до днес след изключителната реставрация на арх. Мушанов през 70-те години на миналия век.¹⁶

Фактът, че османският документ засвидетелства наличието на воденица и динк в Пазарджик към средата-края на 40-те години на XV в., показва недвусмислено, че селището вече е съществувало по това време. Невъзможно е да се каже дали тогава Пазарджик вече е започнал да придобива градски облик или пък е представлявал село, което тепърва предстои да се издигне до град, но повече от явно е, че неговото основаване трябва да се търси в годините, предхождащи средата на XV век. Наличните архивни материали не биха могли да ни предоставят повече полезна информация, което предполага да обърнем поглед към съществуващите наративни източници, които лежат в основата на изграждането на втората хипотеза за създаването на града, която ще бъде разгледана тук.

Миннет Бей и татарите от Искилип – основатели на Пазарджик през 1418 г.

Казаното дотук не отхвърля възможността втората по-значима теза за създаването на Пазарджик, която сочи за негови основатели Миннет Бей и татарите му от Искилип¹⁷ през 1418 г., да бъде коректна. За неин

¹⁵ „Динк на Хаджъ Шихабеддин, вакъф на джамията, камъка – 2, 40 [акчета]”, ВОА, TD 77, f. 635. Индикация също и за ранното разпространение на оризарството в района.

¹⁶ За вакъфите на Шихабеддин паша в Пловдивско Вж. Мутафчиева, В. Нови османски документи за вакъфите в България под турска власт. – Известия на Държавните архиви, т. 6, 1962, 271-273, както и по-теоретичната разработка на същия автор върху „градските вакъфи”, включваща и данни за Шихабеддиновия вакъф във Филибе - Мутафчиева, В. За ролята на вакъфа в градската икономика на Балканите под турска власт (XV-XVII в.). – Известия на Института по история, т. 10, 1962, 121-143. Надписът на Шихабеддиновата (имарет) джамия в Пловдив е публикуван и коментиран от Татарлъ, И. Турски култови сгради и надписи в България. – Годишник на Софийския Университет, Факултет по Западни филологии, кн. 60, 1966, 593-600. Данни за лицата, които получават заплатата от вакъфите на Шихабеддин паша за 1638-1639 г. у İbrahim Sezgin. “Filibe’deki Şehabeddin Paşa Vakıfları.” – В: Meral Bayrak et al. (съст.), *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2005. Bildiriler Kitabı* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2005), 347-355. Общо за Шихабеддиновите вакъфи с множество документални отпратки в М. Таууиб Гökбилгин. *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsi. Vakıflar-Mülkler-Mukataalar* (İstanbul: Üçler Basımevi, 1952), 255-261.

¹⁷ Дн. гр. Искилип, Централна Анатолия, северозапад от гр. Чорум.

основоположник в началото на XIX в. може с основание да бъде считан големият ориенталист Йозеф фон Хамер. В обемистата си „История на Османската империя“ Хамер рядко надхвърля информацията, предложена от наратива, който е избрал, за да опише дадено събитие и по същество представлява една солидна компилация на известните му османски хроники.¹⁸ Неговото повествование често се припокрива абсолютно с текста на използвания извор и в много случаи е преразказ или дори почти буквален превод на представеното в съответната хроника. В този смисъл за изследователя не е трудно да открие конкретния извор на Хамер, дори и в случаите когато не е изрично упоменат. Ако съсредоточим вниманието си върху интересувания ни епизод – депортирането на Миннет Бей в пловдивското поле (Конуш Хисаръ) и респективно създаването на Пазарджик, не би било трудно да установим, че в тази си част текстът на Хамер е изцяло заимстван от значимата османска компилативна хроника на Нешри.¹⁹ Особеното и от изключително значение в случая е, че Хамер прави една важна добавка, която не принадлежи към текста на Нешри – „на нея [татарската колония на Миннет Бей – Г. Б.] се дължи основаването на града, разположен на пътя между Филипополис и Константинопол, съвсем близо до първия от двата града, наричан до ден днешен Татарбазаръ, т.е. пазар на татарите“²⁰, като отправката в текста на Хамер оставя у читателя впечатлението, че тази значима добавка се съдържа в произведението на Кятиб Челеби „Румелия и Босна“, публикувано в превод на немски от самия него.²¹ Описанието на Кятиб Челеби обаче не съдържа подобна информация, което навежда на мисълта, че Хамер, без в никакъв случай да подценяваме значимостта на труда му, доста произволно решава, че заселилите се в Конуш (макар и да посочва точно къде се намира – между Филибе и Истанбул, много близо до първия) татари са основателите на Пазарджик.

Тезата на Хамер, според която преселените в Конуш татари са основателите на Пазарджик, намира радушен прием и в известната студия на Йомер Лютфи Баркан за депортациите в Османската империя като

---

¹⁸ Joseph von Hammer-Purgstall. *Geschichte des Osmanischen Reiches, Grossentheils aus bisher unbenutzten Handschriften und Archiven* (Pest, 1827). Настоящата работа се базира на превода на френски език *Histoire de l'Empire ottoman, depuis son aurigine jusqu'à nos jours*, traduit par J. J. Hellert (Paris, 1835-1843).

¹⁹ Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman*, t. 2, 180-181.

²⁰ Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman*, t. 2, 180.

²¹ *Rumeli und Bosna. Geographisch beschrieben von Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa*, превод и коментар на Joseph von Hammer (Wien: Im Verlage des Kunst- und Industrie-Comptoirs, 1812), 55-56, както и в превод на български от немския превод на Хамер – Аргиров, Ст. Румелия и Босна. Географски описал Мустафа бен Абдуллах Хаджи Калфа. (от немското издание на Йозеф фон Хамер, превел и снабдил с обяснителни бележки Стоян Аргиров) – Архив за поселищни проучвания, кн. II, 1938, с. 100.

метод на колонизация.²² Турският историк използва османския превод на историята на Хамер²³ и поради спецификата на езика, не е чудно, че не е съумял да различи добавката на Хамер към превод-переразказа на хрониката на Нешри. В добавка към този разказ, Баркан предлага и интересното, но твърде съмнително сведение на Евлия Челеби, според което градът се нарича Татар Пазарджък заради татарското племе, преселено на това място от Гази Худавендигяр (Мурад I).²⁴

Преди да разгледаме в детайли представения в османските наративи разказ за депортирането на Миннет Бей и татарите му в Конуш, нека се спрем на една съвсем скорошна публикация, която за разлика от всички преждеспоменати трудове, третиращи основаването на Пазарджик периферно, има за цел да отговори на въпроса кога е основан градът и предлага твърде любопитна версия за неговите основоположници.²⁵

Накратко, според тезата, предложена от Тодор Балкански, „действителният основател на града през 1420[?] г. е османският владетел *Мехмед: Мохамед I Челеби* в лицето на своя представител *Минети[?] бег*“²⁶ като „причина за основаването на града е заточването на [племето] *татар пазарджик*, които по време на Анкарийската битка преминават към своите [от племето] *татар пазар*“²⁷ на страната на Тимур. На базата на „езиковата фактология“ Балкански заключава, че „куманизираните кавказци от чернобългарски произход с племенното име *пазар* и алоетноним *татари*“²⁸ дават начало на града.²⁹ Авторът базира заключенията си на българския превод на хрониката на Нешри, направен по изданието на турското историческо дружество, в чиито основен ръкопис съществуват някои пропуски и неточности в интересуващата ни част, за които ще стане дума по-долу. Балкански доста свободно интерпретира достъпния му текст и макар и да полага значителни усилия, изложени на редица страници, в крайна сметка представя доста неубедителна, на места противоречаща си теория, често имаща спекулативен характер.

Множеството неточности в работата на Балкански не са обект на настоящото изследване, а и не е нужно да се задълбочаваме в пропуските на автор, който се е опитал добросъвестно да се справи с материя, която не познава. В крайна сметка сред достойнствата на труда на

²² Ömer Lütfi Barkan. "Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15 (1953-54): 211. = "Sürgünler III".

²³ Joseph von Hammer-Purgstall. *Devlet-i Osmaniye Tarihi: Mebadisinden Kaynarca ahidnamesine kadar*, Mehmed Ata (çev.) (Istanbul: 1329/1910-1911).

²⁴ Barkan, "Sürgünler III", 210.

²⁵ Балкански, Т. Пазарджик и Пазарджишко в светлината на езиковата археология. Имена, основаване, основатели. Велико Търново, 2005.

²⁶ Балкански, Пазарджик, с. 255.

²⁷ Балкански, Пазарджик, с. 254.

²⁸ Балкански, Пазарджик, с. 253; 81-82.

²⁹ Балкански, Пазарджик, 66-70.

Балкански следва да се отбележи, че категорично, макар и по-скоро интуитивно, отхвърля идеята Пазарджик да е създаден по времето на Баязид II и подкрепя предложения от Хамер вариант.

Оставяйки на страна публикацията на Балкански, нека съсредоточим вниманието си върху разказа за заселването на Миннет Бей и татарите му в Конуш, така както е представен в османската наративна традиция. Тук е нужно да направим някои разяснения за характера на изворите, които ще ни послужат за реконструкцията на епизода с преселението на татарите от Искилип в пловдивското поле.

В османската литература от втората половина на XV в. и началото до средата на XVI в. могат ясно да бъдат разграничени няколко основни направления или традиции в съставянето на историческите наративи, които имат отношение към разглежданите тук проблеми.³⁰ От една страна, съществува цял корпус от анонимни „Истории на османския двор“, които по същество представляват кратки хроники на опростен език и за разлика от „официозните-дворцови“ хроники са адресирани към по-широка аудитория. Най-вероятните потребители на тези „народни“ хроники са съсредоточените в пограничните райони воини-борци за вярата (*gazi*), неизменно съгътстващите ги дервиши от различни хетеродоксни религиозни течения и т.н. или всички онези социални елементи в османското общество, формиращи т. нар. „гранична култура“ (*uc kültürü*).³¹ Информацията, съдържаща се в тези събирателно наричани „аноними“, в голяма степен се припокрива с далеч по-подробното изложение, предложено в хрониките, изготвени по поръчка на османските владетели, но същевременно в редица случаи „анонимите“ представляват изключително ценен извор, свидетелстващ за събития, премълчани или представени превратно от официалните османски хронисти. Първата критична публикация на сбор от анонимни „Истории на османския двор“, подбрани от редица европейски библиотеки, е дело на Фридрих Гизе и става известна като „аноним на Гизе“ (*Anonimous Giese*)³², в последствие допълнена с информация за копия, открити след публикацията на Гизе от Нихат

³⁰ По този въпрос Вж. основополагащите изследвания на Халил Иналджък и Виктор Менаж - Halil İnalçık. "The Rise of Ottoman Historiography." - В: idem. *From Empire to Republic. Essays on Ottoman and Turkish Social History* (Istanbul: Isis Press, 1995), 1-16, първо публикувана В: Bernard Lewis and P. M. Holt (съст.), *Historians of the Middle East* (London: Oxford University Press, New York - Toronto, 1962), 152-167; Victor Ménage. "The Beginnings of Ottoman Historiography." - В: Bernard Lewis and P. M. Holt (съст.), *Historians of the Middle East*, 168-178; idem. "The Menâqib of Yakhshi Faqîh." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 26:1 (1963): 50-54.

³¹ Формирането на т.нар. гранична (*uc*) култура и нейните съставни елементи и идеология е обект на множество изследвания и дискусии. Обобщение на досегашните публикации Вж. у Halil İnalçık. "Periods in Ottoman History, State, Society, Economy." В: Halil İnalçık - Günşel Renda (съст.), *Ottoman Civilization* (Ankara: Ministry of Culture, 2004), 41-59.

³² *Die altosmanischen anonymen Chroniken, in Text und Übersetzung herausgegeben von Dr. Friedrich Giese. Teil I: Text und Variantenverzeichnis* (Breslau, 1922).

Азамат.³³ Към тази група следва да бъдат прибавени и публикуваните от Бабингер два ръкописа на Урудж³⁴, както и станалите известни по-късно други копия³⁵, а и тези приписвани на Рухи.³⁶

От друга страна, като паралелно течение в развитието на османската историография от това време, може да бъде разглеждана хрониката на Ашъкпашазаде.³⁷ Подобно на „анонимите“, историята на Ашъкпашазаде е базирана на някои ранни османски извори, които не са достигнали до нас, но съдържа и редица оригинални откъси, преминали в по-късните автори, което я прави особено важен и ценен източник.³⁸ Самият автор, бидейки един от представителите на „граничната култура“, заявява недвусмислено, че произведението му е инспирирано и насочено тъкмо към тези слоеве на османското общество през XV в., в което Иналджък с основание съзира реакция на периферията срещу централистичните реформи, предприети от султан Мехмед II.³⁹

Първата от „дворцовите“ хроники, дело на Нешри, прави опит да обедини тези две течения, придавайки им по-официозно звучене. В голямата си част текстът на Нешри е базиран на произведението на Ашъкпашазаде, но също така инкорпорира различни откъси, които не принадлежат към групата на „анонимите“ или пък на Ашъкпашазаде.⁴⁰

³³ *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*. F. Giese neşri, Nihat Azamat (haz.), (İstanbul: Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1992).

³⁴ Ф. Бабингер публикува т.нар. Cambridge MS и Oxford MS – Franz Babinger. *Die frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch: nach den Handschriften zu Oxford und Cambridge* (Hannover: Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, 1925). Изданието на Н. Атсъз е базирано на Оксфордския ръкопис – *Oruç Beğ Tarihi*, Nihal Atsız (haz.), (İstanbul: Tercüman, 1001 Temel Eser, No. 5, 1972).

³⁵ Victor Ménage. “On the Recensions of Uruj’s ‘History of the Ottomans.’” *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 30:2 (1967): 314-322; idem. “Another Text of Uruj’s Ottoman Chronicle.” *Der Islam* 47 (1971): 273-277. За историческата личност на Урудж Вж. Irène Beldiceanu-Steinherr. “Un Legs Pieux du Chroniqueur Uruj.” *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 33:2 (1970): 359-363.

³⁶ Части от Берлинския ръкопис (Berlin, Preussische Staatsbibliothek, Ms. Orient 821) са публикувани от Mordtmann, J. H. “Ruhi Edrenewi.” *Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte* 2 (1923-26): 129-136; Вж. също Victor Ménage. “Edirne’li Rûhî’ye Atfedilen Osmanlı Tarihinden İki Parça.” – В: *İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya Armağan* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1976), 311-333.

³⁷ В случая се позоваваме на трите най-популярни издания – на Али Бей, Гизе и Атсъз. *Aşıkpaşazade Tarihi. Tevârih-i Âl-i Osman*. Ali Bey (haz.), (İstanbul: Matba’-a-i Amire, 1332/1916); Friedrich Giese. *Die Altosmanische Chronik des ‘Âşıkpaşazâde* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1929); Nihal Atsız. *Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî. Tevârih-i Âl-i Osman* – В: idem. *Osmanlı Tarihleri I* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1949), 77-318 с много по-късни препечатки.

³⁸ Относно личността, живота и текста на Ашъкпашазаде Вж. изключителното изследване на Halil İnalçık. “How to Read ‘Ashık Pasha-zade’s History’” – В: idem. *Essays in Ottoman History* (İstanbul: Eren, 1998), 31-50.

³⁹ İnalçık. “How to Read ‘Ashık Pasha-zade’”, 35-37.

⁴⁰ Victor Ménage. *Neshri’s History of the Ottomans. The Sources and Development of the Text* (London: Oxford University Press, 1964). Вж. също и предговора на М. Калицин към българския превод на Нешри. Мехмед Нешри. Огледало на света. Мария Калицин (съст. и превод), София, 1984; Maria Kalicin. “Characteristic Genre Features of Neshri’s ‘History of the Ottoman Court’. Structure.” *Etudes Balkaniques* 2 (1979): 34-53.

Така например текстовете, описващи караманската и балканската кампании на султан Мурад I преди и по време на самата Косовска битка от 1389 г., както и корпусът наречен „делата на султан Мехмед, син на Баязид хан“⁴¹, разказващ за османските междуособни войни, последвали Анкарската битка (1402 г.), очевидно са заимствани от неизвестен днес извор, който стои в основата и на т. нар. „Оксфордски аноним“ (Псевдо-Рухи).⁴² В допълнение Нешри разчита и на сведения от историческите календари (*takvim*) за времето на султан Мурад II⁴³, публикувани от Осман Туран.⁴⁴

От известните до момента над петнайсет ръкописа на Нешри в различни европейски библиотеки и Турция, разполагаме с три публикувани версии. Първа по време е публикацията на Турското историческо дружество, която използва за основен текст Виенския ръкопис – послужил и на Хамер за написването на неговата „История на османската империя“, интегрирайки части от други известни ръкописи до такава степен, че не би било преувеличено да се каже, че крайният резултат е ново копие на Нешри.⁴⁵ Най-ранният по време известен днес ръкопис изглежда е т.нар. *Codex Menzel*, купен от Теодор Мензел в Истанбул и подготвян за публикация във факсимиле, осъществена едва след смъртта му от Франц Тешнер.⁴⁶ Няколко години по-късно Тешнер публикува и втори ръкопис, известен като *Codex Manisa*.⁴⁷ Българското

⁴¹ Критично издание на текста на „делата на султан Мехмед“ (*Ahvâl-i Sultan Mehmed*) с превод на английски Вж. у Dimitris Kastritsis. *The Ottoman Interregnum (1402–1413): Politics and Narratives of Dynastic Succession* (непубликувана дисертация, Harvard University, 2005).

⁴² Ménage. *Neshri*, 13–14. „Оксфордският аноним“, известен още като Псевдо-Рухи (Oxford University, Bodleian Library, Ms. Marsh 313), е публикуван като „История на Рухи“ от Yaşar Yücel и H. Erdoğan Cengiz. „Rûhî Tarîhi – Oxford Nûshası.“ *Belgeler* 14 (1989–1992): 359–472.

⁴³ Иналджък пръв съобщава факта, че Нешри се е ползвал от историческите календари – Иналджък, Х. Епохата на султан Мехмед II Завоевателя (Изследвания и документи). София, 2000, с. 43; İnalçık. „The Rise of Ottoman Historiography“. Вж. и подробното изследване на Victor Ménage. „The Annals of Murad II.“ *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 39:3 (1976): 570–584.

⁴⁴ Osman Turan. *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1954).

⁴⁵ Mehmed Neşri. *Kitâb-ı Cihan-Nümâ. Neşri Tarihi*. Faik Reşit Unat и Mehmed A. Köymen (haz.), cild 1 (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1949) и Mehmed Neşri. *Kitâb-ı Cihan-Nümâ. Neşri Tarihi*. Faik Reşit Unat и Mehmed A. Köymen (haz.), cild 2 (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957). Изданието е трябвало да съдържа три тома, като в том трети, освен заключителната част на текста на Нешри, е било предвидено да намерят място показалците и разясненията към текста. За съжаление обаче този том все още не е подготвен и е съмнително, че някога ще бъде.

⁴⁶ *Çihannümâ, die altosmanische Chronik des Mevlânâ Mehmed Neschri. Im Auftrage der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, nach Vorarbeiten von Theodor Menzel herausgegeben von Franz Taeschner* Band I *Codex Menzel* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1951).

⁴⁷ *Çihannümâ, die altosmanische Chronik des Mevlânâ Mehmed Neschri. Im Auftrage der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, nach Vorarbeiten von Theodor Menzel herausgegeben von Franz Taeschner* Band II *Codex Manisa* 1373 (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1955).

издание, познато в отличния литературен превод на Мария Калицин, следва варианта, публикуван от Турското историческо дружество. В това издание, при все че сравнено с *Codex Menzel* в други случаи се съдържа повече информация, в интересувания ни разказ за депортирането на татарите от Искилип, липсва важното заключително изречение, указващо, че татарите се установяват и усядат в Конуш.⁴⁸

Това разминаване на изворите ни убеди в необходимостта да бъде направен един нов текст-критичен анализ и превод на въпросния епизод в опит да бъде донякъде възстановен началният текст, използван от османските автори. Разказът за преселението на Миннет Бей и хората му в Конуш Хисаръ присъства под една или друга форма и в групата на „анонимите“ и в Ашгъкпашазаде. Впрочем, очевидно е, че в тази си част текстът на Нешри е изцяло заимстван от хрониката на Ашгъкпашазаде, като Ашгъкпашазаде гък базира повествованието си на изгубен извор, който Иналджък нарича „допълнен менакъб на Яхши Факъх“.⁴⁹ В този смисъл текстът на Нешри, като очевидно по-късен, стои извън предложения тук сравнителен анализ, който се свежда до произведението на Ашгъкпашазаде и групата на „анонимите“. Историята на Кемалпашазаде за съжаление не е включена в анализа на предложения тук текст, тъй като разказът за преселването на Миннет Бей е в петия том, който все още предстои да бъде публикуван. Произведението на Ходжа Садеддин „Корона на историите“ в тази си част е адаптация на османски на персийския текст на Идрис Битглиси, което показва, че Идрис, подобно на „анонимите“ и Ашгъкпашазаде използва същия изгубен днес извор. В търсенето си на „красотата на фразата“, Идрис, а след него и Садеддин, разширяват значително разказа, придавайки му форма по-подходяща за изтънчен вкус, но никак не е трудно да бъде отличена значително елементарната му текстова основа.⁵⁰

Важно е да се отбележи, че текстът, предложен по-долу, никога не е съществувал във вида, в който е представен тук. По-скоро представлява изкуствено събиране на достъпните ни наративи в един общ текст, който следва да даде по-пълна представа за разглежданите събития.

⁴⁸ *Codex Menzel*, 146.

⁴⁹ Вж. неговата схема или „генеалогия на изворите“ в İnalçık. „The Rise of Ottoman Historiography“, 1-2, 16.

⁵⁰ Тази информация като цяло дължа на проф. Халил Иналджък, на когото бих искал да изкажа благодарност за това, че сподели част от енциклопедичните си познания върху османските наративи и ми предостави възможността да използвам някои негови непубликувани материали и лични записки. Вж. също Ménage. „The Beginnings of Ottoman Historiography“, 176; İnalçık. „The Rise of Ottoman Historiography“, 14-15. За откъса в историята на Садеддин, в адаптация на съвременен турски Вж. Hoca Sadeddin, *Tac'ut-Tevarih*, İsmet Parmaksızoglu (haz.), cild 2 (İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, 1974), 98-99. Вж. също встъпителната студия към българското издание на Калицин, М. Корона на историите на Ходжа Садеддин, В. Търново, 2000, 5-74. Българският превод спира до смъртта на султан Баязид I, поради което интересувашата ни част липсва в това издание.

И така съпоставянето на информацията, съдържаща се в познатите ни издания на Ашкпашазаде, Урудж и т.нар. „аноним на Гизе“, позволява пресъздаването на един общ текст, който грубо би следвало да изглежда по следния начин⁵¹:

Sultan Mehmed Samsun' u aldı, {oğlu Sultan Murad Amasya'da kodu⁵²},[Bursa'ya giderken] İsklib'e uğradı. İllerinde⁵³ çok⁵⁴ tatar evleri gördü {Temür Han zamanından kalmışlardı}. [Sordu: "Hey, bu evler kimindir" dedi. "Minnet Beğ'indir" dediler. "Ya hani bunların beği" dedi. "Tatar Samagaroğlu düğün yaptı, anun düğününe vardı" dediler. Sultan Mehmed veziri Bayazıd Paşa'ya ider "Temür bu memleketden tatarları aldı, gitdi dediler. Ya bu ilde bunların beğleri düğün yapar, birbirine gider, gelir⁵⁵, benim seferimde bulunmazlar. Bunları sürmek gerek" dedi. Minnet Beğ'i çağırtdı⁵⁶, getirdi, sürdü. Bunlar hepsini] Filibe yöresine [geçirdi] Konuş Hisarının yöresine koydu⁵⁷.{Minnet Beğ oğlu ol arayı ma'mur eyledi}. Minnet'in oğlu Mehmed Beğ [şimdi] Konuş'da bir 'imâret yaptı. Bir kârbânseray dahi yaptı. {Ol tatarlar berkişüb kaldılar}. [Orada yerleşdiler. Orayı makam edindiler].

Султан Мехмед превзел Самсун, {сина си султан Мурад оставил в Амасия}, [отивайки към Бурса] се отбил в Искилиб. По тези краища видял много татарски къщи {останали от времето на Тимур хан}. [Попитал: „Хей, чии са тези къщи?“ Отвърнали му „На Миннет Бей са“ . „А къде е беят им?“ – попитал. „Татаринът Самагароглу е вдигнал сватба, на сватбата му е“ – отговорили. Султан Мехмед казал на везира си Баязид паша: „Казваха, че Тимур е отвел татарите си от тези земи. А в този край бейовете им сватба вдигат, ходят си един на друг, а на похода ми не се явяват. Трябва да ги изселим“. Изпратили за Миннет Бей, довели го и ги изселили. Всичките ги прехвърлили] в района на Филибе, настанили ги около Конуш Хисаръ. {Миннет Беевият син оживил околността} [Сега] Синът на Миннет, Мехмед Бей построи в Конуш един имарет. Направи още и един кервансарай.{Тези татари там се заселиха}. [Там се заселиха, уседнаха].

Внимателният прочит на пасажа, като че ли доста точно илюстрира основния оригинален разказ, чиято информация преминава

⁵¹ Aşıkpaşazade (Ali Bey), 90; Aşıkpaşazade (Giese), 80-81; Aşıkpaşazade (Atsız), 152-153; *Anonymous Giese*, 53; An. Giese (Azamat), 57; Uruc (Babinger-Cambridge MS), 110; Oruç Beğ (Atsız), 74. Текстът, стоящ извън скоби е общ и за двете традиции; затвореният в [] скоби текст принадлежи единствено на Ашкпашазаде; тескът в {} скоби се среща само в „анонимите“.

⁵² olurdu (An. Giese).

⁵³ vilâyetlerinde (Aşpz, Ali Bey).

⁵⁴ mübalağa (Aşpz, Ali Bey, Giese, Atsız); kalabalık (Oruç Beğ, Atsız).

⁵⁵ bu vilâyetinde bunların beği düğün iler, birbirine varır, gelir (Aşpz, Ali Bey).

⁵⁶ okutdu (Aşpz, Ali Bey, Giese, Atsız).

⁵⁷ kondurdılar (An. Giese); Konuş hisar çuresini ol tatar ile doldurdu (Uruc, Cm MS).

и у Ашъкпашазаде и в групата на „анонимите“. След като превзема Самсун, връщайки се към Бурса, султан Мехмед минава през Искилип и предприема наказателна акция срещу Миннет Бей. Причината за това, макар и представена от Ашъкпашазаде под формата на диалог, е категорично заявена в извора – Миннет Бей се отклонява от кампанията, на която е бил повикан.⁵⁸ Цялата група татари е прехвърлена в Румелия и е заселена в Конуш, където Миннетоглу Мехмед Бей строи имарет и кервансарай и оживява околността.

Няколко факта, представени в наратива, изискват специално внимание. В отличие с представеното от Балкански, който, интерпретирайки свободно българския превод на Нешри, заключава, че преселените татари са от племето *самагар* [?], а Миннет Бей е представен като изпълнителя на султанската воля⁵⁹, изворът заявява категорично, че боят, т.е. предводителят на депортираните татари е Миннет Бей и най-вероятно те се появяват в района на Искилип като част от войските на Тимур – факт, съобщен единствено от „анонимите“. Личността на Миннет Бей не е доизяснена в историографията. Съществува известна вероятност Миннет Бей, който е заловен заедно с няколко други Баязидови командири при Анкарската битка, да е идентичен с „Искилипския Миннет Бей“. Изворите обаче като че ли по-скоро насочват към два отделни персонажа – заловеният при Анкара Миннет Бей се бие на страната на Баязид, а „анонимите“ настояват, че татарите в Искилип са били част от армията на Тимур. Мехмед Сюрейя е категоричен относно съществуването на две различни личности, като според автора заловеният при Анкарската битка Миннет Бей по-късно е освободен и става везир на принц Муса по време на междусобиците и умира през 816/1413-1414 г., т.е. преди депортацията на татарите от Искилип.⁶⁰ При все че М. Сюрейя предлага точна дата за смъртта на Миннет Бей, съществува основание да изразим известно съмнение в достоверността на неговия разказ. Според наративите за везир на принц Муса е назначен (Кьор) Шах Мелек паша, а не Миннет Бей, така че остава да гадаем относно източника на Сюрейя.⁶¹ Каква е по-нататъшната съдба на Миннет Бей, не е съвсем ясно, но неговите татари категорично се заселват в Конуш.

⁵⁸ Най-вероятно това е кампанията на Мехмед I срещу Исфендияр Бей през късната 1417 г. или 1418 г. Вж. Имбър, К. Османската империя 1300-1481. София, 2000, с. 130; Вж. също Yaşar Yücel. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 92-94.

⁵⁹ Според автора тези татари са изоставили Султан Баязид I и са преминали на страната на Тимур по време на битката. Това произволно заключение не намира потвърждение в нито един извор. Балкански, Пазарджик, 47-49.

⁶⁰ Вж. Mehmed Sürreyya. *Sicil-i Osmanî yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye* (İstanbul: Matba'a-i Amire, 1311/1893), т. IV, 515.

⁶¹ Вж. Aşıkpaşazade (Ali Bey), 82-83; Aşıkpaşazade (Giese), 73-74; Aşıkpaşazade (Atsız), 147; *Anonimous Giese*, 49; An. Giese (Azamat), 54; Uruc (Babinger), 39, 107. Джамията на Шах Мелек Паша в Одрин, построена през 832/1429 г., все още съществува. Разполо-

Синът на Миннет Бей – Мехмед – е персонаж далеч по-известен за османските автори от XV-XVI в. Миннетоглу Мехмед Бей става един от видните акънджийски водачи в Румелия и „поема пътя на газата“, както ни съобщава в лирика Ашъкпашазаде.⁶² Изворите споменават още, че е активен по времето на султан Мехмед II и след свалянето на Исхакоглу Иса Бей от поста санджакбеи на Босна, Мехмед Бей заема неговото място.⁶³ В качеството си на Босненски санджакбеи Мехмед Бей участва активно в събитията около обсадата на крепостта Зворник от крал Матиаш Корвин (1458-1490).⁶⁴ В един по-късен момент, за Мехмед Бей е известно, че заменя Михалоглу Али Бей на поста санджакбеи на Смедерево.⁶⁵

Особен интерес представлява фразата у Ашъкпашазаде „сега [курсив мой] Миннетоглу Мехмед Бей построи [в Конуш] един имарет“. Това недвусмислено показва древността на източника на Ашъкпашазаде, след като е съвсем очевидно, че имаретът в Конуш не е строен по времето, когато пише османският автор (1476-1481 г.).⁶⁶ Кога точно е построен имаретът не би могло да се каже със сигурност, най-вероятно това трябва да е станало през първата половина или в средата на XV век. Категорично е, че имаретът е съществувал по времето на Мехмед II, след като в големия съкратен регистър (*icmal defteri*) на Румелия от 1530 г. е записано, че вакъфът на Мехмед Бей, обслужващ този имарет, е бил конфискуван със заповед на Мехмед II и раздаден под формата на тимари, но Баязид II отменя заповедта и възстановява вакъфа.⁶⁷ Съпругата на Мехмед Бей, Дурпаша Хатун пък финансира строежа на завие в Одрин, чийто приход през управлението на Баязид II вече е в ръцете на сина ѝ Алихан.⁶⁸ Освен вече споменатите сгради, с името на Мехмед Бей се свързват още една джамия и мектеб в

жена е до моста на Михал на Тунджа, близо до изхода от Одрин в посока България. За строителния надпис на джамията Вж. F. Th. Dijkema. *The Ottoman Historical Monumental Inscriptions in Edirne* (Leiden: Brill, 1977), 19-20; Abdülhamit Tüfekçiöglü. *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001), 198-199.

⁶² Aşıkpaşazade (Ali Bey), 90.

⁶³ Halil İnalçık. "Mehmed the Conqueror and His Time". *Speculum* 35 (1960), 423.

⁶⁴ Нешри (Калицин), 295-296; Sadeddin (Parmaksızoğlu), cild 3, 87-88; *The History of Mehmed the Conqueror by Tursun Beg*. Halil İnalçık and Rhoads Murphey (превод и съст.) (Minneapolis: Bibliotheca Islamica, 1978), 82a, 118a. За споменатите събития Вж. Имбър, Османската империя, 269-270; İsmail Hakkı Uzunçarşılı. *Osmanlı Tarihi*, II. Cilt (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1943), 82-85.

⁶⁵ Шабановић, X. О организацији турске управе у Србији у XV и XVI вијеку. – Исторјски Гласник 3-4, 1955, с. 61; Зиројевић, О. Смедеревски санџакбег Али бег Михалоглу. – Зборник за историју Матица Српска 1971, с. 14.

⁶⁶ İnalçık. "How to Read 'Ashık Pasha-zade'", 36.

⁶⁷ 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937/1530) (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2001), 102.

⁶⁸ Gökbilgin. *Paşa Livâsi*, 241-242, който чете името като Алемхан. Изворът на Гьокбилгин е подробният регистър BOA TD 20 от 1486 г., в който на с. 70 са описани вакъфът на завието и робите на Дурпаша Хатун, владени от сина ѝ Алихан.

Сараево – изгорели през 1697 г., друга джамия в Смедерево и комплекс, включващ джамия, имарет и хамам в Ниш, от които днес само банята е запазена.⁶⁹

Веднъж възстановен, вакъфът на имарета на Миннетоглу Мехмед Бей в Конуш (дн. с. Конуш, Асеновградско) продължава да функционира до XIX век, когато имотите му са разпродадени на частни лица.⁷⁰ Макар и днес в с. Конуш (Асеновградско) да няма следа от сградите на Мехмед Бей, фактът, че имаретът, джамията и кервансараят му са били построени именно там, се потвърждава от дълга серия османски административни документи от периода XVI-XIX в., а също и от свидетелствата, оставени от европейски пътешественици.⁷¹ Така например, според данните от подробния регистър на вакъфите в санджака Паша от 1570 г., вакъфът не само че функционира, но се е разраснал, инкорпорирайки няколко съседни и новосъздадени селища. Регистърът съобщава, че управител (*mütevelli*) на вакъфа е „Мустафа Бей, син на Мехмед Челеби – от наследниците на владелците на вакъфа“, т.е. един от потомците на Миннет Бей.⁷² Според описанието на Стефан Герлах, който се връща от Истанбул по военния път – „Конуш е малко турско село без християни. Над рекичката има странноприемница, покрита с олово⁷³, до нея джамия ... при джамията раздават на пътниците и бедните ориз и хляб⁷⁴“. В този смисъл, идеята на Балкански, че Конуш е „първото име на крепостта, охранявала заточениците“⁷⁵ в Пазарджик, което по-късно е заменено от „кастелонима Варош-а“, следва да бъде отхвърлена категорично. Нещо повече, очевидно е, че Балкански подразбира под варош някакво имагинерно фортификационно съоръжение в Пазарджик, чиито следи не са открити. В ос-

⁶⁹ Ekrem Hakkı Ayverdi. *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri. Yugoslavia*. II. Cild, 3. Kitab (İstanbul: Fetih Cemiyeti, 1981), 339, 369-370 и idem. III. Cild, 3. Kitab, 131-132, 218.

⁷⁰ Музеят в гр. Асеновград притежава цяла колекция от документи по разпродажбата на вакъфа. Тук е мястото да изкажа благодарност на Мина Христемова, която открива въпросните документи и бе така любезна да ми ги предостави. Още за вакъфа на Мехмед Бей у Hasan Telli. *Osmanlı Döneminde bazı Filibe Vakıfları* (непубликувана дипломна работа, Ankara Üniversitesi, 2002), 118-128.

⁷¹ На мястото, където се е намирало турското село Конуш (изселено през 80-те г. на XIX век), т.е. на около километър северно от българското Конуш (дн. с. Конуш), сега има микроязовир. Останките на сградите на Мехмед Бей, ако има такива, би трябвало да са под водата.

⁷² BOA TD 498, f. 639 и следващите.

⁷³ Безспорно това трябва да е кервансараят на Мехмед Бей. Вж. Стефан Герлах. Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград, Мария Киселинчева (превод и коментар), София, 1976, с. 257.

⁷⁴ Герлах, с. 258. Имаретът на Мехмед Бей. Макар и да не се споменава изрично в ративите, въпросната джамия също е негово дело. Към джамията е имало също и мектеб, чийто муаллим през XVIII в. е получавал 4 акчета дневна заплата. Вж. Telli, *Filibe Vakıfları*, 120, 123-124. Общо за османската образователна система в Румелия Вж. Събев, О. Османските училища в българските земи XV-XVIII в. София, 2001.

⁷⁵ Балкански, Пазарджик, с. 79.

манската административна документация, варошът на Пазарджик се появява едва през XVII век, като терминът е използван за обозначение на християнската общност в града.⁷⁶

Заключителното изречение на „реконструирания наратив“, което липсва във Виенския ръкопис на Нешри, а оттам – в Анкарското издание и съответно в българския му превод, е от изключително значение за нашите цели. Изворът заявява недвусмислено, че депортираните татари „там се заселиха и уседнаха“. С други думи татарите на Миннет Бей, не само са прехвърлени в Румелия, но са принудени да уседнат в определения им за целта периметър – землището на дн. село Конуш (Асеновградско), където ги заварва и описва Герлах през 70-те години на XVI век. Каква е била съдбата на Миннет Бей е неизвестно, но може да приемем, че е починал известно време след преместването си в Румелия. Неговите татари, които по всичко личи са били неголяма компактна група, се установяват в Конуш и лидерството е поето от Миннет Беевия син – Мехмед. Допустимо е да предположим, че една част от тъкмо тези татари са ядрото на акънджийския отряд на Мехмед Бей, с който той се подвизава из Западните Балкани⁷⁷. Явно е, че Миннетоглу Мехмед Бей е изпаднал в немилост през 70-те години на XV век, когато вакъфът му е конфискуван, но само няколко години по-късно е възстановен в ръцете на семейството.

Колкото и драматична и любопитна да е историята около преселването на Искилипските татари в пловдивското поле през 1418 г., не съществуват никакви основания да приемем, че те са основателите на Пазарджик. Тъкмо напротив, на лице са сериозни възражения срещу тезата на Хамер, пресъздадена и от някои по-късни автори. Очевидно е, че в случая не става въпрос за огромна татарска колония, която да се е пръснала из Тракийското поле, а по-скоро за малка, компактна група, която се установява в ограничен периметър. След като веднъж бе определено, че това е районът на с. Конуш (Асеновградско), това следва механично да определи всички други тези за местозаселването на въпросните татари като несъстоятелни. Не на последно място трябва да се подчертае, че Искилипските татари се появяват в един относително късен момент от историята на колонизацията на Тракия. Точно поради тази причина, както ще се изясни по-долу, Миннет Беевите татари са заселени на това определено място, а не в района на Пазарджик, който вече е съществувал по време на разглежданите събития.

---

⁷⁶ В османската административна практика терминът „варош“ се схваща като местоживеенето на християнската общност в града, независимо, че смисълът на оригиналния унгарски термин е съвсем друг. За първото споменаване на вароша на Пазарджик в джизие регистър от 1635 г. Вж. Турски извори за българската история (ТИБИ), Елена Грозданова (предговор и съставителство), София, 2001, с. 22.

⁷⁷ Още за делата на Миннетоглу Мехмед Бей по време на пребиваването му в Босна Вж. в произведението на İbn-i Kemal. *Tevârih-i Âl-i Osman. VII. Defter, Şerafettin Turan (haz.)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957), 152, 233-234, 255-256.

Номадите от Сарухан – основатели на Пазарджик през 1395 г.

Макар и неизказана в нито едно научно изследване, вероятността номадите от Сарухан, преселени по заповед на султан Баязид I през 1395 г., да бъдат основателите на града на практика съществува. Следвайки зададения формат на това изложение, при все че съществуват ред обстоятелства, поради които една такава теза да бъде считана за неоснователна, намираме за необходимо да разгледаме накратко и тази възможност, за да се избегне съмнението, че е игнорирана.

Пръв и единствено Захариев намесва номадите от Сарухан в основаването на Пазарджик. Както вече бе споменато, очевидно е, че Захариев съчетава два различни епизода от историята на заселването на Тракия, сътворявайки по този начин „история“, която да отговори на авторовата представа за това как и кога е създаден градът.⁷⁸ Въпреки че предложеното от Захариев следва да се възприема с нужното ниво на снизходителност, разказът за депортирането на саруханските номади все пак заслужава известно внимание.

От значение е да се отбележи, че в османската наративна традиция от онова време, разказът за прехвърлянето на саруханците в Румелия е напълно непознат за „анонимите“ и присъства единствено в работата на Ашгъкпашазаде. Това дава основание на Менаж да заключи, че този епизод очевидно стои извън общия за „анонимите“ и Ашгъкпашазаде извор и най-вероятно Ашгъкпашазаде научава въпросната история по време на пребиваването си на Скопския удж, като по-късно я инкорпорира в произведението си.⁷⁹ Това предположение на Менаж никак не е лишено от основания и би следвало да се приеме за меродавно. Разказът преминава в работите и на някои по-късни хронисти като Нешри например, които използват хрониката на Ашгъкпашазаде за свой основен извор.⁸⁰ В текста на Нешри обаче липсва важното противоречиво заключително изречение, съдържащо се в Ашгъкпашазаде, в което се посочва, че Паша Игит Бей довежда номадите и пристига по това време в Румелия. Нешри неведнъж се отнася критично към своите извори и никак не е изключено да е отхвърлил тази добавка, тъй като явно му е било известно, че Паша Игит преминава в Румелия значително по-рано. Нешри споменава Паша Игит за пръв път в разказа за събирането на османската армия преди наказателната кампания на Чандарлъ Али паша срещу Йоан Шишман през зимата на 1388/89 г.⁸¹

⁷⁸ Захариев, Татар-Пазарджишката кааза, с. 41.

⁷⁹ Ménage. "The *Menāqib* of Yakhshi Faqih.", 53, note 2.

⁸⁰ Нешри (Калицин), с. 132 за български превод на въпросния епизод.

⁸¹ Нешри (Калицин), с. 93. За кампанията на Али Паша Вж. Кийл, М. Мевляна Нешри и градовете на Средновековна България. Исторически и топографски бележки. – В: *idem*. Хора и селища, 358-377.

като в случая Нешри подобно на „оксфордския аноним“ се ползва от изгубен днес извор, т. нар. „Косово-наме“, който е бил непознат за Ашъкпашазаде.⁸² Фактът, че Нешри е споменал вече Паша Игит в Румелия, очевидно е бил достатъчен за османския автор, за да отхвърли заключителното изречение на Ашъкпашазаде, чийто текст в частта си за преселението на саруханците иначе следва стриктно.

В хрониката на Ашъкпашазаде преселението на номадите от Сарухан е представено по следния начин:⁸³

Saruhan ilinin göçer halkı vardı, Menemen ovasında kışlarlardı. Ol iklimde tuz yasağı vardı, anlar ol yasağı kabul etmezlerdi, Bayazid Hana bildirdiler. Han dahi oğlu Ertogrul'a haber gönderdikim: „o göçer evleri nekadarkim vardır onat zabt edesin, yarar kullarına ısmarlayasın, Filibe vilâyetine⁸⁴ gönderesin“, didi. Ertogrul dahi atasının emrini⁸⁵ kabul etdi şöylekim ne buyurmuşdu dahi ziyade etdi. Ol göçer evleri gönderdi, geldi, Filibe yöresine kondurdılar⁸⁶. Şimdiki demde⁸⁷ Saruhan Beğlükim dirler Rumi- li'nde anlardırlar. Paşa Yiğit Beğ o kavmin ulusuydu. Ol zamanda anlarunla bile gelmişdi.

В Саруханската земя имало номади, зимували в полето на Менемен⁸⁸. В тази земя имало закон за солта, те [номадите] не зачитали този закон, [за което] известили Баязид хан. Тогава ханът пратил вест на сина си Ертогрул и му наредил: „колкото и номадски шатри да има, подчини ги и ги постави в добър ред, повери ги на верните ти роби [и] ги изсели към района на Филибе“. Ертогрул се подчинил на заповедта на баща си, така че дори направил повече отколкото [му] бил заповядал. Пристигнал, изпратил номадите, заселили ги в полето на Филибе. Сега те са тия в Румили, на които казват Саруханбейлю. Предводител на тази група бил Паша Игит Бей. Бил дошъл по онова време заедно с тях.

Разказът за преселението на номадите от Сарухан във Филибелийското поле е познат на историографията и е използван при разглеждането на един или друг аспект от турската колонизация на Тракия през първите векове на османската власт. От авторите от по-ново време, Мюнир Актепе, позовавайки се на издадената от Али Бей вер-

⁸² Ménage. *Neshri*, 61-63.

⁸³ Този текст от Ашъкпашазаде следва изданието на Гизе – Aşıkpaşazade (Giese), 66-67. На места, където текстът се разминава с изданията на Али Бей и Атсъз, е оказано под линия, Aşıkpaşazade (Ali Bey), 74; Aşıkpaşazade (Atsız), 141.

⁸⁴ yöresine (Aşpz, Ali Bey), (Aşpz, Atsız).

⁸⁵ sözünü (Aşpz, Ali Bey), (Aşpz, Atsız).

⁸⁶ gönderdi (Aşpz, Ali Bey).

⁸⁷ hinde (Aşpz, Ali Bey).

⁸⁸ Областта Менемен се намира в западна Мала Азия, на север от град Измир.

сия на Ашгъкпашазаде, съобщава за въпросния епизод⁸⁹, който същевременно е коментиран в детайли и в обемистата студия на Баркан.⁹⁰ Конфликтът между централната власт и номадите в района на Сарухан, които нанасят сериозен ущърб върху приходите от солниците там, като това става причина за тяхното изселване, е подробно разгледан от Баркан и не е необходимо да се спираме на него.⁹¹ Съществува теоретична възможност един от т.нар. от Ашгъкпашазаде „верни роби/доверени хора“ на Баязидовия син Ертогрул да е бил в действителност Паша Игит, който да е бил нарочно изпратен от Румелия в Анадола и натоварен с ръководството на операцията по прехвърлянето на номадите. Изворите обаче по-скоро насочват към мисълта, че близките отношения между Исхак Бей, наследил Паша Игит и Ашгъкпашазаде от времето когато хронистът е в Скопие, довеждат до появата на името на Паша Игит в този разказ. Съгласно данните, издирени и предложени от Баркан, в годината на прехвърлянето на Саруханците, Паша Игит трябва да се е намирал в Скопие и не би могъл да е предводителят на депортираните юруци.⁹²

Пренебрегвайки неяснотите и противоречията в разказа на Ашгъкпашазаде, османският автор все пак ни е оставил едно важно за нашето изследване свидетелство. Според хрониста, във времето, в което той пише, преселените номади от Менемен са били известни в Румелия като Саруханбейлю. Този факт ни предоставя възможността да локализираме извън всяко съмнение мястото, където Саруханските юруци са настанени – районът на днешния град Септември. Градът Саруханбейлю, създаден вследствие на това преселение, може да бъде открит в най-ранните запазени османски административни документи, което потвърждава сведенията, предложени от наратива.⁹³

Разгледаният по-горе разказ предоставя любопитна и важна информация за създаването на град Септември в края на XIV век, но

⁸⁹ M. Münir Aktepe. "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair." *Türkiyat Mecmuası* 10 (1951-1953): 300-301. Подробна библиография на депортациите на население през ранния османски период Вж. у Paul Lovell Hooper. *Forced Population Transfers in Early Ottoman Imperial Strategy: a Comparative Approach* (непубликувана дипломна работа, Princeton University, 2003).

⁹⁰ Ömer Lütfi Barkan. "Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 13 (1951-52): 67-76. = "Sürgünler II"

⁹¹ Вж. Barkan, "Sürgünler II", 71. Законът за солта (*tuz yasağı*) в Сарухан е публикуван от Robert Anhegger-Halil İnalçık. *Kanunname-i Sultani ber Muceb-i 'Örf-i Osmani* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1956), 29-30 и Ahmed Akgündüz. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. 1. *Kitap* (İstanbul: FEY Vakfı, 1990), 628-629.

⁹² Barkan, "Sürgünler II", 75-76.

⁹³ Саруханбейлю по времето на Султан Мехмед II е част от мюлка на Давуд паша, превърнат по-късно във вакъф. Вж. Gökbilgin. *Paşa Livâsi*, 405-412. Вж. НБКМ, Пд 17/27, ф. 11а за ситуацията към 1472 г. и ВOA TD 498, ff. 509-512 за развитието на селището и вакъфа сто години по-късно. По данни от регистъра от 1570 г. общият приход на вакъфа от Саруханбейлю и околните му оризища възлиза на 36 848 акчета.

едва ли съдържа сведения, които да посочват основателите на град Пазарджик. Подобно на случая с татарите на Миннет Бей, наротивът не оставя впечатление, че преселените номади са огромна многочислена група, която би могла да се разпръсне на различни места из Тракия. Тъкмо напротив – по всичко личи, че се касае за компактна юрушка група, която е прехвърлена организирано в полето около днешния Септември. Явно е, че една част от тях усядат, давайки начало на новото селище, а други намират в района идеални условия за миграционно сезонно скотовъдство. Въпреки факта, че Септември и Пазарджик отстоят недалеч един от друг, обстоятелство изкушаващо изследователя да предположи, че Саруханските юруци биха могли да основат Пазарджик, тази възможност би следвало да се отхвърли категорично. Както бе заявено в самото начало, името на Татар Пазарджик подсказва, че в неговото основаване трябва да се търси значимата роля на определена татарска група. Номадите от Сарухан, предвождани от Паша Игит или не, в никакъв случай не са били татари. Това се потвърждава от отсъствието на каквато и да е индикация в тази посока от страна на наротивите, които иначе биха определили изрично като татари въпросните номади, а също и от факта, че в по-късните османски документи сред жителите на Сарухан са отбелязани големи юрушки групи.⁹⁴ Колкото и привлекателно да изглежда идеята Пазарджик да е основан от Саруханците, все пак тя трябва да бъде изоставена и основателите на града да бъдат търсени другаде.

Преселението на татарите на Актав и създаването на Пазарджик през 1398 г.

След като разгледаните до момента възможности преселници от Мала Азия или Крим да бъдат действителните основатели на Пазарджик бяха отхвърлени, нека съсредоточим вниманието си върху един относително пренебрегнат от изследователите разказ в историята на Кемалпашазаде (Ибн-и Кемал), описващ преселението на татарския предводител Актав и хората му в Румелия през 1398 г.⁹⁵

Започнал кариерата си като военен, Кемалпашазаде намира вярното си амплуа като учен и теолог, издигайки се до поста на шейх юл-ислям при султан Сюлейман I (1520-1566).⁹⁶ Обемистият труд на Ке-

---

⁹⁴ Barkan, "Sürgünler II", 71. Feridun Emecen. XVI. *Asırlarda Manisa Kazâsi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), 127-142.

⁹⁵ Баркан съобщава за преселението на татарите на Актав в Румелия, но това сведение не е използвано от историците в контекста на основаването на Пазарджик. Barkan, "Sürgünler III", 211-212.

⁹⁶ Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1927), 61-63; Ménage. "The Beginnings of Ottoman Historiography", 176-177.

малпашазаде включва осем тома – по един за всеки султан, създадени по заръка на Султан Баязид II и продължени по времето на султан Сюлейман I с два допълнителни тома, обхващащи периода от края на управлението на Баязид II до това на Сюлейман I.⁹⁷ Базирайки работата си на ред предхождащи го произведения като тези на Урудж, Нешри, Карамани Мехмед паша, Турсун Бей, а също и на подробни сведения на очевидци, Кемалпашазаде създава най-значимата компилация сред османските автори от XV в.⁹⁸ За разлика от предшестващите я произведения, където повествованието е разделено на отделни независими разкази, историята на Кемалпашазаде, замислена като турски еквивалент на персийската „Осемте рая“ на Идрис Битлиси⁹⁹, е написана в изключително изискан и висок стил, представяща събитията в тяхната логична последователност и взаимно-свързаност. Нещо повече, показвайки завидна селективност и критичност към използваните извори, Кемалпашазаде оставя след себе си произведение, което дава основание на Иналджък да го определи като „най-великия сред всички османски историци, включително Ходжа Садеддин, Али, Наима и Джевдет паша“¹⁰⁰.

Разказът, привлякъл вниманието ни, се съдържа в четвъртия, посветен на управлението на султан Баязид I, том от историята на Кемалпашазаде, чиято публикувана версия се основава на три различни копия, съхранени в истанбулските библиотеки.¹⁰¹ Според наблюденията на Кожии Имазава, подготвил четвъртия том за публикация, в тази си част Кемалпашазаде използва за съставянето на своята компилация произведенията на Урудж и Нешри, „Оксфордския аноним“ и „анонима на Гизе“, а също и сведения от историческите календари (таквимите).¹⁰² Без да възразяваме срещу наблюденията на Имазава, следва да се отбележи, че при съставянето на четвъртия том Кемалпашазаде се е възползвал

⁹⁷ Менаж доказва, че запазеният седми том (Fatih 4204), разглеждащ управлението на Мехмед II е излязъл от ръката на самия Кемалпашазаде. Victor Ménéage. "MS Fatih 4205: An Autograph of Kemâlpashazâde's *Tevârih-i Âl-i Othmân*, Book VII." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 23:2 (1960): 250-264. Публикуваното на френски от Куртей „Мохач-наме“ е част от десетия том на историята на Кемалпашазаде. Pavet de Courteille. *Histoire de la campagne de Mohacz par Kemal Pachazadeh* (Paris: Imprimerie Impériale, 1859).

⁹⁸ İnalçık. "The Rise of Ottoman Historiography", 14-15; Ménéage. "The Beginnings of Ottoman Historiography", 177; Вж. също предговора на Шерафеттин Туран към седмия том – İbn-i Kemal. *VII. Defter* (Ş. Turan), xxii - xlvi.

⁹⁹ Haş Bihîşt. За живота и работата на Идрис Вж. Victor Ménéage. "Bidlisi", *EF*; Babinger, *Geschichtsschreiber*, 45-49. Относно някои от запазените ръкописи, коментар върху началните глави и на кои автори Идрис е служил за извор Вж. Mehmed Şükrü. "Das Heşt Bihîşt des Idris Bitlisi." *Der Islam* 19 (1931): 131-157. Значимото произведение на Битлиси все още не е публикувано.

¹⁰⁰ İnalçık. "The Rise of Ottoman Historiography", 15. Поради факта, че Кемалпашазаде е рядко използван от по-късните автори, Менаж изразява скептицизъм към това мнение на Иналджък. Victor Ménéage. "Kemal Pasha-Zade", *EF*.

¹⁰¹ İbn Kemal (Kemalpaşazâde), *Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter*, Koji Imazawa (haz.), (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), ix-xii.

¹⁰² İbn Kemal. *IV. Defter* (K. Imazawa), xii-xx.

най-малко от още един неизвестен засега източник. Разглежданият тук епизод с прехвърлянето на татарите на Актав през Дунава и заселването им в Тракия липсва във всяко едно от гореизброените произведения, което ясно показва, че ученият шейх юл-ислям е познавал и друг изчезнал или неизвестен нам извор. Наличието на същия разказ и в работата на византийския историк Халкокондил, представен далеч по-лаконично, но навярно по-близо до оригинала, определено загатва за наличието на общ извор, който двамата историка използват независимо един от друг.¹⁰³

Ако оставим настрана незначителните подробности и добавките на автора, целящи разкрасяването на изложението, от разказа на Кемалпашазаде за преселението на Актав в Румелия научаваме следното¹⁰⁴:

...В резултат на втората кампания на Тимур срещу Златната Орда, един от командирите на Токтамъш Хан – Актав, заедно със своя туман побягнал на юг, започнал преговори с османския султан и след като получил разрешение, прекосил Дунава и преминал на служба при Баязид I.¹⁰⁵ В замяна на службата на Актав и воините му, султанът посочил района около Филибе, където да се настанят и заселят заедно с принадлежащите им семейства, животни и имущество, като им определил и назначил места за летни пасища и зимуване.¹⁰⁶ Изпълнили полето на Филибе, една част от татарите на Актав уседнали и започнали да се занимават със земеделие.¹⁰⁷ Централната власт и в частност султанът обаче били притеснени от голямата военна мощ, която Актав държал под контрол и татарският командир заедно с други бейове бил поканен да се яви в двореца в Едирне.¹⁰⁸ По време на организираното угощение (Чандарлъ) Али паша успял да му сипе отрова и излизайки от Едирне Актав издъхнал на коня си.¹⁰⁹ При вестта за смъртта на предводителя си, част от татарите се върнали отвъд Дунава, а тези, които останали, били записани за спахии в султанските регистри¹¹⁰...

Кемалпашазаде обаче не съобщава кога са се случили тези събития и се задоволява с това да ги помести преди Анкарската битка от 1402 г. Румънският историк Аурел Дечей, който пише няколко го-

¹⁰³ За Халкокондил Вж. по-долу.

¹⁰⁴ Разказът за преминаването на Актав и хората му в Румелия обхваща повече от двадесет страници от публикувания текст, което налага да бъде представен в резюме, а не в превод. İbn Kemal. *IV. Defter* (K. Imazawa), 327-355.

¹⁰⁵ İbn Kemal. *IV. Defter* (K. Imazawa), 327.

¹⁰⁶ İbn Kemal. *IV. Defter* (K. Imazawa), 329.

¹⁰⁷ İbn Kemal. *IV. Defter* (K. Imazawa), 333.

¹⁰⁸ İbn Kemal. *IV. Defter* (K. Imazawa), 337-339.

¹⁰⁹ Според Кемалпашазаде Актав умира, викайки за противоотрова при една от вратите на крепостта – Manyas Kapısı. İbn Kemal. *IV. Defter* (K. Imazawa), 341.

¹¹⁰ İbn Kemal. *IV. Defter* (K. Imazawa), 343. Османският хронист посочва, че 50 000 души били записани като спахии, цифра крайно нереалистична, но индикация за значителна група татари, които все пак остават да живеят в Румелия.

дини преди Баркан, полага изключително старание да датира преминаването на Актав в Румелия, но за голямо съжаление не познава разказа на Кемалпашазаде, който би бил от изключително значение за работата му.¹¹¹ Все пак, на базата на сведенията, съдържащи се в независими от османските източници – Бедреддин Айни, Низамюддин Шами, Халкокондил и др., които анализира и интерпретира с вещина, румънският изследовател заключава, че Актав и туманът¹¹² му се прехвърлят в Румелия през 1398 г.¹¹³ Не съществуват никакви основания да изразим съмнение към тази датировка и следвайки отличната работа на Дечей приемаме, че Актав и хората му се прехвърлят в Румелия през 1398 г.¹¹⁴

Каква е съдбата на самия предводител Актав в Румелия е трудно да се каже. Макар сведението на Кемалпашазаде, според което Актав е отровен от Али паша, да заслужава доверие, все пак съдържащото се в други османски наративи ни заставя да проявим предпазливост при изказването на подобно становище. В текстовете на Урудж и Рухи преминаването на Актав в Румелия е представено крайно лаконично, но пък според споменатото за смъртта му, изглежда, че Актав по-скоро е починал от естествена смърт по времето когато Баязид I събира армията си в Одрин, за да се отправи срещу навлезлия в Анадола Тимур. Ето как османските хронисти описват тези събития:¹¹⁵

Deşt vilâyetinden¹¹⁶ çokluk tatar çerisi gelmişdi, beğlerine Ak Tav dilerdi. Edirneде vefat edüb¹¹⁷. Askeri¹¹⁸ kalmışdı. Ol tatar askerini bile beraber almışdı, askerini toplayıb Sultan Yıldırım¹¹⁹ Han dahi yürüdü. Engüri ovasına çıktı...

¹¹¹ Aurel Decei, "Etablissement de Aktav de la Horde d'Or dans l'Empire Ottoman, au temps de Yıldırım Bayezid." – В: 60. *Doğum yılı münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan* (İstanbul: Maarif Basımevi, 1950-1955), 77-92. Баркан споменава в студията си епизода с преминаването на Актав в Румелия и предлага кратко резюме на текста на Кемалпашазаде.

¹¹² *туман/тюмен* е военна единица от десет хиляди конника, която се подразделя на *хезаре* (1000), *саде* (100) и *кошун* (10). Заедно със семействата на бойците един туман би могъл да наброява до петдесет хиляди души. Вж. R. E. Darley-Doran. "Tuman", *EP*; Nizamüddin Şâmî. *Zafernâme* (Necati Lugal – превод и съст.) (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1949), 162, 288.

¹¹³ Decei, "Etablissement de Aktav", 92.

¹¹⁴ Сравни с Halil İnalçık. "Dobruđja", *EP*, който счита, че разглежданите събития се случват през 1395 г. и История на Добруджа, т. III, София, 1988, където Страшимир Димитров го отнася към 1389 г. За кампанията на Тимур срещу Токтамъш и ролята на Актав Вж. Bertold Spuler. *Die Goldene Horde: die Mongolen in Russland, 1223-1502* (Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1965), 592.

¹¹⁵ Uruc (Babinger-Oxford MS), 34; Uruc (Babinger-Cambridge MS), 103; Oruç Beğ (Atsız), 59-60; Ruhi Edrenevi, Berlin, Preussische Staatsbibliothek, Ms. orient Quart 821, fol. 46 (цит. по откъс на текста, публикуван в Decei, "Etablissement de Aktav", 88).

¹¹⁶ *ülkesinden*. Uruc (Babinger-Cambridge MS).

¹¹⁷ Edirneде otururken orada öldü. Oruç Beğ (Atsız); Edirneде ferrar etmişken anda fevt oldu. Uruc (Babinger-Oxford MS).

¹¹⁸ *leşkeri*. Uruc (Babinger-Oxford MS), Uruc (Babinger-Cambridge MS).

¹¹⁹ Bayazid. Ruhi Edrenevi (Berlin).

Дошла многобройна войска от вилаета Дешт¹²⁰, казваха на бейовете (бея) им Актав. В Едирне умря. Войската му остана. Султан Йълдъръм Хан взе със себе си и тази татарска войска, събра войските си и се отправи на път. Стигна до Енџорското (Анкарското) поле...

Трудно е да се каже защо значимо събитие като това не се е радвало на по-голямо внимание от страна на османските автори, но пък привлича вниманието на византийския историк Халкокондил, който също ни е оставил описание на преселението на Актав и е категоричен за насилствената смърт, постигнала татарския командир. Макар и да не споменава изрично Актав, ясно е, че сведението на Халкокондил се отнася тъкмо към споменатото преселение на татари. Подобно на османските хронисти, византийският историк го ситуира във времето преди Анкарската битка от 1402 г.¹²¹ Впрочем, версиите на Кемалпашазаде и Халкокондил дотолкова се доближават, че както вече бе споменато, никак не е изключено да се базират на общ извор, който за момента не бихме могли да установим. Ето как византийският автор описва разглежданите събития¹²²:

Говорят, че голямо скитско племе отишло в Дакия и изпратило пратеници при Баязид. Предводителите им поискали пари и назначения. В замяна щели да пресекат Истър и да му помагат във войните му срещу неговите врагове в Европа. Той бил възхитен, приел предложението им и дал големи обещания. Щом пресекли отсреща, той ги разселил из цяла Европа. Погрижил се за предводителите им навсякъде. Така разпръснати, те му били от полза при набези и война. По-късно Баязид, притеснен, че водачите им може да се съюзят и въстанат, ги задържал и убил. В ден днешен може да се види голям брой скити, разпръснати по много места из Европа... Баязид заселил Тесалия, районът на Скопие и областта на Трибалите между Филипополис и Хемус, а [също] и градът, наречен София.

Как точно умира командирът Актав не е дотам важно за целите на настоящето изследване и констатацията, че към 1402 г. татарският

---

¹²⁰ Кримско-Приднестровската област.

¹²¹ Nicolaos Nicoloudis, *Laonikos Chalkokondyles: A Translation and Commentary of the "Demonstrations of Histories", Books I-III* (непубликувана дисертация, King's College London, 1992), 230-231. Тази дисертация е публикувана под заглавие *Laonikos Chalkokondyles. A Translation and Commentary of the "Demonstrations of Histories" (Books I-III)* (Athens: St.D.Basilopoulos, 1996), но за съжаление публикуваната версия ми бе недостъпна. Текста на византийски-гръцки Вж. в изданието на Eugenius Darkó, *Laonici Chalcocandylae historiarum demonstrationes*, т. I (Budapestini: Typis Societatis Franklinianae, 1922), 93-94.

¹²² Превод по английския текст на Николудис. *Chalkokondyles* (Nicoloudis), 230-231.

лидер е бил покойник, е напълно задоволителна. Твърде възможно е гневът и опасенията на султана да са предизвикани от своеволните действия на Актав или хората му през 1399 г., когато най-вероятно точно тези татари разграбват важен град като Варна.¹²³ Далеч по-съществен за целите на това изследване е фактът, че малко след като Саруханските номади се настаняват в пловдивското поле, значителна група от татарски колонисти също се появява в споменатия район. Очевидно е, че Кемалпашазаде преувеличава значително броя на тези измежду тях, които преминават на служба в османската спахийска конница, но сам по себе си този факт говори за голяма татарска колония, останала в Румелия. По думите на Халкокондил, тези татари се разселват из цяла Румелия, но авторът акцентира и върху факта, че Баязид заселва региона между Пловдив и Стара планина. Кемалпашазаде от своя страна е категоричен, че Актав се заселва в пловдивското поле, което е индикация за това, че ако не всички татари, то поне лидерът им Актав следва да се е установил в този район.

Османските регистри от по-късно време показват, че татарите на Актав (*Tataran-i Aktav*) са добре познати на османската администрация, представляват многочислена група и по данни от регистрите са описани в районите на Текфургьолу, Първади, Варна, Янболу, Чирмен и Филибе.¹²⁴ Според дефтера на ешкюнджиите и ямаците на Налдъокенските юруци и татарите на Актав през 1543/44 г. в околностите на Чирмен, Янболу и Филибе има 21 оджака от татарите на Актав.¹²⁵ Законът (*kanun*) за ямболските юруци и татари, както и за татарите Бозапа и Актав, описващ начина на рекрут и данъчните задължения на споменатите номади, е публикуван още през 40-те години на миналия век от Баркан.¹²⁶ С други думи, татарите на Актав са се пръснали в една подобна на дъга обширна територия, започваща от Добруджа, спускаща се на юг от Стара планина при Нова Загора и Ямбол и завършваща на запад от Пловдив.

Този факт не е изненадващ, защото сведенията на наративите се обединяват около значителната численост на татарите на Актав – Кемалпашазаде споменава за петдесет хиляди спахии, Халкокондил

¹²³ Тези сведения се съдържат в т. нар. Несебърска хроника, публикувана заедно с други кратки хроники от Петер Шрайнер. Хрониката споменава, че „безбожните татари разграбили Варна на 2 февруари 1399 г.“ Според коментарите на Шрайнер тези татари са хората на Актав. Вж. Peter Schreiner. *Die byzantinischen Kleinchroniken, 2. Teil: Historischer Kommentar* (Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1977), 362-363. Вж. също Гюзелев, В. Средновековна България в светлината на нови извори, София, 1981, 200-221.

¹²⁴ М. Tayyib Gökbiğın. *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihan* (İstanbul: Osman Yılçın Matbaası, 1957), 17, 26, 87-88; İnalçık. "Dobruđja".

¹²⁵ BOA, TD 223, Gökbiğın. *Yürükler*, 87.

¹²⁶ Ömer Lûtfi Barkan. *XV ve XVIncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâi Ekonominin Hukuki ve Malî Esaslar. Kanunlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1943), 260-262.

съобщава за голям брой скити, т.е. татари, Урудж и Рухи говорят за многобройна войска. Без да се задълбочаваме в конкретните цифри, предложени от изворите, османските регистри от XV и XVI в. като цяло потвърждават версията на хронистите за значителна татарска група, пристигнала и заселила се по тия места под водачеството на Актав през 1398 г.

Второто важно сведение, за което изглежда, че наративите са еднородни, е относно мястото където се настанява част от тази татарска общност и по-специално лидерът им Актав – в полето близо до Филибе. Поглед върху османските регистри от XV и XVI век потвърждава и тази информация, съдържаща се в хрониките. В най-ранния известен ни регистър за района от 1472 г., т.е. около седемдесет години след разглежданите събития, село с името „Актав татаран“ или само „Актав“ вече съществува.¹²⁷ Спецификата на документа не позволява каквито и да са заключенията относно състава и броя на жителите на селото, но свидетелства за три домакинства, натоварени с извънреден данък от 33 акчета за нуждите на акънджийската конница.¹²⁸ Липсата на голяма част от жителите на селото в този регистър подсказва, че най-вероятно те са били натоварени с военно-помощни функции и поради тази причина са освободени от това извънредно даждие.

Сто години по-късно, в регистър от 1570 г., село Актав и прилежащите му махали, наред с други селища в пловдивско и пазарджишко, са отдадени като мюлк на Михримах Султан – дъщеря на Сюлейман I и жена на великия везир Рюстем паша.¹²⁹ Регистрирани са общо 140 мюсюлмански домакинства и двама неженени, сред които има земеделци, притежаващи по един чифт, но в голямата си част преобладават тези с юрушки статут и подпомагащите ги ямаци. Християните, записани в регистъра, са без съмнение новопоявили се в селото или по-точно в неговите непосредствени околности. Общо осемдесет и петте християнски домакинства са разпределени в четири махали, всяка носеща името на основателя си, който е вписан начело на всяка една от махалите.¹³⁰ Сред новодошлите християни има бозаджии, железари, ковачи, тъкачи, механджии и свещеници, а двама от мюсюлманите пък са изрично посочени като пришълци от Филибе. Общият приход от селото възлиза на 11 755 акчета.¹³¹ В последвалите години мюлкът на Михримах Султан е трансформиран във вакъф и в про-

---

¹²⁷ НБКМ, Пд 17/27, ф. 7б.

¹²⁸ Вж. по-долу за описание на регистъра.

¹²⁹ ВОА, TD 498, ff. 383-386.

¹³⁰ Някои от тях могат да бъдат локализирани – например махалата „Бозаджъ с друго име Чакърлар“ е дн. село Ясно поле, други са изчезнали – „Сатъ огулларъ“ се е намирало на северозапад от Ясно поле, но е изселено през 1885 г. и днес не съществува.

¹³¹ ВОА, TD 498, ф. 386.

междутъка до следващата регистрация дори е увеличил прихода си от селото.¹³²

Това име на селото и неговият вакъфски статут се запазва до XIX век и на османската военна карта от 1881 г. селото все още фигурира под името „Актав“, заедно с прилежащите му „Актав баири“ и „Актав дереси“.¹³³ Само няколко години по-късно, името на селото вече е придобило звучене по-близо до българския език – „Афто кьой“¹³⁴ и „Автоево“¹³⁵, което позволява и неговото несъмнено локализиране като днешното село Шишманци на североизток от Пловдив¹³⁶.

Категоричното локализиране на селище под името „Актав“ още през 70-те години на XV в. ни дава основание да приемем сведенията, съдържащи се в наративите, за достоверни и да приемем, че самият предводител Актав се е установил на това място, давайки име на местната топонимия. При това положение можем да приемем, че част от татарите на Актав са се разпръснали и по други удобни за заселване места в опразненото пловдивско поле.¹³⁷ Османските регис-

¹³² Вж. Gökbiçgin, *Edirne ve Paşa Livâsi*, 500-501. Данните на Гьокбиçгин се основават на подробния регистър на вакъфите в санджака Паша ВОА, TD 470 от 1595 г. За регистрите на вакъфите на Михримак Хатун, съхранени в Ориенталския отдел на НБКМ Вж. *Inventory of Ottoman Turkish Documents about Waqf Preserved in the Oriental Department at the St St Cyril and Methodius National Library, Part 1 – Registers*, E. Radushev, S. Ivanova, and R. Kovachev (съст.) (Sofia: IMIR, 2003).

¹³³ Rumeli Haritasi, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi 1:210 000, Filibe от 1299 г. по X./1881-82 г. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, сигнатура – Н 137 1299.

¹³⁴ Rumeli Şahane Haritasi, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi 1:210 000, Filibe от 1317 г. по X./1899-1900 г.

¹³⁵ Generalkarte von Mitteleuropa 1:200 000, 43° – 42° Stara Zagora (Eski Zagra). Herausgegeben vom Militärgeographischen Institut in Wien, 1940. Тази карта е точна препечатка на военната карта от 1913 г., следователно селищните имена се отнасят към тази дата. Изказвам благодарност на проф. Кийл, който ми предостави картата от 1940 г.

¹³⁶ Името на селото е променено от Автоево на Шишманци на 14. VIII. 1934 г. в кампания на тогавашното правителство за замяна на турските селищни имена с български. Вж. Коледаров, П. и Н. Мичев. Промените в имената и статута на селищата в България (1878-1972). София, 1972, с. 19, 273. Н. Мичев, който през 2005 г. преиздава справочника на селищните имена, погрешно заменя Шишманци с Шишмановци, Вж. Мичев, Н. Речник на имената и статута на населените места в България 1878-2004. София, 2005, с. 25, 392.

¹³⁷ Обезлюдяването на Тракия е следствие от продължителните военни конфликти в района от предосманския период и времето на османското завоевание. По думите на Петър Ников, турските „набеги превърнали тази провинция в безлюдна пустиня, за което впрочем преди това са способствали и татарските и каталански нашествия и грабежи по тия места, както и самите византийски междуособици“. Ников, П. Турското завладяване на България и съдбата на последните Шишмановци. – Известия на българското историческо дружество, кн. VII-VIII, 1928, с. 42. Ако към тази картина бъдат добавени тежките последиствия от преминаването на рицарите от III-тия Кръстоносен поход, целенасочената политика на обезлюдяване на Тракия, следвана от цар Калоян и последиците от голямата чумна пандемия от XIV в., то тя добива почти апокалиптичен характер. Обзор на събитията от XIII-XV в. довели до обезлюдяването на Тракия у Grigor Boykov. *Demographic Features of Ottoman Upper Thrace: A Case Study, Tatar Pazarlık and İstanimaka (1472-1614)* (непубликувана дипломна работа, Bilkent University, 2004), 18-37.

три изобилстват от сведения за редица татарски селища, появили се в обезлюдената Тракия през XIV и XV в. Съвсем логично е да допуснем тогава, че някой от подчинените на лидера Актав командири с хората си е уседнал само трийсетина километра на изток от господаря си и е дал начало на селище, което в бъдеще предстои да се превърне в града Татар Базаръ.

Направеният преглед на информацията, съдържаща се в наративите, подсказва за наличието на ясна и целенасочена политика на заселване на опразнената от хора Тракия, следвана от първите османски султани. Започвайки от границите на софийското поле, което за разлика от Тракия е засегнато далеч по-слабо от безкрайните военни действия и по тази причина много от пред-османските селища оцеляват, османската власт опитва да установи контрол върху важната пътна артерия *Via Militaris*, настанявайки заселници от запад на изток по протежение на военния път. В този процес, макар и инспириран от централната власт, изглежда водеща роля играят силните на деня акънджийски командири и удж бейове. Така, пръв по време и най на запад в Ихтиман се установява влиятелният Михалоглу Махмуд Бей с хората си. Неговата джамия (завие) – една от най-ранните османски монументални сгради на Балканите – се издига и до днес в покъртително и жалко състояние, за разлика от наскоро реставрираната и превърната в художествена галерия баня.¹³⁸ През 1395 г. на изток от Ихтиман се появяват Саруханските номади, в чието преселение неопределена роля играе друг значим акънджийски командир – Паша Игит Бей. Само три години след Саруханците, през 1398 г. пристигат татарите на Актав и част от тях се настаняват на изток, пак по протежението на военния път, давайки начало на Пазарджик. Депортирани в началото на XV в., Миннет Беевите татари са настанени отново по протежението на същия път, но дори още по-на изток. Причината за това е очевидна, на запад Саруханбейлю и Татар Базаръ вече са съществували и Миннет Бей и хората му са заселени там, където е имало нужда и място за тях.

Казаното дотук ни позволява да заключим, че за фактически основатели на Татар Базаръ/Пазарджък (дн. гр. Пазарджик) следва да се разглеждат татарите на Актав, като за формална дата на основаването на града може да се приеме годината 1398, когато Актавските татари се прехвърлят от Кримско-Приднестровския район в Румелия. Това разбира се съвсем не означава, че Пазарджик е основан като град. По-логично е да се допусне, че в началото е представлявал не много повече от татарски военен лагер, но стратегическото му местополо-

---

¹³⁸ Semavi Eyice. "Sofya Yakınında İhtiman'da Gaazi Mihaloğlu Mahmud Bey İmâret-Câmii." *Kubbealtı Akademî Mecmûası* 4:2 (1975): 49-61 и Кирил, М. Ихтиман – В: idem. Хора и селища, 458-460.

жение и активната поддръжка от страна на централната власт и най-вече на могъщите акънджийски бейове бързо вдъхват жизнени сили на новото селище и в средата на XV век вече е привлякло колонисти, които работят на оризовите полета в околността.

Развитието на Пазарджик от 1398 г. до втората половина на XV век

Как се развива Пазарджик в годините от основаването му през 1398 г. до времето на най-ранния достъпен ни османски регистър от 1472 г. можем само да гадаем, но е очевидно, че просперира. В рамките на период по-къс от осемдесет години, Татар Базаръ вече влиза в османския кадастър като град – красноречиво свидетелство за изключително успешното му развитие.

Бихме могли да предположим, че само няколко години след създаването му Пазарджик, подобно на ред други селища в Тракия, е преживял силно сътресение в следствие на гражданската война между османските принцове, наследници на султан Баязид I. Първо Сюлейман и Муса, а по-късно Муса и Мехмед водят ожесточени и тежки битки в Тракия, придружени от разрушения и данъчен тормоз на местното население.¹³⁹ Чиято и страна в османската династическа борба да са взели командирите на покойния Актав, явно е, че селището надживява гражданската война. През 30-те години на XV в. Пазарджик трябва все още да е представлявал незначително селище, защото отсъства каквото и да е сведение за него в пътеписа на наблюдателния Брокиер, прекарал известно време в Пловдив и продължил по военния път към София.¹⁴⁰ Някъде в този период обаче трябва да е започнала интензификация на оризопроизводство в Тракия, която е засегнала пряко непосредствените околности на Пазарджик. По сведенията на Садеддин, в случая пряко заимствани от Идрис Битлиси, оризопроизводството в района е въведено още от Лала Шахин, но според авторитетното мнение на Иналджък за интензификация и разрастване на оризопроизводство в пловдивско може да става дума едва по времето на султан Мехмед II.¹⁴¹ Това се потвърждава и от сведенията за построения от Шихабеддин паша, т.е. към средата на 40-те години на XV в., динк в околностите на Пазарджик.¹⁴² Подходящите за отглеждане на ориз условия в пловдивско и пазарджишко и стиму-

¹³⁹ Nedim Filipović. *Princ Musa i šejh Bedreddin* (Sarajevo: Svetlost, 1971), 317-373; Dimitris Kastritsis. *The Sons of Bayezid: Empire Building and Representation in the Ottoman Civil War of 1402-13* (Leiden – Boston: Brill, 2007), 135-158 и 161-194.

¹⁴⁰ Бертрандон де ла Брокиер. *Задморско пътешествие*, превод Николай Колев, редакция и бележки Вера Мутафчиева, София, 1968, 97-98.

¹⁴¹ Halil İnalçık, "Rice Cultivation and the Çeltükci-Re'âyâ System in the Ottoman Empire." *Turcica* 14 (1982): 70-71.

¹⁴² Вж. по-горе.

лираните от централната власт и частни лица инвестиции, развиват отрасъла в съвсем кратки срокове до такава степен, че през 1487 г. вече е носил на държавната хазна годишен приход от три милиона и четиристотин хиляди акчета.¹⁴³

Как променените условия се отразяват на татарската общност, основала Пазарджик, ако изобщо приемем, че е надживяла бурните времена на междуособиците, не би могло да се каже със сигурност. Все пак съществува сериозно основание да приемем, че в резултат на разрастващото се оризопроизводство в живота на развиващото се селище и състава на неговите жители са настъпили драстични промени. Ясно е, че оризарството е трудоемко производство, изискващо голямо количество работна ръка, а това от своя страна изисква наличието на уседнало население. Този факт сам по себе си предполага появата на нови заселници, които да осигурят нужната работна сила за разрастващите се оризища. Османските регистри потвърждават подобно заключение, свидетелствайки за голям брой данъкоплатци, записани като оризари. От друга страна, наводняването на големи площи и превръщането им в оризища нарушава естествената среда за живот на номадското население, което поставя пред него алтернативата да уседне и промени начина си на живот или да се премести в район подходящ за номадски живот. Можем да предположим, че една част от татарите са напуснали Пазарджик и околностите му, а тези, които са предпочели да останат в града, са загърбили напълно номадизма и са се заели със земеделие или занаятчийство – факт, съобщен ни от Кемалпашазаде, който вероятно е описал ситуацията така както я е познавал към 80-те години на XV в.

В рамките на няколко десетилетия тези промени вдъхват жизнени сили на новото селище и през втората половина на столетието се появява първата петъчна джамия, привлечени са заселници занаятчии и селцето придобива характерните черти на касаба от онова време.¹⁴⁴ В отличие със съседния му Филибе обаче, чието градоустройство изцяло е зависило от султана и местните висши администратори, Пазарджик привлича вниманието и активната поддръжка на влиятелните акънджийски семейства. Сред строителите на обществени сгради в града се нареждат имената на Евреносоглу Ахмед Бей, който спонсорира построяването на имарет в града¹⁴⁵, на влиятелния Малкочоглу Бали Бей – построил завиеето на Пирзаде в околностите на Пазарджик¹⁴⁶, на Кадъ Исхак Челеби от Битоля – издигнал една от градските джа-

¹⁴³ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, 126-134.

¹⁴⁴ В регистъра от 1472 г. са записани шивачи, сапунджии, тъкачи, обушари, касапи и т.н. Вж. НБКМ, Пд 17/27, f. 17b-18a и ОАК 94/73, f. 32-33.

¹⁴⁵ Вакфието на Ахмед Бей е достъпно в BOA, EV. VKF. dosya 19, gömlek 11 и Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Ankara – def. No. 2142, sıra No. 13, 14.

¹⁴⁶ BOA, TD 77, f. 635; MAD 519, f. 125; TD 370, f. 109.

мии¹⁴⁷ и т.н. Влиянието на близкия Ихтиман, изцяло доминиран от могъщия акънджийски род на Михаловци, също следва да бъде отчетено.¹⁴⁸ Всички тези особености от колоритното битие на Пазарджик, придружени от обилна статистическа информация за демографското развитие, са разгледани в детайли във втората глава.

---

¹⁴⁷ Вакфието на Исхак Челеби е публикувано от Хасан Калеси в оригинал и сръбски превод. Вж. Hasan Kaleši. *Najstariji vakufski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku* (Priština, 1972), 152-171.

¹⁴⁸ За рода на Михаловци Вж. Събев, О. Родът Михалоглу и мюсюлманското образование в българските земи на Османската империя – В: Съдбата на Мюсюлманските общности на Балканите, т. VII, История на мюсюлманската култура по българските земи, Росица Градева (съст.), София, 2001, 136-164; Orlin Sabev. "The Legend of Köse Mihal." *Turcica* 34 (2002): 241-252.

ГЛАВА II

ТАТАР ПАЗАРДЖИК ОТ ВТОРАТА ПОЛОВИНА НА XV ДО НАЧАЛОТО НА XVII ВЕК

*От акънджийски център към османски град – „османизацията“ на
Татар Базаръ, 1472-1570 г.*

Във втората глава на това изследване ще направим опит да очертаем развитието на Пазарджик от времето на най-ранния известен ни османски регистър, съдържащ информация за населението на града, до първите първите години на седемнайсети век. Предложената тук информация по същество е анализ и синтез на събраните и преведени османски архивни документи във втората част на книгата, като често обобщените данни, извлечени от тези източници са представени за по-голяма прегледност в графики и таблици след основния текст.

Използваният изворов материал е дълга серия от хронологично подредени османски данъчни регистри от различен тип, като най-дългата времева разлика между два документа, т.е. времето между две регистрации, за което нямаме данни, е четиридесет и четири години. Този близо половин-веков „хиатус“ е между двата най-ранни регистъра (1472-1516 г.), а за остатъка от разглеждания период достъпните ни данни са на далеч по-чести интервали. Така за периода от 225 години, върху които съсредоточаваме вниманието си, разполагаме с двадесет различни по тип и характер регистъра, които са чудесна основа за ползотворни наблюдения върху развитието на града и неговите етно-демографски характеристики. Разбира се, източниците, които са в основата на това изследване, освен че предлагат разнообразна и важна информация за историята на града, подобно на повечето извори от това време, „страдат“ от ред недостатъци и ограничения, които ще бъдат отбелязани в хода на изследването и там където е възможно допълнени и коригирани. В този смисъл използването на османските данъчни регистри в серия е от изключително значение, тъй като подобен подход, освен че предоставя на изследователя възможността да наблюдава процесите в развитие, минимизира възможността да бъдат допуснати сериозни грешки поради подвеждаща информация

в самия извор.¹ Нещо повече, съчетаването на регистри от различен тип способства за събирането на допълнителна информация и придобиването на по-пълна картина на изследваните процеси.²

Първият османски регистър, в който откриваме град Пазарджик и данни за населението му, датира от декември 1472 г. Разбира се, това съвсем не означава, че това е първият регистър на района изобщо. По косвени данни и податки в по-късни документи можем да заключим, че в периода преди 70-те години на XV век, османската администрация е провела поне две регистрации на Горна Тракия, но резултатите от тези вписвания на население и приходи – описните регистри – са или изгубени днес или към настоящия момент са неизвестни на автора на тези редове.³ Споменатите регистрации са довели до съставянето на т.нар. тапу тахрир дефтери, потребни за нуждите на спашийската конница и централната османска бюрокрация, докато нашият най-ранен извор – дефтерът от 1472 г., е бил изготвен поради съвсем различни причини и е служил за събирането на необходимите на акънджиите суми за издръжка по време на поход.

В началото на документа е поместена султанска заповед (*hüküm*), указваща подробно причините за регистрацията, географския ареал, който следва да бъде покрит и как да се процедира със събраните средства.⁴ По смисъла на заповедта, от всяка християнска и мюсюл-

¹ Преди време Хийт Лоури обръща специално внимание на факта, че когато е възможно тахрир дефтерите трябва да се изследват в серия – колкото по-дълга, толкова по-добре. Това заключение на Лоури се отнася и до регистрите за събиране на поголовния данък на немюсюлманите (джизие) и тези за извънредните данъци (аваризи). Вж. Heath Lowry. "The Ottoman *Tahrir Defterleri* as a Source for Social and Economic History: Pitfalls and Limitations." – В: idem. *Studies in Defterology. Ottoman Society in the Fifteenth and Sixteenth Centuries* (Istanbul: The Isis Press, 1992), 10-12.

² Като слабост на българската османистика от близкото минало може да се посочи почти пълната липса на изследвания, разглеждащи серии от различни по вид регистри. По-скоро е отдадено предпочитание на „работата на парче“ и често публикациите, посветени на дадено селище, не надхвърлят анализа на един или два еднотипни извора. Разбира се, до голяма степен затвореността на турските архиви за български историци в миналото и наличните в България документи са играели определяща роля за обхвата на изследванията. Днес турските архиви са напълно достъпни, а и немалък брой архивни материали са привлечени в България по силата на междуархивни спогодби. Това със сигурност ще допринесе за разширяването на обхвата и качеството на изследванията, а първите окуражаващи резултати са вече налице.

³ В своята статия "Bulgaria." *IEJ*, X. Иналджък съобщава, че през 1455 г. във Филибе живеели 600 мюсюлмански и 50 християнски домакинства, но не посочва извора на тази информация. Многократните опити да открием документа, извор на информацията, в личния архив на Халил ходжа, засега остават безуспешни. Архивът на доайена на съвременната османистика, събиран в продължение на повече от половин век, в голямата си част е предоставен на Halil İnalçık Center for Ottoman Studies (HICOS) в Университета Билкент и след пълната му каталогизация ще бъде свободно достъпен за изследователи.

⁴ Борис Недков пръв обръща внимание на този интересен документ и го публикува в превод, нормализиран арабски шрифт и факсимиле. Вж. Недков, Б. Османотурска дипломатика и палеография, т. II, Документи и речник, София, 1972, 175-177.

манска къща в районите на Стара и Нова Загора, Казанлък, Пловдив, Хасково и Чирмен трябвало да се съберат по трийсет и три акчета, а събраните на всеки трийсет къщи – 990 акчета, да се предоставят на един акънджия, който да придружи Али Бей в поход. Султанското нареждане обръща и специално внимание на въоръжението и екипировката на акънджиите и отрежда ролята на местните кадии в процеса на рекрута на бойците и събирането на нужните за издръжката им суми.⁵ С други думи, регистърът от 1472 г. не прилича по нищо на „класическите“ тапу тахрири, а е съставен заради конкретна нужда в даден момент.⁶ В случая конкретната необходимост изглежда е била големият поход, организиран от султан Мехмед II срещу могъщия лидер на бейлика Аккоюнлу – Узун Хасан през 1473 г.⁷

Информацията, съдържаща се в султанския декрет в началото на дефтера, подсказва, че изискуемата от данъкоплатците сума е по-скоро форма на извънредно събиране, от което следва, че документът може да бъде определен и като ранна форма на регистрите за извънредните данъци и повинности (авариз дефтерите). Този факт логично предполага, че при това положение цели групи и категории от данъкоплатци, които се ползват от облекчения или са освободени от извънредни данъци не би трябвало да бъдат обложени и съответно не би следвало да бъдат записани в регистъра. Внимателният поглед върху съдържащото се в дефтера потвърждава подобно предположение. В регистъра липсват каквито и да са сведения както за всички онези групи от население, наричани със събирателния термин „привилегирована рая“ или „население със специални задължения“⁸, така и за онези, които по принцип не би следвало да са задължително освободени от извънредните вземания – духовниците на мюсюлманите и християните, неженените младежи и християнските вдовици. Липсата на споменатите категории от население показва, че една неизвес-

---

⁵ Документът и съдържащата се в него информация е подробно анализиран в работата на М. Кипровска. Вж. Mariya Kirovska. *The Military Organization of the Akincis in Ottoman Rumelia* (непубликувана дипломна работа, Bilkent University, 2004). Същият документ стои и в основата на крайно противоречивата теория за характера на ранно-османското общество, изказана наскоро от Х. Лоури. Heath Lowry. *The Nature of the Early Ottoman State* (Albany: State University of New York Press, 2003), 51-54.

⁶ По-късните „акънджийски дефтери“ са съвсем различни по структура и информацията, която съдържат. Вж. Kirovska. *Akincis in Ottoman Rumelia*, 46-52.

⁷ Kirovska. *Akincis in Ottoman Rumelia*, 47. За хронологията и събитията около похода на Мехмед II срещу Узун Хасан Вж. Имбър, К. Османската империя 1300-1481, София, 2000, 300-307; подробно у Selâhattin Tansel. *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1953), 299-328.

⁸ Мутафчиева, В. Категориите феодално зависимо население в нашите земи под турска власт през XV – XVI в. – Известия на Института по История, 9, 1960, 57-63; Подробен библиографски преглед с коментар у Грозданова, Е. Проблемът за т.нар. привилегирована рая в историческата книжнина – В: България през XV-XVIII в. Историографски изследвания „България XV – XIX в.“, т. I, София, 1987, 135-154.

тна, но изглежда значима част от данъкоплатците на Горна Тракия са били освободени от това събиране и по тази причина не са записани в регистъра. Колко точно са невписаните в дефтера е невъзможно да се каже, но с оглед на спецификите на населението в Тракия, е логично да се допусне, че са значителен брой. Тези особености и недостатъци на регистъра правят употребата му за нуждите на историческата демография на практика невъзможни. Въпреки това, този дефтер е най-ранният османски административен документ, съдържащ някаква информация за населението на Пазарджик, което го прави изключително ценен извор за нуждите на това изследване. Макар и да не е в състояние да ни предостави достоверни демографски данни, изворът би могъл поне в общи линии да очертае ситуацията в началото на 70-те години на XV век и да послужи като основа за сравнение със следващите регистрации.

Преди да се спрем конкретно на данните от регистъра трябва да направим още едно важно уточнение за особеностите на този рядък и интересен извор. Както бе споменато по-горе, дефтерът е част от колекцията, съхранявана в Ориенталския отдел на Народната библиотека и за неговото съществуване съобщава Недков в своята „дипломатика и палеография“. Публикуваният от Недков извор (сиг. ОАК 94/73) има дата, което позволява и несъмненото отнасяне на съставянето му към 2-11 декември 1472 г.⁹ Дори и повърхностен поглед върху документа, заведен под тази сигнатура обаче показва, че той представлява само част от по-голям регистър. Друг фрагмент от дефтер, заведен като тимарски регистър под сигнатура Пд 17/27, макар и да не съдържа дата, удивително наподобява по структура и палеографски особености документа със сигнатура ОАК 94/73. В резултат на внимателен сравнителен анализ на съдържанието на двете парчета може да се заключи, че те несъмнено са били написани от една и съща ръка и представляват две изкуствено разделени части на един и същи регистър.¹⁰ Нещо повече, информацията в тези две части загатва, че трябва да има най-малко още една част, нужна за пълното окомплектоване на регистъра, която за момента остава в неизвестност.¹¹ С други думи, фрагментите от регистри под сигнатури ОАК 94/73 и Пд 17/27 са без съмнение части на един и същ общ, но разчленен документ и в настоящето изследване ще бъдат разглеждани като един документ, но за улеснение и избягване на допълнително объркване отпращките ще бъдат към сигнатурите и страниците, така както са заведени в Ориенталския отдел на НБКМ.

---

⁹ Недков, *Дипломатика и палеография*, т. II, с. 177.

¹⁰ Трудно е да се каже дали регистърът е пристигнал в България разкъсан и частите му са били разпогубени в общата бъркотия или това е станало при неговото каталогизиране. Заслугата по събирането на двата фрагмента принадлежи на Евгений Радушев.

¹¹ Kiprovsk. Akincis in Ottoman Rumelia, 46-52.

В регистъра от 1472 г. населението на Пазарджик, обложено със споменатото събиране за нуждите на армията, е записано на две различни места¹², като по стечение на обстоятелствата след разкъсването на документа двете вписвания са се озовали в различните фрагменти на регистъра.¹³ Събирайки информацията от двата къса можем да установим, че градът Базар-и Татар по това време е спадал към нахията Филибе и е имал няколко махали. Населен е бил изцяло с мюсюлмани, които наброявали най-малко 105 домакинства.¹⁴ Отново трябва да направим уговорката, че регистрираните домакинства са тези, които са били обложени с извънредния данък, но можем да предположим, че поне 20-30% от жителите на града са били освободени по една или друга причина и не са попаднали сред описаните в дефтера. Така бихме могли да допуснем, че през 1472 г. мюсюлманите са били реално някъде към 130-140 домакинства. Такива предположения, разбира се, се базират на огромна доза несигурност и изоставяйки всички възможни спекулации по въпроса е редно да се задоволим с констатацията, че към времето на тази регистрация Пазарджик е имал най-малко 105 мюсюлмански домакинства.

Регистърът от 1472 г., освен че ни предлага известна статистическа информация за населението, е свидетелство за това, че процесите по превръщането на Пазарджик в град, започнали към 40-50-те г. на XV в., са намерили своето развитие през 70-те години. Главната петъчна джамия, необходимо условие за издигането на статута на дадено селище, е вече налице през 1472 г., а прякото доказателство е махалата „Джами“, кръстена на нея.¹⁵ Разрастването на оризопроизводството около града, започнало към средата на XV в., спомага за изтласкването на номадските елементи и привличането на ново уседнало население. Така номадите-татари, основали селището по-малко от век по-рано са принудени да отстъпят място на по-необходимото за трудоемкото производство уседнало население или сами да се превърнат в част от него. Фактите сочат, че една част от жителите на Пазарджик през 1472 г. са преселници от Мала Азия, а прякори като „шехирлю (гражданина) Юсуф“ или „Караманлу“¹⁶, освен че са индикация за това от къде може да са дошли заселниците, насочват и към подчертано градския характер на част от новопоявилото се население. Именната система на регистрираните данъкоплатци може да бъде индикация и за това, че

---

¹² Пазарджик не е единственото селище в регистъра записано на повече от едно място. Населението на някои по-малки селища е регистрирано на три и повече различни места из дефтера. Това се дължи на факта, че османският регистратор е имал задачата да определи групи от по 30 къщи, които да предоставят нужната сума на акънджията, а не да описва населението по териториален принцип.

¹³ Пд 17/27, ff. 17b-18a и ОАК 94/73, с. 32-33. Вж. Част II – Документи.

¹⁴ Вж. Таблица 1.

¹⁵ ОАК 94/73, с. 32.

¹⁶ Пд 17/27, f. 17b.

значителна част от тях изповядват хетеродоксен ислям – имена като Бекташ¹⁷ или Шах Мелек¹⁸ са ясен знак в тази посока.

Противно на възприетата практиката, главите на домакинствата да бъдат регистрирани с лично и бащино име или пък с упражняваната професия, писарят, съставил регистъра, е отбелязвал много рядко повече от едно от имената на описаното лице. По този начин османският чиновник ни е отнел възможността за по-пълни наблюдения в случаите, когато дадено лице упражнява определена професия и това е изрично указано в регистъра. Все пак, от споменатите инцидентно тук-там в регистъра професии, бихме могли да затвърдим идеята за градския характер на колонистите. В регистъра са записани общо двадесет занаятчии от различни професии, между които определено доминират шивачите и тъкачите – по пет от всеки, следвани от обушарите и сапунджиите – по двама и т.н. Сред интересните професии за отбелязване е един доставчик на лед за пазара (*buzcu*), което подсказва, че или в града вече е имало изградено буз-хане или което е по-вероятно, ледът е бил доставян от близкия Филибе, където по това време бузхане е съществувало.¹⁹

Ако опитае да обрисуваме Пазарджик през 1472 г., според информацията, с която разполагаме, изглежда, че той е представлявал малко провинциално градче, в което са живеели към 600-700 души – до един мюсюлмани. В града, вероятно на централно място, вече е била издигната първата петъчна джамия, а това само по себе си предполага, че следва да е имало и поне една обществена баня (хамам). Доказателство за наличието на баня в Пазарджик по това време твърде неочаквано ни предоставя регистърът на соларите от 1488 г. Единственият солар в Татар Базаръ, записан в дефтера, е някой си „Хамза кюлхани“²⁰, син на Деде“²¹. Професията на споменатия подсказва, че след като в 1488 г. е имало лице, отговарящо за пещите на хамама, то повече от очевидно е, че и хамам е съществувал. Основателно е да допуснем тогава, че макар и първото сведение за обществена баня в Пазарджик да датира едва от 1488 г., то нейното фактическо построяване се е осъществило по-рано, в годините преди 1472 г. и е логично свързано с издигането на първата джамия в града. Кое е лицето, финансирало строителството на тези две обществени сгради, променили облика на селището, остава да гадаем.

За разлика от съседния метрополис Филибе, привлякъл вниманието и финансовите възможности на османските висши администратори и султани, развитието на Пазарджик и финансирането на

¹⁷ ОАК 94/73, с. 32, 33.

¹⁸ ОАК 94/73, с. 32.

¹⁹ Вж. Таблица 3.

²⁰ *külhani/gülhani* (пер.) – огняр в хамам; този който се грижи за пещите в хамама.

²¹ НБКМ, ОАК 121/9, f. 28a.

обществените сгради в града концентрира интереса на влиятелните акънджийски командири. Вече бе изтъкнат фактът, че близостта на Ихтиман, доминиран от могъщия род на Михаловци (Mihaloğulları), би следвало да е оказал известно влияние върху развитието на Пазарджик. Регистърът от 1472 г. ни дава интересен повод за размишления в тази насока. Една от градските махали, записани в документа, носи името „Али Бей“, а от общо осем описани лица в нея, двама се казват „Михал“ и един „Али“. Възможно ли е това да е махала създадена от известния Михалоглу Али Бей – същия, заради рекрута на чиито акънджии дефтерът е създаден? Възможно ли е тъкмо този човек, притежаващ достатъчно средства и влияние, да е построил първата джамия и хамам в града? Колкото и голямо да е изкушението, засега единственият отговор изглежда е, че не можем да кажем със сигурност. Във всеки случай, ако в годините преди регистрацията от 1472 г. Михаловци са имали каквото и да е влияние в Пазарджик, то в периода до следващия достъпен ни регистър (1516 г.) ситуацията драматично се е променила. Каквото и да е представлявала махалата „Али Бей“ през 1472 г., то през 1516 г. тя вече не съществува или най-малко е сменила името си. Впрочем, затова от значение би могъл да е фактът, че само няколко години след съставянето на използвания тук извор, вакъфите на Михаловци в Ихтиман са били конфискувани от Мехмед П.²² Нещо повече – тъкмо в този период „на сцената“ се появяват други двама представители на могъщи акънджийски родове и заявяват сериозно присъствие в градското пространство чрез строителството на общественозначими сгради. Точно в периода между 1472 и 1516 г. в Пазарджик са били построени имаретът на Евреносоглу Шемседдин Ахмед Бей и завиеото, посветено на Пирзаде, спонсорирано от известия акънджийски водач Малкочоглу Бали Бей.

Кога точно са построени споменатите сгради е трудно да се каже. Ахмед Бей умира през 1498 г. в Йенидже-и Вардар²³, но се знае, че година по-рано е вакфирал в полза на сина си Муса приходите от редица села, които следвало да издържат многобройните сгради, оставил след себе си, в това число и имарета в Пазарджик²⁴. Този факт показва, че строежът на имарета на Ахмед Бей трябва да се търси в годините

²² Кийл, М. Ихтиман. – В: idem. Хора и селища в България през османския период. Съборани съчинения. София, 2005, 459.

²³ Irène Mélikoff. "Ewrenos oğulları", *EP*.

²⁴ За строителната дейност на Ахмед Бей и други членове на фамилията на Евренос Вж. Machiel Kiel. "Yenice-i Vardar (Vardar Yenicesi – Giannitsa): A Forgotten Turkish Cultural Centre in Macedonia of the 15th and 16th Century." – В: idem. *Studies on the Ottoman Architecture of the Balkans* (Aldershot-Brookfield: Variorum, 1990), IV, 300-329. Резюме на вакфието на Ахмед Бей у Ekrem Hakkı Ayverdi. *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri. Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk. IV. Cild, 5., 6., 7., Kitap* (İstanbul: Fetih Cemiyeti, 1982), 303-304. Оригиналът, свитък дълъг повече от 10 м, е съхраняван в Истанбул – BOA, EV. VKF. dosya 19, gömlek 11.

между 1472 и 1497. Бали Бей пък умира в Силистра през 1503 г., което означава, че спонсорираната от него дервишка обител в околностите на Пазарджик е построена преди тази дата.²⁵ Отношенията между влиятелните акънджийски водачи и хетеродоксните дервиши и ролята на тази връзка в османското общество е изключително интересна и важна тема, която се нуждае от още и по-задълбочени изследвания.²⁶ Точно тези отношения превръщат Пазарджик в периода от средата на XV в. до към 30-те години на XVI в. в притегателен център за центрострежните сили в османското общество. Създаден от татарски командир, взет под опеката на влиятелните акънджийски бейове, в първите години на съществуването си Пазарджик представлява своеобразен „оазис“ на пограничната култура с всичките ѝ характерни елементи. Наблюденията върху типологията на градовете през първия век – век и половина на османска власт в Румелия показват, че в „празнините“ между големите градове по оста Едирне-Филибе-София-Белград, където влиянието на централната власт не е така силно, се оформят редица по-малки селища, които са изцяло доминирани от влиятелните акънджийски родове и следват съвсем различно развитие. Примери в това отношение са градове като Чирмен, Ямбол, Хасково, Ихтиман и Ниш или по-малки селища като Конуш, Карлово, Саруханбейлю и др. Пазарджик и развитието му са неделима част от тази по-обща картина, доминирана от волята и интереса на могъщите погранични командири. Консолидацията на централната власт в империята, започнала с реформите на Мехмед II, предстои да намери пълното си развитие в началото на управлението на султан Сюлейман I, когато,

²⁵ Бали Бей почива на 24 сеп. 1503 г., което става ясно от известие, изпратено до синовете му, Вж. М. Tayyib Gökbilgin. *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsi. Vakıflar-Mülkler-Mukataalar* (İstanbul: Üçler Basımevi, 1952), 482. Сравни с Fahamettin Başar. "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hizmeti Görülen Akıncı Aileleri. IV – Malkoçoğulları." *Türk Dünyası Tarih Dergisi* 65 (1992): 47, който предлага 1510 г., без отправка към извора си. За фамилията на Малкочовци и ролята на акънджийските бейове в османското общество Вж. информативната студия на Franz Babinger. "Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes der Malkoç-oghlu's." – В: idem. *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, т. I (München: Südosteuropa-Verlagsgesellschaft, 1962), 355-377.

²⁶ Относно ролята на хетеродоксните дервиши в процеса на турската колонизация на Румелия Вж. основополагащото изследване на Баркан, придружено с огромен набор от архивни документи – Ömer Lütfi Barkan. "Osmanlı İmparatorluğunda bir İşkân ve Kolonizasyon Metodu olarak Vakıflar ve Temlikler. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler." *Vakıflar Dergisi* 2 (1942): 279-386. Отношенията между централната власт и периферията и ролята на хетеродоксните дервиши са разгледани в Halil İnalçık, "Dervish and a Sultan: An Analysis of the Otman Baba Vilâyetnâmesi." – В: idem. *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Rule: Essays on Economy and Society* (Bloomington: Indiana University Press, 1993), 19-36. За връзките между фамилията на Михаловци с някои от най-важните хетеродоксни центрове на Балканите и Мала Азия Вж. Mariya Kiprovska. "The Mihaloğlu Family: Gazi Warriors and Patrons of Dervish Hospices." *Osmanlı Araştırmaları* (под печат).

подобно на повечето от споменатите градове, в живота на Пазарджик предстоят да се извършат редица значими промени.

Темата за реформите в цялостния живот на Пазарджик предприети през 30-те години на XVI в. ще бъде дискутирана в подробности по-долу. Преди да насочим вниманието си към следващия архивен документ, съдържащ ценни сведения за населението на града (регистъра от 1516 г.), е необходимо да направим някои дребни бележки и разяснения относно характера и информацията, съдържаща се в този тип извори.

Нашият втори регистър, в който откриваме описано населението на Пазарджик, може да бъде окачествен най-просто като типичен или „класически“ тапу тахрир дефтер.²⁷ Тези регистри отдавна са привлекли вниманието на изследователите на османската социално-икономическа и демографска история и съдържащата се в тях информация е била интерпретирана и анализирана в редица публикации на водещи османисти. Тук не е нужно да се спираме още веднъж на полезността на тахрир дефтерите като исторически извор – въпрос, дискутиран в детайли още в работите на пионерите на „дефтерологията“²⁸ или начинът на изготвянето на тези регистри, процесът на описване на населението и експлоатацията на дефтерите от османската централна и провинциална администрация – проблеми също в голяма степен проучени в детайли и изяснени.²⁹ Все пак, за да се избегнат евентуални недоразумения, е необходимо да направим няколко разяснения за техния характер и да отбележим някои от недостатъците на тахририте.

Тапу тахрир дефтерите в никакъв случай не са били и не могат да бъдат възприемани като преброителни списъци на населението, извършвани периодично от централната османска власт. Те са били

---

²⁷ ВОА, TD 77. Вж. Част II – Документи.

²⁸ Х. Иналджък публикува най-ранния запазен тахрир и с това полага началото на традиция в издирването и публикуването на тези извори, която продължава и до днес. Halil İnalçık. *Hicrî 835 Tarihi Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1954). Вж. основополагащите трудове на Ömer Lütfi Barkan. „«Tarihî demografi» araştırmaları ve Osmanlı Tarihi.” *Türkiyat Mecmuası* 10 (1951-1953): 1-26; idem. “Essai sur les données statistiques des registres de recensement dans l’Empire ottoman aux XVe et XVIe siècles.” *Journal of Economic and Social History of the Orient*, 1:1 (1957): 9-36; idem. “Research on the Ottoman Fiscal Surveys.” – В: Michael A. Cook (съст.), *Studies in the Economic History of the Middle East from the Rise of Islam to the Present Days* (Oxford: Oxford University Press, 1970), 163-171.

²⁹ Вж. Halil İnalçık. “Ottoman Methods of Conquest.” *Studia Islamica* 3 (1954): 103-129. За заповед, указваща начина, по който тахрир дефтерът трябва да бъде изготвен, в превод на френски и чегливо факсимиле, както и за списък на някои от известните регистри в ранния период Вж. Irène Beldiceanu-Steinherr и Nicoară Beldiceanu. “Règlement ottoman concernant le recensement (première moitié du XVIe siècle).” *Südost-Forschungen* 37 (1978): 1-40. На български вж. студията на Цветкова, Б. Османските Tahrir Defterleri като извори за историята на България и балканските страни. – Известия на Държавните Архиви 3, 1975, 127-157.

изготвяни и са служели само и единствено за нуждите на спахийската конница и за контрол върху приходите от провинциите, необходими за издръжката на това военно формирование – ядро на османската армия.³⁰ В този смисъл, описаното в тахрир регистрите население е само тази част от жителите на дадено селище, чиито данъчни задължения са били събирани в полза на един или друг владеец на тимар. Всички онези лица, които принадлежат към групата на военните (*askeri*) и освободени от плащането на данъци, като правило не са записани в регистрите. Този факт трябва задължително да се има предвид, особено при изследвания на населението в градовете, където концентрацията на военни е значително по-голяма в сравнение със селата. С други думи, при всеки опит за демографска реконструкция, базиран на сведенията от тахририте, задължително трябва да се предвиди и една относителна част от жителите на изследваното селище, които по една или друга причина са отпаднали от регистъра.

Вторият сериозен недостатък на тахрир дефтерите, които трябва да се отчете при използването им за нуждите на историческата демография, е начинът, по който е описано населението. Историографията отдавна се е обединила около факта, че по смисъла и логиката на османската администрация описите в тези дефтери са съставени на базата на домакинства. Така данъкоплатците, които са регистрирани, следва да се разглеждат не като индивидуални платци, а като глави на домакинства (*hane*).³¹ Този факт сам по себе си представлява огромна пречка при опитите за изграждане на реалистична демографска картина при изследването на дадено селище или район. За целта е нужно да разполагаме с надеждни и точни сведения за размера на едно домакинство в периода и района, концентрирал изследователското ни внимание. Наличието на подобни сведения би позволило и приблизително точното изчисление на населението в дадено населено място чрез умножението на главите на домакинства, записани в регистъра, по един усреднен коефициент за броя на членовете на едно домакинство, добавяйки, разбира се, и неопределен брой от лица, които са останали извън регистъра.

Сериозното затруднение в нашия случай произтича от факта, че модерната историография все още не е съумяла да намери задоволителен и категоричен отговор на въпроса колко трябва да бъде споменатия коефициент, нужен за превръщането на броя на домакинства-

---

³⁰ Вж. кратката, но информативна статия на Suraiya Faroqhi. "Tahrir", *EP*. Относно ограниченията на тахририте като извор Вж. вече споменатата статия на Х. Лоури - "The Ottoman Tahrir Defterleri: Pitfalls and Limitations", 3-18.

³¹ В случая терминът „хане“ се отнася към домакинство и не бива да се смесва с термина „хане“ от джизие и авариз регистрите, за което ще стане дума по-долу. Вж. отличната, обобщаваща историографията по въпроса, статия на Nejat Göyünc. "Hane Deyimi Hakkında." *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 32 (1979): 331-348.

та/ханета в брой хора.³² Още преди време Баркан предлага използването на коефициент 5, т.е. според известния учен хората, съставляващи едно домакинство в османските тахрир регистри, са двойка родители и три непълнолетни деца. Това автоматично означава, че така зададеният семеен модел е на демографски прогресираща група и до времето на следващата регистрация, отчитайки всички възможни негативни фактори, тя трябва да се е увеличила чувствително. С други думи, подобен коефициент е неприложим за случаите, в които населението вместо да се увеличава – намалява. В изследването си върху с. Радилово през XV в., Х. Лоури разполага с рядката възможност да сравни данните от османските регистри от втората половина на XV в. със съдържащото се в две запазени византийски практики от първата половина на предходното столетие, в които жителите са описани поименно. По този начин Лоури изчислява, че поне що се отнася до споменатия район, средният коефициент за османското домакинство/хане би трябвало да е към 4,6, а съответно за домакинство на християнска вдовица следва да се използва 3,6 (поради факта, че мъжът от двойката родители е очевидно покойник).³³ Тези данни доста се доближават до предложения от Баркан по-общ коефициент 5 и макар и изключително уместни в използвания от Лоури контекст, трудно биха могли да претендират за универсалност.

Както е добре известно, семейният модел не е константа при различните етнически групи и примери за това лесно се откриват дори и в нашето съвремие. Нещо повече, семейният модел и респективно броят на членовете на едно домакинство дори и в рамките на една конфесия не са неизменяема величина. Напротив, те са в пряка връзка и под директното влияние на цял куп фактори, които определят общата демографска тенденция на едно общество. В периоди на бурно демографско развитие и висок ръст на населението е логично да се наблюдават по-големи семейства и обратно – във време на рецесия и спад на населението домакинството се свива. В този смисъл, погледнато чисто теоретично броят на членовете на едно домакинство през XVI в., когато населението на цяла Европа и Османската империя расте, следва да е значително по-голям от този на семейство от същата конфесия в средата-края на XVII в., когато ред неблагоприятни фактори водят до сериозен демографски срив на много места.

Гореизброените причини правят тахрир дефтерите на практика неизползваеми за прецизни демографски изчисления. Съвременната

---

³² Leyla Erder. "The Measurement of Pre-industrial Population Changes. The Ottoman Empire from the 15th to 17th Century." *Middle Eastern Studies* 11 (1975): 284-301.

³³ Heath Lowry. "Changes in Fifteenth-Century Ottoman Peasant Taxation: The Case Study of Radilofo." – В: Anthony Bryer и Heath Lowry (съст.), *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society* (Birmingham – Washington, D.C.: the University of Birmingham Centre for Byzantine Studies & Dumbarton Oaks, 1986), 28-29.

историография трябва да предложи значително по-надеждни данни за размера на домакинствата през XV и XVI в., отчитайки всички локални и конфесионални специфики, преди да можем да се възползваме от целия потенциал, заложен в тези извори.³⁴ Докато това не бъде реализирано сме принудени да представяме данните от тези регистри по начина, по който те са били използвани от османската администрация – в ханета, т.е. домакинства. Всички опити за по-нататъшни изчисления на броя на населението в дадено селище на базата на тахрир дефтерите са дотам относителни, че напомнят по-скоро на гадателска игра с цифри.

Казаното дотук не бива по никакъв начин да омаловажава стойността на тапу тахрир дефтерите като исторически извор. Макар и неспособни на този етап да ни предоставят абсолютно точни демографски данни, те са в състояние да предложат на изследователите поне приблизително коректна обща представа за състава на населението в дадено селище към съответния момент и когато са разглеждани в серия биха очертали абсолютно точно общата демографска тенденция. Съдържащата се в тях допълнителна информация, както демонстрирахме по-горе, в много случаи би могла да е от съществено значение за разрешаването на един или друг въпрос и т.н. Тахрир дефтерите са по същество най-важният османски архивен източник за периода XV-XVI в., а данните от тях трябва да запълнят многобройните бели полета по „картата на нашето познание“ за османска Румелия през този период.

Обръщайки поглед към наличните османски документи, бихме могли да отчетем, че строителната активност, предприета от акънджийските водачи и издигнатите от тях сгради в периода 1472-1516 г. не са единствените промени в Пазарджик, засвидетелствани от документите. Поради една или друга причина, Татар Базаръ вече спада към нахията Саруханбейлю, вместо към Филибе, както бе записано в предходния регистър. В града за пръв път се очертава ясно махленската структура, която ще се запази в продължение на няколко века. Повече от ясно е, че някои от градските квартали са съвсем нови. Махалата „Хелваджъ Барак“, очевидно кръстена на личността, обединяваща тази новосформирана общност, може да бъде илюстративна в това отношение. Патронът и неформален лидер на махалата – някой си Барак халваджия е все още жив и е записан на първо място сред жителите на махалата, заедно със синовете си Мустафа, Малкоч и ку-

---

³⁴ Изследванията върху описите и разпределението на имуществото на покойниците (*tereke*) крият голям потенциал, който би могъл да бъде от полза за разрешаването на проблема с броя на членовете на едно семейство. Първите окуражаващи резултати от подобни работи са вече налице. Вж. например Muhiddin Tuş и Bayram Ürekli. "Osmanlı'da Ailenin Niceliği, Eş Durumu ve Çocuk Sayıları: Konya Örneği." - В: Saadettin Gömeç (съст.), *Kafalı Armağanı* (Ankara: Ancağ Yayınları, 2002), 269-279.

ция Хасан, който е неженен.³⁵ Познатият ни от 1488 г. солар Хамза, явно е починал и на негово място се е появил друг солар – Мустафа, който също е станал патрон на махала.³⁶ Изглежда споменатите лица, заедно с още няколко други – като Наиб Хамза например, са вложили известни средства в строителството на малки квартални храмове – мекджиди – и по този начин са оставили имената си в урбонимията на Пазарджик. Така изградената махленска структура се превръща в основното градско ядро, към което в следващите години ще се прибавят още новосформирани градски квартали.

Повечето от лицата дали име на някоя от пазарджишките махали са анонимни за историята, но все пак освен вече споменатите Евреносоглу Ахмед Бей и Малкочоглу Бали Бей, които са популярни лица от това време, бихме могли да изясним личността на поне още един благодетел на града, построил втората петъчна джамия в града и дал името си на една от градските махали – Исхак Челеби. Публикуваните от Хасан Калешки вакъфски документи са в състояние да ни предложат нужната информация.³⁷ Сред документите, подбрани от Калешки, е и вакфието на Кадъ Исхак Челеби от 1506 г., което има изключително важно значение за историята на Пазарджик.³⁸ Исхак, син на Иса факъх е бил кадия на Солун докъм началото на XVI в., когато заедно със семейството си се премества и установява в Битоля.³⁹ Там той издига медресе и джамия, от които джамията е запазена и до днес в центъра на съвременна Битоля. Според надписа на надгробния камък, стоял в двора на джамията му, Исхак Челеби е умрял на 1 август 1512 г.⁴⁰

От съставеното през 1506 г. вакфие става ясно, че тъкмо този Исхак Челеби е човекът издигнал джамията в Пазарджик, около която се формира махалата „Джамия на Исхак Челеби“.⁴¹ От вакфието научаваме още, че южно от самата джамия Исхак Челеби е построил три къщи, които са предназначени за обслужващите джамията и семействата им – имам, мюезин и каим. Предвидил е още построяването на две други сгради и обор към тях, които да служат на пътниците и товарните им животни, както и на 13 други свързани къщи, които да

---

³⁵ BOA, TD 77, f. 632. Вж. Част II – Документи.

³⁶ Това е махалата „Тузджу Мустафа“ – BOA, TD 77, f. 632.

³⁷ Hasan Kaleši. *Najstariji vakufski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku* (Priština, 1972).

³⁸ Вакфието е съставено през първата десетдневка на месец Реби юл-Еввел 912 г. по Хиджра. Kaleši. *Najstariji vakufski dokumenti*, 152-171.

³⁹ Kaleši. *Najstariji vakufski dokumenti*, 145-146.

⁴⁰ Kaleši. *Najstariji vakufski dokumenti*, 146. Днес надгробният камък, документиран от Х. Калешки, не е запазен и най-вероятно, подобно на много други надгробни камъни от двора, е послужил за настилането на пътеките около джамията. За огромно съжаление каменните плочи са били целенасочено поставяни с лице към земята, което прави употребата им за изследователски цели невъзможна.

⁴¹ Махалата „Джамия на Исхак Челеби“ е отбелязана като нова – BOA, TD 77, f. 635.

приютят дервишите и техния духовен водач. По смисъла на завещаното приходите от башхане, бозахане и четири други дюкяна на пазара в Пазарджик, придружени от още няколко дюкяна, мензил и други приходоизточници във Филибе трябва да се събират за издръжката на джамията. Вакфието определя още и дневните възнаграждения на имама, мюезина и хатиба на съответно по четири, две и едно акчета, а също така назначава и едно акче дневно възнаграждение за мютевелията на вакъфа.⁴²

Казаното дотук позволява да заключим, че втората петъчна джамия в града е построена от Кадъ Исхак Челеби от Битоля някъде в края на XV или по-вероятно в началото на XVI в., но при всяко положение преди 1506 г., когато е съставено вакфието, в което тя фигурира наред с други обекти, финансирани от същата личност. Тази повишена строителна активност в периода 1472-1516 г., изразяваща се в издигането на една джамия, имарет, завие и няколко месджида, говори съвсем ясно за растящото значение на града. Това се забелязва и по увеличаването на броя на градските квартали и значителния ръст на населението в рамките на четиридесетина години.

Според данните от регистъра през 1516 г. в Пазарджик има пет махали, едно завие и една група от лица, обслужващи имарета на Ахмед Бей.⁴³ Общо в тези махали са описани 197 мюсюлмански домакинства, 37 неженени мюсюлмани и един християнин.⁴⁴ Християнинът е записан в новосъздадената махала „Хелваджъ Барак“ – Бошко преселич, неверник – 25 [акчета] и той е първият регистриран християнски жител на Пазарджик.⁴⁵ Както би могло да се предположи, а и добавката към името му „преселич – пришълец, преселец“ го показва ясно, Бошко не е роден в Пазарджик, а е пристигнал в града от някъде другаде. Впрочем, Бошко не е единичен случай. Сред мюсюлманите са записани общо 34 глави на домакинства и 4 неженени младежа като обръщенци в исляма.⁴⁶ Явно е, че след като местна християнска общност на практика не съществува, тази група от конвертити се е появила в града вследствие на миграция отвън. Този процес, разбира се, не е характерен само за Пазарджик и е част от общия демографски бум на населението, започнал в самия край на XV и продължаващ през целия XVI в. Съдейки по аналогия със съседния Филибе, където броят на новопоявилите се в града неофити за периода от 1489 до 1516 г. е скочил от 30 на 270, можем да заключим, че случващото се в

⁴² Kaleši. *Najstariji vakufski dokumenti*, 165 и сл.

⁴³ Този регистър всъщност е бил съставен към 1519 г., но данните в него се отнасят за 1516 г.

⁴⁴ Вж. Таблица 1.

⁴⁵ BOA, TD 77, f. 632. Сумата от 25 акчета се отнася за дължимото испенче.

⁴⁶ В историографията отдавна е прието, че записаните в регистрите като „син на раб Божи“ (*veled-i Abdullah*) са лица новоприели исляма. Името Абдуллах е използвано като универсален заместител на християнското бащино име на конвертита.

Пазарджик е напълно в рамките на нормалното. Остава да гадаем дали въпросните лица са дошли в града като християни или са били вече приели исляма. Второто предположение изглежда по-логично, а за отбелязване е, че новодошлите успяват да се интегрират много успешно в градската среда. Измежду новообръщенците има петима души в служба на имарета на Ахмед Бей, от които двама са изрично отбелязани като хлебари, а един като готвач към имарета.⁴⁷

Трудно бихме могли да предложим прецизни данни за ръста на населението между двете регистрации. Характерът на извора от 1472 г. пречатства всички опити за подобни изчисления. Все пак би могло да се каже, че макар и да не сме в състояние да определим с точност колко, населението на града е видимо нараснало. В голяма степен този растеж се дължи на миграция към града на вероятни малоазийски преселници и конвертити от планинските околности.⁴⁸ Като главна, най-важна и най-голяма махала в града се утвърждава тази около първата джамия и се запазва като такава до края на разглеждания период. Градът в общи линии запазва изключително мюсюлманския си характер, с изключение на вече споменатия единствен християнин – Бошко.⁴⁹ Именната система на регистрираните в града мюсюлмани подсказва, че хетеродоксният характер на населението изглежда не се е променил значително. Изключително интересен и илюстративен пример в това отношение може да бъде регистрираният в завета на Пирзаде данъкоплатец под името Кайгусуз Абдал.⁵⁰ Много други от имената, включително и на халваджията Барак, на жителите на Татар Базаръ през 1516 г. са заимствани от имената на известни бабаи дървиши в Мала Азия и Румелия от XIV и XV век.⁵¹

Обръщайки поглед към населението на града, заето в специфична производствена дейност, можем да установим, че в сравнение с 1472 г. османският писар, съставил регистъра от 1516 г., ни е оставил далеч по-богата информация. За близо половината от регистрираните данъкоплатци в Пазарджик чиновникът изрично е добавил професията или дейността им.⁵² Като най-многобройна група се откроява тази на населението със специални задължения към османската държава. Те са ангажирани в редица дейности и производства, на които централната власт е отдавала приоритет и се ползват от някои данъчни облекчения. Сред тази група най-много са ямаците (татарски, юрушки и мюселлемски), следвани от масларите и оризарите. Присъствието на

⁴⁷ ВOA, TD 77, f. 633.

⁴⁸ В регистъра все още се срещат имена като „Анадолу“, „Кармани“, „Сарухан“ и др.

⁴⁹ Вж. Фигура 1.

⁵⁰ ВOA, TD 77, f. 635.

⁵¹ Имена като „Зюлфиляр, син на Баба Аджем“, „Хаджъ Байрам“, „Ямур, син на Атмаджа“, „Хъндър Кулу“ и т.н. говорят недвусмислено в подкрепа на тази теза.

⁵² Вж. Таблица 4.

значителен брой татарски ямаци, както и лично ямакът на татарския заим, показва, че градът не е прекъснал връзките си с потомците на своите татарски основатели и те все още са изключително сериозен фактор в икономиката на града.

Втората по големина група е тази, обединяваща професиите, свързани с производството на храни и напитки – готвачи, месари, хлебари, халваджии, бозаджии и т.н., следвана от различните по вид търговци и тези, ангажирани в дейности, свързани с пазара. Непосредствено след тях се нареждат кожарите и обушарите, следвани от шивачи и тъкачи и ред други.⁵³ Заетите с духовните потребности на мюсюлманската общност и в служба и поддръжка на градските храмове логично заемат една от водещите роли в градския живот.

Преди да преминем към следващия по ред извор, ако опитаме да обобщим информацията, предложена ни от регистъра от 1516 г., би следвало да отбележим още веднъж големия скок в развитието на града за периода 1472-1516 г. Това развитие се изразява в притока на още население към града, което е привлечено от нарастващото значение на Пазарджик. В този период е издигната втората градска джамия и още имарет, завие и вероятно няколко месджида. За нуждите на нарастващото се градско строителство (размахът на финансирането на обществени сгради предполага също и ръст на частните строежи) е построена керемидчийница и твърде вероятно други полезни за строителството обекти. Мащабът на търговията в града се е разраснал и само една част от пазарния бадж през 1516 г. е носила приход на владелеца на тимара от 10 339 акчета. Колко са били дюкяните в Пазарджик по това време е неясно, но би трябвало да са десетки. Исхак Челеби лично е финансирал строежа на няколко дюкяна, сред които и бозаджийница, а годишният данък от дюкяните на касапите в града е възлизал на 1 000 акчета. Разбира се, притокът на хора и стоки към града е изисквал надеждна инфраструктура и това е времето, към което намираме първото категорично сведение за наличието на мост в близост до града. Част от таксите, събирани на този мост, са носили на тимариота приход от 600 акчета годишно.⁵⁴ Всички тези промени в градския живот превръщат малката незначителна касаба от 1472 г. в далеч по-привлекателно и значимо място и не след дълго ще привлече живия интерес на централната османска администрация.

Регистърът, който хронологически следва този от 1516 г., е тахрир дефтер, който прилича изключително много на „класическите тапу тахрири“, но с няколко важни различия.⁵⁵ Документът на наше разположение не покрива всички кази от дясното крило на санджака Паша (практика за всички регистри, в които Пазарджик е

⁵³ Вж. Фигура 8.

⁵⁴ BOA, TD 77, f. 635.

⁵⁵ BOA, MAD 519. Вж. Част II – Документи.

включен), а се ограничава само до територията на нахиите Филибе, Саруханбейлю, Самако и някои селища от нахията на Ески Загра. Другото голямо различие е, че във всяко описано селище се появява странен знак, който може да се чете като *“haliya”* – сега, в този момент. Османският писар е поставял този знак между жителите на дадено село или градска махала, разделяйки описаното население на две части – тези над знака „сега“ и тези под него. Същият знак се забелязва и при сумарната бележка за приходите от населеното място, като сумите, записани под и над знака, най-често се различават. Тази особеност на регистъра ни подсказва, че това е нов тахрир, изготвен специално за споменатия район, само няколко години след регистъра от 1516 г. Знакът „сега“ трябва да отбележи реалното фактическо състояние на приходите към дадения момент – в много случаи сумите, вписани като сегашно състояние, надвишават предишните, които пък съвпадат съвсем точно със сумите, указани в регистъра от 1516 г. С други думи, сумите над знака са препис от предния дефтер, а тези отдолу трябва да показват актуалното състояние към момента на новата регистрация. Увеличението на приходите от дадено селище не е повсеместно. В някои селища сумите под знака „сега“ са по-малки от горните, т.е. реално населението на селото не е в състояние да издължи изискуемото според предния регистър и в настоящия задълженията му са били намалени. Що се отнася до регистрацията на населението, видно е, че тези, които стоят над знака „сега“ са лица, присъстващи и в предходния регистър, тези под него – са новопридобити за фиска. Ще илюстрираме този факт с примери, чрез някои от познатите ни вече лица в Пазарджик малко по-долу.

Липсата на заглавна и последна страница в документа поставя още един сериозен проблем – кога точно е бил съставен регистърът. Датата, предложена в каталога на Истанбулския османски архив – 1519 г., без съмнение е грешна. Промените, състояли се между 1516 и 1519 г., несъмнено не биха били дотам големи, че да наложат повторна регистрация на населението. Този период също така изглежда твърде кратък за появата на толкова много нови данъкоплатци. Все пак, времето между двете регистрации изглежда не е повече от десетина години, защото значителен процент от описаните в регистъра от 1516 г. глави на домакинства намират място и в следващия, т.е. все още са живи. Внимателен поглед върху лицата, владеещи приходите от района, би могъл да хвърли светлина върху проблема с датата на съставянето на регистъра. Данните посочват, че извън всяко съмнение регистрацията се е състояла през управлението на султан Сюлейман I (1520-1566), защото в регистъра са включени хасовете на неговия велик везир Ибрахим паша. Ибрахим паша е назначен на длъжността велик везир на 27 юни 1523 г. и заема поста до 15 март 1536 г., което автоматически ограничава времевия диапазон, в който дефтерът би мо-

гъл да е съставен.⁵⁶ Едно важно събитие в кариерата на Ибрахим паша, би могло да помогне за стесняването на този диапазон. Известно е, че през 1529 г. Ибрахим паша получава значително увеличение на хасовете си, като приходът му достига до три милиона акчета.⁵⁷ Сведенията от нашия дефтер показват, че регистрацията се е състояла преди това увеличение – много от селата в хасовете на Ибрахим паша, записани в регистъра от 1530 г., не фигурират в хасовете на пашата в разглеждания тук регистър. Този факт ни позволява да ограничим периода на съставянето на регистъра в рамките на шест години – от 1523 до 1529 г. Една маргинална бележка на страниците на дефтера, в която е указана точната дата на това вписване, а именно октомври-ноември 1525 г.⁵⁸, показва, че най-вероятното време, към което трябва да се отнесе съставянето на регистъра е началото на 1525 г.

След като веднъж установихме датата на съставянето на документа, съвсем логично изниква въпросът какво е наложило неговото изготвяне по-малко от десет години след предишната регистрация. Описаният район показва, че този опис не е част от стандартна обща регистрация на санджака Паша. Явно е, че някаква по-особена необходимост е принудила османската администрация да се нагърби с неевтината и трудоемка задача по изготвянето на нов дефтер за района. Преди да стане въпрос за тази конкретна нужда и задача, която си е поставила османската бюрокрация, нека обърнем поглед към данните от регистъра от 1525 г.

Както би могло да се предположи, в рамките на десет години броят на населението не се е променил значително. Според записаното в регистъра, през 1525 г. в Пазарджик живеят 195 мюсюлмански домакинства и 18 неженени младежи или съвсем слаб, едва осезаем спад сред мюсюлманите жители на града.⁵⁹ Познатият ни вече халваджия Барак, основал едноименната махала, е все още сред живите и отново стои начело на махалата си. Научаваме още, че куцият му син Хасан се е оженил, но явно че недъгът му е бил сериозен, защото е изпаднал в положението на бедняк.⁶⁰ Единият от синовете на Барак – Малкоч, липсва в регистъра, което навярно означава, че е покойник, а другият му син – Мустафа, е записан в новия регистър като акънджия.⁶¹ Дали

⁵⁶ За личността и живота на Ибрахим паша, известен още и като Макбул, Мактул или Паргаль Ибрахим паша Вж. М. Tayyib Gökbilgin. "Ibrahim Pasha", *EP*; İsmail Hakkı Uzunçarşılı. *Osmanlı Tarihi*, т. II (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1975), 545-547.

⁵⁷ Gökbilgin. "Ibrahim Pasha".

⁵⁸ BOA, MAD 519, f. 239.

⁵⁹ Трябва да се отбележи, че регистраторът за разлика от 1516 г. само е вписал завета на Пирзаде, но не е отбелязал живеещите в него.

⁶⁰ В тахрир дефтерите, педантично са отбелязвани хората със сериозни физически увреждания, умствени разстройства и изключително бедните по причина, че не подлежат на облагане с извънредни данъци.

⁶¹ BOA, MAD 519, f. 123.

пък Мустафа не е заел мястото на брат си Малкоч, който е загинал в битка, остава да гадаем. Внимателен поглед на микро ниво би предложил още много любопитни подробности от живота на тогавашните жители на Пазарджик. Така например записаният през 1516 г. като парфюмер Баба Аджем от махалата „Тузджу Мустафа“, през 1525 г. изглежда е захвърлил търговското поприще и в желанието си да спаси душата си е станал хафъз (рецитатор на Корана).⁶² В друг случай Рамазан, син на Джафер от махалата „Наиб Хамза“ от юрушки ямак през 1516 г. се е издигнал до реис на оризищата през 1525 г., а татаринът Дурмуш от същата махала пък се е преквалифицирал от ямак в халваджия и т.н.⁶³

Внимателното сравнение между тези два хронологически близки извора би прибавило още много интересни щрихи от градския живот на Пазарджик от това време. В това число изворите биха могли да бъдат от изключително значение при евентуални изчисления на средната продължителност на живота в Османската империя. За отбелязване е, че от регистрираните през 1516 г. едва 37% са доживели, за да бъдат включени в регистрацията от 1525 г. Това обаче изисква внимателен и много подробен анализ на информацията, което не е предмет на настоящото изследване, опитващо се да представи груба скица на развитието на Пазарджик през този период.

Регистърът от 1525 г. предлага още един важен детайл от историята на града – създаването на първата християнска махала. Споменатият в предния регистър пръв християнски заселник Бошко е все още жив през 1525 г. и е записан начело на новосформираната махала.⁶⁴ Явно е, че Бошко се е установил в града със семейството си, защото в периода между регистрациите е оженил дъщеря си за някой си Истоян, който е записан на второ място в махалата. Бошко и зет му не са единствените, привлечени от по-добрите възможности в развиващия се град. Освен тях двамата, в регистъра са вписани още 11 глави на домакинства и 2 неженени християни, новопоявили се в града. Османският администратор изрично е упоменал от къде са дошли повечето от новодошлите – петима са от Якоруда, трима от Разлог, двама от Годлево и един от Горна Белица или с други думи – всички са пришълци от един и същи район⁶⁵. Така създаването на първата християнска махала в Пазарджик е директен резултат от преместването на няколко семейства от Родопите в града. Изключително

⁶² BOA, MAD 519, f. 123.

⁶³ BOA, MAD 519, f. 125.

⁶⁴ Махала на неверниците – нова. BOA, MAD 519, f. 126. Бошко е упоменат и с коректно изписано лично име – Бошко и бащиното си име Атанас.

⁶⁵ И трите споменати села през 1516 г. са големи християнски села, които навярно имат излишък от население. За превод на описите на тези села през 1516 г. Вж. Ковачев, Р. Самоков и самоковската каза през XVI век според описи от Истанбулския османски архив. София, 2001, 145-146; 175-176; 183-184 и сл. за по-късни регистрации.

ограниченият географски ареал, от който пристигат заселниците би могъл да загатне, че в случая сме свидетели по-скоро на организиран и дирижиран процес, отколкото на серия от еднократни актове, плод на лична мотивация. Съвсем вероятно е османската администрация да е играла ключова роля в процеса на заселването на тези християни в Пазарджик. Нещо повече, изглежда те са част от един по-общ процес на разместване на население, инспирирано от централната власт и тяхното присъствие в Пазарджик е само временно преди да бъдат дислоцирани на друго по-важно за властта място.

Нека за момент изоставим въпроса с разместването на население, предприето от властта, и се върнем към данните в регистъра от 1525 г. В сравнение с предишния дефтер османският чиновник е бил по-педантичен при описа на населението и ни е оставил информация за професиите на общо 131 от описаните данъкоплатци. Подобно на предходния регистър, видно е, че далеч най-многобройни са тези, заети с производства и дейности, които властта намирала за приоритетни – оризари, маслари, ямаци и др.⁶⁶ Втората по големина група е отново тази на производствата, свързани с всекидневните хранителни нужди на населението – хлебари, касапи, готвачи и т.н. Появата в регистъра на няколко лица членове на акънджийския корпус изтиква групата на военните и тези, свързани с различни административни задължения на трето място сред професиите, упражнявани в града. За отбелязване е и фактът, че регистраторът е записал и един лекар и един хирург сред данъкоплатците на Пазарджик през 1525 г.⁶⁷ Духовниците и всички свързани с упражняването на култа лица са съвсем логично отново сред най-многобройните в града.

По-горе споменахме на няколко пъти, че за съставянето на нов регистър в такива кратки срокове след предходния би следвало да се крие някаква особена причина. Логично е да приемем, че администрацията би търсила точни сведения за актуалното състояние в даден район най-вече ако съществува запланувана съществена промяна, която предстои. Сравнение на данните от регистрите от 1516, 1525 и следващия по ред от 1530 г. показват, че в петте години между 1525 и 1530 г. в района наистина настъпват значителни промени. Изключително показателен пример за голямата промяна, случила се в периода 1525-1530 г., може да бъде съседният град Филибе. За период от пет години Филибе губи над 20% от мюсюлманското си население. Подобна огромна загуба за толкова кратък период не може да бъде отдадена на естествени причини, а и разглежданият период като цяло е време на демографски бум в Румелия и Мала Азия. Тежко природно бедствие или епидемия също не биха могли да обяснят такъв драматичен спад,

---

⁶⁶ Вж. Таблица 5.

⁶⁷ Вж. Фигура 9.

защото биха засегнали в еднаква степен както мюсюлманите, така и християните и другите етно-конфесионални групи в града. В противовес, през петгодишния период християните и евреите не само, че не намаляват, но дори имат малък прираст.⁶⁸

Тенденцията на ръязък, неочакван спад на мюсюлманското население може да бъде наблюдавана и в Пазарджик. Според данните от регистъра от 1530 г. в града са записани 178 мюсюлмански домакинства, 16 неженени мюсюлмани и нито един християнин. Новата християнска махала, появила се през 1525 г. е напълно изчезнала през 1530 г.⁶⁹ Мюсюлманите са намалели с близо 9% за пет години, което макар и не така драматично като случая с Филибе, показва сериозен демографски срив – близо 2% годишно. Ако опитае да онагледим сериозността на такава загубата на население можем да отбележим, че при подобни демографски показатели населението на Пазарджик би трябвало да изчезне в рамките на две поколения, в случая с Филибе дори за още по-къс срок – 25 години.⁷⁰

Единственият начин, по който бихме могли да обясним драстичния спад на населението в някои селища, докато в съседни на тях то расте⁷¹, е намеса на централната власт в демографските процеси. Османската власт нерядко е прибегвала до депортации и насилствени преселения на население според мястото и необходимостта в конкретния исторически момент. В първата глава на настоящето изследване вече разгледахме някои от тези депортации, засвидетелствани от османските наративи и изяснихме ролята им в ранно-османската история на Тракия. Времевият отрязък, върху който фокусираме вниманието си, е обусловен от огромния военен възход и редица паметни победи за империята. В периода 1521-1530 г. османските войски превземат Белград, разбиват унгарската армия при Мохач, завладяват Буда и стигат до Виена. Териториалните придобивки на Запад са свързани с разместването на големи групи от население в различни посоки. Християнското население на Белград например, поради оказаната съпротива по време на обсадата, е изселено към вътрешността на

---

⁶⁸ Grigor Boykov. *Demographic Features of Ottoman Upper Thrace: A Case Study on Filibe, Tatar Pazarcik and Istanimaka (1472-1614)* (непубликувана дипломна работа, Bilkent University, 2004), 64-68.

⁶⁹ Вж. Таблица 1 и Фигура 3.

⁷⁰ Сравни с данните, предложени от М. Кийл, който погрешно изчислява населението в 1516 г. на 153 мюсюлмански домакинства. Оттук и подвеждащия извод, че в периода 1516 – 1530 г. населението има значителен растеж. Кийл, М. Татар Пазарджък. Развитието на един османски град в Централна България или историята за това как българите превзеха Горна Тракия без нито един изстрел 1485-1874 г. – В: idem. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, 200-201.

⁷¹ Докато населението на Филибе намалява катастрофално, за периода 1516-1530 г. съседната Истанимака (дн. Асеновград) отбелязва прираст от близо 7%. Вж. Boykov. *Demographic Features of Ottoman Upper Thrace*, 94-97.

империята и част от него е настанена в предградията на Истанбул, а останалите, заедно с други сръбски изселници от Срем, са принудени да се установят на Галиполския полуостров.⁷² Съответно опразненият Белград е попълнен с нови мюсюлмански колонисти, което е ясно засвидетелствано в османските документи. Дефтерът от 1536/37 г. разкрива, че всички мюсюлмански домакинства в Белград са преселници от различни точки на империята.⁷³

При това положение не е трудно да си представим, че османската власт би се ангажирала с една мащабна акция по преселение на население от Тракия към Западните Балкани и Централна Европа. Една подобна кампания се нуждае както от старателна подготовка, базирана на данни за актуалното състояние на областта, заради които е изготвен дефтерът от 1525 г., така и от правилно пропорционално разпределение на броя на определените за преселване лица. Вижда се, че процентът на отнетото население е в пряка връзка с възстановителните възможности на селището, защото в никой случай не бива да вменяваме на османската администрация желанието да омаломощи едни селища за сметка на възхода на други. Тъкмо напротив, централната бюрокрация по презумпция е ръководена от желанието да прибира възможно най-много приходи от данъкоплатците си, което предполага разбира се да поддържа относителен баланс в развитието на градовете. Така, голям и развит град като Филибе е бил в състояние да предостави на процеса около 20% от своето мюсюлманско население. За отбелязване е фактът, че от регистрираните през 1525 във Филибе 33 имама през 1530 откриваме едва трима от тях. Несъмнено развитието на града понася тежък шок, но огромният му потенциал помага за бързото превъзможване на кризата и до следващата регистрация през 1570 г. Филибе почти е възстановил броя на жителите си от 1525 г. Пазарджик, като малък все още развиващ се град, няма демографските възможности на по-големия си съсед. Отнемането на количество хора, пропорционално на това, изселено от Филибе, би могло да доведе до много тежки демографски последици или дори до катастрофа. Видно е, че османската власт е съзнавала тази опасност и изселниците от Пазарджик са далеч по-малко не само като брой хора, но и като част от общото градско население.

Процесът на преместване на население към западните части на Балканите и дори още по-на запад е засегнал най-вече мюсюлманските жители на градовете в Горна Тракия. Християните, трайно установени там като цяло не са засегнати от процеса, като данните за

---

⁷² Feridun M. Emecen. "The history of an early sixteenth century migration - Sirem exiles in Gallipoli." - В: Geza David and Pal Fodor (съст.), *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent* (Budapest: Lorand Eötvös University and Hungarian Academy of Sciences, 1994), 77-91.

⁷³ BOA, TD 187, f. 243 и сл.

Пловдив и Асеновград са показателни в това отношение.⁷⁴ Случилото се в Пазарджик обаче разкрива съвсем различна картина. Създадената през 1525 г. махала на християните вече липсва в регистъра от 1530 г. Съществува вероятност в рамките на петте години между регистрациите всички християни в Пазарджик да са приели иляма и да са се втели в мюсюлманското население, а махалата им да е изчезнала от регистъра по тази причина. Без да омаловажаваме възможността обръщението в исляма да е довело до липсата на махалата в регистъра, струва ни се по-вероятно десетината християнски домакинства да са станали жертва на общата преселническа вълна. Появили се в града неотдавна, тъкмо те биха представлявали чудесен обект, към който градската общност да се насочи при избора кой именно трябва да напусне града. Разбира се, не е изключено тази група християни да са били работници, тясно специализирани в някаква област и тяхното привличане в Пазарджик да е било временно, докато се направят всички нужни постъпки за организирането на по-големия процес. Съкратеният характер на извора от 1530 г. не позволява изследването на населението в дребни детайли и търсенето на други възможни обяснения за съдбата на първата християнска махала на Пазарджик.

Регистърът обаче съдържа друга важна информация за развитието на Пазарджик. От описа на обществени сгради, съставен от османския чиновник научаваме, че в града има две джамии, два хамама, един имарет, едно завие и макар и неспоменати вероятно още няколко месджида.⁷⁵ Изглежда в периода 1472 – 1530 г. в града е била построена още една обществена баня, за която няма никакви податки преди регистъра от 1530 г. Кога е била построена банята не би могло да се каже със сигурност, но съществува голяма вероятност това да се е случило във времето около издигането на втората градска джамия – началото на XVI в. Вакфието на Исхак Челеби, човекът спонсорирал строежа на джамията, не съдържа никакви сведения за хамам, така че можем да заявим категорично, че е бил построен от някого друг. Най-вероятно това се е случило около времето на строежа на джамията или малко след това, но към 1530 г. втората обществена баня вече категорично присъства в градския пейзаж. Нарасналите необходимости на бързо проспериращия град налагат неговото облагородяване и появата на втората джамия с баня е съвсем логично следствие от този процес. Динамичното развитие на Пазарджик, неговото стратегическо местоположение и нарастващата му икономическа активност привличат и по-специалното внимание на централната османска администрация.

---

⁷⁴ Това не би могло да се твърди за циганите. Група цигани от Филибе са описани в регистър за Буда от 1546 г. Вж. Gyula Kaldy-Nagy. *Kanuni Devri Budin Tahrir Defteri (1546-1562)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 1971), 11.

⁷⁵ 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937/1530) (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2001), 109. Вж. Част II – Документи.

Освен за преместването на население, дефтерът от 1530 г. свидетелства и за още една значима промяна в градския живот като резултат от действията на османската бюрокрация. През 1530 г. градът за пръв път е споменат в османските документи като център на каза. Изглежда заплануваните и извършени промени в периода 1525-1530 г. са целели и по-трайното установяване на османските органи на местна власт в Пазарджик и налагането на управление по-близо до контрола на централната власт за сметка на влиянието на видните акънджийски семейства. Разбира се, това не е изолиран случай, а е по-скоро общоимперски процес, който би могъл да бъде наблюдаван и на много други места в османската държава. Могъщите и влиятелни родове на граничните командири са внимателно и целенасочено маргинализирани и тяхното влияние е ограничено до няколко на брой града, създадени от самите тях. Селища като Пазарджик са отвоювани за централната власт и назначаването на кадия е пряко доказателство за засилването на контрола на държавното управление по места. Пълното и окончателно „османизиране“ на Пазарджик, т.е. поставянето на градския живот под контрола на централната власт и преобразяването на мюсюлманската общност от шиитстваща, хетеродоксна маса във верноподаническа, изповядваща официалния сунитски ислям група обаче изисквало още значителни усилия.

Ако установяването на централизиран контрол върху града чрез реализирането на всички необходими постъпки в тази насока и назначаването на кадия би могло да е еднократен акт, то за осъществяването на драстична промяна в религиозните виждания на жителите на Пазарджик са се изисквали значителни и продължителни във времето действия. Налагането на сунитския ислям в Пазарджик е също така част от големия общ процес на интензивна сунификация на обществения живот в Османската империя от времето на султан Сюлейман I.⁷⁶ Тук, разбира се, няма да дискутираме тази обширна тема, а ще направим опит да илюстрираме как в рамките на две поколения сунизъмът и централизъмът са изтръгнали огромна победа в град като Пазарджик – създаден и доминиран от силите на периферията.

В процеса на налагането на сунитския ислям в Румелия изключително активна роля играе сунитския дервишки орден Халветия.⁷⁷ Нещо повече, разглежданият от нас регион и период е изцяло доминиран от могъщото влияние на големия халветийски шейх Софиялъ Бали Ефенди. Родом от Струмица, към края на XV в. Бали Ефен-

---

⁷⁶ Иналджък, Х. Османската империя. Класическият период, 1300-1600. София, 2002, 178-179; 182-197.

⁷⁷ За дервишкия орден и активната роля на халветите, най-вече клонът Джемалия, при налагането на сунизма в Румелия Вж. изключителното изследване на Nathalie Clayer. *Mystique, état et société. Les Halvetis dans l'air balkanique de la fin du XVe siècle à nos jours* (Leiden-New York-Köln: Brill, 1994), 63-112.

ди прекарва известно време в Истанбул като ученик на шейх Касъм Ефенди и се завръща по родните краища, установявайки се в София.⁷⁸ Там той основава завие и събира около себе си многобройна група от ученици и последователи и съвсем за кратко придобива огромна популярност.⁷⁹ Изключителната близост до централната власт и дейността му в нейна услуга спечелват на Бали Ефенди прозвището „шейх-шпионин“.⁸⁰ Като пример за взаимноизгодното и ползотворно сътрудничество между сунитските духовни водачи като Бали Ефенди и централната османска власт могат да послужат писмата на Бали Ефенди до великия везир, съдържащи съвети как да се процедира с къзълбашите⁸¹ и донесенията му до султана за присъствието на последователи на шейх Бедреддин в Делиормана, срещу които трябва да се предприемат незабавни действия. Крайните оценки за дейността на хетеродоксните водачи и призивите за разправа с тях утвърждават Бали Ефенди като един от главните стожери на сунитския ислям в Румелия.

Трудно е да преценим какъв е бил ефектът от пропагандираните от Бали Ефенди идеи върху населението на Пазарджик, но според авторитетната френска изследователка Натали Клейер към средата на XVI в. градовете София, Татар Пазарджик, Струмица, Самоков, Видин и др. са били изцяло в сферата на влиянието на софийския шейх.⁸² Налагането на сунизма, разбира се, не би могло да е асоциирано единствено с името на Бали Ефенди. По скоро, личността на шейха е била притегателен център за мнозина, които в един по-късен момент, проповядвайки идеите на Бали Ефенди, се разпръсват по различни части на Румелия и разширяват зоната на неговото влияние. Твърде вероятно е случаят с Пазарджик да е точно такъв.

Назначаването на кадия в града към 1530 г. и проявата на сериозен интерес от страна на централната власт са се нуждаели и от присъствието на значима духовна личност, която да поеме ръководството

⁷⁸ Clayer. *Les Halvetis*, 70-71. За живота на Бали Ефенди и един малко познат ръкопис Вж. Калицин, М. и Кр. Мутаfoва. Исторически реалии за халветийския шейх Бали Ефенди Софийски в новооткрито житие от XIX в. – В: Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите, т. II, Мюсюлманската култура по българските земи, Р. Градева и С. Иванова (съст.), София, 1998, 212-242.

⁷⁹ Андреас Титце споменава, че Бали Ефенди е бил кадия на София – Andreas Tietze. “Sheykh Bâli Efendi’s Report on the Followers of Sheykh Bedreddîn.” *Osmanlı Araştırmaları* 7-8 (1988): 115. Други изследователи не споделят това мнение Вж. Калицин, М. и Кр. Мутаfoва. Исторически реалии за Бали Ефенди, 227-228.

⁸⁰ Белтради нарича Бали Ефенди „шпионинът на шейховете (*casus’ül-meşayih*)” – Вж. Zeynep Yürekli. “A Building between the Public and Private Realms of the Ottoman Elite: the Sufi Convent of Sokollu Mehmed Pasha in Istanbul.” *Muqarnas* 20 (2003): 163; Калицин, М. и Кр. Мутаfoва. Исторически реалии за Бали Ефенди, с. 227.

⁸¹ Vladimir Minorski. “Shaykh Bali-Efendi on the Safavids.” *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 20:1/3 (1957): 437-450.

⁸² Clayer. *Les Halvetis*, 73.

на борбата срещу хетеродоксията в града. Този важен съюзник османската власт намира в лицето на Бали Ефенди, който изпраща един от най-значимите си ученици – Мюслихеддин Нуреддинзаде „в помощ и ръководство на правоверните“⁸³ в града. Нуреддинзаде е роден в пловдивското село Анбарлъ (Житница) през 1502/1503 г., прекарва ранните години от живота си в Едирне, където получава и образованието си. В последствие се насочва към мистицизма и става един от последователите и учениците на Бали Ефенди в София.⁸⁴

Началото на кариерата на Нуреддинзаде, неговото духовно усъвършенстване и издигането му до един от най-известните и влиятелни водачи на халветийския дервишки орден съвпадат с времето на реформите, предприети в Пазарджик. Най-вероятно под влиянието на своя наставник, към края на 30-те или началото на 40-те години на XVI в. Нуреддинзаде се настанява в Пазарджик, където започва усилена проповедническа дейност и кампания срещу привържениците на хетеродоксния ислям. Мюнири Белгради отбелязва, че в качеството си на проповедник Нуреддинзаде се ползвал с огромна популярност, а Атаи добавя, че притежавал магнетична сила, привличаща много последователи и ученици, които разпространявали влиянието на шейха във всички малки и големи градове на Румелия.⁸⁵ Според Белгради, Нуреддинзаде бил дотолкова популярен в Румелия, че халветийският дервишки орден по негово време се наричал още „Орден на Нуреддинзаде (*Nuredinzâde tarikati*)“.⁸⁶

Колко време е прекарал Нуреддинзаде в Пазарджик преди да се отправи към Истанбул не е известно, но можем да предположим, че е период от няколко години. Той се е появил в града в изключително важен и съдбовен момент и неговите действия са били насочени към укрепването на сунитския ислям там. Твърде вероятно е възгледите, пропагандирани от Нуреддинзаде, да са влезли в открит конфликт с хетеродоксните дервиши от завието на Пирзаде. Възможно е именно тези дервиши да са били главният обект на атака и именно, за да се размие тяхното влияние в Пазарджик, в града да е изпратена личност от ранга на Нуреддинзаде. Можем само да гадаем за хода на неизбежната конфронтация между последните остатъци от някогашното могъщество на периферията и набиращия скорост властен централизъм, но повече от явно е, че Нуреддинзаде и последователите му са действали от позицията на силния на деня и са се ползвали с одобрението и подкрепата на централната власт. Този факт, като че ли е предопределил изхода от подобно идейно противоборство – веднъж пусната в ход, „машината“ на сунитския централизъм не би

⁸³ Clayer. *Les Halvetis*, 82.

⁸⁴ Clayer. *Les Halvetis*, 81-82.

⁸⁵ Clayer. *Les Halvetis*, 82.

⁸⁶ Yürekli. „Sufi Convent of Sokollu Mehmed Pasha“, 163.

толерирала присъствието на елементи, които да поставят под въпрос господстващата идеология. Регистърът от 1530 г. е последният османски документ, споменаващ за присъствието на завието на Пирзаде в Пазарджик. Във всички следващи регистри завието липсва, а това неминуемо подсказва, че сунизмът и централизмът в Пазарджик са удържали пълна победа. Всички пречки по пътя към постигането на тази цел са били отстранени, а това може би е изисквало и физическото унищожение на хетеродоксното завие в града.

Налагането на сунизма в Пазарджик, разбира се, е процес, който трябва да се разглежда в развитието му във времето. Нуреддинзаде е човекът дал мощен старт на кампанията, но е заместен от други известни духовни водачи от това време. Сред тях трябва да посочим още едно изключително влиятелно лице – шейх Мехмед ибн Хелваджъ Йомер, известен още и като Курд Ефенди. Самият той роден в Татар Базаръ през 1524-1525 г.⁸⁷, израства в атмосферата на борба срещу „еретиците“ в родния си град, подета от Нуреддинзаде.⁸⁸ Завършил образованието си в медресето Фатих в Истанбул, Курд Ефенди се отправя към София и става ученик на Бали Ефенди. В последствие той се завръща в родния си град, където придобива огромна популярност и на свой ред привлича последователи.⁸⁹ След смъртта на Бали Ефенди Софийски през 1553 г. Курд Ефенди, по изричното настояване на патрона, напуска Пазарджик и го наследява като шейх в София, което още веднъж показва особената значимост на тази личност.⁹⁰ Двадесетина години по-късно, на смъртния си одър Нуреддинзаде настоява за духовен ръководител на новопостроеното от Соколлу Мехмед паша теке да бъде назначен именно роденият в Пазарджик шейх и през 1574 г. Курт Ефенди се отправя към Истанбул.⁹¹

Можем да предположим, че Курд Ефенди никога не е прекъсвал връзката си с Пазарджик, а също и да допуснем, че е избрал достоен заместник, който да продължи делото в родния му град. Самият той

---

⁸⁷ Mehmed Süreyya. *Sicil-i Osmani yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye* (İstanbul: Matba' a-i Amire, 1311/1893), т. IV, 63; Clayer. *Les Halvetis*, 93-94.

⁸⁸ Регистърът от 1530 г. е съкратен и не съдържа опис на населението на града, така че не предоставя на изследователите възможност за по-прецизни наблюдения. Дори и регистърът да беше подробен, роденият едва пет години преди съставянето на дефтера, Мехмед, син на Йомер е бил прекалено млад, за да бъде включен в него. В този смисъл достъпните ни османски документи от това време не съдържат никакви сведения за подрастващия бъдещ шейх. Бащата на Курд Ефенди обаче вероятно може да бъде открит сред градските жители през 1525 г. Сред новоописаните данъкоплатци в махалата „Хелваджъ Барак“ е „Йомер, син на Баба Игит“, който най-вероятно е бащата на Курд Ефенди. Вж. BOA, MAD 519, f. 123.

⁸⁹ Clayer. *Les Halvetis*, 93-94.

⁹⁰ Clayer. *Les Halvetis*, 94.

⁹¹ Соколлу строи комплекса в Кадърга лиманъ за Нуреддинзаде, но той умира само няколко месеца преди окончателното му завършване. Вж. Yürekli. “Sufi Convent of Sokollu Mehmed Pasha”, 163.

явно е основоположник на едно от заветата в града, за което не знаем нищо друго освен името му – „Курд Ефенди завиеси“.⁹² Бащата на шейха остава да живее в Пазарджик и е известно, че Курд Ефенди е предприемал пътувания, за да се среща със семейството си, при едно от които на 8 ноември 1588 г. Курд Ефенди умира в родния си град Пазарджик.⁹³ Погребан е в града, близо до баща си⁹⁴ и през XVII в. гробът на шейха е място, което привлича поклонници.⁹⁵

Започнатите от османската власт реформи от 30-те години на XVI в. донасят значителни промени в живота на Пазарджик. Вследствие на предприетите действия хетеродоксният, доминиран от акънджийските семейства тракийски градец, отстъпва място на набиращия сили централизъм и сунитски ислям. Назначаването на кадия в града го поставя под прекия контрол на местните органи на османската бюрокрация и издига статута му за сметка на околните селища като Саруханбейлю или Ихтиман. С течение на времето кадията на Татар Базаръ ще започне да играе ключова роля в управлението на областта и често в съревнование с кадията на Филибе ще печели все повече влияние. Това от своя страна пък ще спомогне за развитието на града и привличането на хора и капитали, които ще се влеят в градската икономика, давайки ѝ мощен импулс. Неусетно в рамките на по-малко от един век Пазарджик ще наруши абсолютната хегемония на Филибе в икономическия живот на областта и ще се изправи като негов конкурент.

Налагането на сунитския ислям като господстваща идеология в града, резултат на действията на най-изявените по това време проповедници, е ясен знак за победата на централизма над центробежните сили в османското общество. В това отношение Пазарджик е един от емблематичните случаи за пълното, извършено под надзора на централната власт, „османизиране“ на селище, създадено и доминирано от могъщата военна аристокрация през първия век-век и половина османска власт в Румелия. Така Татар Базаръ поема съвсем различен път в своето развитие като град. Регистрите от 20-те години на XVI в. са последните, в които можем да доловим привкуса на хетеродоксната атмосфера в града. В последвалия период от 40 години до следващата регистрация на населението на града промените са дотолкова значими, че е невъзможно да останат незабелязани. През 1570 г. някогашният мини „оазис“ на граничната култура е напълно изчезнал

⁹² Ayverdi, *Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk*, 114.

⁹³ Clayer. *Les Halvetis*, 94.

⁹⁴ Süreyya. *Sicil-i Osmani*, 63.

⁹⁵ Сведение за това дава Евлия Челеби. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı. *Eviya Çelebi Seyahatnamesi. Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini*, т. III (İstanbul: Yayı Kredi Yayınları, 1999), 219-220. Вж. и Батаклиев, който дискутира съдбата на някои от мюсюлманските гробища в града – Батаклиев, И. Град Татар-Пазарджик. Историко-географски преглед. София, 1923, 86-87.

и на негово място можем ясно да различим един типичен за времето си сунитски османски град, който притежава всички белези на проспериращо, ползващо се с подкрепата на централната власт, селище. Ясен знак, оставен от османската администрация, е издигането към края на века на най-монументалната и величествена сграда в историята на Пазарджик през османския период.

Османският Пазарджик в периода 1570-1614 г.

Данните от съкратения регистър от 1530 г. са последният източник на информация за развитието на Пазарджик през първата половина на XVI в.⁹⁶ Следва период от четири десетилетия, през който липсва, а и най-вероятно не е бил съставян тахрир дефтер на населението и приходите от областта. Единствената информация, която датира от това време са оставените бележки от някои европейски пътешественици. Тези бележки са кратки, субективни и няма да е преувеличено ако кажем, че са изцяло доминирани от моментното настроение на автора им. Така например, ако за Арнолд фон Харф в самия край на XV в. Пазарджик е „хубав град в Горна България“⁹⁷, то за Вранчич и Дерншвам, пътували заедно петдесет години по-късно, той е изглеждал като „едно много мръсно място и в по-населената си част осеян с обори за добитък и железарски работилници“⁹⁸ или „не струва и колкото село – с цигански колиби и бараки“⁹⁹. Ако към това добавим оценката на Френ-Кане от 1572 г., че Пазарджик е „красив и голям градец, неизказано приятен“¹⁰⁰ можем да установим, че оценките на пътешепците от това време, трудно биха могли да послужат за каквито и да е заключения относно развитието на града.

Въпреки това те могат да ни предоставят някои интересни детайли, които убягват на официалната османска документация. Така например, според Френ-Кане един от градските хамами – „разкошна и великолепна обществена баня“¹⁰¹ – е бил построен от Мехмед паша.

---

⁹⁶ Дефтерът от 1530 г. е опит за съставяне на цялостен регистър на Османската империя в няколко тома. Данните, събрани в тези томове, се отнасят към различно време, покривайки периода от 1516 до 1530 г. Несъмнено частта, касаеща Пазарджик, отразява ситуацията към 1530 г., но данните за Истанимака например са безспорно от 1525 г., а в други случаи се отнасят дори към регистрацията от 1516 г. и т.н. Главната дирекция на архивите в Турция е предприела сериозна кампания по публикуването на всички томове от този изключително важен източник.

⁹⁷ Чужди пътеписи за Балканите. Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV–XVI в. Увод, подбор и коментар Михаил Йонов, София, 1979, с. 131.

⁹⁸ Немски и австрийски пътеписи, с. 190.

⁹⁹ Немски и австрийски пътеписи, с. 242.

¹⁰⁰ Чужди пътеписи за Балканите. Френски пътеписи за Балканите XV–XVII в. Съставила и редактирала Бистра Цветкова, София, 1975, с. 142.

¹⁰¹ Френски пътеписи, с. 142.

Не би могло да се определи дали към времето, когато пътеписецът го споменава, хамамът е бил нов или е един от двата, за които вече имаме сведения, а също и кой е споменатият Мехмед паша, но това сведение би могло да бъде отправна точка за по-нататъшни изследвания. Дерншвам добавя, че по времето, когато преминава през Пазарджик (1553 г.), в града има две джамии и два кервансарая.¹⁰² Сведението за двете джамии е напълно достоверно, тъй като е възможно да бъде установено и по други извори, но Дерншвам дава първото свидетелство за наличието на кервансарай в града. Твърде вероятно е споменатите два кервансарая да са по-скоро малки ханове, защото двайсет години по-рано Корнелиий Шепер, който останал да ношува в Пазарджик, е използвал палатката си в градината на имарета на Ахмед Бей, а не кервансарай.¹⁰³ Големият кервансарай в Пазарджик, все още не е бил построен, когато Дерншвам преминава и е твърде възможно да е използвал термина „кервансарай“¹⁰⁴ по-общо, визирайки страноприемница или хан.

Едно от важните сведения, които ни предоставя пътеписът на Шепер, е, че през 1533 г. каменният мост на запад от Пазарджик е бил отнесен от буйните води на придошлата река и това наложило да се отправи на север и премине реката в брод при Меликадиново (дн. с. Драгор).¹⁰⁵ Двайсет години по-късно, според Вранчич и Дерншвам каменният петсводест мост не е бил изцяло възстановен, а отнесената от водата централна част е била достроена с дървен материал.¹⁰⁶ Свидетелствайки за временното възстановяване на моста, двамата се различават значително в описанията си. Според Дерншвам мостът е дълъг 165 крачки, водата е отнесла един от сводовете му и той лежи над р. Марица, докато Вранчич коректно отбелязва, че мостът е на р. Тополница и споменава, че два от централните сводове на дългия 118 крачки мост са били разрушени и възстановени с греди. Трудно е да се каже защо разрушеният мост не е бил възстановен изцяло, но явно е, че поради някаква причина е бил изоставен и в началото на XVII в. вече е руина, а до него е изграден нов дървен мост.¹⁰⁷

¹⁰² Немски и австрийски пътеписи, с. 242.

¹⁰³ Немски и австрийски пътеписи, с. 161.

¹⁰⁴ В оригинала „zwo karwasalia“. Franz Babinger. *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)* (Berlin-München: Duncker und Humboldt, 1986²), 20.

¹⁰⁵ Без съмнение пътешественикът е забъркал доста местната топонимия, но като цяло от описанието на действията и маршрута му можем да проследим случилото се. Вж. Немски и австрийски пътеписи, с. 161.

¹⁰⁶ Вранчич и Дерншвам описват в детайли поправения мост през 1553 г. Вж. Немски и австрийски пътеписи, с. 190; 242.

¹⁰⁷ През 1611 г. Льофевр разказва следното за преминаването си на р. Тополница: „тук има два моста – единият е каменен, разсипан и съвсем разрушен, не може да се мине, а другият е дървен, доста дълъг – около 200 стъпки, но е толкова зле поддържан и в лош вид, че е безполезен“. Френски пътеписи, с. 189.

Едно от най-важните сведения през този период е оставено от Стефан Герлах, посетил Пазарджик през 1578 г. Неговият пътепис е първият, споменаващ компактна група от християни, живеещи в града. Според Герлах по това време в Пазарджик имало „30 християнски жилища и хората нямат черква, нито свещеник – трябва да водят свещеник от Филипополи или другаде, когато имат деца за кръщаване или бракове за благославяне“.¹⁰⁸

Обръщайки поглед към регистъра от 1570 г., можем да потвърдим достоверността на сведенията на Герлах.¹⁰⁹ Според данните от дефтера, през 1570 г., т.е. осем години преди минаването на пътешественика, в Пазарджик са записани 28 християнски домакинства, което демонстрира достоверността на наблюденията на Герлах.¹¹⁰ Трудно е да установим колко от християните в Пазарджик са първо поколение преселници и каква част от тях са потомци на хора, дошли в периода малко след 1530 г. Седем от вписаните в регистъра християни са отбелязани като „преселич“ – пресец, новодошъл. За един измежду тях е изрично посочено, че е дошъл от Мехомие (Разлог), което навежда на мисълта, че е твърде възможно голяма част от новодошлите християни, подобно на тези от 1525 г., да са пристигнали в града отново от района на Разлог. За останалите изглежда по-вероятно да са второ поколение жители на Пазарджик или да са се установили в града по-рано. Общо дванайсет души са изрично отбелязани като занаятчии, което предполага и по-ранната им поява в града. Сред тях най-многобройни са шивачите, обушарите и златарите, а също така има и хлебар, баничар, бозаджия, грънчар, строител и др.

Данните от 1570 г. свидетелстват за втория опит на християни да се заселят в Пазарджик, който за разлика от предишния ще донесе успех. Развиващият се град изглежда е имал магнетична сила и е предлагал чудесни перспективи на селското население от Родопите, което е напускало родните си места в търсенето на по-добри възможности в полските градове като Пазарджик, Филибе и др. Твърде вероятно е естествените демографски процеси да са били факторът, тласнал тази група от хора към равнините. Както вече споменахме XVI в. е време на демографски бум и никак не е изключено пренаселеността на родните места, т.е. липсата на достатъчно обработваема земя, да е бил водещият мотив при търсенето на по-добро препитание в града. На този ранен етап християните представляват съвсем малка група в гра-

---

¹⁰⁸ Стефан Герлах. Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград, подбор, превод, увод и коментар Мария Киселинчева, София, 1976, с. 260.

¹⁰⁹ ВOA, TD 470. Вж. Част II – Документи. Регистърът е абсолютно запазен и датата на първата му страница позволява неговото несъмнено датирание. Вж. Таблица 1.

¹¹⁰ Сведенията на Герлах за броя на християните в множество селища при сравнение с данните в османските регистри показват удивително съвпадение. Този факт още веднъж потвърждава високата стойност на неговия пътепис.

да – едва 12%, но в съвсем кратки срокове ще достигнат $\frac{1}{4}$ от цялото население. Към този момент е поставено началото на необратим процес, при който християните в Пазарджик ще нарастват прогресивно във времето както на брой, така и пропорционално на мюсюлманите. Видяната и описана от Герлах група е сформирала своята първа махала, но все още не е събрала достатъчно потенциал, за да привлече и издържа собствен свещеник и храм. Тези събития принадлежат на бъдещето.

Появата на християнската махала не е единствената новост, която би могла да бъде установена в периода 1530-1570 г. Веднага може да се забележи, че градът видимо се е разраснал. Появили са се седем нови мюсюлмански махали и са били построени още седем нови малки мюсюлмански храма. Измежду тези, чиито имена можем да установим със сигурност, са месджидите на Хаджъ Кълъч, Деббаг Бали, Диване Сефер, Кара Дерзи, Хаджъ Махмуд, Аяс и Мусалла. Много от тези храмове, с по-късни поправки и пристройки, ще се съхранят до 70-те – 80-те години на XIX в., когато по думите на Батаклиев „желанието за отмъщение у българина е било най-силно“ и много от тях били разрушени.¹¹¹

Растежът на града не се изразява само в появата на нови храмове и махали, а има и чисто количествено измерение. Според данните в дефтера през 1570 г. в Пазарджик са регистрирани главите на 231 мюсюлмански домакинства и един неженен младеж.¹¹² Сравнено с информацията в предходния опис, за четиридесетте години между регистрациите мюсюлманското население на града е нараснало с близо 23%, което прави годишен прираст от 0.57%. Поне 12% от този прираст – броят на обръщенците в исляма – можем да отдадем на миграция от вън, а останалото би следвало да е резултат главно от естествения демографски прираст на местната мюсюлманска общност. Темпът на развитие на Пазарджик кореспондира почти точно, изпреварвайки едва този на съседния Филибе, където в разглеждания период ръстът на мюсюлманите е 0.46% годишно.¹¹³ Този факт показва, че в резултат на миграцията на конвертити от селските околности

¹¹¹ Вж. Батаклиев. Град Татар-Пазарджик, 96-97 и неговият списък на джамиите в града.

¹¹² Вж. Фигура 4.

¹¹³ Boykov. *Demographic Features of Ottoman Upper Thrace*, 69. Ситуацията в Ески Загра (дн. Стара Загора) е дори още по-драматична. Подобно на Пазарджик и Пловдив, част от населението на Стара Загора също става „жертва“ на миграцията на запад. В периода 1530 – 1570 г. градът се възстановява изключително бързо и растежът на мюсюлманското население е 1.4% на година. Подобно на Пазарджик, през този период в Ески Загра за пръв път се установява християнска общност, наброяваща 29 домакинства и 8 неженени. Вж. Grigor Boykov. „Balkan City or Ottoman City? A Study on the Models of Urban Development in Ottoman Upper Thrace (15th – 17th c.).“ – В: *Proceedings of the Third International Congress on the Islamic Civilisation in the Balkans, 1-5 November 2005, Bucharest, Romania* (под печат).

към града и стабилния прираст на местните мюсюлмани, демографският шок, на който са подложени двете селища през 30-те години на XVI в., е напълно преодолян за период от 40 години. В случая с Пазарджик, който пропорционално губи по-малка част от населението си, растежът надхвърля значително нивата от 1525 г., т.е. времето преди вероятната депортация. Това, разбира се, може да се дължи също така и на факта, че в следствие на предприетите административни реформи статутът на Пазарджик е издигнат, а и както вече споменахме в града пребивават за известно време едни от най-изявените и влиятелни проповедници по това време. Динамично развиващият се град предполага появата на нови необходиминости на местното население, а оттам и предлагането на много нови възможности. Този факт е най-добре илюстриран от разгърналото се строителство на множество малки храмове в града.

Засилената пропаганда на сунитския ислям през споменатия период, освен чисто физическа изява – издигането на споменатите вече месджиди и превръщането на имарета на Ахмед Бей в халветийско завие – несъмнено е намерила и духовен израз. Дори и бегъл поглед върху именната система на мюсюлманите в Пазарджик през 1570 г. може да покаже, че сунизмът е спечелил огромна победа. Всички имена на регистрираните данъкоплатци са от сунитския пантеон, а старите турски имена и имената на хетеродоксни светци, така често срещани в предишните регистрации, са завинаги останали в миналото. Пълната и окончателна сунификация на мюсюлманската общност в Пазарджик може да се счита за приключила към 1570 г.

Регистраторът ни е оставил и богата информация относно заетостта на описаните данъкоплатци. Подобно на предходните регистрации, най-многобройна е групата на лицата, заети с различни приоритетни за държавата дейности. Прави впечатление относителното нарастване на броя на заетите с оризарство, което вероятно е индикация за увеличаването на оризопроизводството в района. За първи път се появява значителна група лица, ангажирани в имперската комуникационна система. В регистъра са записани двадесет и осем улака – явен знак за нарасналото значение на Пазарджик в османската съобщителна и транспортна система. Чувствително са се увеличили и хората на клира.¹¹⁴ Строежът на нови мюсюлмански храмове в периода 1530-1570 г. логично е извикало нуждата от персонал, който да се ангажира с тяхното обслужване. Така имамите в града от само двама през 1530 г. са нараснали до шестнайсет през 1570 г. и съответно мюезините от двама са се увеличили на тринайсет. Сред занаятчиите първенство държат кожарите и обущарите, а влиянието на дъбачите на кожи (*debbag/tabak*) може да бъде доловено и от факта, че махалата

---

¹¹⁴ Вж. Таблица 6.

на старата чаршия има ново име – „Деббаг Бали“¹¹⁵, което най-вероятно показва къде се е намирала чаршията на коजारите. Заетите в различните дейности, свързани с обработването на метали, също бележат чувствителен прогрес, като само споменатите в регистъра ковачи наброяват шест души. Този факт кореспондира със свидетелството на Вранчич за наличието на множество железарски работилници в града към средата на XVI в.¹¹⁶ Османският писар е регистрирал още традиционните хлебари, халваджии, бозаджии, различни търговци и др.

По-горе бе споменато, че влиянието на пазарджишкия кадия в процесите в областта прогресивно нараства с времето. Изглежда, че централната османска администрация е полагала сериозни усилия в изграждането и укрепването на новия кадийски център. Пример в това отношение може да бъде назначаването на кадията на Пазарджик през 1565 г. за отговорник по описването на джелепите и овцете в обширен район от западното софийско поле до Източна Тракия.¹¹⁷ Явно е, че пазарджишкият кадия традиционно запазва тази длъжност, защото в известните ни джелепкешански регистри от това време е посочено, че са съставени от кадията на Пазарджик.¹¹⁸ Най-ранният достъпен ни джелепски регистър, в който откриваме Пазарджик е съставен само няколко години след тахрир дефтера от 1570 г. и датира от 1576 г. В него са записани осем джелепи с общ дълг от 450 овце.¹¹⁹ Само един от регистрираните е християнин – механджията Курд, син на Петко. Прави впечатление лицето Пири, син на Мустафа, който има зачислени двеста овце и е нов джелеп – индикация за наличието

¹¹⁵ ВOA, TD 494, f. 717.

¹¹⁶ Немски и австрийски пътеписи, с. 190.

¹¹⁷ 6 *Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565)* (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1995), mühimme No. 1439. Мюхимме дефтерите или регистри на важните имперски дела съдържат копия от заповеди на централната администрация до местните органи на властта по различни въпроси. Вж. повече за мюхимме дефтерите у Uriel Heyd. "Introduction: The *Mühimme Defteri* as a Historical Source" и "Part One: The *Firman* According to the *Mühimme Defteri*." – В: idem. *Ottoman Documents on Palestine, 1552-1615. A Study of the Firman According to the Mühimme Defteri* (Oxford: Clarendon Press, 1960), xv-xvii; 3-35.

¹¹⁸ За джелепите Вж. изследването на Грозданова, Е. и Ст. Андреев. Джелепкешаните в българските и съседните им земи през XVI-XVIII век: по документи от наши и чужди архиви. София, 1998; Bistra Cvetkova. "Le service des Celep et le ravitaillement en bétail dans l'Empire Ottoman (XVe-XVIIIe ss.)." – В: M. A. Cook (съст.), *Studies in the Economic History of the Middle East from the Rise of Islam to the Present Day* (London: Oxford University Press, 1970), 172-192. За особеното значение на джелепите в българското общество през османския период и ролята им в местната строителна традиция Вж. Кил, М. Изкуство и общество в България през турския период. София, 2002, 59-70.

¹¹⁹ НБКМ, сиг. ОАК 265/4. Превод на регистъра е публикуван в Турски извори за българската история (ТИБИ), т. III, Бистра Цветкова (съставителство и коментар), София, 1972, 42-206. Към времето когато е направен преводът, регистърът не е бил пагиниран и впоследствие при подвързването редът на селищата и страниците не следват този на превода. Така гр. Пазарджик се намира на f. 80b в подвързания оригинал, а в превода е на стр. 77.

и на по-ранни джелепски регистри на района, за които днес нямаме информация. Писарят е добавил забележка, че въпросният обушар Пири, син на Мустафа е записан за джелеп понеже е ангажиран в разнородна дейност, доста заможен е и притежава 4000 броя овце.¹²⁰

В периода до следващия тахрир дефтер разполагаме и с данните от още един джелепски регистър, изготвен от кадията на Пазарджик през 1580 г.¹²¹ Според регистъра, през 1580 г. джелепите в Пазарджик са се увеличили почти двойно от осем на седемнайсет души, но прави впечатление, че общият брой на зачислените овце е нараснал едва с четиридесет и пет. Сред регистрираните осем души са изрично упоменати като нови джелепи, а други осем са лицата познати ни от предходния регистър със зачислен идентичен брой дължими овце. От новите джелепи четирима са мюсюлмани, трима души са християни и един – Илия – е евреин. В тахрир дефтера от 1570 г., а и в следващия от 1596 г., липсват сведения за еврейска общност в Пазарджик. Фактът, че все пак евреин е бил записан за джелеп през 1580 г. е показателен за това, че в града трябва да е имало някаква малка, почти незабележима еврейска група. Не е изключено Илия да е бил единственият евреин в Пазарджик по това време, така както регистърът от 1570 г. свидетелства за един единствен циганин, живеещ по това време в града. Ако оставим настрана големите джелепи като Пири, син на Мустафа, който дължи двеста овце и двама от старите джелепи със съответно петдесет и шейсет овце, видно е, че на всички останали са били зачислени между двадесет и пет и трийсет овце. Регистрирането на още осем джелепи, дължащи средно над двайсет овце би следвало логично да доведе до съществено увеличение на общия брой овце, които трябва да бъдат доставени в Истанбул. Въпреки това, сумарната бележка за броя на овцете, които държавата следва да получи от Пазарджик е едва 500, т.е. налице е несъществено увеличение от 45 овце. Ако съберем броя на овцете, дължими от всеки джелеп така, както са записани в регистъра, ще получим сбор от минимум 675¹²² или разлика от поне 175 овце между броя, който държавата очаква да получи и този, събиран реално от джелепите. Разликата е голяма и е малко вероятно да става въпрос за техническа грешка, по-скоро трябва да бъде разглеждана като манипулация на данните или казано на модерен език – документална измама. Така от общо събираните овце 500 са отивали към Истанбул, а други 175 са отклонявани за частни

¹²⁰ В превода на П. Груевски могат да се забележат някои неточности – въпросният *bařmakřı* (обушар) Пири, син на Мустафа е преведен като „продавач на забрадки“; Хасан, син на Абдуллах – *el-habbaz* (хлебар) в превода е „Елхабар“; *sabançı* (производител на дървени плугове, рала) Хаджъ Али е преведен като сапунджия; механджията Курд Петко при Груевски е Корда Петко.

¹²¹ ВOA, MAD 4075. Вж. Част II – Документи.

¹²² За един от новите джелепи няма записан брой на овцете.

интереси. Твърде вероятно е да са били продавани пак на държавата, но отделно от общо изискуемия брой и парите да са усвоявани от частни лица. Разбира се възможно е „отклонените“ овце да са били продадени не според фиксирани държавни цени, а по реалната им пазарна стойност, която би могла да бъде двойно по-висока.¹²³ Съвсем логично е да предположим, че подобна манипулация не би могла да бъде осъществена без прякото участие на кадията, който е надзорник и отговорник за изготвянето на регистъра, събирането на овцете и изпращането им в Истанбул. В този смисъл кадията на Пазарджик е главният заподозрян в организирането на тази афера и съответно най-вероятно е бил лицето, което се е облагодетелствало. Проверката на данните за други по-големи селища, записани в регистъра, показва пълно съвпадение на сбора от овцете, зачислени на индивидуалните джелепи и общо дължимите овце от даденото селище. Наблюдаваната в Пазарджик злоупотреба явно е явление единствено на местно ниво – там където кадията е имал възможността да се възползва от правомощията си и да прикрие следите на аферата.

Следващият хронологически тапу тахрир след регистрацията от 1570 г., в който откриваме описано населението на Пазарджик, е бил съставен двайсетина години по-късно в самия край на същия век. Тук е нужно да направим някои разяснения относно датиранието на документа. Както е добре известно, османската канцелария е изготвяла по три копия от всеки тахрир дефтер, едно от които винаги е било пазено в резерв, като „чисто копие“, а върху другите са отбелязвани всички промени, настъпили след регистрацията под формата на маргиналии или дори, когато случаят е налагал, към страниците на регистъра са прилепяни допълнителни документи. В случая имаме редкия изследователски шанс да разполагаме и с трите копия на този регистър. Едно от копията, подвързано в два тома, се намира в анкарския Тапу ве Кадастро Аршиви.¹²⁴ Това копие е изключително добре запазено и е било използвано от османската администрация в продължение на дълги години, което се вижда от множеството допълнителни вписвания и прикачени документи. Макар и цялостно запазен, този дефтер няма дата, а общата датировка – управлението на Селим II (1566-1574) в каталога на архива – без съмнение е грешна. Въпреки че няма дата, документът носи на първата си страница султанския монограм (тугра) на действащия владетел, по чието време е

---

¹²³ От заповед, изпратена до кадиите на Визе и Кърк Килисе, става ясно, че овчето месо е продавано на касапите по 300 дирхема, а не по 150 дирхема както е предвидено според фиксираниите цени (*narh*) и се нарежда тази практика да се прекрати незабавно. Вж. 3 *Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560)* (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993), mühimme No. 1638.

¹²⁴ *Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-u Kadime Arşivi (=KuK)*, Анкара, Edirne 65 и 66.

бил съставен регистърът, което е от решаващо значение при неговото датирание. Туграта в началото на документа е на султан Мехмед III, от което следва, че е бил съставен в периода 1595-1603 г.¹²⁵ Както вече споменахме, този регистър има още две запазени копия, които се съхраняват в истанбулския османски архив – сиг. TD 648¹²⁶ и TD 1001. За първия от тях в каталога е отбелязано, че датира от 1022 г. по Хиджра (1613-1614 г.), което също несъмнено е грешно, тъй като първото копие в Анкара носи туграта на Мехмед III. За втория регистър в каталога е записано, че е недатиран, но на първата му страница, подобно на копие в Анкара, стои туграта на Мехмед III. Този факт ни позволява категорично да отнесем регистрацията и трите копия, запазени от нея, към времето на Мехмед III. За да избегнем подобна плаваща датировка, се спираме на годината 1596, за която, освен че пропорционално разделя предишната регистрацията от 1570 г. и следващата от 1614 г., разполагаме с допълнителни основания, за които ще стане дума по-долу. За по-нататъшно улеснение към трите копия от тази регистрацията ще използваме единствено число – дефтерът от 1596 г., което съответства на KuK 65, TD 648 и TD 1001.¹²⁷

Данните от 1596 г. показват, че разрастването на Пазарджик е продължило в двадесет и пет годишния период между двете регистрации. В дефтера са записани общо главите на 287 мюсюлмански домакинства, заедно с 5 неженени мюсюлмани, а християнските домакинства са достигнали общо 44. Сравнено с предходната регистрацията растежът на мюсюлманите е огромен – в рамките на 25 години мюсюлманското население е нараснало с точно толкова (24%) колкото за 40-те години между 1530 и 1570 г. Изразено в цифри, това прави ръст от 1% годишно, което показва, че при подобен демографски модел мюсюлманското население на Пазарджик би следвало да се удвои в рамките на един век. Растежът на християните е дори още по-ускорен. За 25 години те се увеличават с 57%, което означава 2% годишен прираст. Явно е, че новопоявилата се през 1570 г. християнска общност не само,

---

¹²⁵ В своята статия за Пазарджик М. Кийл използва грешната датировка от каталога на архива и го отнася към 1568-1569 г. В по-късни изследвания, в които включва данни от същия регистър, проф. Кийл коригира тази неточност. Кийл. Татар Пазарджък, 202-203.

¹²⁶ Този регистър е бил разпокъсан и при повторното му подвързване страниците са разместени, а някои дори липсват. Така части от едни селища могат да бъдат открити след стотици страници, прикачени към други селища. Това прави използването на регистъра на практика невъзможно, още повече, че разполагаме с едно чисто и правилно подвързано копие – TD 1001 и прекрасно запазеното копие в Анкара. Частта за населението на Пазарджик например не е изцяло запазена и няколко от градските махали липсват. Въпреки това, частта от Пазарджик, която се е съхранила, е представена в Част II – Документи. Поради политиката на управлението на Тапу ве Кадастро Аршиви, забраняваща копиране на документите под каквато и да е форма, не разполагаме с факсимиле на анкарското копие.

¹²⁷ Вж. Част II – Документи.

че е устояла през периода между регистрациите, но дори е привлякла нови заселници. Подобно на християните, част от растежа на мюсюлманите също трябва да бъде отдаден на миграция към града, тъй като 16% от записаните в регистъра мюсюлмани са конвертити.

Нарастването на населението не се е изразило в появата на още нови махали, но бихме могли да отчетем построяването на още една петъчна джамия. Данни за този строеж откриваме в дефтера от 1596 г. Регистраторът е записал за махалата „Караманлу“, която трябва да е вече познатата ни „Мустафа Карамани“, че има друго име „Бабуччу Илиас“ и към нея спада също и джамията на Хаджъ Салих¹²⁸. Това е категорично сведение, че към края на XVI в. в Пазарджик има вече поне три петъчни джамии. Кое е лицето Хаджъ Салих, финансирало строежа на храма, не бихме могли да кажем. Трудно е също да се определи категорично кога е построена джамията, но по всяка вероятност това трябва да се е случило в периода 1570-1596 г., защото регистърът от 1596 г. е първият, даващ сведения за съществуването на тази джамия.

Внимателният поглед върху данните от регистъра показва една доста смущаваща аномалия на извора. В състава на жителите на три от градските махали – „Джамията на Исхак Челеби“, „Имаретът на Ахмед Бей“ и „Налбанд Аяс“ можем да открием поразяващо сходство с данните от описа от 1570 г. Имената на всичките двадесет и четири данъкоплатци, записани в тези махали, съвпадат напълно с имената на описаните в предходния регистър. Крайно невероятно е за период от четвърт век да не са настъпили каквито и да са промени сред жителите на тези три махали и всеки един споменат в предния регистър да е все още жив, като същевременно не се е появил дори и един нов данъкоплатец. Далеч по-правдоподобно изглежда османският регистратор да е използвал данните от дефтера от 1570 г., с които несъмнено е разполагал и да ги е преписал в новия регистър. В този смисъл данните за тези три градски квартала на Пазарджик трябва да се разглеждат като препис на тези от предходния регистър и сме принудени да заключим, че не разполагаме с актуална информация за фактическото им състояние към 1596 г. Това заключение се отнася единствено до споменатите три махали, защото за останалите османският писар е регистрирал коректно измененията. Какво е породило тази аномалия и защо регистраторът е прибегнал до този похват не бихме могли да кажем и се налага да се задоволим единствено с констатацията на този смущаващ факт.

Далеч по-важен и съществен е въпросът за построяването на огромния кервансарай (Куршум хан) в Пазарджик. Според авторитет-

---

¹²⁸ BOA, TD 1001, f. 727.

ното твърдение на най-добрия познавач на историята на Пазарджик – Иван Батаклиев „по въпроса кой е бил създателят на Куршум хан няма две мнения. Както Хаджи Калфа, така и Евлия Челеби и Ст. Захариев твърдят, че това е великият везир Ибрахим паша. Също така няма спор и по-въпроса за датата на построяването му – 1574 година, дадена от Евлия Челеби.“¹²⁹ В своето изследване върху историята на Пазарджик М. Кийл предлага също толкова категорично съвсем различна дата и друга личност – „през 1596 г. великият везир Дамад Ибрахим паша...издига по молба на местното население огромен двоен кервансарай“.¹³⁰

Въпросът за датата на построяването на кервансарая е от първостепенна важност за местната история и заслужава нашето по-специално внимание. Нека спрем вниманието си на категоричното заявление на Батаклиев, че изворите единодушно посочват Ибрахим паша за основоположник на кервансарая. Ако пренебрегнем сведенията на Захариев, който не би могъл да е извор за строителството на сградата, лесно е да забележим, че Евлия Челеби и Хаджи Калфа не посочват в пътеписите си една и съща личност, както ни уверява Батаклиев. Авторът коректно отбелязва, че и двата извора приписват строителството на кервансарая на Ибрахим паша, но повече от видно е, че сведенията на османските пътешественици се отнасят за две различни личности. За Евлия Челеби това е Макбул Ибрахим паша, велик везир на султан Сюлейман I³¹, докато Хаджи Калфа говори за великия везир на султан Мехмед III – Дамад Ибрахим паша¹³², предвождал кампанията срещу Ерлау (Егер). В този смисъл твърдението на Батаклиев, че изворите категорично посочват едно и също лице за строител на комплекса, се нуждае от сериозна ревизия. Освен че изворите не са единодушни по този въпрос, те посочват и различни дати за строителството на кервансарая, което поставя значителни затруднения пред изследователите.

Според пътеписа на Евлия Челеби кервансараят е бил започнат от Макбул Ибрахим паша, но поради екзекуцията му, останал дълго време незавършен.¹³³ Евлия Челеби стигнал до този извод, тъй ка-

¹²⁹ Батаклиев. Град Татар-Пазарджик, 84-86; същият текст и в по-късното допълнено издание Батаклиев, Ив. Пазарджик и Пазарджишко. Историко-географски преглед. София, 1969, 190-191.

¹³⁰ Кийл. Татар Пазарджък, 204.

¹³¹ Макбул Ибрахим паша е велик везир от 1523 до 1536 г. Вж. Gökbilgin. "Ibrahim Pasha".

¹³² Дамад Ибрахим паша е заемал поста велик везир на три пъти – от 4 април до 27 октомври 1596; от 5 декември 1596 г. до 3 ноември 1597; от 6 януари 1599 г. до 10 юли 1601 г. Вж. İsmail Hâmi Danişmend. *Osmanlı Devlet Erkânı* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 25-27.

¹³³ *Eviya Çelebi Seyahatnamesi*, 219. Батаклиев публикува пълния текст на българския превод на Гаджанов и в двете си книги. Батаклиев. Град Татар-Пазарджик, 84-85; Батаклиев. Пазарджик и Пазарджишко, с. 191.

то видял надпис, който указвал годината на строежа под формата на хронограма.¹³⁴ Очевидно идеята на Евлия, че строител на хана е Макбул Ибрахим паша е влязла в конфликт с по-късната дата на хронограмата и по тази причина пътешественикът е решил, че ханът е бил започнат от Ибрахим паша, но е довършен по-късно. Нека се спрем по-подробно и разгледаме в детайли хронограмата, така както ни е представена от пътешественика.

Според текста на Евлия Челеби хронограмата гласи:

Du'âlar eyleye aştân rûhuna der bânî
Dedi târîh Âyşe Sultân kalub lilleh mâ cârî¹³⁵

Частта, в която е записана годината, започва след думата *târîh* и в оригинал на османска арабица изглежда така:

عائشه سلطان قلوب لله ما جاری

Сборът от цифровата стойност на буквите, така както е записан от Евлия Челеби, прави 994 г. по Хиджра (1585-1586 г.). С други думи, по свидетелството на пътешественика, кервансараят е бил първоначално започнат от Макбул Ибрахим паша, но завършен едва през 1585-1586 г. от някоя си Айше Султан. Нека за момент изоставим сведението на Евлия Челеби, като акцентираме върху появата на един нов персонаж – Айше Султан – и обърнем поглед към свидетелството на Хаджи Калфа.

Сведението на Кятиб Челеби (Хаджи Калфа) е по-близо във времето до разглежданите събития и следователно заслужава поне малко по-голяма доза доверие.¹³⁶ Според османския автор, когато великият везир Ибрахим паша се отправил на т. нар. Егерски поход, при него се явили жителите на Татар Базаръ и му отправили молба да построи един хан в града, от който те се нуждаели. Пашата се разпоредил, изпратил майстор и съградил на свои разноски два големи хана, кухня

¹³⁴ В арабската азбука буквите имат също и цифрови стойности. Честа практика е при строителни надписи годината да се „закодира“ с думи върху самия надпис. Сборът от цифровата стойност на буквите показва годината, в която е построена сградата.

¹³⁵ *Eviya Çelebi Seyahatnamesi*, 219. На български по превода на Гаджанов – „Нека жадните за вода се молят богу за душата на строителя; Айше султан е докарала с богоугодни цели текущата вода“.

¹³⁶ Кятиб Челеби живее между 1609-1657 г., а неговото описание на света, част от което е описанието на Румелия и Босна, е завършено към 1648 г. Вж. Orhan Şaik Gökyay. „Kâtib Çelebi“, *EP*; Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1927), 195-203.

за бедните и джамия(и).¹³⁷ Несъмнено тези сведения се отнасят към личността на великия везир Дамад Ибрахим паша и походът срещу Ерлау през 1596 г.¹³⁸ От тях научаваме още, че освен за изграждането на кервансарая, пашата е наредил да се построи и имарет и поне една джамия. Логично е да допуснем, че огромна постройка като кервансарая в Пазарджик не би могла да бъде построена за кратко време. Вероятно са били необходими поне година или две за окончателното му завършване, но по-дребните съпътстващи го постройки вероятно са били издигнати още преди построяването на хана.

Разполагаме с официален османски документ от приблизително това време, който ни предоставя възможността да подложим на проверка сведенията на османските автори и заключенията на Батаклиев. Според Батаклиев, годината през която е построен Куршум хан, категорично е 1574 г., макар и да не става ясно защо се спира именно на тази дата. Според Евлия Челеби в хронограмата над вратата на хана е записана годината 1585-86. При това положение, ако сведенията на Батаклиев или Евлия са коректни, то в регистъра от 1596 г. би трябвало да открием поне някаква индикация за наличието му. Изграждането на толкова голямо съоръжение в града, по думите на М. Кийл – „един от най-големите строителни проекти, които османците въобще някога предприемат на Балканите“, със сигурност би оставило следи в официалната документация. Регистърът, с който разполагаме, обаче не съдържа никаква информация, която да ни позволи заключението, че към 1596 г. кервансараят е бил вече построен. Информация за него ще се появи едва в следващата регистрация от 1614 г. Този факт ни предоставя възможността за категоричното заключение, че Батаклиев и Евлия Челеби грешат като приписват строителството на хана на Макбул Ибрахим паша и логично можем да подкрепим предложената от М. Кийл датировка 1596 или година-две по-късно, като за фактически спонсор на строежа трябва несъмнено да приемем Дамад Ибрахим паша – факт изрично посочен ни от Хаджи Калфа.

Евлия Челеби, макар и да поддържа тезата, че Макбул Ибрахим паша започва кервансарая, ни е оставил важно сведение, което ни позволява да определим с още по-голяма увереност Дамад Ибрахим паша за фактическия му строител. Текстът на хронограмата от надписа над вратата на кервансарая, предаден ни от Евлия Челеби, е посветен

---

¹³⁷ Вж. *Rumeli und Bosna. Geographisch beschrieben von Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa*, превод и коментар на Joseph von Hammer (Wien: Im Verlage des Kunst- und Industrie-Comptoirs, 1812), 55-56, или преводът на български Аргиров, Ст. Румелия и Босна. Географски описал Мустафа бен Абдулах Хаджи Калфа. (от немското издание на Йозеф фон Хамер, превел и снабдил с обяснителни бележки Стоян Аргиров) – Архив за поселищни проучвания, кн. II, 1938, с. 100.

¹³⁸ За похода срещу Ерлау/Егер (тур. – Eğri) Вж. İsmail Hakkı Uzunçarşılı. *Osmanlı Tarihi* т. III, ч. I (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1951), 74-75 и Caroline Finkel. *The Administration of Warfare: the Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606* (Wien: VWGÖ, 1988), 14-15.

на личността на Айше Султан. Въпросната Айше Султан не би могла да бъде друга освен дъщерята на султан Мурад III, която през 1586 г. се жени за вече известния ни Дамад Ибрахим паша – оттам и неговото прозвище „дамад“ (зет). След смъртта на съпруга си през 1601 г., Айше Султан се омъжва още на два пъти и оставя името си в историята чрез спонсорството на множество благотворителни обекти. Умира през 1605 г. и е погребана в тюрбето на баща си в Истанбул.¹³⁹

Така Евлия Челеби неволно ни е оставил ключа към разгадаването на загадката със строежа на Куршум хан в Пазарджик. Щом съпругата на Дамад Ибрахим паша е спомената в надписа, за който Евлия Челеби свидетелства, то няма съмнение, че сведението на Хаджи Калфа заслужава пълно доверие. Датата на хронограмата без съмнение е грешна, но това лесно би могло да бъде обяснено, ако предположим, че Евлия Челеби е пропуснал дума или е заменил неволно някоя от думите в хронограмата.¹⁴⁰ Така за спонсор на комплекса можем категорично да посочим великия везир на султан Мехмед III – Ибрахим паша, а основите на хана трябва да са били положени през 1596 г., когато пашата преминава през града, водейки авангарда на османската армия по пътя ѝ към Ерлау. Кога точно Ибрахим паша е бил в града не можем да определим, но най-вероятно това се е случило в ранната пролет на 1596 г. Ядрото на армията, предвождана от султана тръгва от Истанбул на 21 юни 1596 г., а е известно, че Ибрахим паша е бил вече отправен напред. Следователно строителството на хана е започнало през пролетта-лято на 1596 г.

Според свидетелството на Кятиб Челеби, освен кервансарая пашата е издигнал още и джамия(и) и имарет. В дефтера от 1596 г. няма данни ханът да е бил завършен, но можем да открием индикации, че сградите са били в строеж и изглежда към времето на съставянето на документа единствено месджидът на Ибрахим паша е бил построен. Регистраторът е записал сред населението някой си Мехмед, син на Али, който е „имам на Ибрахим паша“, а към махалата „Диване Сефер“ е добавил и „Месджидът на Ибрахим паша“.¹⁴¹ Липсват сведения за имарета на пашата, който се е намирал в непосредствена близост до хана.¹⁴² Този факт ни дава и нужната увереност да датираме

¹³⁹ M. Çağatay Uluçay. *Padişahların Kadınları ve Kızları* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992³), 45.

¹⁴⁰ Сам пътешественикът е установил, че е възможно да има някакво несъответствие, защото е добавил: „Bir muğlak vezîndir ammâ böyle tahrîr olunmuşdur“ (стихотворната стъпка е забъркана, но така е записано). *Eviya Çelebi Seyahatnamesi*, 219.

¹⁴¹ BOA, TD 1001, f. 729.

¹⁴² Коминът на порутения имарет в близост до кервансарая се вижда на рисунката от пътеписа на Дик дьо Лонлей. Dick de Lonley. *A travers la Bulgarie. Souvenirs de guerre et de voyage, par un volontaire au 26e régiment de Cosaques du Don. Les Balkans. Etropol. Tchelopetz. Pleona. Araba-Konak. Sofia. Tatar-Bazardjick. Philipppopoli. Le Rhodope. Hermanli. Andrinople. San-Stefano. Stamboul. Illustré de 20 dessins par l'auteur* (Paris: Garnier frères, 1888), 222.

регистъра през 1596 г. Кога точно е бил съставен и подвързан не бихме могли да твърдим с каквато и да е увереност, но данните в него се отнасят към средата-края на 1596 г., по времето когато комплексът на Ибрахим паша е бил започнат, но все още не е бил завършен.

Завършването на Куршум хан предстои да преобрази цялостно облика на Пазарджик, като предоставя на града нужния импулс, който ще тласне напред развитието на градската икономика. Кервансараят устоява на изпитанията на времето и изпълнява функциите си чак до руско-турската война от 1877-1878 г., когато е опожарен при влизането на руските войски в града.¹⁴³ Строителният му надпис също изчезва тогава¹⁴⁴ и в последствие дълго време ханът остава порутен и е служил за „нящо като каменоломница на града“.¹⁴⁵ Така е изчезнал най-големият и важен османски архитектурен паметник в Пазарджик, който същевременно като един от най-големите кервансарайи на Балканите, е имал съществена стойност за османското архитектурно наследство на целия регион.

Отправяйки отново поглед към данните от регистъра от 1596 г., можем да установим, че османският писар ни е оставил интересна картина на заетостта на жителите на Пазарджик по това време. Подобно на предходните регистрации някои от главите на домакинства са отбелязани не с патронима си, а с упражняваната от тях професия.¹⁴⁶ Така можем да установим, че сред тези, за които имаме информация, най-голям е дялът на т. нар. население със специални задължения, следвани от заетите в религиозната сфера, административния и военния апарат и т.н.¹⁴⁷ Прави впечатление, че християните са заели сериозна ниша в доставката на храни и напитки за градския пазар – седем души са записани като хлебари, петима са бозаджии и един е касапин.

Последният регистър от серията на тапу тахрир дефтерите, в който откриваме населението на Пазарджик, датира от времето на управлението на султан Ахмед I (1603-1617).¹⁴⁸ Регистърът е съхраняван в Истанбулския османски архив и в каталога е заведена датата на неговото съставяне. За неговото правилно датироване са спомогнали както сведението на Гьокбилгин, който още навремето го отнася към времето на Ахмед I¹⁴⁹, така и изключително важната и интересна

¹⁴³ Батаклиев. Град Татар-Пазарджик, с. 86; Батаклиев. Пазарджик и Пазарджишко, с. 192.

¹⁴⁴ Много вероятно е надписът да е отнесен от руските войски. В следствие на руско-турските войни през XIX в. много османски строителни надписи са били плячкосани и отнесени в Русия. Съвременната наука все още очаква публикуването поне на надписите, за които има сигурни сведения, че са в Русия.

¹⁴⁵ Батаклиев. Град Татар-Пазарджик, с. 86; Батаклиев. Пазарджик и Пазарджишко, с. 192.

¹⁴⁶ Вж. Таблица 7.

¹⁴⁷ Вж. Фигура 10.

¹⁴⁸ ВОА, TD 729. Вж. Част II – Документи.

¹⁴⁹ Гьокбилгин счита, че по косвени данни дефтерът може да бъде датиран към началото на XVII в. Вж. Gökbilgin. *Edirne ve Paşa Livâsı*, 535.

за местната история информация, предложена от М. Кийл. Според холандския учен, през 1610 г. в Пловдив се заселва значителна група арменци, потомците на които живеят в града и до ден днешен.¹⁵⁰ В този смисъл наличието или липсата на арменци във Филибе, записани в регистъра, може да определи дали е бил съставен преди или след 1610 г. Данните от регистъра показват, че той категорично трябва да бъде датиран след 1610 г., тъй като арменска общност, наброяваща 21 домакинства, вече е регистрирана във Филибе.¹⁵¹ Този регистър е последният тапу тахрир дефтер за района на Тракия и можем да допуснем, че е част от по-мощно действие, обхванало по-обширни територии, целящо извършването на една обща регистрация. За някои райони са били изготвени нови регистри на базата на действително извършен опис на населението и приходите, докато за други османската администрация се е задоволила с преписването на данните от предходната регистрация в нови регистри. Такъв например е случаят с Никополския санджак, за който разполагаме с оригиналния, съставен през 1579-1580 г. регистър¹⁵² и неговото по-късно копие.¹⁵³ Копието носи дата 1023 г. по Х. (1614-1615 г.), което означава, че повторната регистрация или съставянето на нови регистри на базата на старите се е състояла около тази година. Вече бе установено, че нашият регистър е с дата по-късна от 1610 г., което по аналогия с другите регистри от това време ни позволява да отнесем неговото съставяне към 1614 г.

Спирайки се на данните от дефтера, веднага можем да отчетем огромната промяна, настъпила в града след построяването на кервансарая на Ибрахим паша. За по-малко от двайсет години между регистрациите Пазарджик е нараснал неимоверно много. Появили са се пет нови квартала, сред които и махалата на „Ибрахим паша“, населена почти по равно с мюсюлмани и християни. Освен споменатите по-горе джамии и имарет на Ибрахим паша, в града са били построени още няколко месджиди, около които са се оформили нови мюсюлмански квартали – като „Ак месджид“ или този на „Баба Аджем“ например. Фактът, че някои от махалите имат едва десетина жители ясно говори за това, че са основани съвсем наскоро. Няколко от тях са споменати изрично в регистъра като нови, а един от градските квартали към времето на регистрацията е нямал дори име, защото е записан просто като „Нова махала“.

Подобно териториално разрастване на града е логично следствие от огромния демографски ръст на населението на Пазарджик в пе-

---

¹⁵⁰ Кийл. Татар Пазарджък, 203.

¹⁵¹ За съжаление проф. Кийл, предложил тази значима информация, не е забелязал арменците в Пловдив и е заключил, че регистърът трябва да е с дата преди 1610 г., спирайки се на 1603-1604 г. Вж. Кийл. Татар Пазарджък, 203. Вж. ВОА, TD 729, f. 317.

¹⁵² Този регистър се съхранява в Анкара – сиг. КуК 58.

¹⁵³ ВОА, TD 718.

риода 1596-1614 г.¹⁵⁴ За осем години мюсюлманското население на Пазарджик се е увеличило с 42.5%, което прави повече от 5% годишен прираст. Повече от очевидно е, че подобен динамичен растеж не може да се дължи на естествени причини и е следствие от прииждането на нови заселници в града. Несъмнено в този процес ключова роля играе наскоро издигнатият комплекс на Ибрахим паша, чиято поява е индикация за очакван икономически просперитет на града. Трудно е да се каже от къде точно пристигат новите заселници, но в голямата си част те трябва да са били градско население. Паралелът с процесите в съседния Филибе по това време се натрапва на вниманието ни. Между 1596 и 1614 г. мюсюлманското население на Пазарджик се е увеличило със 127 домакинства, а това на Филибе в същото време е загубило точно 128 домакинства. Сходството в количествените изменения на демографските промени в двата града са дотам фрапантни, че е много изкушаващо да заключим, че прирастът на населението на Пазарджик в този период се дължи на спада на това в Пловдив. Подобно заключение обаче би било повече плод на догадка, тъй като не разполагаме с конкретен извор, свидетелстващ в негова полза. Все пак редно е да отбележим необичайната за периода тенденция на спад във Филибе, големият скок на населението на Пазарджик и поразителното сходство в цифрите.

Ако нарастването на мюсюлманите в осемгодишния период е драматично, то за растежа на християните би трябвало да употребим далеч по-силен термин. За този кратък срок християните в града са увеличили броя си с повече от два пъти, от 44 домакинства през 1596 г. те са достигнали до 105 през 1614 г. Очевидно е, че огромният (17%) годишен ръст не може да се дължи на друго освен на миграция към града. Общо 21 души от християните са изрично споменати в регистъра като новодошли в града. Вероятно една част от мигрантите са селско население, но също така съществена част трябва да са дошли от други околни градове. Регистраторът е записал шестима християни, които все още нямат постоянно местожителство в Пазарджик. От тях двама са колари, двама са зидари и други двама са бозаджии – факт неминуемо показващ, че тези лица са граждани. Големият приток на християни към града явно не е могъл да се побере единствено в оформения към 1570 г. християнски квартал и новопоявилите се заселници са се разпръснали и в мюсюлманските махали. Най-много от тях намираме в махалите „Хаджъ Кълъч“¹⁵⁵, „Мусалла“, „Джами-и Кебир“ и „Ибрахим паша“.

Регистърът от 1614 г. е първият, засвидетелстващ присъствието и на перманентна еврейска общност в Пазарджик. Общо седем еврейски

¹⁵⁴ Вж. Таблица 1.

¹⁵⁵ Бившата „Хелваджъ Барак“.

домакинства са се появили в града в периода между двете регистрации. По всяка вероятност тази еврейска група е пристигнала в Пазарджик от Филибе или София, където са живеели еврейски заселници от близо век по-рано.¹⁵⁶ Друга новост е и присъствието на значителна група от цигански домакинства – общо 34 на брой. Първият цигански заселник се появява през 1570 г., но едва през 1614 г. можем да открием постоянно уседнали в града цигански семейства. Така Пазарджик напълно придобива типичния за всеки османски град от онова време облик, в който представителите на различни етно-конфесионални групи образуват онази интересна смес, която сме свикнали да наричаме градско население през османския период.

Данните по отношение на заетостта на пазарджишкото население и упражняваните от него професии през 1614 г. са по-оскъдни в сравнение с предходните регистрации. В дефтерите от 1570 и 1596 г. регистраторите са отбелязали повече лица, заети в различни сфери на градската икономика, като не са единични случаите, в които дадено лице е отбелязано с две професии дори. Този факт може да бъде забелязан при сумирането на данните за индивидите, посочени в регистъра като занаятчии или други. Така например според регистъра от 1570 г. общият сбор на лицата, описани като работещи в дадена сфера, надхвърля общия брой на регистрираните данъкоплатци като цяло. Това привидно противоречие се дължи на факта, че мнозина са били записани в регистъра като упражняващи две или дори повече професии, като „касапин и маслар“, „търговец и улак“ и т.н.

Дефтерът от 1614 г. свидетелства за липсата на подробни данни за значимата група на „населението със специални задължения“, доминирала градското пространство във всички предишни регистрации. Отбелязани са едва четирима оризари, шест ямака и един маслар. Липсват каквито и да са сведения за заетите в съобщителната система улаци, които според данните в предходните регистрации са многобройна група. Това, разбира се, не означава, че тези хора са изчезнали или пък интензитетът на оризарството в района е спаднал. Далеч по-вероятно изглежда въпросните лица поради една или друга причина да не са били вписани в регистъра или също е възможно да са били регистрирани, но да не са изрично упоменати като такива.¹⁵⁷ Липсата на данни за лицата, заети в специфични производства, извежда на първо място групата на хората, обслужващи духовните потребности на пазарджишката мюсюлманска общност. Освен нарасналия общ брой на имамите и мюезините в града, за отбелязване е и появата в регистъра

---

¹⁵⁶ Вж. Кийл, М. Развитие на градовете в България през османския период: мястото на турската архитектура в процеса. – В: *idem*. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, 26-27; 54-56.

¹⁵⁷ Вж. Таблица 8.

и на един учител (мюдеррис) в ислямско духовно училище (медресе).¹⁵⁸ Присъствието на мюдеррис сред пазарджишките данъкоплатци несъмнено показва, че към времето на съставянето на регистъра в града е имало медресе, а също и няколко мектеба, защото половин век по-късно Евлия Челеби свидетелства за наличието на седем мектеба в Пазарджик.¹⁵⁹ Най-ранните сведения за училище в града от официалната османска документация датират от 1660 г. и се отнасят за медресето на Абдуррахман Челеби, чийто мюдеррис получавал дневна заплата от 25 акчета, а от данни от по-късно време научаваме също, че към джамията на Хаджъ Салих е имало и дерсие.¹⁶⁰

Сред регистрираните представители на военноадминистративния апарат можем да открием дори трима кадии. Те, разбира се, към момента на регистрация не са изпълнявали функции и са били излезли в пенсия и са се оттеглили в Пазарджик или са били описани в момент, когато са изчаквали да получат ново назначение. За мнозина от жителите на Пазарджик регистраторът е записал определението „воин-военен“, което означава, че въпросните принадлежат към военната класа (*askeri*), били те пенсионирани или не. За отбелязване е нарастването в групата на занаятите, свързани с доставката на храни и напитки и на все по-осезаемото присъствие на християните сред тях.

Сведенията, извлечени от тапу тахрир регистрите, които бяха представени по-горе, не биха могли да претендират за точност според методите на съвременната демография. Характерът на изворите и неминуемо съпътстващите ги недостатъци не ни позволяват заключението, че изразено в абсолютни цифри населението на Пазарджик е представлявало това, което е отразено в регистрите. Каква част от жителите на града поради различни причини не е била регистрирана и съответно не е взета под внимание при изчисленията на населението не бихме могли да твърдим със сигурност. Категорично е обаче, че регистрираните данъкоплатци в никакъв случай не са били цялото население на Пазарджик през този период. Редица други проблеми, съпътстващи използването на тези извори, ни задължават да бъдем изключително предпазливи при изразяването на каквито и да са категорични заключения относно демографската картина на града през XV-XVII в.

---

¹⁵⁸ За функциите и работата на мюдеррисите Вж. Събев, О. Социалният статус на османския мюдерис в Румелия, XV-XVIII в. – В: Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите, т. II, Мюсюлманската култура по българските земи, Р. Градева и С. Иванова (съст.), София, 1998, 244-280.

¹⁵⁹ *Eviya Çelebi Seyahatnamesi*, 219.

¹⁶⁰ Събев, О. Османските училища в българските земи XV-XVIII в. София, 2001, с. 238, 250.

Въпреки тези неизбежни ограничения, тахрир дефтерите са достатъчно надеждни, за да обрисуват поне в груби шрихи демографската ситуация и ни предоставят известна увереност при определянето на общата демографска тенденция на населението в града през този период. Фактът, че през XV и XVI в. населението на Пазарджик се увеличава прогресивно и че градът същевременно се разраства, е извън всяко съмнение.¹⁶¹ Първите ни сведения датират от 70-те години на XV в., когато виждаме Пазарджик като току що оформило се малко градче, населено изцяло с мюсюлмани. В началото на XVI в. се появяват и първите християнски заселници в града, но изчезват от регистрите също така внезапно, както са се появили в тях. През 20-те – 30-те години на XVI в. демографският прогрес на мюсюлманската общност е нарушен в следствие на интервенция на централната османска администрация. Част от мюсюлманските жители на Пазарджик напускат града и най-вероятно поемат към Западните Балкани и Централна Европа, в следствие на мащабна акция на османската власт. Този период донася и значителни промени в духовния и религиозния живот на града. Назначаването на кадия и огромното влияние на няколко поколения халветийски проповедници допринасят за пълното сунифициране и османизиране на Пазарджик, чието развитие до този момент е изцяло под влиянието на могъщите акънджийски родове.

Нарастването на мюсюлманите в града се интензифицира след средата на XVI в. и за около петдесетина години мюсюлманското население в Пазарджик се удвоява. Значимият растеж се дължи най-вече на постоянната миграция на селско население към града, а една част от пристигащите в града преселници са мюсюлмани първо поколение, което ясно се вижда от информацията в регистрите. Тъкмо тези хора играят важна роля в демографските процеси и съставят средно около 15% от цялото мюсюлманско население.¹⁶² Техният брой обаче се запазва стабилен през целия наблюдаван период и никога не надхвърля 20% от мюсюлманите в града. Построяването на комплекса на Ибрахим паша в самия край на XVI в. дава нов мощен импулс на градския живот, което мигновено се отразява и върху демографските процеси. Само за няколко години мюсюлманите бележат огромен демографски скок и се появяват редица нови квартали, оформящи облика на града, който в общи линии ще се запази до XIX в.

Развитието и растежа на християните в Пазарджик е дори още по-динамично. Първата трайна християнска общност в града можем да установим след средата на XVI в. и представлява дребна група от около 30-тина домакинства. Непрестанният приток на все повече имигранти дава огромен тласък в развитието на християнската об-

---

¹⁶¹ Вж. Графики 1 и 2.

¹⁶² Вж. Таблица 9 и Графика 3.

щност и за периода 1570-1614 г. християнските жители на Пазарджик ще се утроят. Огромният наплив към града ще разпръсне новодошлите християни из ред мюсюлмански махали и християните ще заемат значителна ниша в градската икономика. Окончателното обособяване на християнската общност обаче, строежът на първата църква в града и т.н. към началото на XVII в., все още предстоят.

ГЛАВА III

ТАТАР ПАЗАРДЖИК В ОСМАНСКИТЕ ДЖИЗИЕ И АВАРИЗ РЕГИСТРИ ОТ XVII В.

В началото на седемнайсети век османската администрация прекратява практиката по изготвянето на тапу тахрир регистри, което значително ограничава изследователския поглед върху населението и приходите в отделните райони. Изоставянето на съставянето на тахрири от страна на централната бюрокрация се дължи на редица промени в цялостния общественно-икономически живот на империята, които настъпват след средата на XVI в., основната от които е нуждата от създаването на по-надеждни методи за събирането на необходимите огромни парични средства. Този процес не е характерен само за османската държава и негови паралели могат да бъдат забелязани в цяла Западна Европа, където воденето на война през този период се превръща в изключително скъпо занимание и владетелите и правителствата са принудени да оптимизират рекрута на така нужните финансови средства. В османски контекст, процесът на реформация на традиционната за XV-XVI век тимарска система и постепенната ѝ подмяна с по-надеждни и благоприятни за централния фиск методи дълго време е разглеждан в историческата литература като начало на процеса на упадък на османската държава.¹ В последно време подобно мнение е подложено на сериозна критика от страна на редица изследователи, демонстриращи адаптивността и гъвкавостта на османската администрация и опитите ѝ за въвеждането на множество иновации, които да посрещнат изискванията на променящите се условия.² В то-

---

¹ Годината 1600 е често сочена като край на „класическия период“ за османската държава, а периодът след нея е най-общо определен като „упадък“. Тук няма да дискутираме тази обширна тема, която вече е привлякла значителен изследователски интерес. Идеята за упадък на османската държава е залегнала в повечето основополагащи трудове по османска история, Вж. напр. Stanford Shaw и Ezel Kural Shaw. *The History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, т. II (Cambridge: Cambridge University Press, 1976); Bernard Lewis. „Ottoman Observers of Ottoman Decline.“ *Islamic Studies* 1 (1962): 71-87. Османският „упадък“ с нарочен поглед към Балканите – Traian Stoianovich. „Factors in the Decline of Ottoman Society in the Balkans.“ *Slavic Review* 21:4 (1962): 623-632.

² Съвременните изследователи посочват, че много от авторите на текстове, съдържащи съвети към управляващите владетели през „периода на упадък“ са писани от лица пряко засегнати от предприетите реформи – Cornell Fleischer. *Bureaucrat and Intellectual*

зи контекст най-често е обясняван и фактът, че след началото на XVII век тапу тахририте като основен статистически източник на имперските финанси са заменени от дефтерите за събирането на данъка от немюсюлманското население (джизие) и тези за извънредните данъци (авариз), които започват да се прибират под формата на ежегодни събирания.³

Липсата на тапу тахрири за периода след началото на XVII век е принудила изследователите да обърнат поглед към джизие и авариз регистрите при опитите им за демографски реконструкции на селища или територии. Тъкмо на тези извори, в тяхната подробна и съкратена версия, почиват и нашите наблюдения върху процесите и развитието на Пазарджик през XVII век. Разполагаме със серия от десет регистъра, обхващащи периода от 1621/1622 г. до 1697/1698 г., които биха могли да хвърлят известна светлина върху случващо се в Пазарджик през този период.

Преди да се насочим към конкретните данни от тези извори, необходимо е да направим някои неминуеми уговорки за характера на информацията, която би могла да бъде извлечена от тях и за неизменно съпътстващите я проблеми при употребата ѝ за статистически цели. За разлика от тапу тахририте, които са проучвани в продължение на десетилетия от най-значимите имена в османистиката, джизие и най-вече авариз регистрите привличат изследователското внимание в по-ново време. Не би било преувеличено да се каже, че османистиката в България е пионер в проучването и публикуването на джизие регистрите и е допринесла значително за разширяването на познанието ни за този интересен извор.⁴ Въпреки това изследванията, базирани на джизие дефтерите, все още представляват едва една незначителна част от литературата, използваща тапу тахририте като основен източник. Вероятно слабият изследователски интерес към този тип извори се дължи най-вече на факта, че в отличие с „класическите“ тахир дефтери от предходния период, на историографията все

---

in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Ali (1541-1600) (Princeton: Princeton University Press, 1986); Cemal Kafadar. "The Question of Ottoman Decline." *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 4:1-2 (1987-1988): 30-75.

³ Адаптивността на централната османска бюрокрация и предприетите реформи, целящи оптимизация на приходите, са разгледани в изключително полезната и информативна работа на Linda Darling. *Revenue-Raising and Legitimacy. Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire 1560-1660* (Leiden – New York – Köln: Brill, 1996).

⁴ Корпус от джизие регистри, съхранявани в Народната Библиотека в София са публикувани на български език в два тома – Турски извори за българската история (ТИБИ), т. VII, под редакцията на Стр. Димитров, Е. Грозданова и Ст. Андреев, София, 1986; Турски извори за българската история (ТИБИ). Архивите говорят, т. XIII, Елена Грозданова (предговор и съставителство), София, 2001. Своеобразен каталог на джизие регистрите в България е Велков, А., П. Груевски, Ст. Кендерова и Ц. Николова (съст.), *Опис на джизие регистри запазени в Ориенталския отдел на Народната Библиотека „Кирил и Методий“*. София, 1983.

още предстои да изнамери отговорите на много въпросителни, свързани с начина на съставяне и възможността на тези регистри да бъдат използвани за целите на историческата демография.

Джизие то по презумпция е поголовен данък, наложен върху немюсюлманското възрастно население в ислямските държави в замяна на протекция от страна на мюсюлманската общност.⁵ Според теоретичните постулати за джизие то, то следва да се събира пропорционално на финансовото състояние на обложеното лице, разделяйки данъкоплатците на три категории, а най-бедните са изобщо освободени от него. В османски контекст обаче изглежда събирането на джизие то не е извършвано съобразно шериатските изисквания и до края на XVII в. джизие то не е поголовен данък, събиран от всеки немюсюлманин достигнал полова зрялост. Далеч по-разпространен начин за неговото събиране е формирането на джизие ханета, които биха могли да включват няколко домакинства с общо задължение или по подобие на тапу тахририте джизие хането би могло да се припокрива с членовете на едно домакинство, които дължат обща сума под формата на джизие. Разбира се, от общото правило са съществували редица изключения и в някои случаи и райони през XV и XVI в. данъкът джизие е бил събиран поголовно, докато в съседни области по същото време е бил разпределян на база домакинство.⁶ Това е породило размествания на населението, което в търсене на по-изгодни данъчни условия, е мигрирало въпреки усилията на централната власт да ограничи този процес.⁷

Най-значимият проблем, с който всеки изследовател, използващ джизие дефтерите за демографски цели, се сблъсква, е неяснотата около размера на използваната от османската администрация фискална единица – джизие хане. В голямата си част съществуващата историография се обединява около идеята, че въпреки съществуващите изключения, като цяло през XVII век джизие хането е обхващало едно домакинство. За Махиел Кийл, на когото дължим чудесна теоретич-

⁵ Въведение към темата за джизие то и практиката в Османската империя у Halil İnalçık. "Djizya", *EP*; Boris Nedkoff. *Die Gizya (Kopfsteuer) im Osmanischen Reich: mit besonderer Berücksichtigung von Bulgarien* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1942); Hamid Hadžibegić. "Džizja ili Harač." *Prilozi za Orientalnu Filologiju i Istoriju Jugoslovenskih Naroda pod Turskom Vladavikom* 3-4 (1952-1953): 55-136; 5 (1954-1955): 43-102; idem. *Glavarina u Osmanskoj Državi* (Sarajevo: Orijentalni Institut, 1966).

⁶ В един от най-скорошните приноси, който има изключително значение за дискутираната тема, Ненад Моачанин предлага ред примери за разнообразния характер на начините, по които джизие то е събирано. Вж. Nenad Močanin. "The Poll-Tax and Population in the Ottoman Balkans." – В: Colin Imber и Keiko Kiyotaki (съст.), *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West* (London-New York: I. B. Tauris, 2005), 77-89.

⁷ Močanin. "The Poll-Tax", 77-78. Същата теза е застъпена и разгледана подробно у Грозданова, Е. Българската народност през XVII век. Демографско изследване. София, 1989, 62-65.

на разработка върху джизие регистрите, е извън всяко съмнение, че преди голямата джизие реформа от 1691 г., описаните в регистрите джизие ханета се равняват на едно домакинство и авторът не се колебае да експлоатира тази идея в редица свои изследвания върху демографското развитие на различни райони от Балканите.⁸ Елена Грозданова, автор на най-обширното до момента демографско изследване, базирано на джизие регистри, е отделила особено внимание на термина джизие хане и разкриването на неговото съдържание. Освен съответната секция в обемистата монография⁹, авторката е посветила и самостоятелно изследване тъкмо на въпроса за размера и обхвата на джизие хането.¹⁰ Най-общо, според Грозданова джизие хането е изменяема величина, която в едно и също време и район би могла да обхваща: просто нуклеарно семейство; голямо патриархално семейство; група данъкоплатци, които може и да не са свързани с роднински връзки; или просто да обозначава дял от общата сума, събирана от дадено селище без оглед на действителния брой на немюсюлманите, живеещи там.¹¹ Все пак, като на най-предпочитан вариант за българските земи авторката се спира на джизие хане, съответстващо на просто домакинство, с уговорката, че в планинските райони и в по-малките по брой на домакинствата селища, облагателната единица се отличава с по-широк обхват.¹²

Най-пресният опит за разкриването на съдържанието на фискалната единица джизие хане е направен от Е. Радушев, при който авторът използва иновативен подход към проблема.¹³ На базата на два съкратени джизие регистъра, един подробен тапу тахрир и един авариз регистър Радушев прави изчисления върху средния брой платци в едно джизие хане за петнайсет села в района на Търново. Сравнението на данните от подробния тахрир и първия джизие регистър, което предлага авторът, не би могло да претендира за каквато и да е представителност поради характера на самите извори. Тапу тахрирът, използван в представената от изследователя сравнителна таблица, датира от далеч по-ранно време¹⁴ и към момента, когато Радушев прави

---

⁸ Кийл, М. Бележки върху администрирането на поголовния данък (*cizye*) на османските Балкани и значението на регистрите за поголовния данък (*cizye defterleri*) като извор за демографски изследвания. – В: *idem*. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, 379-420. Подобно мнение е изразено и от Л. Дарлинг, която наблюдава извършените промени в администрирането на този данък от имперската счетоводна служба. Вж. *Darling. Revenue-Raising and Legitimacy*, 82-83.

⁹ Грозданова. Българската народност през XVII век, 57-71.

¹⁰ Грозданова, Е. За данъчната единица хане в демографските проучвания. – Исторически Преглед, кн. 3, 1972, 81-91.

¹¹ Грозданова. За данъчната единица хане, с. 86, 90.

¹² Грозданова. Българската народност през XVII век, с. 70.

¹³ Радушев, Е. Смисълът на историографските митове за ислямизацията. – В: Е. Радушев и Ст. Фетваджиева (съст.), Балкански идентичности, т. III, София, 2003, 152-197.

¹⁴ Радушев. Смисълът на историографските митове, с. 177.

тези изчисленията, той не е наясно, че достъпният му извор всъщност е копие на значително по-ранен дефтер, съхраняван в Анкара и респективно съдържащата се информация се отнася към по-ранен период. Този факт напълно компрометира изчисленията, базирани на съпоставката между подробния тапу тахрир и съкращения джизие регистър и те не могат да претендират за представителност. Втората извадка, представена от Радушев, обаче заслужава особено внимание. В този случай съпоставката на данните за петнайсетте търновски села се базира на подробен авариз дефтер, съставен през 1642/1643 г. и съкратен регистър за джизие на района от 1643/1644 г.¹⁵ Авариз регистърът е част от проведена общоимперска регистрация през този период и заедно с още няколко дефтера за различни части на Балканите е най-ранният известен засега подробен авариз дефтер. Този извор, макар и по външен вид да наподобява „класическите“ тахрири, представя поименен списък на населението, обложено с авариз, а платците са записани индивидуално (*neferen*), а не под формата на домакинства. Бидейки пръв от цяла серия авариз регистри, които ще се появят впоследствие, този дефтер заслужава високо доверие и представлява първокласен източник, който трябва да бъде цялостно публикуван. Съпоставката на данните от авариз и джизие регистри, направена от Радушев, показва, че едно джизие хане е съставено средно от 1.01 платец или с други думи, ако представените данни са коректни, към средата на XVII в. в Търновско джизие хане е събирано най-често поголовно и едно джизие хане се състои от около един платец. Подходът на Радушев, макар и предлагащ чудесна алтернатива за осветляването на проблема с обхвата на джизие хането, крие несъмнено и голяма доза рискове.¹⁶ Не бива да се пропуска и фактът, че една значима част от немюсюлманското население е освободено от плащането на авариз и по тази причина би могло да липсва в авариз регистри. Това съвсем не означава, че въпросното население е освободено от задължението да плаща джизие и съответно логично е било включено в регистри за джизие. Още цял куп фактори следва да се вземат под сериозно внимание и задължително да се разшири обхвата на представената извадка. Радушев разполага с рядък изследователски шанс да се ползва от първокласен източник, което не би могло да се каже за аваризите от по-късно време. Сравнението на данните в авариз дефтерите от втората половина на XVII век с тези от джизие регистри от същото време показват дотолкова фрапантни разлики, че са обезкуражаващи за изследователя. На историографията

---

¹⁵ Радушев. Смисылът на историографските митове, с. 177.

¹⁶ Е. Грозданова подлага на остра критика този подход на Радушев и намира за напълно неуместно използването на данните от подробния авариз регистър за изчисления върху броя на платците в джизие ханетата. Вж. Грозданова, Е. Българската османистика на границата между две столетия – приемственост и обновление. – Исторически преглед, кн. 1-2, 2005, 135-136.

едва тепърва ѝ предстои да се занимае с добрите страни и недостатъците на подробните авариз регистри и да намери отговорите на много неизвестни. Не на последно място трябва да се изтъкне фактът, че ако ситуацията в една част на Балканите е такава, каквато е представена в извадката, то съвсем не означава, че в друга тя следва да е дори сходна.¹⁷

Нека сега фокусираме вниманието си върху достъпните ни джизие регистри за района на Пазарджик, в които откриваме данни за населението на града. За периода от 1625/1626 г. до 1697/1698 г. разполагаме със серия от седем документа, които при правилна експлоатация биха могли да ни предоставят известна информация за населението на града и предлагат възможност за проследяването на демографските процеси в тяхното развитие. За годините преди голямата джизие реформа от 1691 г. имаме на разположение четири регистра – два подробни и два съкратени. Най-ранният от тях е подробен джизие дефтер от 1625/1626 г., съхраняван в Истанбул, в който населението на района е описано поименно.¹⁸ Следващият по хронология е съкратен регистър от Народната библиотека в София от 1635 г. (който е публикуван)¹⁹, следван от подробен регистър от 1641/1642 г.²⁰ и друг съкратен от 1651 г., който също е публикуван.²¹ Важно е да отбележим, че последният от серията тапу тахрири за района, датира от 1614 г., което прави разлика от едва единадесет години между последния тахрир и най-ранния подробен джизие регистър. Добрият изследователски шанс да разполагаме с документи, близки един до друг във времето, ни предоставя възможността за по-пълни наблюдения върху немюсюлманското население на града и областта и би могъл да е от полза при изясняването на механизма на съставянето на джизие регистрите, както и да допринесе за внасянето на допълнителна яснота по въпроса за състава на джизие хането в този период и регион.

За целта сме подготвили таблица с данни за деветнайсет села в района на Пазарджик, които ще ни послужат за представителна извадка. Селата са подбрани внимателно, като сме направили опит да представим пропорционално селищата, разположени в равнината, тези в полите на планината или подбалканските села и съответно селата, намиращи се във вътрешността на планината. Допълнително сме

---

¹⁷ Както сам авторът изтъква, „поради липсата на по-добра алтернатива“ данните, получени от извадката от търновските села, са използвани при изчисленията на населението в Неврокоп и района. Радупшев, Е. Помаците: Християнство и ислям в Западните Родопи с долината на р. Места, XV – 30-те години на XVIII век. Част I, София, 2005.

¹⁸ ВОА, МАД 14716 (от 1625/1626 г.). Вж. Част II – Документи.

¹⁹ НБКМ, Ор. отдел, сиг. Ф. 88, а.е. 50 (от 1635 г.). Публикуван в ТИБИ, Архивите говорят, т. XIII, 19-24.

²⁰ ВОА, МАД 1396. Вж. Част II – Документи.

²¹ НБКМ, Ор. отдел, сиг. Пд 17/28 (от 1651 г.). Публикуван в ТИБИ, Архивите говорят, т. XIII, 214-219. И двата съкратени регистра са използвани в изследването на Грозданова. Българската народност през XVII век, 380-400.

обърнали специално внимание на селища, които биха представлявали изключения и населението им се ползва с особен статут – войнуци или дербенджии и сме се постарали да бъдат представени в така съставената извадка. Всички селища са локализирани безусловно и включват както изцяло български села, така и такива, създадени от турски заселници, в които българското население се настанява впоследствие. Подбраните села са разделени в три групи по вертикала, като на върха на таблицата са поставени селата от равнинните части на пазарджишкия район, следвани от подбалканските селища, а най-ниско в таблицата са няколко подбрани планински села.

Таблица 10. Изменения в пазарджишките села според регистрите от 1614-1651 г.

Село	1614 г. тахрир	1625/6 г. дж. муф.	1635 г. дж.идж.	1641/2 г. дж.муф.	1651 г. дж.идж.
Aydınlı (Исперихово)	18	14+1n↓	15	8↓	8
Bıga (Бяга)	60	47+4n↓	51↓	31↓	31
Tekfur Pınarı (Три Водици)	36	29+3↓	20↓	5↓	5
Kassablu (Ивайло)	30	39+4n↑	43	32↓	15↓
Melek Hatun (Драгор)	18	11+1n↓	20+5n↑	35↑	35
Baldova (Росен)	60+23v	27+2n↓	30↑	33↑	33
Aşlıhanlı, n.d. çiftlik-i Hasan (Юнаците)	12	9+1n↓	35+5n↑	40↑	40
Manendli (Мененкьово)	48	71+7n↑	70↓	55↓	55
Varvara, n.d. Doğançı (Варвара)	30	38+3n↑	34↓	33↓	33
Yeniköy, n.d. Elli dere (Ветрен дол)	48	39+4n↓	55+3n↑	65↑	65
Deşiçeva (Лесичево)	24+42v	36+3n↓	40+4n↑	24↓	24
Çırnçe (Црънча)	58+8v	20+2n↓	17+4n↓	31↑	31+3n↑
Kozarska (Козарско)	30	33+3n↑	29↓	12↓	16↑
Derecik, n.d. Debraştıçe (Дебрьщица)	24+20v	20+2n↓	17+5n	24↑	24
Ali Hoca (Капитан Димитриево)	18	20+2n↑	24+11n↑	40↑	40
Braçikova (Брацигово)	144	128+12n↓	100↓	85↓	70↓
Batak (Батак)	60+60d	122+12n↑	126+4n↓	130	140↑
Hisarcık (Ветрен)	101+60d	169+16n↑	160+20n↓	190↑	190
Radilova (Радилово)	114	109+11n↑	?+10n	94	94

v=войнуци; d=дербенджии; n=нови

Съпоставката да данните от извадката показва, че разликите в броя на домакинствата от 1614 г. и джизие ханетата от 1625 г. е минимална. Разбира се, свидетели сме на изменения в плюс или в минус, но като цяло те са незначителни и могат да бъдат отнесени към нормалните демографски изменения, които биха могли да се очакват в рамките на едно десетилетие. Видно е, че най-фрапантните различия между данните в тахрира и тези в джизие регистъра се отнасят за селищата, в които има войнушко население – селата Балдова и Црънча са чудесни илюстрации на този факт. Известно е, че поне през този и предходния период войнуците са освободени от плащането на джизие²², което логично предопределя и значително по-ниския брой, появяващ се в джизие регистрите. Извадката включва и две български планински села, за които знаем, че са натоварени с охраната на проходите и се ползват от имунитет при събирането на извънредните данъци (авариз). Въпреки това дербенджиите не са освободени от плащането на джизие и по тази причина са били облагани и включвани в джизие регистрите. Селата Батак и Ветрен, представени в таблицата, предлагат отлична илюстрация на този факт – от регистрираните 120 домакинства в Батак през 1614 г. в джизие регистъра от 1625 г. се появяват 134 джизие ханета и съответно от описаните в тахрира 161 домакинства във Ветрен се появяват 185 джизие ханета в дефтера от 1625 г.²³ Поглед към останалите равнинни и подпланински селища показва, че данните от 1614 г. и тези от 1625 г. за селските райони на Пазарджик, не влизат в сериозно противоречие и това ни дава известна увереност да заключим, че по всяка вероятност представените в джизие регистрите данни за периода 1625-1651 г. могат да бъдат относително безопасно съотнесени към данните от последния тахрир регистър. С други думи, в състава на фискалната единица джизие хане, представена в тези извори, по всяка вероятност подобно на тапу тахририте е влизало едно просто домакинство. Това не означава, че от общото правило дори и в този ограничен период и район не е имало изключения, нито пък, че данните за пазарджишките села биха могли да имат каквато и да е представителност за други райони. Работата по аналогия с резултати, добити от други, дори и съседни райони, би могла да е опасно подвеждаща, защото, както ще стане дума по-долу, данните, добити за селските околности на Пазарджик, в никакъв случай не са приложими за населението на самия град.

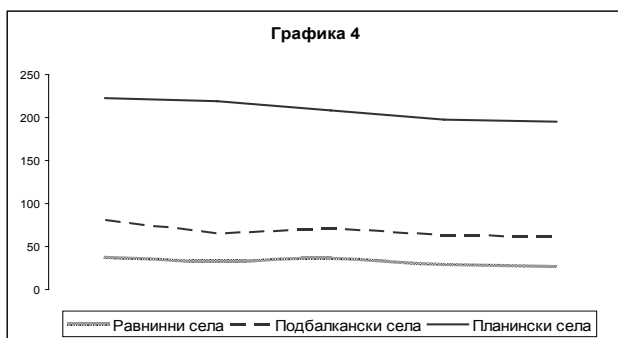
---

²² По-късните джизие регистри съдържат и цели групи войнуци, които са били обложени с джизие. Общо за войнуците Вж. Yavuz Ercan. *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986).

²³ Според изследванията на Е. Грозданова групите, имащи *mu'afiyet*, т.е. освободени са от плащането на извънредни данъци, обикновено плащат по-високо джизие. Грозданова. За данъчната единица хане, с. 85.

Заклучението, че джизие хането в околните на Пазарджик села е съизмеримо с простото домакинство, ни позволява да направим и някои наблюдения върху общото демографско развитие на селищата като цяло. Усреднените показатели за трите типа селища – равнинни, подбалкански и планински, в петте регистъра от 1614 до 1651 г., биха могли да предложат общата картина на развитието и относително правдиво да очертаят преобладаващата демографска тенденция в областта. Все пак трябва да отбележим факта, че разглежданият период, макар и да почива на данните от пет отделни източника, е относително кратък – едва тридесет и седем години и промените, които изворите засвидетелстват, не би следвало да са огромни. Въпреки всичко, логично е поне да сме в състояние да установим текущата обща тенденция в демографското развитие на селищата в региона. Усреднените данни, показващи демографската тенденция на трите типа селища, разгледани отделно, са сумирани и представени в следната графика:

Графика 4. Християнското население в околните села на Татар Базаръ според регистрите в периода 1614-1651 г.

Графиката онагледява общата насока на развитие на селищата, която може да се забележи и в данните от таблицата по-горе. Промените, които настъпват в рамките на трийсет и седем години сред жителите на пазарджишките села, не са и не би следвало да са значителни. Като цяло общият брой на населението се запазва и би могло да се отбележи ясна тенденция на плавен спад. Тя е най-ясно изразена при планинските селища, населението на които изглежда се премества към подпланинските и равнинни селища. Показателен в това отношение би могъл да е примерът с християнското население на средногорското с. Юрюклер (дн. с. Боримечково), за което в регистъра от 1651 г. е записано, че е напуснало селото и се е заселило в Пазарджик.²⁴ Жителите на

²⁴ Грозданова. Българската народност през XVII век, с. 392.

село Юрюклер могат да бъдат използвани и за илюстрация на процеса, който можем да наблюдаваме през целия XVI в. – непрекъснатия приток на население от планинските части към равнината. Дори и само от името е видно, че селото Юрюклер е било основано от турски заселници. Християните се появяват едва в един по-късен етап, най-вероятно от някое друго планинско селище, което има сериозен излишък от население. Те обаче не се задържат дълго в селото и се отправят на ново място в търсене на по-добри условия. Твърде вероятно е една част от точно това мобилно население да приема исляма в процеса на местенето от място на място. Наблюденията ни са твърде повърхностни, за да си позволим да предложим дори и приблизителни числа за броя на тези новомюсюлмани. Все пак проучването на развитието на Пазарджик през XVI в. показва, че през целия век около петнайсетина процента от мюсюлманите в града са конвертити. В този смисъл тенденцията на плавен спад сред християнските жители на пазарджишките околности до някаква степен трябва също така да бъде отдадена и на ислямизацията на местното население. С това обаче не трябва да се спекулира, защото макар и да не бихме могли да представим конкретни числа, е видно, че в случая обръщението в исляма не надвишава характерното за други райони и няма катастрофални измерения, които да влияят съществено и до голяма степен да предопределят общата демографска тенденция.

Ако развитието на селищата в селските околности на Пазарджик изглежда напълно логично и ако приемем вероятността достъпните ни извори да рисуват относително достоверна картина, то същото не би могло да се каже за населението на самия град. Информацията за немюсюлманското население на Пазарджик, съдържаща се в джизие регистрите, е изключително озадачаваща и противоречива. Преди да преминем към нейната интерпретация обаче нека опитаме подобно на селата в района да изразим графично данните за демографското състояние на града в периода 1614-1651 г.

Графика 5. Християнското население на Татар Базарь според регистрите в периода 1614-1651 г.

Веднага би могло да се отбележи, че графиката, обрисуваша демографската тенденция на немюсюлманското население в Пазарджик, по нищо не наподобява тази на селските му околности.²⁵ Ако приемем, че подобно на селата, записаните в регистъра джизие ханета съответстват на реални домакинства, то сме принудени да констатираме, че в годините между 1614 и 1625 в Пазарджик се е случила истинска демографска катастрофа.²⁶ За период по-къс от десет години християнското население на града се е стопило на половина. Данните за съседния град Филибе са също толкова смущаващи, а кривата, показваща демографската тенденция, е удивително сходна с тази на Пазарджик.

Графика 6. Християнското население на Филибе според регистрите в периода 1614-1651 г.

На пръв поглед изглежда, че докато селските околности относително запазват постоянен брой на християнско население, с лек уклон на намаление, то в двата големи града, заобиколени от въпросните села, наблюдаваме огромен необясним спад на християнското население.²⁷ Също толкова необяснимо и отново само за десет години, през 1635 г. населението и на двата града бележи огромен скок и се

²⁵ Вж. данните в Таблица 13.

²⁶ Сравни с фигурата на М. Кийл, обрисуваша постоянното нарастване на населението в Пазарджик. Кийл, М. Татар Пазарджък. Развитие на един османски град в Централна България или историята за това как българите превзеха Горна Тракия без нито един изстрел 1485-1874 г. – В: idem. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, с. 216. Несъмнено авторът познава регистъра от 1625/1626 г., показващ явен спад, но е включил данните от него единствено в таблицата, илюстрираща развитието на селата в областта, като го е игнорирал от общите сметки за развитието на града.

²⁷ Както вече споменахме джизие регистрите дават информация единствено за обложениите с джизие немюсюлмански поданици на империята, така че остава единствено да гадаем относно процесите, които текат сред мюсюлманите. Първият подробен авариз регистър за района, включващ опис и на мюсюлманското население, който успяхме да открием, датира едва от 1686 г. За този регистър ще стане дума по-долу.

удвоява, шест години по-късно (през 1641 г.) населението на Филибе се удвоява още веднъж, за да стигнем до 1651 г., когато отново започва да спада – в случая с Филибе сме свидетели на отново огромен, драстичен спад. В разглежданите примери не става дума за появата на десетина нови домакинства, които процентно дават големи разлики, а за изменения от стотици джизие ханета. Във Филибе например между 1625 и 1641 г. джизие ханетата се увеличават от 146 на 501 и десет години по-късно спадат с повече от 100. В Пазарджик, като по-малък град, същите процеси се наблюдават в намален мащаб – от 1625 до 1635 г. по логиката на регистъра християните почти се утрайват. Как бихме могли да си обясним подобни драматични скокове и падове на населението в рамките само на трийсет и седем години? Изглежда единственото разумно обяснение е, че в случая данните в регистрите не са представителни за броя на населението в двата града, а се отнасят по-скоро за фискални единици, които варират в такива широки диапазони.

В работата си върху района на Неврокоп (дн. гр. Гоце Делчев) Е. Радусев обръща специално внимание на едно вписване в началото на джизие регистър, включващ селата в региона.²⁸ Според текста, поради ред неблагоприятни фактори джизие ханетата на района били намалени значително, а останалите „по споразумение между аяните на вилаета и раята“²⁹ се разпределили според платежоспособността на отделните села. Този инцидент илюстрира една изключително важна практика – в случай на екстремални условия и непредвидени обстоятелства, джизие би могло да бъде намалено, без да се държи сметка за точния брой живи платци и дължимия брой джизие ханета, т.е. сумата от дължимите пари би могла да се разпредели върху облагаемото население по споразумение между местните първенци и обикновените данъкоплатци. Подобно разпределение напомня за начина на разхвърлянето на дължимите авариз ханета и насочва Моачанин към заключението, че през XVII в. рекрута на джизие се „аваризира“, предупреждавайки, че джизие регистрите от XVII век, като цяло представят числа за броя на населението по-ниски от реалните.³⁰

Възможно ли е тъкмо споразумение между населението и властта за размера на дължимото джизие в градовете Пловдив и Пазарджик да е довело до наблюдаваните резки скокове и сринове на джизие ханетата в двата града? Изглежда положителният отговор на този въпрос е единственото логично обяснение за представеното в документите. Нещо повече, съществуването на някакво колективно споразумение

---

²⁸ Радусев. Помачите, 243-244.

²⁹ Превод на текста е публикуван в ТИБИ, Архивите говорят, т. XIII, с. 292.

³⁰ Moaçanin. "The Poll-Tax and Population", 82-84.

е продължило дори и след т. нар. джизие реформа от края на XVII век, според която всички предишни практики се отменят и джизие-то започва да се събира според шериатските предписания – плаща се от всеки зрял мъж, а платците са разделени в три категории според финансовото им състояние.³¹ Ще илюстрираме това твърдение с примери по-долу. За съществуването на споразумение как да бъде разпределено джизие-то не са непременно нужни природни или други катаклизми, но в нашия случай, като че ли имаме индикации за нещо подобно, случило се в периода, който ни интересува.

Пътеписът на Питър Мънди ни е оставил красноречиво свидетелство за това. Британецът пътува от Истанбул по *Via Militaris* тъкмо във времето между нашия последен тапу тахрир и първия джизие регистър от XVII век. По сведенията на Мънди, той пристигнал във Филибе на 17 май 1620 г., но бил принуден заедно със спътниците си да лагерува край града, защото „в града върлува чума ... и хората бяха предупредени да не отиват там под никакъв предлог“.³² Разразилата се чумна епидемия във Филибе може би е била значима, щом градът е поставен под забрана, но с този факт не трябва да се спекулира прекомерно. През този период чумните епидемии се появяват и изчезват през няколко години в повечето градове на Османската империя и в Европа и е невъзможно единствено по свидетелството на Мънди да направим категорични изводи за последствията от нея.³³ Все пак е ясно, че всяка една чумна епидемия, разразила се в града, е имала негативни последици за населението. Твърде вероятно е тъкмо чумата да е използвана за претекст от местните гървенци и населението и техните усилия да са донесли значително намаление на джизие ханетата през 1625 г. Това в никакъв случай не означава, че населението на Филибе или Пазарджик действително се е свило до броя на джизие ханетата, представени в регистъра. Подобно заключение би било в противоречие с данните от следващите джизие регистри, когато джизие ханетата се удвояват и дори утрояват, за да спаднат драстично отново през 1651 г. Наблюдаваното движение на ханетата подсказва по-скоро за наличието на някакво разбирателство за общия брой на джизие ханетата, дължими от немосюлманското население на двата града, а сумите са разпределени според платежоспособността на индивидуалните платци. Така в подробния регистър се появяват имената само на онези, върху които пада тежестта по плащането на джизие-то, а неплатежоспособните са оставени извън списъците. Никак не е изключено

---

³¹ Кийл. Бележки върху администрирането на поголовния данък, 379-420.

³² Чужди пътеписи за Балканите. Английски пътеписи за Балканите (края на XVI – 30-те год. на XIX в.), Увод, съставителство и коментар Мария Тодорова. София, 1987, 69-71.

³³ Daniel Panzac. *La peste dans l'Empire Ottoman 1700-1850* (Leuven: Peeters, 1985).

да е съществувала и уговорка за някакъв ротационен принцип, при който членовете на един еснаф са поемали данъчния товар, докато други еснафи са оставени извън събирането на джизие и поемат тази роля в следващите години за сметка на първите. Ще се спрем на този въпрос подробно при разглеждането на данните от по-късните джизие регистри.

Казаното дотук налага да заключим, че в частта си, отнасяща се до градовете Пазарджик и Пловдив, данните от джизие регистрите от първата половина на XVII век не биха могли да бъдат използвани за демографски цели. Огромните амплитуди в количеството джизие ханета в двата града в рамките на много къс период показват, че не могат да бъдат представителни за реалния брой на населението там и не би следвало да се схващат като нещо различно от брой фискални единици, зад които се крие неизвестен общ брой хора. Липсата на подобни аномалии в селските околности на Пазарджик подсказва, че по всяка вероятност джизие хането там би могло да бъде приравнено на едно просто домакинство, което предполага, че данните за селата могат да бъдат използвани за демографски цели с всички неминуеми уговорки. Разбира се подобно мнение не е абсолютно и при наличието на нови данни, които безспорно биха се появили при бъдещото по-задълбочено и детайлно проучване на този тип извори, би могло да бъде ревизирано.

Въпреки че джизие регистрите от първата половина на XVII век не биха могли да ни предоставят информация дори и за общото демографско състояние на града, те все пак са в състояние да осветлят някои детайли, които са от значение за историята на града. В предишната глава споменахме известното свидетелство на Ст. Герлах, посетил Пазарджик малко след трайното установяване на християнска общност в града, че местните християни нямат нито църква, нито свещеник и са принудени или да пътуват до Филибе, или да довеждат духовно лице от другаде за всеки църковен ритуал.³⁴ Това неминуемо извежда на преден план въпроса кога християнската общност е натрупала достатъчно влияние и материална мощ за построяването на първия християнски храм в града. До началото на XVII в. в османските регистри няма никакви сведения за наличието на църква, нито пък има описани свещеници сред данъкоплатците в града. Най-ранното известие за присъствието на църква в Пазарджик дължим на Луиджи Марсили, който през 1680 г. споменава църквата „Св. Мария“. Сведението на Марсили може да бъде потвърдено и от османските архивни документи. Църквата „Панайа“ (Богородица) е спомената в мюхимме от март 1698 г., от което става ясно, че към това време тя вече

---

³⁴ Стефан Герлах. Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград. Подбор, превод, увод и коментар Мария Киселинчева. София, 1976, с. 260.

се е нуждаела от ремонт.³⁵ Батаклиев се позовава на сведенията на Захариев и посочва църквата „Св. Богородица“ като най-старата в града и счита, че е построена към края на XVII век.³⁶ Впрочем всички данни се обединяват около факта, че църквата „Св. Богородица“ (Успение Богородично) е несъмнено най-старата в града и нейното основаване трябва да се търси в XVII век.³⁷ След като през 1698 г. църквата е имала нужда от ремонт, то очевидно е, че нейното основаване трябва да е станало далеч по-рано. Сведението на Марсили показва, че това се е случило в годините преди 1680 г. Поглед към османските регистри за събирането на данъка джизие може да ни помогне при разрешаването на проблема с датата на строителството на първия християнски храм. Най-ранният джизие регистър (1625 г.), който съдържа имената на данъкоплатците, не съдържа никакви индикации за наличието на църква в града. Следващият подробен джизие регистър от 1641-1642 г. обаче би могъл да хвърли известна яснота по този проблем. Сред записаните в дефтера платци на джизие е и лицето поп Велчо.³⁸ Той е първият свещеник в Пазарджик, който се появява в османските регистри от XVI и XVII в. Близо седемдесет години след появата на първите християнски заселници, най-сетне можем да установим присъствието на духовно лице сред тях. Дали пък появата на свещеника не е свързана с една голяма промяна в градския пейзаж – построяването на църквата „Св. Богородица“? Макар и да не разполагаме с пряко документално доказателство, можем да допуснем, че това е така. Знаем, че през 1698 г. храмът вече се е нуждаел от ремонт, което предполага, че е бил построен поне 40-50-тина години по-рано, а този факт чудно съвпада и с появата на първия поп в османските регистри. Също така малко вероятно е свещеникът да се е появил в града без да е имало църква за него. Периодът от около седемдесет години изглежда разумно дълъг срок, в който християнската общност да укрепне, да придобие необходимата тежест и влияние в градското общество и да си издейства правото да издигне християнски храм на място, където никога преди това не е съществувал. Така появата на първата църква в Пазарджик – „Св. Мария“ („Панайа“, т.е. „Богородица“) – можем да отнесем към началото на четиридесетте години на седемнайсети век.

---

³⁵ Rossitsa Gradeva. "On Zimmis and Church Buildings: Four Cases from Rumeli." – В: Eugenia Kermeli и Oktay Özel (съст.), *The Ottoman Empire: Myths, Realities and 'Black Holes'. Contributions in Honour of Colin Imber* (Istanbul: The Isis Press, 2006), 221.

³⁶ Батаклиев, И. Град Татар-Пазарджик. Историко-географски преглед. София, 1923, 97-99. Текстът на Батаклиев е почти буквално заимстван от Захариев, Ст. Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза (Фототипно издание с коментар), София, 1973, 43-44.

³⁷ Сегашната сграда на църквата е от XIX в. За подробности около опожаряването и издигането ѝ наново Вж. Захариев. Татар-Пазарджишката кааза, с. 43.

³⁸ BOA, MAD 1396, f. 51.

Разгледаните вече джизие регистри, с всичките им възможни предимства и недостатъци, са на практика единствените извори, които към настоящия момент биха могли да ни предложат някаква полезна информация за развитието на гр. Пазарджик през първата половина на XVII век. За втората половина на века разполагаме със серия от други документи, които съдържат важни сведения за облика на града и като цяло би следвало да бъдат значително по-надеждни като исторически извори. Хронологически най-ранен е подробният регистър за събиране на извънредния данък (авариз) от 1686 г., който е от изключително значение за нашето изследване, защото наред с християнското население, плащащо извънредния данък, регистърът съдържа също и поименен списък на мюсюлманите, обложени с него.³⁹ Подробният авариз дефтер е следван от три детайлни регистра за събирането на данъка джизие в района (датиращи съответно от 1694, 1696/97 и 1697/98 г.)⁴⁰, които са съставени след голямата джизие реформа от 1691 г. и според теоретичните предписания на османската бюрокрация би трябвало да съдържат пълен поименен списък на всички пълнолетни немюсюлмани в града.⁴¹ В такъв смисъл и четирите източника, даващи сведения за втората половина на XVII век, би трябвало да представляват първокласни и надеждни извори, върху които относително безопасно биха могли да се правят демографски реконструкции.⁴²

По-горе споменахме, че за разлика от тапу тахрир дефтерите, които са проучвани в продължение на десетилетия от водещите имена в дисциплината, джизие и най-вече авариз дефтерите привличат изследователското внимание сравнително отскоро. Като основна слабост на досегашните изследвания върху джизие и авариз регистрите от втората половина и края на XVII в. може да бъде посочен фактът, че като правило историците използват или единия или другия тип извори, а комбинирането на информацията, предложена и в двата източника, е по принцип игнорирано като подход.⁴³ Поради това

---

³⁹ BOA, D.MKF 27581 и неговата съкратена версия BOA, D.MKF 27614. Вж. Част II – Документи.

⁴⁰ BOA, D.CMH 26668 от 1694 г.; BOA, MAD 1273 от 1696/97 г.; BOA, MAD 3652 от 1697/98 г. Вж. Част II – Документи.

⁴¹ Най-общо за тази реформа Вж. споменатите вече İnalçık. “Djizya.” и Кийл. Бележки върху администрирането на поголовния данък.

⁴² За обобщаваща статия върху авариз и джизие регистрите Вж. Oktay Özel. “Avarız ve Cizye Defterleri.” – В: Halil İnalçık и Şevket Pamuk (съст.), *Osmanlı Devleti’nde Bilgi ve İstatistik / Data and Statistics in the Ottoman Empire* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000), 35-50, както и idem. “17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli bir Kaynak: ‘Mufassal’ Avânz Defterleri.” – В: XII. *Türk Tarih Kongresi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), 735-744.

⁴³ Работите на М. Кийл могат да бъдат посочени като едно от изключенията в общата тенденция.

достоверността на сведенията, съдържащи се в тези извори, е приета почти безусловно и като цяло не е била подложена на внимателен анализ от специалистите. Съществуват редица примери, които могат да послужат за илюстрация на това доколко използването на само единия тип извор би могло да бъде подвеждащо при очертаването на демографските тенденции в дадено селище или район. Тук ще предложим само един пример, който има пряко отношение към разглеждания от нас район. В скорошна своя публикация Туран Гьокче прави опит да очертае демографското развитие на Филибе през XVII в. като базира наблюденията си най-вече на подробен авариз регистър от 1696 г.⁴⁴ Сравнението на данните от тахрир дефтера от началото на века и авариз регистъра от самия му край – два привидно надеждни източника – довежда Гьокче до заключението, че в рамките на XVII век населението на Филибе като цяло е намаляло значително. Според съдържащото се в авариз регистъра към 1696 г. във Филибе са регистрирани 218 данъкоплатци християни, което сравнено с данните от тахрир дефтера от 1614 г. на пръв поглед трябва да представлява значителен спад на християнското население, а това, както сам турският историк отбелязва, не е неочаквано за разглеждания период. С други думи, разчитайки единствено на сведенията от подробния авариз регистър, който е разглеждан от мнозина като изключително надежден извор, изследователят неминуемо е принуден да заключи, че общата демографска тенденция в града е на очевиден спад.

Трудно е да подложим на проверка данните за мюсюлманското население на града, тъй като авариз регистърът от 1696 г. е единственият ни извор, но по отношение на християните имаме на разположение първокласен източник – подробен джизие регистър от следващата 1697 година. Промените в населението за една година би следвало да са незначителни и при това положение приблизително еднакъв брой християнски данъкоплатци би трябвало да бъдат записани и в авариз регистъра от 1696 г., и в джизие дефтера от следващата година. Съпоставката на данните от регистрите за събирането на авариз и джизие, разделени във времето само от година, обаче показва катастрофална разлика и поставя под сериозно съмнение сведенията, предложени от авариз дефтера. Ако според записаното в авариза през 1696 г. във Филибе има общо 218 данъкоплатци християни, то според джизие дефтера от следващата година те са 2114, като към тях трябва да бъдат прибавени още 1328 сезонни работници и 1340 временно пребиваващи или без постоянно местожителство в града. С други думи, докато през 1696 г. едва 218 души са обложени с авариз, то през

---

⁴⁴ Turan Gökçe. "XVII. Yüzyılda Filibe Şehrinin Demografik Gelişimi." – В: Meral Bayrak et al. (съст.), *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2005. Bildiriler Kitabı* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2005), 49-64.

1697 г. поне 4782 християни в полова зрялост са плащали джизие във Филибе. Разликите в броя на данъкоплатците християни е повече от очевидна и без съмнение подсказва, че данните в авариз регистъра далеч не представят реалистична картина за приблизителния брой на християните в града. Принудени сме да заключим, че сведенията, съдържащи се в подробните авариз регистри от втората половина на XVII век, по никакъв начин не предлагат дори и приблизителен брой на реално пребиваващите в едно или друго селище християни. Напротив, изглежда, че като цяло авариз регистрите от това време дават изключително занижени стойности за броя на християнското население, което впрочем, макар и да не сме в състояние да проверим, трябва да е в сила и по отношение на мюсюлманското население. Тази особеност на подробните авариз регистри от втората половина на XVII в. ги прави не само изключително ненадеждни, но използването на съдържащата се в тях информация, без да бъде сверена с данни от подробни джизие дефтери, би могла да доведе до изключително подвеждащи резултати.⁴⁵ Случаят с Филибе, при който турският историк отчита сериозен спад на населението, докато както сочат джизие регистрите от същото време – реално то се е увеличило чувствително, може да е прекрасна илюстрация за проблематичния характер на подробните авариз регистри.

Ако се върнем отново към достъпните ни извори, които имат отношение към историята на Пазарджик, не би било трудно да забележим, че авариз дефтерът от 1686 г., включващ поименен списък на пазарджишките данъкоплатци, е точно от споменатия вече проблематичен тип. По всичко личи, че данните за населението на Пазарджик от авариз регистъра са крайно занижени и не представят правдиво демографската картина в годината на съставянето на документа. В регистъра са записани общо 322 души, от които 185 са мюсюлмански, а 137 – християнски данъкоплатци.⁴⁶ Ако се доверим на данните от дефтера, то подобно на случая с Филибе следва да отчетем огромен срив сред мюсюлманското население⁴⁷, напomniaщ демографска катастрофа. Сходно, макар и не така драматично, е и положението на християнското население в града.

Разбира се, демографска катастрофа в Пазарджик през този период не се е състояла и огромните амплитуди в броя на данъкоплат-

---

⁴⁵ Трябва да подчертаем, че това не се отнася за подробните авариз дефтери от първата половина на XVII век, които засега се ползват с голямо доверие от историците.

⁴⁶ Вж. Таблица 11. Данните от подробния регистър са обобщени в съкратената му версия ВОА, D.MKF 27614. Вж. Част II – Документи.

⁴⁷ Данни за мюсюлманското население на Пазарджик откриваме в тахрир дефтера от 1614 г. Тогава в града са регистрирани 409 мюсюлмански домакинства, срещу едва 185 души през 1686 г.

ците трябва да бъдат отнесени към методите на работа на османската администрация от това време, а не към реалната загуба на хора. По-горе споменахме, че странните пикове и спадове в броя на джизие ханетата най-вероятно се дължат на някаква форма на договореност между градската общност и централната власт и съответно на пропорционалното разпределение на данъчната тежест. Твърде вероятно е случаят с данните от авариз регистрите да е сходен на този. По презумпция в един авариз регистър би трябвало да са описани по-малко души от реално живеещите в града, тъй като една част от населението е освободено от плащането на този данък – инвалиди, старци, бедняци, ползващи се от тази привилегия в замяна на служба на централната власт и т.н., а общата данъчна тежест да е била някак разпределена върху останалата част от населението на града, като видимо една голяма част не е била вписана в регистъра. Липсата на този неопределен брой хора от регистъра може да означава, че по силата на неизвестни уговорки тези лица са освободени и не са плащали данъка или пък е съществувала някаква форма на ротационно поемане на данъчната тежест, за която днес не знаем нищо. Прекалено многото неизвестни около този извор ни заставя отново да бъдем крайно предпазливи и да отбележим, че неговото използване за демографски цели би могло да стане едва когато повечето въпросителни около начина на неговото съставяне и описването на податното население отпаднат напълно. За момента трябва да се задоволим единствено с констатацията, че представените в извора данни не са точни и че не сме в състояние да обрисоваме дори и приблизително демографското състояние на Пазарджик през 1686 г.

Все пак, макар и крайно проблемен за целите на историческата демография, подробният авариз регистър съдържа някои ценни сведения за местната история, които не могат да бъдат подложени на съмнение. Например видно е, че един от градските квартали е изчезнал – махалата на „Исхак Челеби“, която през целия XVI в. има едва пет до десет домакинства, изглежда се е сляла с някой от съседните й квартали и не присъства в регистъра. Друга една махала, която през 1614 г. бе означена просто като „Нова“, можем да открием в авариз дефтера под името „Окча Басан“, населена от смесено мюсюлманско и християнско население. Разселването на християните в мюсюлманските махали изглежда е продължило и след средата на XVII век и в общо осем градски квартала мюсюлманите и християните живеят в съседство. Издигането на първата църква в града вероятно през 40-те години на XVII век явно е оказало положително влияние за заздравяването на християнската общност в Пазарджик. Докато през 1641-1642 г. в града има едва един православен свещеник, то авариз регистъра от 1686 г. свидетелства за наличието на поне трима – явна индикация за разрастването на християнската общност в града и в никакъв случай белег за рецесия. При внимателно боравене с данните регистърът би

могъл да предложи и съществена информация за заетостта на по-голямата част от описаните в него лица. Дори и бегъл поглед е достатъчен, за да се отбележи появата на абаджии в града, на които скоро предстои да се превърнат в най-многобройния еснаф в Пазарджик, а продукцията им да бъде разглеждана като запазена марка на региона.

Нека отправим поглед към документите, които служат за коректив на данните от авариз регистъра – подробните дефтери за събирането на данъка джизие. По-горе споменахме, че за периода 1694-1697/98 г. разполагаме с три такива документа, които би следвало да ни предложат първокласна информация за християнското население на Пазарджик за този кратък период. Нещо повече, и трите регистъра са били съставени след голямата джизие реформа и следователно трябва да включват всеки възрастен немюсюлманин в града, а следвайки официалните изисквания, данъкоплатците да са разделени в три категории според финансовото си състояние. Също така и в трите регистъра обложеното население е записано според принадлежността му към дадена гилдия, което означава, че документите би трябвало да предлагат относително правдива картина на еснафската структура в Пазарджик, поне в нейната християнска част.

Регистърът от 1694 г. е изгълнен в „класически“ стил, следвайки стриктно изискванията на централната администрация. Немюсюлманското население на града е описано поименно, групирано по занаяти, а членовете на всяка една гилдия са разделени на три фискални категории според имотното им състояние – висша, средна и нисша (*'alâ, evsat, edna*). Османският администратор е записал общо 585 души християни, 57 арменци и 13 евреи, живеещи в Пазарджик през 1694 година. Всички християни са вписани в дефтера според принадлежността им към една или друга гилдия, а арменците и евреите – под формата на отделни общности, като всички описани лица са разделени в три имотни категории. Веднага се забелязва, че двата еснафа, в които има най-много християни, са абаджийският и кафтанджийският и логично те имат и най-многобройно представителство във висшата категория данъкоплатци.⁴⁸ Общ поглед върху занаятчиите християни показва, че без съмнение най-голяма е групата на средно заможните сред тях – общо 67% от всички занаятчии в Пазарджик, а останалата част се разпределя почти поравно между богатите и бедните членове на гилдиите. Внимателният прочит на документа би могъл да разкрие още много детайли за корпоративните организации в Пазарджик от това време и подробности за отделните техни членове.

Нека фокусираме вниманието си върху общите данни за населението на града и най-вече върху въпроса доколко сведенията в джи-

---

⁴⁸ Вж. Таблица 14.

зие регистъра от 1694 г. биха могли да ни послужат за демографски реконструкции. Вече споменахме, че данните от авариз регистъра са нереалистично занижени и сравнението им дори и единствено с тези от джизие дефтера потвърждава този факт. Изключено е в рамките на осемте години⁴⁹, разделящи двата регистъра, християнското население на Пазарджик да е нараснало от 137 на 585 души. Подобен главоломен растеж не би могъл да бъде обяснен дори и с интензивна миграция към града, защото джизие регистърът свидетелства, че всички описани християни са членове на различни гилдии, а това само по себе си предполага те да са се заселили в града значително по-рано. Необходимо е да подчертаем още веднъж, че съдържанието на авариз дефтера не може да бъде използвано при изчисления на броя на населението на Пазарджик. Можем ли обаче да приемем данните от джизие регистъра за напълно надеждни? Ако имахме на разположение единствено регистъра от 1694 г., най-вероятно бихме дали положителен отговор на така зададения въпрос. Регистърът е съставен едва няколко години след голямата реформа и по всичко личи, че е издържан напълно според нейните изисквания. Както изглежда, цялото мъжко немюсюлманско население на града е било записано и разделено в три категории според шериатските предписания и духа на неотдавнашните реформи в централната османска администрация.

За щастие поради добър изследователски шанс разполагаме с още два подробни джизие регистъра, съставени едва три и четири години по-късно, чиито сведения могат да бъдат сравнени с тези от дефтера от 1694 г. Тъкмо тези два следващи извора поставят под съмнение достоверността на данните в подробния регистър от 1694 г., а изглежда и на джизие регистрите изобщо. Нека се спрем на този въпрос в по-големи детайли.

Данните от следващия регистър, датиращ от 1696/97 г., или едва три години по-късно, показват, че християнското население на Пазарджик наброява 1240 души, като към тях трябва да бъдат добавени и 35 души арменци и 41 евреи. Ако приемем тези сведения за коректни, то неминуемо трябва да заключим, че за по-малко от четири години християнското население на Пазарджик се е удвоило.⁵⁰ Разбира се, веднага може да се забележи, че в регистъра от 1696/97 г. има групи от лица, които не са включени в предишния дефтер. Това са граждани, които не принадлежат към дадена гилдия или пък са сезонни работници и прислужници, които поради една или друга причина са били изключени от регистъра от 1694 г. Този факт автоматично прави сведенията от 1694 г. ненадеждни, защото е повече от категорично, че описаното в дефтера население не е пълно и една неизвестна част от

---

⁴⁹ От 1686 до 1694 г.

⁵⁰ Вж. Таблица 13.

него не фигурира в документа. Липсата на част от податното население на Пазарджик в регистъра от 1694 г. е напълно достатъчно за обявяването му за ненадежден при общи демографски изчисления. Въпреки това, ако сведенията за членовете на градските гилдии са относително коректни, то поне информацията би могла да бъде използвана за тази значителна част от общото християнско население на града. Сравнението на сведенията в двата документа обаче ни заставя да проявим големи резерви към достоверността и на тези данни. Според регистрите християните членове на различни гилдии в града са нараснали от 585 на 991 души в рамките на по-малко от три години. Видно е, че удвояването на занаятчиите християни в толкова кратък срок е абсурд и фрапантната разлика в данните може да бъде обяснена единствено с начина и методите на регистрация на населението, а не с действителни изменения в подобни мащаби.

Наблюденията върху дефтерите от първата половина на XVII век показваха, че в резултат на неясни засега договорености между населението и централния фиск, размерът на събираните джизие ханета в Пазарджик варират значително в рамките на няколко години. Споменахме също, че е твърде вероятно да е съществувал някакъв ротационен принцип за разпределението на данъка, при който в даден момент тежестта по неговото изплащане е била поета от една група за сметка на друга, а през определен период от време платците са се подменяли. Подобна идея за документите от края на XVII век звучи доста еретично. Това е период, през който, както няколкократно споменахме, регистрите са били съставяни според логиката на голямата джизие реформа и на теория всеки немюсюлманин, достигнал полова зрялост и обложен с джизие, би трябвало да бъде поименно записан в подробните джизие регистри. Практиката обаче показва съвсем различна реалност. Лесно е да се забележи, че веднага след 1694 г. практиката по разделянето на данъкоплатците в три фискални категории е загърбена и в двата следващи регистъра населението е описано според принадлежността си към дадена гилдия без каквото и да е разделение на фискални категории. Нещо повече, изглежда, че членовете на цели гилдии са периодично описвани и изключвани от регистрите. Така например, многобройният еснаф на обушарите не присъства изобщо в регистъра от 1694 г., а се появява едва през 1696/97 г., наброявайки сто души. Трудно е да си представим, че през 1694 г. в града не е имало нито един обушар и в рамките на три години сто обушаря са пристигнали в града и са били регистрирани. Явно е, че поради една или друга причина еснафът на обушарите изобщо не е бил записан в джизие дефтера от 1694 г., което твърде вероятно показва, че за определен период от време обушарите в града не са участвали в плащането на джизие.⁵¹ Веднъж появили се

---

⁵¹ Вж. Таблица 13.

в регистъра, обушарите са описани с почти неизменен брой души и в следващия дефтер. Освен обушарите, членовете на още няколко градски гилдии се появяват за пръв път едва в дефтера от 1696/97 г. Това са бакали, колари, керемидчи и мензилджии, които подобно на обушарите са описани и в следващия регистър от 1697/98 г. Разбира се, появата на няколко нови еснафа в по-късните регистри все още съвсем не означава, че съществува някакъв ротационен принцип за плащане на джизие, а би могло да се приеме за слабост на по-ранния извор, който по неизвестна причина не е включил въпросните гилдии. Аргументът в полза на идеята за по-нетрадиционно плащане на джизие идва от факта, че някои гилдии се появяват в първия хронологически регистър, изчезват във втория и отново се завръщат в третия. Такива са например членовете на касапския и самарджийския еснафи и този на търговците на оцет.⁵² За общото усещане на появяващи се и изчезващи еснафи допринася и гилдията на механджиите, която липсва в първия регистър, присъства във втория и отново мистериозно се „изпарява“ в третия.⁵³

Наблюденията върху регистрираните еснафи в Пазарджик за периода 1694-1697/98 г. показват наличието на неизвестен ни засега принцип по включването и респективно изключването на определени гилдии от джизие регистри. Нещо повече, в рамките на една гилдия общият брой на регистрираните членове варира значително, а оттам и данните за общия брой на християните, населяващи Пазарджик по това време. Амплитудата на данните в регистри твърде много наподобява ситуацията от първата половина на века и никак не е изключено да е нейно продължение. Безпричинното „изчезване“ и „появяване“ на цели гилдии в дефтерите, както и вариращият брой на членовете им следва да покаже определена административна практика, а не реални демографски изменения. Към настоящия момент трудно бихме могли да кажем как точно се е осъществявала регистрацията и на какъв принцип едни лица са били записвани в регистри за сметка на други, но изглежда по този въпрос трябва да е съществувала някаква договореност между местната християнска общност и централната власт. Трудно е да си представим, че османската държава, за която сме свикнали да мислим като хищен финансов механизъм, би допуснала загубата на приходи и то в момент, когато се е нуждаела от тях. Фактите обаче, като че ли насочват тъкмо към подобно заключение. Явно е, че през 1694 г., когато джизие би следвало да се плаща от всеки, в Пазарджик са живели поне двойно повече християни от записаните в дефтера, което показва, че на практика джизие не се е събирало поголовно. По-вероятно изглежда да е съ-

---

⁵² Вж. Таблица 13.

⁵³ Вж. Таблица 13.

ществувала някаква обща фискална единица – тевзи хане⁵⁴, която да е обхващала цялото данъчно бреме и в последствие тези единици да са били разпределяни между членовете на общността без да се държи особена сметка за точния им брой.

Подобни заключения, за да получат някаква тежест, се нуждаят от още и много по-задълбочени изследвания, като трябва да се приведат множество примери от различни части на империята. Засега се ограничаваме дотам да алармираме за опасността от използването на подробните джизие и авариз регистри за целите на историческата демография. Всеки един от тези документи взет самостоятелно изглежда като добре нареден и относително надежден продукт на османската администрация, който би могъл в общи линии да послужи за реконструкцията на поне приблизителното демографско развитие на Пазарджик през XVII век. Разгледани в серия обаче документите показват сериозни слабости и трудно би могло да се каже кой от тях съдържа по-надеждна информация. Поради тази причина, както вече изтъкнахме, използването на джизие и авариз регистрите трябва на всяка цена да става в серии – колкото по-дълги, толкова повече се редуцира шансът за фрапантна грешка. Работата с единични регистри за определена година би могла да доведе не само до пресъздаването на изкривена действителност за разглежданата година, но често би могла да бъде изключително подвеждаща и дори зловредна.

Редно е отново да подчертаем, че макар и да страдат от множество „дефекти“, джизие и авариз регистрите са извори с висока стойност, от чиито потенциал османистиката тепърва предстои да се възползва. Фактът, че към настоящия момент трудно бихме могли да експлоатираме изворите за демографски реконструкции, по никакъв начин не омаловажава стойността на джизие и авариз дефтерите за редица други не по-малко значими аспекти от живота на даден град, село или област. Те предлагат изключително интересен материал за наблюдения върху селищния живот на микро ниво. В този смисъл, големият потенциал, заложен в изворите би послужил чудесно за наблюденията на местните историци и цяла плеяда краеведи, които при правилната експлоатация на източниците, биха могли да извлекат максимум полза от съдържащото се в тях. Третата глава в това изследване имаше за задача да открие някои от основните недостатъци на джизие и авариз регистрите за Пазарджик и района му, за да се избегне възможността изворите да бъдат тълкувани и използвани превратно от историци, които са по-малко запознати с османската административна практика през този период.

---

⁵⁴ По този въпрос Вж. пионерната статия на Michael Ursinus. “‘Avariz Hanesi’ und ‘Tevzi Hanesi’ in der Lokalverwaltung des Kaza Manastir (Bitola) im 17. Jh.” *Prilozi za Orientalnu Filologiju* 30 (1980): 481-493.

В опит да обобщим наблюденията върху развитието на Пазарджик през XVII век, можем ясно да открием поне няколко значими процеса. На първо място трябва да изтъкнем, че макар и да не разполагаме с точни данни, несъмнено градът е продължил да се разраства. Тенденцията на бърз растеж на мюсюлманското и най-вече на християнското население, наблюдавана от средата на XVI в., изглежда е продължила и през следващото столетие. В този процес трябва да отдадем дължимото на построяването на големия комплекс на Ибрахим паша в самия край на XVI век и неговото положително влияние върху развитието на търговията и икономиката на Пазарджик. Трудно е да се каже колко още и какви нови сгради са били издигнати в града през този период, но свидетелствата на Евлия Челеби говорят красноречиво за наличието на такива постройки. Като част от общия процес на разрастване и увеличаване на влиянието на Пазарджик можем ясно да наблюдаваме „еманципирането“ на християнската общност в града. Появила се във втората половина на XVI в. в изцяло мюсюлманския град, първата християнска колония за кратки срокове привлича нови заселници и започва да придобива все по-голяма тежест в градския живот. През целия XVII в. изглежда все повече християни напускат родните си места, най-вероятно околните планински села, и пристигат в града, привлечени от възможността за по-добър живот. Нарасналото значение на християните в Пазарджик намира своя достоен израз в издигането на първата църква в града – „Св. Богородица“ – към 40-те години на XVII век. Построяването на християнски храм в град, създаден и до неотдавна населен изцяло от мюсюлмани, е повече от явен знак не само за духа на относителна толерантност към иноверците, но най-вече за значимото влияние, което християнската общност придобива за съвсем кратко време в градското общество. Това също би могло да се забележи и по нарасналия брой на свещениците в града – от само един през 1641 г. до трима в края на века. През 1698 г. християните в Пазарджик издействат разрешение за ремонта, а твърде вероятно и за фактическото разширение на съществуващия вече храм, което само по себе си е индикация за нарастващото значение на християните в града. Постоянният растеж на влиянието на християните в Пазарджик се дължи не само на факта, че те набъбват в съвсем кратки срокове както като общ брой от населението, така и пропорционално спрямо мюсюлманите, но най-вече на тяхната пълна интеграция в градския икономически живот. Дори и повърхностен поглед върху джизие регистрите от края на XVII век е достатъчен, за да се забележат стотиците християни членове на градските гилдии. Съвсем вероятно е някои от тях да са били изцяло или преобладаващо християнски – абаджийският еснаф би могъл да е чудесен пример в това отношение. Съвкупността от всички тези фактори и процеси подготвят и дават форма на града Пазарджик от XIX век, познат ни от писанията на Стефан Захариев.

ПРИЛОЖЕНИЯ

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ, ФИГУРИТЕ И ГРАФИКИТЕ

Таблицы:

<i>Таблица 1.</i> Население на Татар Базаръ според данните от тапу тахрир регистрите (1472-1614 г.)	111
<i>Таблица 2.</i> Махали на Татар Базаръ според данните от регистрите (1472-1614 г.)	112
<i>Таблица 3.</i> Разпределение на населението по професии според регистъра от 1472 г.	116
<i>Таблица 4.</i> Разпределение на населението по професии според регистъра от 1516 г.	117
<i>Таблица 5.</i> Разпределение на населението по професии според регистъра от 1525 г.	118
<i>Таблица 6.</i> Разпределение на населението по професии според регистъра от 1570 г.	119
<i>Таблица 7.</i> Разпределение на населението по професии според регистъра от 1596 г.	120
<i>Таблица 8.</i> Разпределение на населението по професии според регистъра от 1614 г.	121
<i>Таблица 9.</i> Брой и съотношение на обръщенците в исляма в Татар Базаръ според данните от тапу тахрир регистрите (1516-1614 г.)	129
<i>Таблица 10.</i> Изменения в пазарджишките села според регистрите от 1614-1651 г.	88
<i>Таблица 11.</i> Данни за населението на Татар Базаръ от авариз регистъра от 1686 г.	130
<i>Таблица 12.</i> Джелепи от Татар Базаръ (1576 – 1580 г.)	131
<i>Таблица 13.</i> Данни от джизие регистрите за Татар Базаръ (1625-1697 г.)	131
<i>Таблица 14.</i> Разпределение по гилдии на християните в Татар Базаръ според данните от подробните джизие регистри (1694 – 1697/98 г.)	132
<i>Таблица 15.</i> Разпределение по гилдии на християните в Татар Базаръ според данните от подробните джизие регистри (1694 – 1697/98 г.)	134

Фигури:

<i>Фигура 1.</i> Население на Татар Базаръ според регистъра от 1516 г.	122
<i>Фигура 2.</i> Население на Татар Базаръ според регистъра от 1525 г.	122
<i>Фигура 3.</i> Население на Татар Базаръ според регистъра от 1530 г.	123
<i>Фигура 4.</i> Население на Татар Базаръ според регистъра от 1570 г.	123
<i>Фигура 5.</i> Население на Татар Базаръ според регистъра от 1596 г.	124
<i>Фигура 6.</i> Население на Татар Базаръ според регистъра от 1614 г.	124
<i>Фигура 7.</i> Разпределение по професии според регистъра от 1472 г.	125
<i>Фигура 8.</i> Разпределение по професии според регистъра от 1516 г.	125
<i>Фигура 9.</i> Разпределение по професии според регистъра от 1525 г.	126
<i>Фигура 10.</i> Разпределение по професии според регистъра от 1570 г.	126
<i>Фигура 11.</i> Разпределение по професии според регистъра от 1596 г.	127
<i>Фигура 12.</i> Разпределение по професии според регистъра от 1614 г.	127

Графики:

<i>Графика 1.</i> Развитие на мюсюлманските домакинства в Татар Базаръ според данните от регистрите (1472-1614 г.)	128
<i>Графика 2.</i> Развитие на християнските домакинства в Татар Базаръ според данните от регистрите (1472-1614 г.)	128
<i>Графика 3.</i> Брой и съотношение на обръщенците в исляма в Татар Базаръ според данните от тапу тахрир регистрите (1516-1614 г.)	129
<i>Графика 4.</i> Християнското население в околните села на Татар Базаръ според регистрите в периода 1614-1651 г.	90
<i>Графика 5.</i> Християнското население на Татар Базаръ според регистрите в периода 1614-1651 г.	91
<i>Графика 6.</i> Християнското население на Филибе според регистрите в периода 1614-1651 г.	92

Таблица 1. Население на Татар Базарь според данните от тапу тахрир регистрите (1472-1614 г.)

Година	Мюсюлмани (хане)	Неженени мюсюлмани	Християни (хане)	Неженени християни	Християнски вдовици	Цигани (хане)	Евреи (хане)
1472	105	---	---	---	---	---	---
1516	197	36	1	---	---	---	---
1525	195	18	13	2	---	---	---
1530	178	16	---	---	---	---	---
1570	231	1	28	---	---	1	---
1596	287	5	44	---	---	---	---
1614	409	---	105	---	---	34	7

1472=НБКМ, Ор. Отдел - Пд 17/27 и ОАК 94/73; 1516=ВОА, Истанбул, TD 77; 1525=ВОА, Истанбул, MAD 519; 1530= ВОА, Истанбул, TD 370; 1570= ВОА, Истанбул, TD 494; 1596=Т.К.С.М., Анкара, Edirne 65/ВОА, Истанбул, TD 1001; 1614= ВОА, Истанбул, TD 729.

Таблица 2. Махали на Татар Базаръ според данните от регистрите (1472-1614 г.)

дата махала	1472 хане	1516 хане	1525 хане	1530 хане	1570 хане	1595 хане	1614 хане
Джами-и Кебир	17Мh	51Мh, 8m	51Мh 5m	47Мh, 2m	35Мh	54Мh, 1m	50Мh, 11Gh
Хелваджъ Барак ¹	---	27Мh, 9m, 1Gh	32Мh 2m	32Мh, 3m	31Мh	28Мh, 3m	34Мh, 15Gh
Тузджу Мустафа ²	---	50Мh, 8m	45Мh	38Мh, 3m	20Мh	19Мh	---
Имарет на Ахмед Бей	---	10Мh	11Мh	11Мh	5Мh	5Мh	17Мh
Мустафа Карамани	---	25Мh	24Мh 5m	23Мh, 3m	26Мh	26Мh ³	27Мh ⁴
Наиб Хамза	---	26Мh, 9m	25Мh 3m	22Мh, 2m	14Мh, 1m	18Мh	20Мh
Джамия на Исхак Челеби	---	5Мh, 2m	7Мh 3m	5Мh, 3m	5Мh	5Мh	10Мh
Месджид на Кара Дерзи	---	---	---	---	10Мh	6Мh, 1m	12Мh

Еврейска	---	---	---	---	---	---	---	---	---	7Уh
Циганска	---	---	---	---	---	---	---	---	---	34Сh
Завие на Пирзаде	---	---	3Мh	---	---	---	---	---	---	---
Невернишка нова	---	---	---	---	---	13Gh 2m	---	---	---	---

* "Мh" = *Muslim xane* (мюсюлманско домакинство); "Gh" = *Gévr xane* (християнско домакинство); "Сh" = *Çingâre xane* (циганско домакинство); "Уh" = *Yahudi xane* (еврейско домакинство) "m" = *miseretâd* (неженен)

¹ с друго име „Месджид на Хаджъ Кълъч“.

² с друго име „Муслихеддин Кады“.

³ с друго име „Бабучу Илиас, заедно с джамията на Хаджъ Салих“.

⁴ „Джамия на Хаджъ Салих“.

⁵ с друго име „Месджид на Деббаг Бали“.

⁶ заедно с „Месджид на Ибрахим Паша“.

⁷ с друго име „Месджид на Аяс“.

Таблица 3. Разпределение на населението по професии според регистъра от 1472 г.

Групи професии	Занаятчии	Общо
Храни и напитки	касап - 1	1
Кожарство и обушарство	обушари - 2; налчеджия - 1	3
Тъкачество и шивачество	терзии - 5; тъкачи - 5; бояджия - 1	10
Металообработване	калайджия - 1	2
Обществен сектор и услуги	палач - 1	1
Строителство	-	-
Търговия	доставчик на лед - 1; сапунджии - 2	3
Религия	-	-
Население със специални задължения	-	-
Администрация и военни	-	-
Други	производител на плугове - 1	1

Таблица 4. Разпределение на населението по професии според регистъра от 1516 г.

Групи професии	Занаятчии	Общо
Храни и напитки	халваджии – 2; бозаджии – 4; хлебари – 3; касап – 1; готвачи – 3	13
Кожарство и обушарство	табаци – 5; налчеджия – 1; сарач – 1; обушари – 2	9
Тъкачество и шивачество	бояджия – 1; шивачи – 3; тъкачи – 2	6
Металообработване	казанджия – 1; ножар – 1	2
Обществен сектор и услуги	колар – 1; воденичар – 1	3
Строителство	дърводелци – 2	2
Търговия	бакали – 6; парфюмери – 2; сапунджия – 1; галантерист – 1	10
Религия	хатиби – 2; имами – 3; преподавател – 1; мюезини – 3; шейхове – 2; каим – 1	12
Население със специални задължения	оризари – 2; маслари – 18; татарски ямаци – 6; юрушки ямаци – 13; миоселлемски ямаци – 2	41
Администрация и военни	писари – 3; събирачи на данъци – 3; съдебни пристави – 1	7
Други	вехтошар – 1	1

Таблица 5. Разпределение на населението по професии според регистъра от 1525 г.

Групи професии	Занаятчии	Общо
Храни и напитки	халваджии - 6; бозаджии -2; хлебари - 4; касапи - 4; готвачи - 3	19
Кожарство и обушарство	табак - 1; сарач - 1; мутафчии -3; обушари - 2	7
Тъкачество и шивачество	шивачи - 2; тъкачи - 3; шапкар - 1 ; памукчии - 2	8
Металообработване	казанджия - 1	1
Обществен сектор и услуги	колари - 4; глашатай - 1; теляк - 1; лекар -1; хирург - 1; килерджия - 1	9
Строителство	-	-
Търговия	бакали - 5; сапунджии - 2; златар - 1; рибар -1	9
Религия	хатиби- 2; имами - 2; хафъзи - 2; мюезини - 4; накиб - 1; шейх - 1	12
Население със специални задължения	оризари - 8; маслари - 18; татарски ямаци - 3; юрушки ямаци - 5; ямаци - 4; елліджии - 6 ; ешкінджия - 1; кюрекчия - 1; мюселлем - 1;	47
Администрация и военни	акънджии - 5; писар - 1; кетхуда - 1; събирачи на данъци - 2; съдебни пристави - 3; надзорници - 2; реиси - 4	16
Други	вехтошар - 1; градинар - 1; чобанин - 1	3

Таблица 6. Разпределение на населението по професии според регистъра от 1570 г.

Групи професии	Занаятчии	Общо
Храни и напитки	халваджии - 3; бозаджии - 4; хлебари - 5; готвач - 1; баничар - 1	14
Кожарство и обуцарство	табащи - 13; обуцари - 11	24
Тъкачество и шивачество	шивачи - 8; тъкач - 1; памукчия - 1; дръндар - 1; бояджия - 1	12
Металообработване	казанджии - 2; ковачи - 6; калайджия - 1	9
Обществен сектор и услуги	колари - 2; глашатаи - 2; теляк - 1; хамамджии - 2; палач - 1	8
Строителство	дърводелци - 2; керемидчия - 1; дялгер - 1	4
Търговия	бакали - 7; златари - 3; парфюмери - 3; свещар - 1; грънчар - 1; самарджия - 1	16
Религия	хатиби - 3; имами - 16; мюезини - 13; шейх - 1	33
Население със специални задължения	оризари - 36; маслари - 9; ямащи - 18; ешкинджии - 2; кюрекчия - 1; мюселлем - 1; улащи - 28; соколар - 1	96
Администрация и военни	акънджии - 8; писари - 3; кетхуди - 3; събирач на данъци - 1; съдебни пристави - 3; реиси - 2	20
Други	вехтошар - 1; градинар - 1; чобанин - 1	3

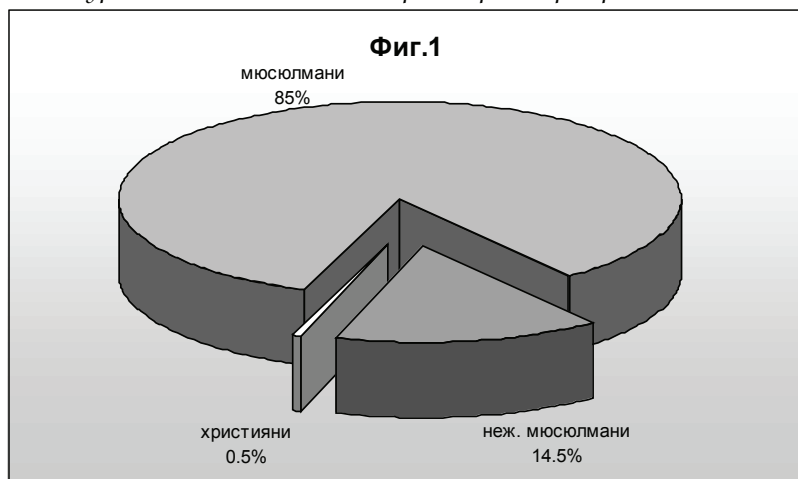
Таблица 7. Разпределение на населението по професии според регистъра от 1596 г.

Групи професии	Занаятчии	Общо
Храни и напитки	касапи – 3; бозаджии – 5; хлебари – 9; баничар – 1; симидчия – 1	19
Кожарство и обушарство	табаци – 10; обушари – 8; сарач – 1	19
Тъкачество и шивачество	шивачи – 7; тъкач – 1; мутафчия – 1	9
Металообработване	казанджии – 2; ковачи – 1; калайджия – 1; сабляр – 1; железари – 2	7
Обществен сектор и услуги	колар – 1; глашатай – 1; теляк – 1; хамамджия – 1; бръснари – 2; хамалин – 1; воденичар – 1	8
Строителство	дърводелец – 1; долгер – 1	2
Търговия	бакал – 1; златари – 2; свещари – 2; сапунджии – 5	10
Религия	имами – 11; мюезини – 11; каими – 3	25
Население със специални задължения	оризари – 31; маслари – 5; ямаци – 13; кюрекчия – 1; улаци – 12	62
Администрация и военни	акънджии – 5; писар – 1; кетхуда – 1; събирачи на данъци – 1; събирач на хараджа – 1; наиб – 1; съдебни пристави – 2; реис – 1; субашии – 3; мютевелия – 1	17
Други	вехтошар – 1; градинар – 1; аргат – 1	3

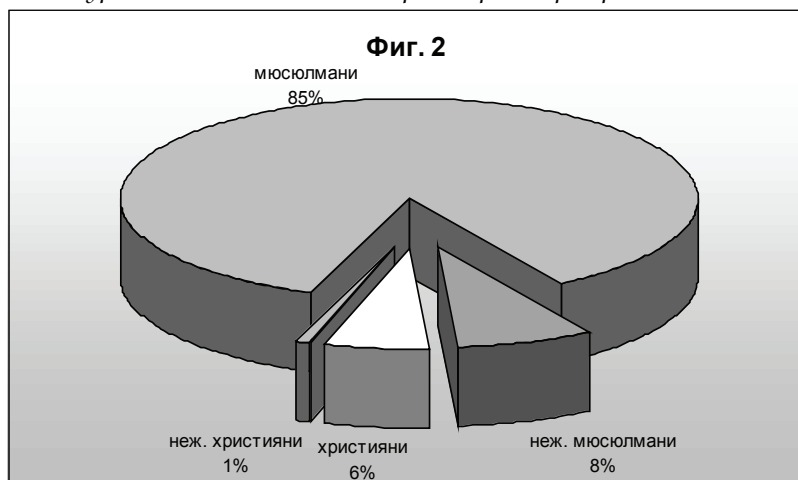
Таблица 8. Разпределение на населението по професии според регистъра от 1614 г.

Групи професии	Занаятчии	Общо
Храни и напитки	касапи - 7; бозаджии - 7; хлебари - 4; баничари - 3; готвач - 1; халваджии - 3; сладкар - 1	26
Кожарство и обущарство	табаци - 4; обущари - 4; сарач - 1	9
Тъкачество и шивачество	шивачи - 11; тъкачи - 3; бояджии - 3; дръндар - 1; шапкари - 2	20
Металообработване	казанджии - 4; ковач - 1	5
Обществен сектор и услуги	колари - 6; теляци - 3; бръснари - 2	11
Строителство	дюлгери - 7	7
Търговия	златари - 3; парфюмер - 1; свещар - 1; сапунджии - 3; грънчари - 2; солар - 1; рибари - 2; самарджия - 1; механджия - 1	15
Религия	имами - 17; мюезини - 16; каими - 7; шейхове - 2; мюдеррис - 1	43
Население със специални задължения	оризари - 4; маслар - 1; ямаци - 6; кюрекчии - 2; еллиджи - 1; мюселлеми - 2	16
Администрация и военни	акънджия - 1; кетхуда - 1; кадии - 3; съдебни пристави - 5; реиси - 3; ешкинджии - 4	17
Други	градинари - 3; магаретари - 2; чобанин - 1	6

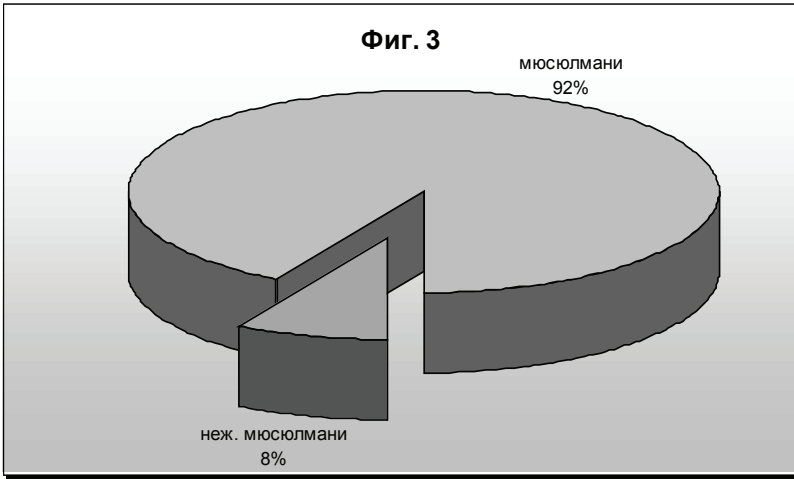
Фигура 1. Население на Татар Базаръ според рег. от 1516 г.

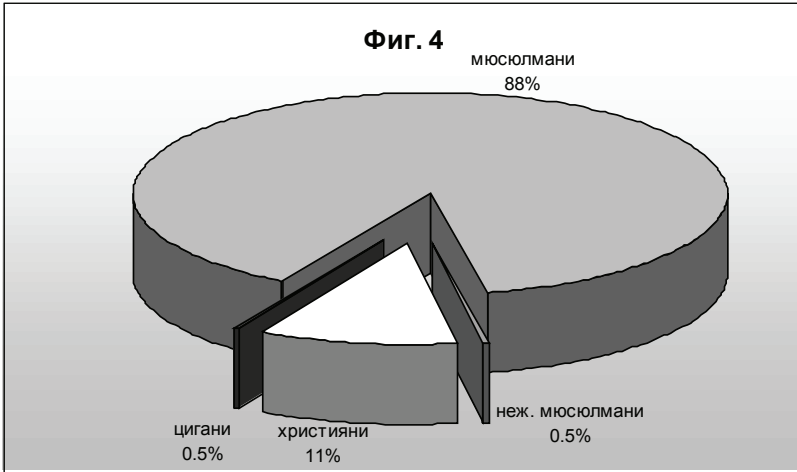
Фигура 2. Население на Татар Базаръ според рег. от 1525 г.

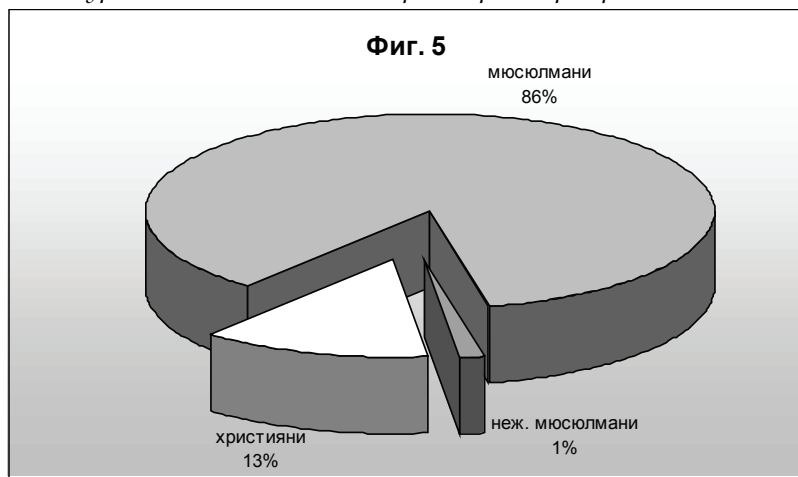
Фигура 3. Население на Татар Базаръ според рег. от 1530 г.

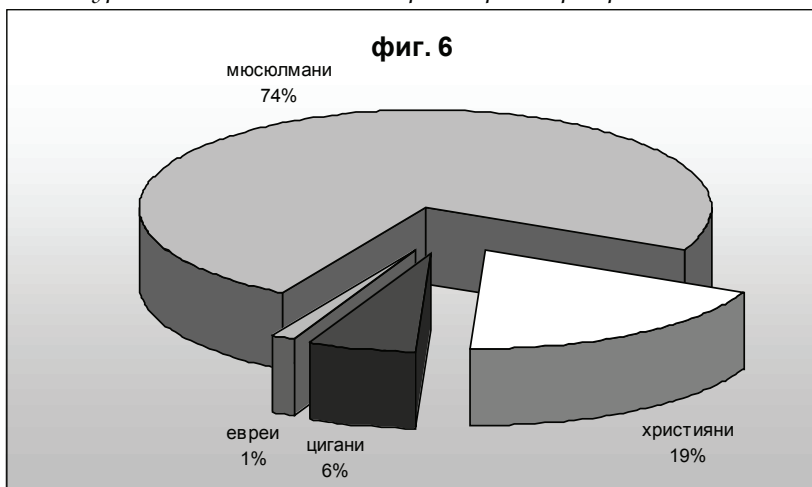
Фигура 4. Население на Татар Базаръ според рег. от 1570 г.

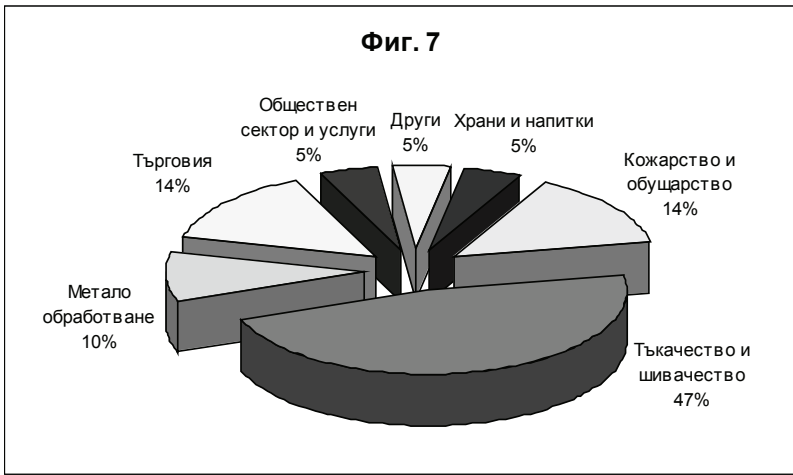
Фигура 5. Население на Татар Базаръ според рег. от 1596 г.

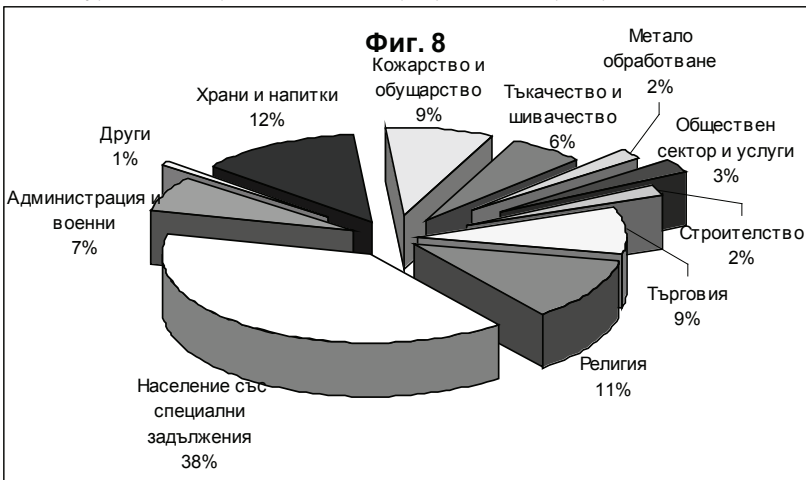
Фигура 6. Население на Татар Базаръ според рег. от 1614 г.

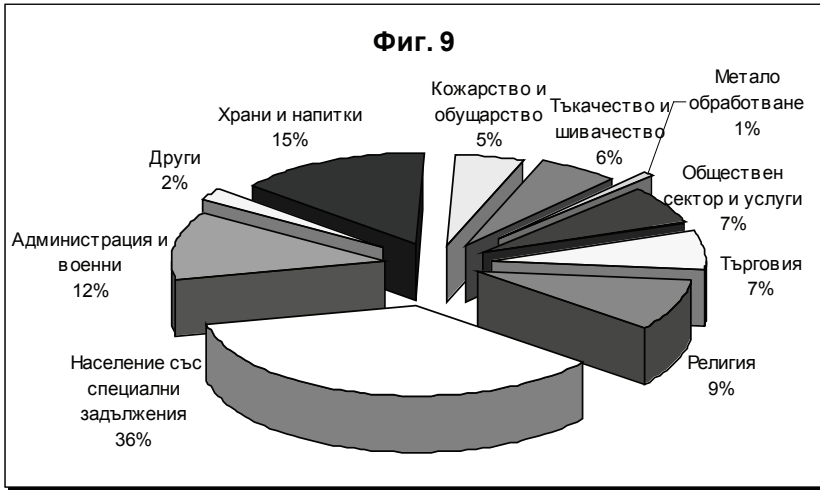
Фигура 7. Разпределение по професии според рег. от 1472 г.

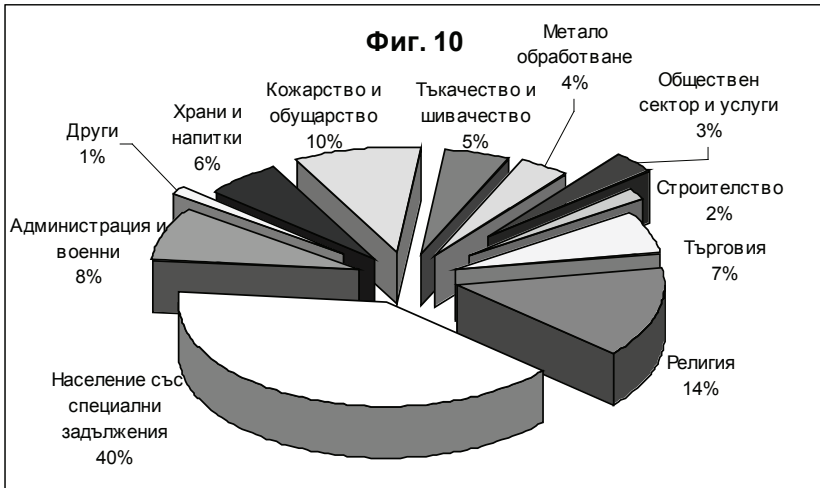
Фигура 8. Разпределение по професии според рег. от 1516 г.

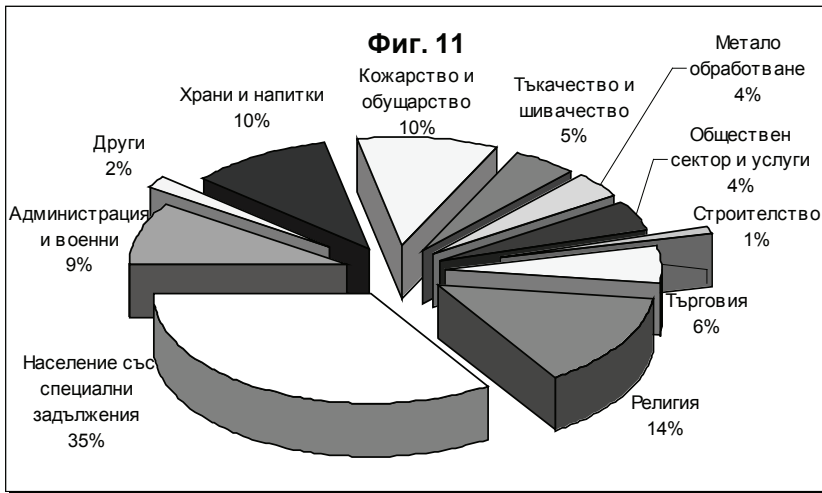
Фигура 9. Разпределение по професии според рег. от 1525 г.

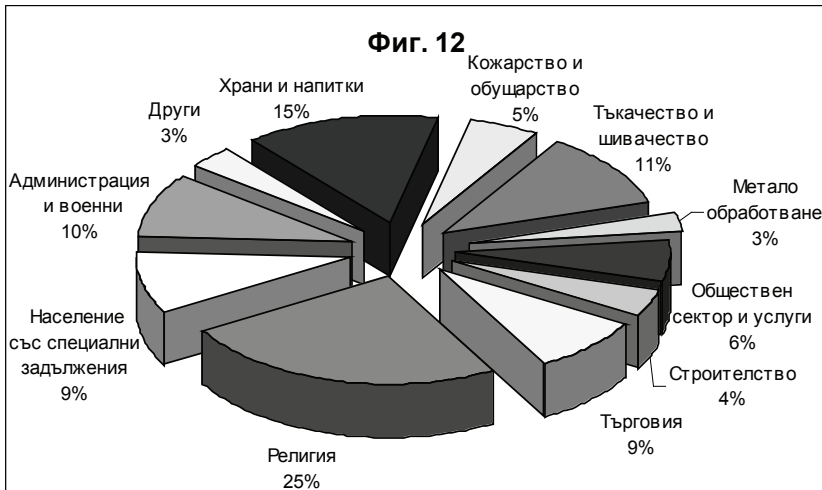
Фигура 10. Разпределение по професии според рег. от 1570 г.

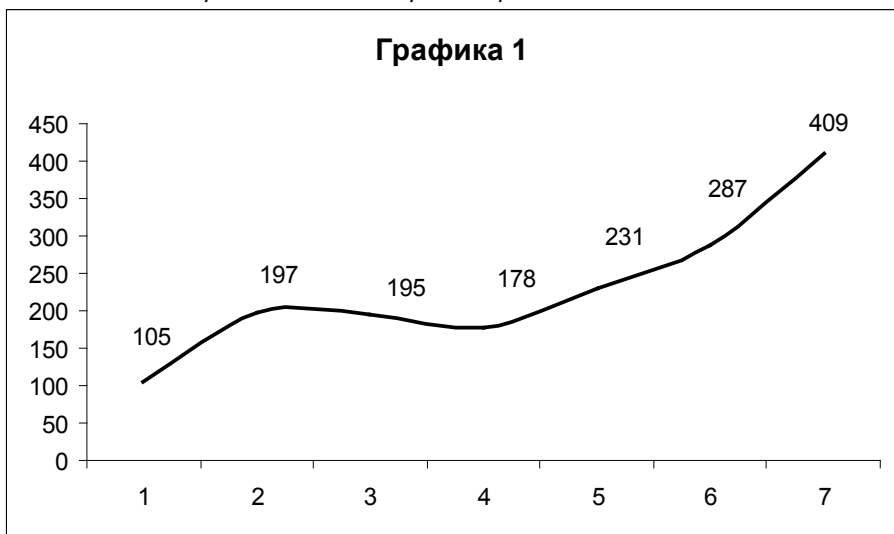
Фигура 11. Разпределение по професии според рег. от 1596 г.

Фигура 12. Разпределение по професии според рег. от 1614 г.

Графика 1. Развитие на мюсюлманските домакинства в Татар Базаръ според данните от регистрите (1472-1614 г.)

Графика 2. Развитие на християнските домакинства в Татар Базаръ според данните от регистрите (1472-1614 г.)

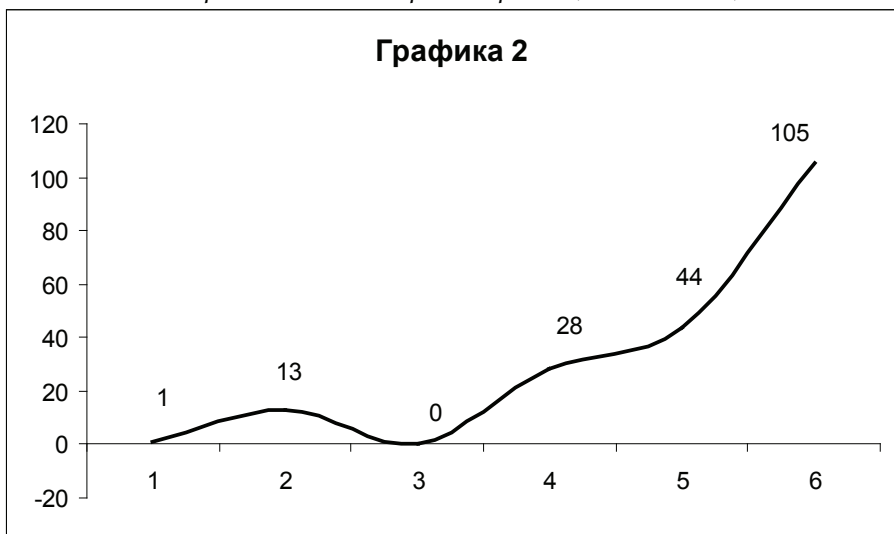

Таблица 9. Брой и съотношение на обръщенците в исляма в Татар Базаръ според данните от тапу тахрир регистрите (1516-1614 г.)

година на регистъра	общ брой на конвертитите	общ брой на мюсюлманите (хане)	процентно съотношение
1516	39	197	20
1525	35	195	18
1570	27	231	12
1596	47	287	16
1614	44	409	11

Графика 3. Брой и съотношение на обръщенците в исляма в Татар Базаръ според данните от тапу тахрир регистрите (1516-1614 г.)

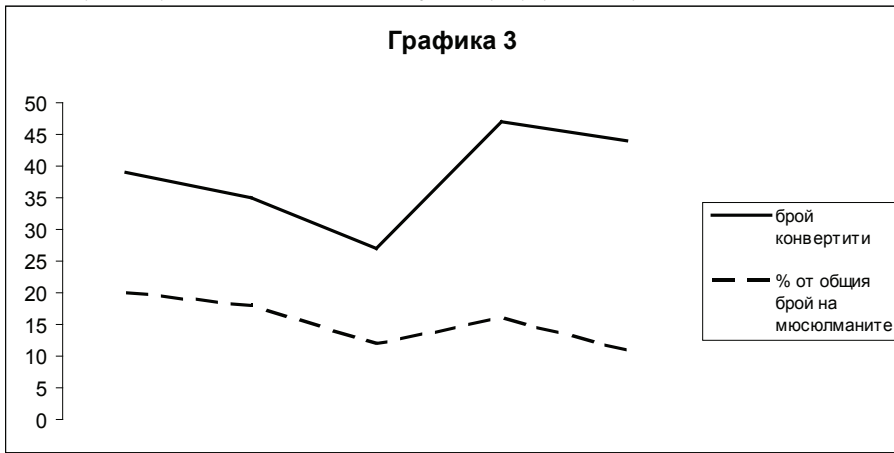

Таблица 11. Данни за населението на Татар Базаръ
от авариз регистъра от 1686 г.

Махала	Мюсюлмани (души)	Християни (души)	Общо
Мусалла	15	-	15
Аяс	12	9	21
Кятиб Юсуф	10	-	10
Окча Басан	20	30	50
Саади Ходжа	17	1	18
Хаджъ Салих	15	-	15
Бояджъ Бали	5	-	5
Джами-и Атик	32	-	32
Хаджъ Кълъч	11	16	27
Диване Сефер	8	21	29
Ибрахим Паша	2	14	16
Кара Дерзи	6	7	13
Варош	-	38	38
Хаджъ Махмуд Атик	7	-	7
Имарет	4	-	4
Ак Месджид	5	-	5
Наиб Хамза	10	1	11
Баба Аджем	2	-	2
Хаджъ Али	4	-	4
Общо	185	137	322

Таблица 12. Джелепи от Татар Базаръ (1576 – 1580 г.)

Дата	Мосолмани джелепи	Брой овце	Християни джелепи	Брой овце	Общо джелепи	Общ брой овце
1576 г.	7	430	1	25	8	455 ¹
1580 г.	12	525 ²	5 ³	150	17	675 ⁴

1576=НБКМ, Ор. Отдел - ОАК 265/4; 1580=ВОА, Истанбул, МАД 4075.

Таблица 13. Данни от джизие регистрите за Татар Базаръ (1625-1697 г.)

Дата и тип	1625/26 г.		1635 г.		1641/42 г.		1651 г.		1694 г.		1696/97 г.		1697/98 г.	
	подробен (дж. хане)	съкратен (дж. хане)	подробен (дж. хане)	съкратен (дж. хане)	подробен (дж. хане)	съкратен (дж. хане)	подробен (души)	съкратен (дж. хане)	подробен (души)	подробен (души)	подробен (души)	подробен (души)	подробен (души)	подробен (души)
християни	57	131	156	146	585	1240	1025							
евреи	6	10	-	-	13	41	40							
арменци	-	-	-	-	57	35	30							

1625/26= ВОА, Истанбул, МАД 14716; 1635=НБКМ, Ор. Отдел - Ф. 88, а.е. 50; 1641/42=ВОА, Истанбул, МАД 1396; 1651=НБКМ, Ор. Отдел - Пд 17/28; 1694 ВОА, Истанбул, Д.СМН 26668; 1696/97=ВОА, Истанбул, МАД 1273; 1697/98=ВОА, Истанбул, МАД 3652.

¹ В регистъра са записани 450.

² За един от джелепите регистраторът не е вписал броя на овцете.

³ Един от джелепите немосолмани е записан като еврейни.

⁴ В регистъра са записани 500.

Таблица 14. Разпределение по гилдии на християните в Татар Базаръ според данните от подробните джизие регистри (1694 – 1697/98 г.)

дата еснаф	1694 г.				1696/97 г.	1697/98 г.
	виспа (‘alâ)	средна (evsat)	ниспа (edna)	общо	общо	общо
абаджи	13	51	34	98	175	187
бакали	-	-	-	-	17	8
бозаджи	-	6	-	6	19	20
бояджи	4	14	2	20	23	20
готвачи	-	-	-	-	-	8
градинари	5	21	10	36	72	68
грънчари	-	14	-	14	22	10
даракчи	-	8	-	8	14	9
дърводелци и строители	-	25	11	36	84	89 ¹
златари	5	24	6	35	56	54
казанджи	4	14	4	22	21	20
касапи	-	8	-	8	-	19
кафтанджи	13	49	12	74	70	69
керемидчи	-	-	-	-	19	18
колари	-	-	-	-	8	19
кюрекчи	5	16	3	24	38	34
мензиджи	-	-	-	-	12	7
механджи	-	-	-	-	30	-
обущари	-	-	-	-	100	99
платнари	-	-	-	-	-	5
рибари	5	16	5	26	31	33
сабляри, оръжейници и железари	-	6	-	6	13	19 ²
самарджи	-	6	-	6	-	8
свещари	3	7	2	12	15	10

симитчии	-	14	4	18	10	9
талянджии	-	-	-	-	7	-
търговци на оцет	6	21	3	30	-	38
хлебари	-	20	4	24	50	45
шапкари	7	21	7	35	28	40
шивачи	5	24	5	34	57	60
piramgâran	7	6	-	13		
Общо	82	391	112	585	991	1025

---

¹ дюлгери.

² ахенгер и тюфенкчи са записани отделно.

Таблица 15. Разпределение по гилдии на християните в Татар Базаръ според данните от подробните джизие регистри (1694 – 1697/98 г.)

дата еснаф	1694 г.				1696/97 г.	1697/98 г.
	виспа (‘alâ)	средна (evsat)	ниспа (edna)	общо	общо	общо
абаджии	13	51	34	98	175	187
обущари	-	-	-	-	100	99
кафтанджии	13	49	12	74	70	69
дърводелци и строители	-	25	11	36	84	89 ¹
градинари	5	21	10	36	72	68
златари	5	24	6	35	56	54
шапкари	7	21	7	35	28	40
шивачи	5	24	5	34	57	60
търговци на оцет	6	21	3	30	-	38
рибари	5	16	5	26	31	33
хлебари	-	20	4	24	50	45
кюречии	5	16	3	24	38	34
казанджии	4	14	4	22	21	20
бояджии	4	14	2	20	23	20
симитчии	-	14	4	18	10	9
грънчари	-	14	-	14	22	10
свещари	3	7	2	12	15	10
даракчии	-	8	-	8	14	9
касапи	-	8	-	8	-	19
бозаджии	-	6	-	6	19	20
сабляри, оръжейници и железари	-	6	-	6	13	19 ²
самарджии	-	6	-	6	-	8
механджии	-	-	-	-	30	-
керемидчии	-	-	-	-	19	18

бакали	-	-	-	-	17	8
мензилджи	-	-	-	-	12	7
колари	-	-	-	-	8	19
готвачи	-	-	-	-	-	8
талянджии	-	-	-	-	7	-
платнари	-	-	-	-	-	5
piramgâran	7	6	-	13		
Общо	82	391	112	585	991	1025

---

¹ дюлгери.

² ахенгер и тюфенкчи са записани отделно.

Част II – Документи
за историята на гр. Татар Пазарджик през XV-XVII в.

Документ 1

НБКМ „Св. Св. Кирил и Методий“, Ориенталски отдел, сигнатура: Пд 17/27 и ОАК 94/73.

Първата десетдневка на месец реджеб, 877 г. по Хиджра (2-11 декември 1472 г.). Подробен (муфассал) регистър на население, обложено с извънреден данък за нуждите по рекрута на акънджийската конница, на територията на санджаците Паша и Чирмен, включващ казите Филибе, Ески Загра, Йени Загра, Казантък и др. Поименен списък на обложеното население в споменатите територии. Документът е поразен от влага и на места е нечетлив, разкъсан е на части, началото и краят липсват.

Археопалеографските особености на документите, заведени под сиг. Пд 17/27 и ОАК 94/73, показват, че макар и каталогизирани отделно, са всъщност части от един и същ общ документ.

Пд 17/27

f. 17b

Град Б а з а р-и Т а т а р Й е н и д ж е, спада към Филибе

Ахмед; Хамза; Иса; Коджа, терзия; Шахин; калайджията Давуд;

Ибрахим, тъкач; Деде; Мехмеди; Караманлу; Юсуф; Илбеги; Шехирлю Юсуф;

Ювеис; Хошкадем; Абдуллах; Танръвермиш; Рум Бейдже; Али Ухтбани?;

Юсуф, чизмеджия; Дираз Синан; Хъзър, палач; Умур, чизмеджия; Хаджъ Йомер; Махмуд; Карагъоз;

f. 18a

Абдоселя; Михаил; Давуд; Юсуф, касапин; Иса, тъкач; [повреден текст];

Халил; Тимур; Боздоганлу; Хаджъ, терзия; Муса, бузджу; Вели, терзия;

Хюсам, сабанджъ; Доган; Данишменд.

Пд 17/27
f. 17b

بازار امامزاده کبیر تابعه ظاهره

امامزاده عیسی قدم شایسته قلابچی و اولاد

ابراہیم دود محمد و فرزند دود ایدرکن شهر لولود

اویس خاندان عدلہ کوروش روم بکیم علی اقطاعی

پیریند درز حفره لاد امیر حاجی محمود محمد کوز

حرفه ساه جزیه عمی

f. 18a

عدله بنیامد داود

مدیر عیسی
مصاحف جلاه

محمد نور بوزد و فرزند

حاجی مدسی
درز بوزنی

صاحب کدغان دانشمند

صاحبی

ОАК 94/73

с. 32

Град Б а з а р Й е н и д ж е-и Т а т а р

Юсуф, син на Абдуллах; Мехмеди, ним; Шах Мелик; Карагъоз;
Илияс;

Доган; друг Юсуф; Ювеис; Хюсеин; Мехмеди, син на Инебеи;
Исмаил; Сункур; Мустафа.

М а х а л а Д ж а м и

Осман; Хаджъ Иса; Касъм, терзия; Исмаил; Давуд; Бекдаш;
Ибрахим, син на сапунджия; Али, син на Махмуд; Абди; Мехме-
ди, сапунджия; Халил, тъкач; Хамза, син на налчеджия;

Салих; Али, син на Пирдже?; Ахмед, освободен роб на Халил?;
Ахмед, тъкач; Ширмерд.

OAK 94/73
с. 32

بازار یکی تاتار
 دید ولد محمد شاه مکس قدکوز ایس
 طرفان دید اربین حین محمد اولاسه
 احمدی سقور مصطفی

جامع
 عثمان حاجی عیسی قاسم احمدی دانه بکدرش
 ابراهیم علی ولد محمد حیدر حیدر
 صاحب علی ولد احمد احمد سیر
 بدیع ارغند بده

с. 33

Ма х а л а Х а д ж ъ Е м и н

Сейди; Бояджия; Караман; Суле; Мехмеди; Тимур;
Инебеи; Али, син на Гювендик; Ибрахим, син на Гювендик;
Илияс; Мустафа.

Ма х а л а А л и Б е й

Михал; Балабан; Юсуф, син на Хюсеин; Бекдаш; Атмаджа Мурад;
Садък; Али; Михал.

Ма х а л а Ъ л ъ д ж а

Мустафа; Халил, тъкач; Тургут; Хамза; Хъзър; Бекир;
Караджа; Ибрахим; Сюлейман; Хасан Ахд?; друг Хъзър;
Михал; Суякдъ; Исхак.

OAK 94/73
c. 33

ی حاجی احمد

سید بوداچی دربان سید محمد عتد

ایند بکی علی ورد
سیدک کدرک
اسمان مصطفی
اسمان کدرک

ع علی بکی

سعال سلمان سید
صین
بکدرش آتجه دره

صادق علی سجال

ع بکجه

مصطفی طبر
طرفت
صفا بکی

سه اسام سلمان صفا
در

سجال صودک اسمان

Документ 2

Османски архив при Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – град Истанбул. Тапу Тахрир колекция (*Tapu Tahrir*), сигнатура: ВОА, TD 77.

922 г. по Хиджра (05.02.1516 - 23.01.1517 г.). Подробен (муфасал) регистър на тимари, зеамети, мюлкове, чифлици и вакъфи върху част от територията на санджака Паша, казите Едирне, [Загра-и] Ески Хисар, Филибе, Сарухан Бейлю, Самако и др. Поименен списък на податното население в описаните селища. Документът е без начало и край, на места е поразен от влага и текстът е нечетлив.

TD 77

f. 632

Нахия Сарухан Бейлю

Град Татар Базаръ

Махала Хелваджъ Барак

Барак, син на Давуд, халваджия – чифт; Юсуф Карамани; Емиршах, син на Вейси; Али, син на Махмуд – маслар – 20; Мустафа, син на Барак; Паша, син на Касъм – чифт, ямак на татарския заим; Иса, син на Касъм – ямак на споменатия;

Мустафа, син на Абдуллах – ямак на споменатия; Джафер, син на Махмуд; Малкоч Барак; Мустафа, син на Абдуллах – деббаг; Идрис Анадолу; Мустафа, син на бакалин; Бекташ, брат на Дурасъ;

Хъзьр Бали, син на Мустафа; Бурхан - инвалид; Мурад, син на Тимурхан – под наем; Вели, син на Турсун; Халил, син на Абдуллах; Курт, син на Байрамлу – луд; Турсун, син на Мехмед;

Синан, син на Иса; Хъзьр, син на Махмуд – под наем; Сюлейман, син на Абдуллах; Рюстем, син на Салих; Насух, син на Абдуллах; Баязид, син на Кочи; Меми, син на Аяс – неженен;

Дур Ходжа, син на Али сарач – неженен; Бошко, преселич – неверник – 25.

Ханета – 22; Неженени – 9; Юрушки ямаци – 3; Маслари – 1; Невернически Ханета – 1.

Неженени от споменатата махала

Сюлейман, син на Хамза; Хаджъ, син на Касъм; Хасан – куц, Барак; Къя, син на Мехмед; Джафер, син на Кочи; Мустафа, чирак на Мурад обущаря; Пири, чирак на Къя Инебеи.

Махала Тузджу Мустафа

Хюсеин, син на Хюдаверди – имам; Кара Меми, син на Хамза; Сарухан, син на Хамза – юрушки ямак; Юсуф, син на Абдуллах – маслар, 20; Емир Бали, вехтошар; Зюлфикар Баба Аджем – бедняк; Али, син на Мехмед;

Сейди Али, син на Юсуф; Вейси, бакалин; Хаджъ, бакалин; Меми, бакалин – с брат; Мехмед, син на Касъм – под наем; Меми, дърводелец – юрушки и мюселлемски ешкинджия; Ширмерд, роб на Хазрет Паша – оризар, муд;

Хюсню, син на Халил; Сюлеман, син на Абдуллах; Мустафа, син на Али – ямак на Къзълджа меселлемите; Хамза, воденичар – юрушки ямак; Баба Аджем, парфюмер – под наем; Урудж, син на Мехмед; Алагъоз, син на Абдуллах – маслар, 20;

Сатълмыш, син на Ахмед – маслар, 20; Аяс, бакалин – маслар, 20; Юнус Анадолу; Искендер, син на Абдуллах – чифт; Мустафа, бозаджия; Ейюб, син на Касъм; Искендер, син на Абдуллах – татарски ямак;

Караджа, син на Абдуллах – юрушки ямак; Баба Давуд?, чарджъ; Илиас, син на Джан Паша; Дервиш Али, шербаджъ [?]; Касъм Анадолу – под наем; Аджар, касапин; Кара Хамза, син на Абдуллах;

Мюрвет, син на Хюсеин; Кемал, готвач – маслар, 20; Мустафа, син на Абдуллах; Караджа, син на Абдуллах; Илиас Съдък – под наем; Мустафа, налчеджия – Къзълджа мюселлем; Хамза, син на Абдуллах;

TD 77, f. 632

ناخب: مارو حاه بطول
 نفسانار بازران
 طويون براق

کرتول ماوه اوله	يوسف ترابني	ولسي ويبن	علا اوله شوه	معتقل بولان	ماشا اوله فانيم	ولسي فانيم
معتقل عبدل	جعفول شوه	بالغوه بزلت	ولسي عمر اوله وباء	لوروس لناطول	ولسي نفاك	ولسي نفاك
ولسي معتقل	كردان تعالول	ولسي كردان	ولسي طويون	ولسي عبدل	ولسي فانيم	ولسي فانيم
ولسي عبدل	ولسي جعفول	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي فانيم	ولسي فانيم
طويون علا اوله	رئوس علا اوله	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي فانيم	ولسي فانيم

طويون براق

ماشا عبدل	ماوه اوله فانيم	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل
--------------	--------------------	--------------	--------------	--------------	--------------

طويون معتقل

ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل
ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل
ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل
ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل
ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل	ولسي عبدل

f. 633

Йомер, син на Хаджъ Махмуд – чифт; бозаджията Хаджъ; Мехмед, готвач – под наем; Мустафа, каим на джамията; Хасан Деде – под наем; Мустафа, Кара Муса; Пири, Кара Муса;

Меми Хазире?;

Неженени от споменатата махала

Меми, син на Исхак; Ахмед, син на Инебеи; Аджар, син на Халил; Али, чирак; Баязид, друг чирак; Али Абдуллах; Меми, син на Йомер; Хюсню, бозаджия.

Ханета – 36; Неженени – 8; Юрушки ямаци – 3; Маслари – 5; Къзълджа мюселлеми – 2; Оризари – 1.

[Лица] в служба на имарета на Ахмед Бей, син на Евренос Бей

Мюхеддин, имам на имарета; Синан, мюезин; Муса, шейх на имарета; Мезид, син на Юсуф – писар на имарета; Хасан, син на Абдуллах; Хъзър, син на Абдуллах – готвач; Насух, син на Абдуллах Кербеяви?;

Искендер, син на Абдуллах – хлебар; Хамза, брат на споменатия – хлебар; Хамза Синан, казанджия.

Махала Джамии

Мевляна Тамир, факъх – хатиб на джамията; Емиршах, мюезин; Хамза, син на Абдуллах – маслар, 20; Осман сапунджия – татарски ямак; Ширмерд, син на Абдуллах; Хаджъ Хасан, син на Сейди Ахмед – маслар, 20; Юсуф, син на Абдуллах – маслар, 20;

Усул, деббаг – маслар, 20; Инебеи, син на Асльбеи – маслар, 20; Иса Бали, Муса – маслар, 20; Ферхад, освободен роб на Али – маслар, 50; Юсуф, син на Абдуллах, друг – маслар, 20; Мустафа, син на обушаря Кара – маслар, 20; Суфи Муса;

Хамза, син на Мехмед; Карагъоз, син на Али; Муса, син на Абдуллах; Хасан, син на Юсуф; Иса, син на Тилмиш – половин [чифт]; Пири, син на Гьочери; Ихтияр, халваджия, син на Салих – оризар;

Юсуф, син на Абдуллах – юрушки ямак; писарят Али; Хюсню, бояджия; Юсуфхан, син на Ибрахим; Ине ходжа, сарач; Али, хлебар; Хюсню, син на Абдуллах;

Вели, син на Балабан; Али Джан; Хюсеин, син на Исмаил; Муса, мухзър; Искендер, син на Абдуллах; Юсуф, син на Идрис; Юсуф Диване;

Дурасъ, син на Туруд; Ямур, син на Атмаджа – татарски ямак; Реджеб, син на Идрис; Хамза, син на мухзър; Фируз, син на Абдуллах; Меми, син на Аяс; Йомеран, син на Ахмед – татарски ямак;

Топал Саруджа; Ширмерд, син на Абдуллах; Махмуд, син на Абдуллах; Синан, шивач; Бити?, син на Муса; Алагъоз, освободен род на Иса – маслар, 20; Ибрахим, муаллим;

Меми, син на Муса – писар, [...] с брат; Дурмуш, син на Абдюселлям – половин [чифт];

f. 634

Неженени от споменатата махала

Сюлейман, син на Юсуф; Турсун, син на Хюсеин; Юсуф, син на Абдуллах; Хасан, деббаг; Кълъч, син на Якуб; Мехмед, син на Осман; Хъзър, син на Абдуллах;

Меми, теляк.

Ханета – 35; Неженени – 8; Маслари – 10; Юрушки ямаци – 4; Оризари – 1.

Махала Мустафа Карамани

Шуджа факъх, имам; Халил, син на Ибрахим; Абдулрахман, син на Халил; Деде Паша; Ахмед Съдък; Меми Илиас; Мустафа, син на Юсуф;

Али, син на Абдуллах; Мехмед, син на Хасри?; Юсуф, син на Абдуллах; Базарлу, бакалин; Юсуф, син на Абдуллах, друг; Али Абдуллах; Юнус, син на Якуб;

Хюсеин, син на Али; Мустафа, син на Каба Сакал; Алагъоз, син на Абдуллах; Хамза, син на Абдуллах; бозаджията Мустафа; Насух, син на Абдуллах; Шамил Ахмед;

Али, дърводелец; Хамза, син на Али – юрушки ямак; Караджа?, колар; Ахмед, син на Абдуллах.

Ханета – 24; Юрушки ямаци – 1.

Махала Наиб Хамза

Насух, син на Юсуф; Меми, син на Юсуф; Хаджъ Байрам, Хюсеин; Вели, син на тъкача Али; Мустафа, син на Теджанис? – чифт; Ахмед, син на Халил; Али, шивач;

Ибрахим, син на Ахмед – ямак; Ибрахим, син на Насух – ямак; Хабил, син на Мухсун – мюселлемски ямак; Ахмед, син на Хъзър – маслар, 20; Яхши, син на Лютфи – мюселлемски ямак; Али, син на Хамза; Мустафа, син на Хъзър;

Мюхиддин, син на Муса; Дур Бали, син на Якуб – юрушки ямак; Татар, син на Дурмуш – юрушки ямак; Ибрахим, син на Сеиди Али; Сефершах, син на Джафер – ямак; Рамазан, син на Джафер – юрушки ямак; Рамазан, син на Хамза;

Хамза, син на терзията Ебелю?; Искендер, син на Абдуллах – юрушки ямак; Мюхиддин, син на Алихан; Яхши, син на кадията Али; Мустафа, син на Мурад;

Неженени от споменатата махала

Али, син на Юсуф; Йомер, син на Али – тъкач; Муса, син на Ибрахим; Али, син на Ахмед; Юсуф, син на Абдуллах; Абдулрахман Анадолу, мухасъл; Юсуф, син на Хамза;

Ибрахим, син на Муса – мухасъл; Сюлейман, син на кадията Али.

Ханета – 16; Неженени – 9; Юрушки ямаци – 9; Маслари – 1.

TD 77, f. 634

شماره					
علاء مزبور					
محمد	سلمان يوسف	طوبى حنين	لوسيف واز	عبد واه حنين	فهد بنو
محمد	محمد	محمد	محمد	محمد	محمد
علاء					
مطلق قاي					
سواء فخر	فهد بنو	عبد الوهيد	وصيها	لوسيف	محمد
علاء	علاء	علاء	علاء	علاء	علاء
علاء	علاء	علاء	علاء	علاء	علاء
علاء					
ناجيه حقا					
علاء	علاء	علاء	علاء	علاء	علاء
علاء	علاء	علاء	علاء	علاء	علاء
علاء	علاء	علاء	علاء	علاء	علاء
علاء					
علاء مزبور					
علاء	علاء	علاء	علاء	علاء	علاء
علاء	علاء	علاء	علاء	علاء	علاء
علاء	علاء	علاء	علاء	علاء	علاء

f. 635

З а в и е н а П и р З а д е в околностите на град Татар Базаръ, основано и построено от Малкоч-оглу Бали Бей

Айхан, ножар; Хъндър Кулу; Кайгусуз Абдал – чифт.

Ханета – 3.

М а х а л а Д ж а м и я н а И с х а к Ч е л е б и Шехид, [?] Челеби, нова

Шейх Хасан халифе, хатиб на споменатата джамия; Хасан, син на Халил – мюзин; Юсуф Аслъхан; Дур Али, син на Мехмед; дервиш Али, син на Хъзър – каим; Йомер, син на Хасан халифе – мухасъл, неженен; Давуд, син на Йомер, инвалид – неженен.

Ханета – 6; Неженени – 1.

Пшеница: муд – 6, киле – 3, сума: 1060 [акчета]; Ечемик и други: муд – 4, сума: 328 [акчета]; [данък от] Кошери: 120 [акчета]; [данък от] зеленчукови градини: 102 [акчета]; Десятък от плодови градини, лук и др., сума: 700 [акчета]; от работилница за керемиди – 1, сума: 60 [акчета]; Ли-вада на Муса: 100 [акчета];

Дял от пазарния бадж с имущество на покойници без наследници и от избягал и изгубен добитък в град Базарджък, сума: 10339 [акчета]; Дял от [прихода] на брода в самия град, сума: 600 [акчета]; Дял от бозаджийницата в града, 9 камъка, за всеки камък по 15 [акчета] на месец, за година – данък 1260 [акчета]; [от] Дюкяни на касапите, на година: 1000 [акчета]; [нечетлив текст] – 6000 [акчета]; данък от обработени кожи – 209 [акчета];

от данък теглилка, за всеки муд по 1 киле – 15 муда, за година, пеница – 5 муда, сума – 800 [акчета], ечемик – 10 муда, сума – 800 [акчета]; Динк на Хасан Халифе, камъка: 2, 40 [акчета]; Динк на Хаджъ Шихабеддин, вакъф на джамията, камъка: 2, 40 [акчета]; Воденица на Хасан Халифе, камъка: 2, 60 [акчета]; Воденица на Шихабеддин Паша, камъка: 3, 90 [акчета];

Ниябет и данък женитба – 200 [акчета]; Испенче – 25 [акчета];

Общо:

Ханета – 136; Неженени – 27; Юрушки ямаци – 17; Маслари – 12; Оризари – 2; Ханета Неверници – 1.

Приход – 18123 [акчета].

TD 77, f. 635

~~زاد و پر زاده در قرب شهر نانا را با ذری اصله بالغوبه از قبیل بابی بکن بامتن~~

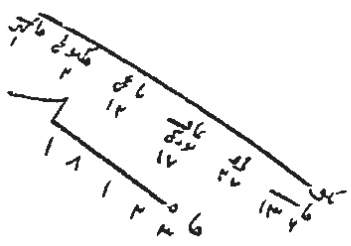
زینجان خرد قیچوز
کاجی قویا ابراک
کانه

جامعہ ایوان طین شهر بد نشیر طین خازن

تعمیر قلعه طین جامع مزبور	دولت قلعه موزه	بولنه از صفا	طوزنگ کجا	وروزلی صفر صم	پار صن قلعه قلعه	قافق نورنا بابر ص
کس ۶ ۱۰۶۰	دعای ۳ ۳۲۸	دولت ۱۲۰	نوساة ۱۰۲	نایغ و سار دعای ۷۰۰	دکتر بدین ۱ ۶۰	حار ۱۰۰

تاج ماردر میسر ایالت و جعفر بن ماردر حق	کسی در حق ۴۰۰	نون خانه مکان ۳۰۰	دیکان دعای ۱۰۰۰	قادر اعظم ۳۰۰۰	دعای ۲۰۹
۱۱۳۳۹	۱۲۶۰				

کس ۱۳ ۸۰۰	دیکان ۴۰	دیکان ۴۰	دیکان ۴۰	دیکان ۴۰	دیکان ۴۰
-----------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

دیکان
۲۵

Документ 3

Османски архив при Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – град Истанбул. Малиеден Мюдеввер (*Maliyeden Müdevver*) колекция, сигнатура: BOA, MAD 519.

932 г. по Хиджра (18.10.1525 – 07.10.1526 г.). Подробен (муфассал) регистър на тимари, зеамети, мюлкове, чифлици и вакъфи върху част от територията на санджака Паша, нахиите [Загра-и] Ески Хисар, Филибе, Сарухан Бейлю и Самако. Поименен списък на податното население в описаните селища. Документът е без начало и край, на места е поразен от влага и текстът е нечетлив.

BOA MAD 519

f. 123

Нахия Сарухан Бейлю

Град Татар Базаръ

Махала Хелваджъ Барак

Барак, син на Давуд – халваджия; Юсуф Карамани; Али, син на Махмуд – маслар; Мустафа, син на Барак; Паша, син на Касъм – татарски ямак; Иса Бали, Касъм – ямак;

Мустафа, син на Абдуллах – юрушки ямак; Джафер, син на Махмуд – маслар; Хъзър Бали, Мустафа; Мурад, син на Тимурхан; Курт Байрамлу – луд; Дурсун Мехмед;

Хъзър, син на Махмуд; Рюстем Салих – маслар; Насух, син на Абдуллах; Баязид, син на Кочи; Дур Ходжа, Али сарач; Сюлейман Хамза;

Хаджъ Касъм; Хасан куц, Барак – бедняк;

Сега:

Майстор Мурад Кърклу; Йомер, син на Баба Игит; Юсуф, син на Абдуллах – еллиджи; Илиас, син на Чобан – еллиджи; Хасан, син на Абдуллах – еллиджи; Иса, син на Хамза – еллиджи;

Илиас Йомердже; Юсуф, син на Абдуллах – под наем; Рамазан, син на Паша – оризар; Мустафа, син на Абдуллах – маслар; Юсуф, син на Менкуд – [нечетлив текст] духан – 6; Севилдик Абдуллах – оризар;

Мехмед – неженен; Рамазан Вели – неженен.

Махала Тузджу Мустафа

Хюсеин, син на Хюдаверди – имам; Емир Бали, вехтошар – бедняк; Сейди Али, син на Юсуф; Хаджъ, бакалин; Меми, бакалин – акънджия с брат; Баба Аджем, хафъз;

Урудж Мехмед – акънджия; Аяс, бакалин – маслар; Юсуф Анадолу – мухзър; Искендер Абдуллах; Мустафа, бозаджия; Кърач Абдуллах – юрушки ямак;

Ахмед, касапин – ямак; Мустафа Абдуллах, теляк – маслар; Мустафа Тифлиси; Йомер Хаджъ, Махмуд; Мустафа, Кара Муса; Пири, Кара Муса – акънджия;

Меми, син на Йомер – гюлджи, с брат;

Сега:

Пир Назър, Иса; Инеси, колар; Мустафа, мутафчия; Турсун Сарухан; Меми, син Юсуф; Искендер Али;

Хайдар, мутафчия; Хамза Абдуллах, памукчия – под наем; Осман Абдуллах халваджия; Хасан, памукчия – под наем; Сефер, рибар; Курт, мухзър на кадията;

Ахмед, бакалин; Хасан, хлебар; Хасан, колар – неженен; Дурмуш, халваджия – под наем; Али кюляхдуз – ямак; Караджа, Вели – под наем;

Карагъоз Абдуллах; Байхан, хирург; Мустафа, тъкач; Синан, дялял; Али, теляк; Али, син на Ахмед – дялял;

Сефер, син на Юсуф – шивач; Джафер, хлебар.

f. 124

Ма х а л а при и м а р е т а на А х м е д Б е й, син на Евренос Бей

Мевляна Таджеддин, имам на имарета; Синан, мюезин; Хасан, син на Абдуллах – накиб на имарета; Хъзър Абдуллах, готвач; Ибрахим, шейх на споменатия имарет, сега; Юсуф, писар на имарета, сега;

Ширмерд, килерджия на имарета; Мехмед, хлебар на имарета; Муса, хлебар; Хасан, готвач; Юсуф, казанджия.

Ма х а л а Д ж а м и

Мевляна Тамир, хатиб; Хамза, син на Абдуллах – маслар; Усул, деббаг – маслар, 30; Юсуф, Балабан – маслар; Иса Бали, Муса – маслар; Ферхад, освободен роб на Али – маслар;

Хамза, Мехмед; Пири, Гьочери – акънджия; старецът Салих – оризар; Юсуф, Абдуллах – юрушки ямак; Нюсфухан, Ибрахим; Али Чаири?, реис;

Хюсеин, син на Исмаил; Ямур Ахмаджа – татарски ямак; Йомеран син на Ахмед – татарски ямак; Топал Саруджа, длъжник; Ширмерд, Абдуллах – под наем; Махмуд, Абдуллах – гюлджи, с брат;

Сюлейман Юсуф; Къльч Якуб;

Сега:

Хюсеин, син на Абдуллах – под наем; Юсуф, син на Балабан – маслар; Мехмед, син на Ахмед; Искендер, син на Абдуллах; Мустафа, син на Абдуллах; Али, син на Абдуллах;

Али, син на Осман; Али, колар – маслар; Хамза, син на Абдуллах – маслар; Муса, син на Хъзър; Меми, син на Хюсеин – маслар; Суле, син на Базарлу;

Бекташ, син на Тимурташ – еллиджи; Меми, син на Гьочери – неженен; Али, син на Абдуллах – маслар; Хасан, син на Алагъоз; Идрис, лекар – реис; Иса Бали, Исхак – еллиджи;

Сюлейман, бостанджия; Абдулкадир Мехмед – неженен; Бали, син на Мустафа; Мурад, син на Абдуллах – под наем; Илиас, син на Хъзър; Мустафа, син на Абдуллах – маслар;

Юсуф, син на Осман; Хабил, син на Мехмед – маслар; Хамза, син на Абдуллах – маслар; Иниса? Тимурташ; Хасан, син на Абдуллах; Илиас, син на Халил – под наем;

Хаджъ, тъкач – под наем; Мустафа, син на Мехмед – под наем; Ширмерд, син на Абдуллах – под наем; Муса, син на Ширмерд – кетхуда на махалата; Мехмед, син на Хамза хафъз, неженен [...]; Мустафа Ямур – неженен.

Ма х а л а М у с т а ф а К а р а м а н и с друго име Ч а р ш у Ма х а л е с и

Халил, син на Ибрахим; Абдулрахман, хатиб; Меми, син на Илиас; Юсуф, син на Абдуллах; Мустафа, син на Каба Сакал; Алагъоз, син на Абдуллах;

Мустафа, бозаджия; Ахмед, син на Абдуллах;

f. 125

Сега:

Али, син на Лютфи; Назър, син на Халил; Кара Мустафа, Абдуллах; Мустафа, син на Кара – обушар; Давуд, сапунджия; Йомер, син на Юсуф – мюезин;

Муса мутафчия – под наем; Миннет, Илиас; Мустафа, Юнус – неженен; Хъзър, син на Анадолу; Илиас, Йомер; Кемал, син на Ахмед – златар, под наем;

Ахмед, син на Абдуллах – под наем; Табиб, син на реис – под наем; Хюсеин, син на Абдуллах – под наем; Юсуф, син на Насух – под наем; Ибрахим, Халил – неженен; Рамазан, Юсуф – неженен;

Али, Шейх олмаз? – под наем; Назър, син на Муса – неженен; Юсуф, син на Абдуллах – неженен.

М а х а л а Н а и б Х а м з а

Насух, син на Хаджъ Юсуф; Вели, халваджия; Хабил, син на Мухсун, сапунджия – мюселлем; Яхши, син на Лютфи – ямак; Мустафа, тъкач; Татар Дурмуш, халваджия;

Сефершах, Джафер – ямак; Рамазан Джафер, реис на челтюк – юрушки ямак; Рамазан Хамза, колар; Мюхиддин Муса – дтъжник; Али халваджия; Ибрахим Муса – мухасъл и оризар;

Сюлейман, Казак Али;

Сега:

Юсуф, син на Насух, факъх – юрушки ешкинджия; Рамазан, Абдуллах; Хюсеин, касапин; Хюсеин, деббаг; Джани, син на Искендер Челеби – пенсионер; Али Ширмерд, обушар;

Реджеб, шивач; Хъзър, касапин; Ходжа, син на Аджем – оризар; Юсуф Миннет, хафъз Аджем; Искендер Абдуллах, мухзър; Сатъ, син на Мустафа – неженен;

Реджеб, син на Ибрахим – неженен; Меми, касапин Хюсеин – неженен; Юсуф, син на Абдуллах – юрушки ямак.

З а в и е н а П и р З а д е в околностите на град Татар Базаръ, направено от Малкоч-оглу Бали Бей

f. 126

Ма х а л а Д ж а м и я т а н а И с х а к Ч е л е б и

Шейх Хасан халифе, хатиб на джамията на Карагъоз; Елван Астъхан, мюезин; Дервиш Али, Хъзър; Йомер, шейх Хасан халифе – мухасъл, ненежен; Давуд, Тимур;

Сега:

Кара Али, син на Дур Али – оризар; Муса, син на Дур Али – оризар; Бали, син на Муса – неженен; Абубекир, син на шейх Хасан – учен; Хюсеин, син на Мустафа – оризар, неженен.

Ма х а л а н а н е в е р н и ц и т е, н о в а

Божко, Атанас; Истоян, зет на Божко; Истоян, Радослав; Педрине, Никола; Истоян, Доброслав – от Якокоруд, спада към Разлог; Ради, кюрекчия – също;

Излатомир, Ислафко, също; Истоян, Ислафко, също – неженен; Богдан, Добо, също – неженен; Добройко, спада към Разлог; Крайо, Райо, също; Миле, Райо;

Алте? Доброслав, от Годле; Дойно, Браино, от Беличе Горна, от Разлог; Йофко, Истайко от Годле, Разлог.

Пшеница: муд – 6 ½, киле – 3, сума: 1060 [акчета], сега –¹; Ечемик и други: муд – 4, сума: 328 [акчета], сега – ; [данък от] Кошери: 120 [акчета], сега – ; десятък от зеленчукови градини: 102 [акчета], сега – ; Десятък от плодови градини и лук: 700 [акчета], сега – ;

[от] работилница за керемиди – 1, [сума]: 60 [акчета], сега – ; Ливада на Муса: 100 [акчета], сега – ; дял от пазарния бадж с имущество на покойници без наследници и от избягал и изгубен добитък в град Татарджък, [сума]: 10339 [акчета], сега – ; Дял от [прихода] на брода в самия град, [сума]: 600 [акчета], сега – ;

Дял от бозаджийницата – 1260 [акчета], сега – ; [от] Дюкяни на касапите, на година: 1000 [акчета], сега – ; [нечетлив текст] – 6000 [акчета], сега – ; Райетки данък – 209 [акчета]; от данък теглилка, за всеки муд по 1 киле – 15 муда, за година, пшеница – 5 муда, сума – 800 [акчета], ечемик – 10 муда, сума – 800 [акчета], сега – ;

Динк на Хасан Халифе, 2 камъка, 40 [акчета], сега – ; Динк на Хаджъ Шихабеддин, вакъф на джамията, 2 камъка, 40 [акчета], сега – ; Воденица на Хасан Халифе, 3 камъка, 60 [акчета], сега – ; Воденица на Шихабеддин Паша, вакъф на джамията, 2 камъка, 40 [акчета], сега – ; Ниябет и данък женитба – 200 [акчета], сега – ;

Испенче – 25 [акчета], сега – ;

Общо:

Ханета – 136; Неженени – 27; Юрушки ямаци – 17; Маслари – 12; Оризари – 2; Ханета Неверници – 1. Приход общо – 18123.²

MAD 519, f. 126

٢ هاتوا لى ق ندين
 ١ من ق ندين
 ٢ من ق ندين
 ٣ من ق ندين
 ٤ من ق ندين
 ٥ من ق ندين
 ٦ من ق ندين
 ٧ من ق ندين
 ٨ من ق ندين
 ٩ من ق ندين
 ١٠ من ق ندين
 ١١ من ق ندين
 ١٢ من ق ندين
 ١٣ من ق ندين
 ١٤ من ق ندين
 ١٥ من ق ندين
 ١٦ من ق ندين
 ١٧ من ق ندين
 ١٨ من ق ندين
 ١٩ من ق ندين
 ٢٠ من ق ندين
 ٢١ من ق ندين
 ٢٢ من ق ندين
 ٢٣ من ق ندين
 ٢٤ من ق ندين
 ٢٥ من ق ندين
 ٢٦ من ق ندين
 ٢٧ من ق ندين
 ٢٨ من ق ندين
 ٢٩ من ق ندين
 ٣٠ من ق ندين
 ٣١ من ق ندين
 ٣٢ من ق ندين
 ٣٣ من ق ندين
 ٣٤ من ق ندين
 ٣٥ من ق ندين
 ٣٦ من ق ندين
 ٣٧ من ق ندين
 ٣٨ من ق ندين
 ٣٩ من ق ندين
 ٤٠ من ق ندين
 ٤١ من ق ندين
 ٤٢ من ق ندين
 ٤٣ من ق ندين
 ٤٤ من ق ندين
 ٤٥ من ق ندين
 ٤٦ من ق ندين
 ٤٧ من ق ندين
 ٤٨ من ق ندين
 ٤٩ من ق ندين
 ٥٠ من ق ندين
 ٥١ من ق ندين
 ٥٢ من ق ندين
 ٥٣ من ق ندين
 ٥٤ من ق ندين
 ٥٥ من ق ندين
 ٥٦ من ق ندين
 ٥٧ من ق ندين
 ٥٨ من ق ندين
 ٥٩ من ق ندين
 ٦٠ من ق ندين
 ٦١ من ق ندين
 ٦٢ من ق ندين
 ٦٣ من ق ندين
 ٦٤ من ق ندين
 ٦٥ من ق ندين
 ٦٦ من ق ندين
 ٦٧ من ق ندين
 ٦٨ من ق ندين
 ٦٩ من ق ندين
 ٧٠ من ق ندين
 ٧١ من ق ندين
 ٧٢ من ق ندين
 ٧٣ من ق ندين
 ٧٤ من ق ندين
 ٧٥ من ق ندين
 ٧٦ من ق ندين
 ٧٧ من ق ندين
 ٧٨ من ق ندين
 ٧٩ من ق ندين
 ٨٠ من ق ندين
 ٨١ من ق ندين
 ٨٢ من ق ندين
 ٨٣ من ق ندين
 ٨٤ من ق ندين
 ٨٥ من ق ندين
 ٨٦ من ق ندين
 ٨٧ من ق ندين
 ٨٨ من ق ندين
 ٨٩ من ق ندين
 ٩٠ من ق ندين
 ٩١ من ق ندين
 ٩٢ من ق ندين
 ٩٣ من ق ندين
 ٩٤ من ق ندين
 ٩٥ من ق ندين
 ٩٦ من ق ندين
 ٩٧ من ق ندين
 ٩٨ من ق ندين
 ٩٩ من ق ندين
 ١٠٠ من ق ندين

Документ 4

Османски архив при Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) - град Истанбул. Тапу Тахрир колекция (*Tapu Tahrir*), сигнатура: ВОА, TD 370.

937 г. по Хиджра (1530 г.). Съкратен (иджмал) регистър на тимари, зеамети, мюлкове, чифлици и вакъфи върху територията на санджака Визе и казите от лявото крило на санджака Паша (София), казите Едирне, Диметока, Фереджик, Кешан, Къзълагач, Загра-и Ески Хисар, Ипсала, Филибе, Татар Базаръ, Самаков, Юскюб, Калканделен, Кърчова, Манастър, Пирлепе и Кьопрюлю.

TD 370

f. 109

Каза Т а т а р Б а з а р ъ, цялата каза, дневно по 45 [акчета]

Хасове на Падишаха, Покровител на Света

Мукатааи от реколтата на оризовите реки на Татар Базар, средно на година: мунд – 3043, киле – 4 ½

Приход: 538969 [акчета]

От хасовете на Мевляна Кадъаскер на Вилаета Анадолу

Град Т а т а р Б а з а р ъ

Махала Х е л в а д ж ъ Б а р а к: ханета мюсюлмани – 19; неженени – 3; маслари, ямаци и акънджии – 11; оризари – 2; Махала Т у з д ж у М у с т а ф а: имам – 1; ханета мюсюлмани – 28; неженени – 3; акънджии, ямаци и маслари – 7; притежатели на берат – 1; бедняци – 1; Махала при и м а р е т а на А х м е д Б е й, син на Евренос Бей: имам – 1; мюезин – 1; ханета мюсюлмани – 8; доганджии – 1;

Махала Д ж а м и: хатиб – 1; ханета мюсюлмани – 29; неженени – 2; маслари, ямаци и акънджии – 15; притежатели на берат – 1; оризари – 1; Махала М у с т а ф а К а р а м а н, с друго име Ч а р ш у М а х а л е с и: ханета мюсюлмани – 23; неженени – 3; Махала Н а и б Х а м з а: ханета мюсюлмани – 16; неженени – 2; мюселлеми – 1; ешкинджии и ямаци – 3; оризари – 1; сеиди – 1;

З а в и е на П и р З а д е в околностите на град Татар Базаръ, направено от Малкоч-оглу Бали Бей; Махала Д ж а м и я т а на И с х а к Ч е л е б и: хатиб – 1; мюезин – 1; ханета мюсюлмани – 3; неженени – 3.

Джамии – 2; Хамами – 2; Имарет – 1.

Общо:

Град – 1; Махали – 7; Завие – 1; Имами – 2; Хатиби – 2; Мюезини – 2; Сеид – 1; Мюселлем – 1; Притежатели на берат – 2; Бедняк – 1; Доганджия – 1;

Оризари – 4; Ханета Мюсюлмани – 126; Неженени – 16; Маслари и акънджии и ямаци – 36; Джамии – 2; Хамами – 2; Имарет – 1.

Приход: 18250 [акчета].

Дял от пазарния бадж с имущество на покойници без наследници и от избягал и изгубен добитък в град Татар Базаръ: 9641 [акчета]; Дял от [прихода от] бозаджийницата: 1260 [акчета]; Сума от касапските дюкяни и динкове с воденици: 1630 [акчета];

Сума от данък теглилка и данък женитба и ниябет: 2209 [акчета]; Сума от данък върху зърнените култури и други: 3510 [акчета].

Документ 5

Османски архив при Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – град Истанбул. Тапу Тахрир колекция (*Tapu Tahrir*), сигнатура: ВОА, ТД 494.

978 г. по Хиджра (1570 г.). Подробен (муфассал) регистър на тимари, зеамети и хасове в казите от лявото крило на санджака Паша (София), казите Едирне, Диметока, Фереджик, Кешан, Къзълагач, Загра-и Ёски Хисар, Ипсала, Филибе, Татар Базаръ, Самаков. Поименен списък на податното население в описаните селища. В началото на документа стои султанският монограм (тугра) на Селим II (1566-1574).

TD 494

f. 716

Каза Т а т а р Б а з а р ъ от ливата Паша

От хасовете на достопочтения министър, бележит съветник, честития Мустафа Паша³

Град Т а т а р д ж ъ к

Ма х а л а Д ж а м и-и К е б и р

Хасан Халифе, хатиб и имам; Мехмед Ходжа, имам на махалата Хаджъ Кълъч; Али, мюезин; Мустафа Вели – оризар; Хаджъ Мемид, Тургуд – мюселлем, беннак; Бали, син на Яхия – делеял; Али, син на Сарган? – оризар;

Ибрахим Халифе, имам, от махалата Аяс; Хасан Хаджъ – оризар; свещар, син на Мемид – беннак; Илиас, хамамджия – под наем; Али, син на деде – деббаг, оризар; Мехмед уста – улак; Хасан, деббаг – ямак, под наем;

Али, серода-и хисар; Яхия Халил, емин на оризарите; Хасан Хаджъ, обушар – оризар; Джафер, шивач – под наем; Ибрахим, син на Мустафа, парфюмер – беннак; керемидчия, син на Ахмед – маслар; Хюсеин, Кара Суфи – оризар;

Синан, син на деббаг – оризар, под наем; Хасан Гедик, деббаг – улак; Арслан, син на деббаг – акънджия; Шюджа, син на реис – маслар; Кара Йомер, син на бакалин – оризар; Насух, син на Юсуф – маслар; Хасан Абдуллах;

Турухан, син на субашия – оризар; Пир Ахмед, син на бакалин – ямак; Хюсеин, зет на Иса Бали – улак, от къща на жена⁴; Мехмед Абдуллах – деббаг; Хасан, син на деде – деббаг, маслар; Ахмед, син на Синан – оризар; Муса, син на бакалин – беннак;

Общо: Хатиб и имам – 3; Мюезин – 1; под наем заедно с [тези, които живеят] в къща на жена – 6; Маслари – 5; Оризари – 12;

Улаци – 3; Акънджия – 1; Ямак – 1; Ханета – 9.

Ма х а л а М е с д ж и д на К а р а Д е р з и

Абди Халифе, имам; Ахмед деде, имам на махалата Аяс; Дервиш, обушар; Илиас, обушар – улак; Шехбар, акънджия; Баба Али – бедняк; Исмаил, бакалин;

Абдулрахман деде, мюезин на махалата Аяс; Бали Иса, шивач; Али, самарджия – под наем.

Общо: Имами – 2; Улак – 1; Мюезин – 1; Акънджия – 1; Бедняк – 1; под наем – 1; Ханета – 3.

Ма х а л а К а р а м а н л у, с друго име Б а б у ч ч у И л и а с

Али, син на Хаджъ, имам; Хаджъ, син на Салих – оризар; Али Паша – кетхуда на града; Мехмед деде, ямак; халваджията Мемид – улак; халваджията Бали – беннак; палач, син на Халил?;

Бозаджия, син на Хасан – улак; налбантът Али – под наем; Перване, бозаджия; Мустафа, син на халач – бедняк; Уруч, налбант – акънджия; Али, син на [неразчетено име]; Хаджъ, син на Али – оризар;

Ахмед, син на налбант; бозаджия, син на Джафер – под наем; Джафер, Ферхад; Ахмед, оризар; Хаджъ, син на Хюсеин – ямак; налбант, син на Мурад – улак; Мехмед, хлебар – оризар;

f. 717

Мехмед, вехтошар – улак; Имир, кефшгир – оризар; Мехмед, син на Абдуллах; Назър, син на Абдуллах – улак; Деде, кефшгир – оризар. Общо: Имам – 1; Кетхуда на града – 1; Улаци – 2; Оризари – 7; Акънджия – 1;

Ямаци – 2; под наем – 2; Ханета – 5.

Ма х а л а Т у з д ж у М у с т а ф а, с друго име М ю с л и х е д д и н
К а д ъ

Мехмед Челеби, хатиб; Мустафа, Мюехеддин; Махтум, мюезин; Пири, Мустафа – оризар; Синан Челеби, писар на хамбара; Ибрахим, Инебеи – оризар; Хаджъ Али – акънджия;

Кара, син на Якуб – оризар; Маден, Искендер – маслар; Кара Бали, Искендер – ямак; Хаджъ Хюсеин, Абдуллах – оризар; Мустафа, Абдуллах – улак; Исмаил, Мехмед – ямак; Ислям, Мустафа – улак;

Сюлейман, Евджер – оризар; Али Бали, Абдулрахман – беннак; Хасан, Ибрахим – беннак; Хасан, Мехмед – беннак; Хаджъ Осман, Хаджъ Меми – реис на оризарите; Мустафа, Бали – ямак.

Общо: Хатиб – 1; Имам – 1; Мюезин – 1; Оризари – 5; Улаци – 2;

Ямаци – 3; Маслар – 1; Ханета – 5.

Ма х а л а С т а р а т а Ч а р ш и я, с друго име Д е б б а г Б а л и

Мюслихеддин, имам; Сейхуллах, Йомер Ходжа – мюезин; Хасан, Абдуллах – оризар; Фазлъ, Мехмед; Хюсеин, мухзър – оризар; Кара Али, мухзър; Ислям, шивач – от къща на жена;

Бали, Дираз – улак; Якуб деде; Али, мюезин на старата джамия.

Общо: Имам – 1; Мюезини – 2; Оризари – 2; Улак – 1; [тези, които живеят] в къща на жена – 1;

Ханета – 3.

Ма х а л а М е с д ж и д М у с а л л а

Махмуд Халифе, имам; Синан ходжа, мюезин; Съдък деде – ямак; Илиас деде – оризар; Мехмед, Ибрахим – ямак; Чифлик на Суфи Сюлейман, във владение на Имир, син на Реджеб;

Али, Абдуллах – ямак; Мустафа, Абдуллах – улак; друг Мустафа – ямак; Хасан – оризар; Хайдар, Абдуллах; Илиас Абдуллах; Хамза – ямак; Къялъ, на село? – ямак; Хамза, Абдуллах – чобан.

Общо: Хатиб – 1; Имам – 1; Мюезин – 1; Оризари – 4; [тези, които живеят] в къща на жена – 1;

Ямаци – 6; Улак – 1; Ханета – 7.

Ма х а л а Н а и б Х а м з а, с друго име Б е й

Хасан, факъх – имам; Мехмед, мюезин; Ибрахим, Вели – улак; Хасан Абдуллах – акънджия; Мустафа, негов син; Мехмед, син на Абдуллах – шивач; Мустафа, негов син, неженен – мухасъл;

Малкоч, Абдуллах; Мехмед, Юсуф; Мехмед, син на Ахмед – улак; Хатиб ходжа – ямак; Думуш, хамамджия – под наем; Джафер, дърводелец; Мехмед, син на Юсуф – писар на имарета;

Осман ходжа.

Общо: Имам – 1; Мюезин – 1; Улаци – 2; Мухасъл – 1;

Под наем – 1; Акънджия – 1; Ямак – 1; Ханета – 6.

TD 494, f. 717

۱
~~کسوف~~ ۱
~~کسوف~~ ۲
~~کسوف~~ ۳
~~کسوف~~ ۴
~~کسوف~~ ۵
~~کسوف~~ ۶
~~کسوف~~ ۷
~~کسوف~~ ۸
~~کسوف~~ ۹
~~کسوف~~ ۱۰
~~کسوف~~ ۱۱
~~کسوف~~ ۱۲
~~کسوف~~ ۱۳
~~کسوف~~ ۱۴
~~کسوف~~ ۱۵
~~کسوف~~ ۱۶
~~کسوف~~ ۱۷
~~کسوف~~ ۱۸
~~کسوف~~ ۱۹
~~کسوف~~ ۲۰
~~کسوف~~ ۲۱
~~کسوف~~ ۲۲
~~کسوف~~ ۲۳
~~کسوف~~ ۲۴
~~کسوف~~ ۲۵
~~کسوف~~ ۲۶
~~کسوف~~ ۲۷
~~کسوف~~ ۲۸
~~کسوف~~ ۲۹
~~کسوف~~ ۳۰
~~کسوف~~ ۳۱
~~کسوف~~ ۳۲
~~کسوف~~ ۳۳
~~کسوف~~ ۳۴
~~کسوف~~ ۳۵
~~کسوف~~ ۳۶
~~کسوف~~ ۳۷
~~کسوف~~ ۳۸
~~کسوف~~ ۳۹
~~کسوف~~ ۴۰
~~کسوف~~ ۴۱
~~کسوف~~ ۴۲
~~کسوف~~ ۴۳
~~کسوف~~ ۴۴
~~کسوف~~ ۴۵
~~کسوف~~ ۴۶
~~کسوف~~ ۴۷
~~کسوف~~ ۴۸
~~کسوف~~ ۴۹
~~کسوف~~ ۵۰

f. 718

Ма х а л а М е с д ж и д на Х а д ж ъ М а х м у д

Муса Халифе, имам; Мурад деде, мюезин; Мустафа ходжа, Йомер – оризар; Юсуф, Абдуллах; Билял, калайджия; Хюсеин, халваджия – улак; Джафер, Абдуллах – под наем;

Реджеб, Абеддин – бедняк; Абдулазам, Ислям – оризар; Абди, бояджия – улак; Хъзър, деббаг – акънджия; Хаджъ Али – маслар; Али Пири, Мустафа – [от] соколарите; Мехмед, теляк;

Хаджъ Мустафа – оризар; Алагъоз деде – дърводелец; Хасан, Илиас – шивач.

Общо: Имам – 1; Мюезин – 1; Соколар – 1; Улаци – 2; Маслар – 1; Акънджия – 1; Оризари – 3; Бедняк – 1; Ешкинджия – 1; Под наем – 1; Ханета – 5.

Ма х а л а М е с д ж и д на Д и в а н е С е ф е р

Мехмед, Хасан – имам, улак; Махмуд, Пир Ахмед – мюезин; Мустафа, Абдуллах – оризар; Кара Хамид, Ахмед; Хасан Босненец – бедняк; Осман, Али – ямак; Хасан деде, Абдуллах – ямак;

Махмуд, Хасан – улак; налбантът Хасан – беннак; Меми, колар – оризар; Али, Абеддин – от къща на жена; Ахмед, Абдуллах, памукчия – ямак; Хъзър, колар – ямак; Ферхад, Абдуллах, хлебар – улак;

Али, Абдуллах – деббаг; Пири, мухзър – ешкинджия.
Общо: Имам – 1; Мюезин – 1; Бедняк – 1; [тези, които живеят] в къща на жена – 1; Ешкинджии и Ямаци – 6;

Оризари – 2; Улаци – 3; Ханета – 6.

Ма х а л а Х а л в а д ж ъ Б а р а к, с друго име Х а д ж ъ К ъ л ъ ч

Мехмед халифе, имам; Йомер, мюезин; Осман, златар?; Вели, син на Хамза – маслар; Хюсеин, Абдуллах; Хасан, хлебар – улак; Мустафа, Хасан;

Хюсрев, Абдуллах – оризар; Хамид, Абдуллах – оризар; Хюсеин, шивач – оризар; Хасан, Абдуллах, суфи – беннак; Махмуд, хлебар – беннак; Хасан, Хюсеин – ним; Муса, деббаг – улак;

Мехмед, Мустафа – улак; Мустафа, чобанин – маслар; Муса, Анадолу; Мехмед, син на деде Иса – ямак; чифлик на Паша Касъм – нов, Къя Паша; Мустафа, негов син – беннак; Сюлейман, тъкач;

Хамза, казанджия – улак; Мустафа, деббаг – беннак; Яхши, деббаг; Хаджъ Реджеб – акънджия; Хюсрев, парфюмер; Махмуд, деббаг – улак; Ибрахим, деббаг;

Кара Вели, бакалин – улак; Курт, обуцар – маслар; Пертев?, кетхуда на махалата.

Общо: Хатиб – 1; Имам – 1; Мюезин – 1; Оризари – 4; Улаци – 9; Маслари – 2;

Акънджия – 1; Ямак – 1; Хане – 1.

Ма х а л а Ч а р ш у, с друго име М е с д ж и д на А я с

Ибрахим халифе, имам; Хасан деде – улак; Хасан, Ибрахим – оризар; Абди, Кара; Мехмед, кетхуда – под наем; Синан ходжа, хатиб на село Доган; Канад, оризар;

f. 719

парфюмерът Ибрахим – беннак; Хюсрев, Абдуллах – улак; Рахман, бакалин – под наем; Хюсеин, Чукуруш? – беннак; Махмуд, готвач – беннак; Мехмед, кефшгир.

Общо: Хатиб – 1; Имам – 1; Под наем – 5; Оризари – 3; Улак – 1; Ханета – 2.

Ма х а л а Н а л б а н д А я с

Ахмед факъх, имам – оризар; Абдулрахман, мюезин; Хасан деде, бакалин – акънджия; Амир Хасан, Мехмед – сеид; Меми, Рахим; Хасан, Курд – делял, под наем; налбангът Мустафа;

Мюбарек, Паша – ямак; Хасан, кефшгир; Муса, обушар; Юнус, Кеванджъ? – бедняк; Дираз, Меми – под наем; Хасан, Али – ешкинджия; Сеид Хасан, Сеид Мехмед.

Общо: Сеиди – 2; Имам – 1; Мюезин – 1; Под наем – 7; Бедняк – 1; Ешкинджии и ямаци – 2;

Улак – 1; Оризар – 1; Хане – 4.

Ма х а л а Д ж а м и я н а И с х а к Ч е л е б и

Мехмед, шейх; Муслихеддин халифе, имам; Мустафа, мюезин; Пир Ахмед, Касъм; Ебубекир, син на хаджъ Мустафа – оризар.

Общо: Шейх – 1; Имам – 1; Мюезин – 1; Оризар – 1; Хане – 1.

Ма х а л а н а прислужниците при з а в и е т о н а А х м е д Б е й, син на Али Бей, син на покойния Гази Евренос Бей

Мехмед челеби, Бали, имам – от махалата Шейх Мюхеддин; Мехмед, Али – мюезин; Мустафа, негов брат [...]; Кейван, Абдуллах – от село Банска; Абди Мустафа, казанджия – мухасъл.

Общо души: 6.

Ма х а л а н а н е в е р н и ц и т е от споменатия град Татар Базаръ

Тодор, Гюро; Герги, Данаил; Димитри, Йоно; Йован, ханбар; друг Йован – кефшгир; Исмил, Йован; Мичо, шивач – улак;

Истоян, шивач; Ракил?, преселич – улак; Продан, преселич; Гюро, грънчар; Тодор, Дико; Коро преселич; Ивчо, преселич;

Драйчо, преселич; Вълчо, преселич; Димо, бюрекчия; Яни, син на Истанко; Симо, Хрисо; Яни, обушар; Герги, дюлгерин;

Петко, златар; Брадко, кюрекчия; Михаил, бозаджия; Герги Арнавуд; Димитри, хлебар; Димко, златар; Къя Мирли, Иса – циганин, беннак;

Тодор, Пейо от Мехомие.

Общо: 29.

Обобщен сбор от имената на мюсюлманите и християните в споменатия град Базарджък:

Сеид – 1; Кетхуда на града – 1; Чифт – 2; Хатиби и имами и мюезини – 27; Под наем заедно с [тези, които живеят] в къща на жена – 24; Маслари – 9; Оризари – 41; Улаци – 32; Ямаци и ешкинджии – 23;

Бедняци – 4; Мухасъл – 1; Соколар – 1; Ханета – 52.

TD 494, f. 719

Handwritten notes and tables in Cyrillic script, likely a ledger or index. The text is written in a cursive hand and includes various entries, some with numbers and dates.

Table 1:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 2:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 3:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 4:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 5:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 6:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 7:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 8:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 9:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 10:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 11:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 12:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

Table 13:

К	К	К	К	К	К
К	К	К	К	К	К

f. 720

Приход от споменатия град Татар Базаръ

Испенче – 325 [акчета]; Пшеница – 3 муда, сума – 600(0) [акчета]; Смес [от житни] – 2 муда, сума – 200 [акчета]; от прихода от данък кантар на самия град Татар Базаръ – 625 [акчета]; от прихода от данъка върху овцете [за клане] на касапите в Татар Базаръ – 800 [акчета];

от данък теглилка, на всеки мудар по 1 киле – пшеница – 5 муда, сума – 1000 [акчета], смес [от житни] – 5 ½ муда, сума – 550 [акчета]; от прихода на бозаджийниците на споменатия град Базарджък – 1500 [акчета]; от прихода от наема на земята на дюкяните на пазара [в] Татар Базаръ – 1544 [акчета];

дядл от пазарния бадж с постъпленията от имуществото на починалите без наследници и [от] изгубен и избягал добитък и роби и робини и [от] изгубено и запуснато имущество [от] споменатия град Татарджък – 16552 [акчета]; от дяла на [данъка върху] бозаджийницата на Хюсрев, Кетхуда на честития Мехмед Паша, чрез фиксирана сума⁵, на година – 30 [акчета]; от дяла на [данъка върху] бозаджийницата на вакъфа на честития Мехмед Паша, да бъде вечно щастieto му, чрез фиксирана сума, на година – 30 [акчета];

от прихода на киремидчийските пещи в Татар Базаръ – 150 [акчета]; от прихода от десятъка върху бостаните, лук и мляко и от данъка върху тепавиците и други – 850 [акчета]; от прихода на ихтисаба на споменатия град Татарджък – 10 000 [акчета];

от данъка върху лозята на мюсюлманите, на всеки дюном по 4 [акчета], общо – 112 [акчета]; десятък от меда – 100 [акчета]; данък от орехи – 20 [акчета]; тепавица на бостана на Малкоч, син на Абдуллах – 1 колело, данък – 30; от прихода [на налога върху] пустеещите ниви на нахията Татарджък – 800 [акчета];

динк на вакъфа на Шихабеддин – 2 камъка, данък – 40 [акчета]; воденица на вакъфа на споменатия Шихабеддин – 2 камъка, данък – 40 [акчета]; от данък духан – 18 [акчета]; джизие на невернишките вдовици в нахията Татарджък Базаръ – 500 [акчета];

ниябет и данък женитба и адет-и дешибане и други – 1200 [акчета];

Общо – 37616 [акчета]

от прихода от половината на ниябета и бад-и хава от тимарите на спахиите в нахията Татар Базаръ – 3000 [акчета];

Всичко приходи от споменатия град Татар Базаръ – 40616.

TD 494, f. 720

قوله من آثار بازرگانی ایچیو بوز

رقم ۴۵	کتاب	مخطوط	رقم ۴۳۵	رقم ۸۰۰
۴۰۰۰	۲۰۰۰	۲۰۰۰	۲۰۰۰	۲۰۰۰
<hr/>				
رقم ۳۰۰	رقم ۳۰۰	رقم ۳۰۰	رقم ۱۵۴۴	رقم ۱۵۴۴
۵۰۰	۵۰۰	۵۰۰	۱۵۴۴	۱۵۴۴
<hr/>				
رقم ۴۵۵۲	رقم ۲	رقم ۲	رقم ۲	رقم ۲
۱۰۰۰	۲	۲	۲	۲
<hr/>				
رقم ۱۵۰	رقم ۱۵۰	رقم ۱۵۰	رقم ۱۵۰	رقم ۱۵۰
۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰	۱۵۰
<hr/>				
رقم ۱۱۲	رقم ۱۰۰	رقم ۱۰۰	رقم ۱۰۰	رقم ۱۰۰
۱۱۲	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
<hr/>				
رقم ۶۰	رقم ۶۰	رقم ۶۰	رقم ۶۰	رقم ۶۰
۶۰	۶۰	۶۰	۶۰	۶۰
<hr/>				
رقم ۳۰۰	رقم ۳۰۰	رقم ۳۰۰	رقم ۳۰۰	رقم ۳۰۰
۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰	۳۰۰
<hr/>				
رقم ۴۱۴	رقم ۴۱۴	رقم ۴۱۴	رقم ۴۱۴	رقم ۴۱۴
۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴
<hr/>				
رقم ۴۱۴	رقم ۴۱۴	رقم ۴۱۴	رقم ۴۱۴	رقم ۴۱۴
۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴	۴۱۴

Документ 6

Османски архив при Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – гр. Истанбул. Малиеден Мюдеввер колекция (*Maliyeden Müdevver*), сигнатура ВОА, МАД 4075.

988 г. по Хиджра (18.03.1580 – 15.04.1580 г.). Подробен описен дефтер на старите и нови джелепкешани от казите Шехиркьой, Дупниче, София, Радомир, Брезник, Филибе и Татар Пазарь. Подробен списък на джелепкешаните и броя на овците.

MAD 4075

f. 88

Описен дефтер на старите и нови джелепкешани от казата Татар Базаръ, [извършен] съгласно свещената заповед от имперския чавуш Мустафа. Записано през месец Ребиюл-еввел, година 988. [16.04.1580 – 15.05.1580 г.]

От град Т а т а р Б а з а р ъ

Хаджъ Реджеб, Абдуллах – 50 [овце]; Анадоллу Махмуд, Али – 25 [овце]; Инехан, син на Абдуллах – 30 [овце]; обуцарят Пири, син на Мустафа – 200 [овце];

Аджем Исмаил, Ахмед – 60 [овце]; Хаджъ Хасан, Абдуллах – 25 [овце]; Хаджъ Али, син на Абдуллах – 25 [овце]; Курд, Петко – 25 [овце]; Хасан, Бехрам – 30 [овце];

Мехмед, син на Муса – нов; Хюсеин, син на Махмуд – нов, 30 [овце]; Илия, еврейн – нов, 30 [овце]; Хюсеин, хлебар – нов, 25 [овце]; Реджеб, Иса Бали – нов, 25 [овце];

Йован, бозаджия – нов, 35 [овце]; Гюведик?, Димо – нов, 30 [овце]; Кара Йован – нов, 30 [овце].

Общо – 500 [овце].⁶

MAD 4075, f. 88

و در باره ملک هفتاد و دو ورقه و در باره مایه و باره
 که در شهر در باره زمین و در باره زمین و در باره زمین
 در باره شهر در باره زمین ۹۸۸

دست‌آوردی

ماهی خردی ۲۰۰	اندرگاه ۳۰	اناطولی ۲۰	ماهی ۵۰
م ۳۰	قوله ۲۰	ماهی ۲۰	ماهی ۲۰
رقعه ۲۰	صبا ۲۰	انکیم ۳۰	مردن ۳۰
		قوله ۳۰	نور ۳۰
			نور ۳۰

Документ 7

Османски архив при Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – град Истанбул. Тапу Тахрир колекция (*Tapu Tahrir*), сигнатура: ВОА, TD 1001.

1004 г. по Хиджра (1596 г.). Подробен (муфассал) регистър на тимари, зеамети и хасове в казите от лявото крило на санджака Паша (София), казите Едирне, Диметока, Фереджик, Кешан, Къзълагач, Загра-и Ески Хисар, Ипсала, Филибе, Татар Базаръ и др. Поименен списък на податното население в описаните селища. В началото на документа стои султанският монограм (тугра) на Мехмед III (1595-1603).

TD 1001

f. 726

12. Град Т а т а р д ж ъ к

13. М а х а л а Д ж а м и-и К е б и р

Сали халифе, имам; Хюсеин, Халил – мютевелли; Ахмед, Къя деде – оризар; Бали, Хъзър; Мухаррем – оризар; Мехмед уста – деббаг; Ибрахим деде, златар;

Хасан Паша, оризар; Хасан, Абдуллах; Ибрахим, оризар; Хюсеин деде, сапунджия – беннак; Бекир халифе, мюезин – беннак; Мустафа, свещар; Мюсли, Йомер халифе;

f. 727

Курд, деббаг; Мустафа деде; товидже Ходжа; Али деде, Касъм; Мехмед, бръснар; Курд, оризар; Хасан, готвач – оризар;

Мустафа, Къя – ямак; Мехмед, терзия – оризар; Дервиш Дилявер; Али Бали, обушар; Мехмед, Бали – маслар; Хасан, мюезин; Мустафа, колар;

Бали, магаретар – оризар; Мехмед, Синан – терзия, неженен; Касъм, дърводелец; Ибрахим, Мустафа – оризар; Хюсеин Бали, Йомер – беннак; Хаджъ Алагъоз – маслар; Мустафа, обушар – ямак;

Хамид, касапин – маслар; Абдал Араб – оризар; Мюсли Ахмед – беннак; Турахан, субашъ – реис; Мехмед, бюрекчия – маслар; Синан, деббаг; Бали, деббаг;

Хайреддин, Мехмед – оризар; Мехмед халифе, син на Али – беннак; Курд демуде?; Хюсеин, субашийски син; Мехмед, Яхши – оризар; Емруллах, Яхия; Мустафа деде;

Перване, хамамджия; Мустафа, сарач – оризар; Мехмед, обушар – маслар; Курт, симитчия; Ибрахим деде, каим; Мустафа, свещар – оризар.

14. Ма х а л а М е с д ж и д н а К а р а Д е р з и

Дервиш Давуд; Хамза дервиш – улак; Муса Али – улак; Хюсеин, Абдуллах; Мехмед, Абдуллах – ямак; Абдулрахман деде, син на Хасан – мюезин; Хасан, Илиас – неженен.

15. Ма х а л а К а р а м а н л у, с д р у г о и м е Б а б у ч ч у И л и а с, з а е д н о с д ж а м и я т а н а Х а д ж ъ С а л и х

Ибрахим деде, имам; Мехмед деде, каим; Турджихан, Абдуллах; Мустафа, Хасан; Хаджъ, Бекир; Мехмед, Бекир; Ахмед, Мехмед;

Юсуф, Абдуллах; Ръдван, Абдуллах; Махмуд халифе – емин, имам; Али, Бекир; Али, Али; Мустафа, Хюсеин; Осман, син на;

Мустафа, Хамза; Назър деде, Абдуллах – улак; Имир деде; Хаджъ Мехмед; Али, Хамза; Али; Хасан, Абдуллах;

Баба Хюсеин; Хаджъ Салих; Мехмед, златар; Джафер, Ферхад; Хаджъ Али – оризар.

16. Ма х а л а Т у з д ж у М у с т а ф а, с д р у г о и м е М ю с л и х е д д и н к а д ъ

Али, Абдулрахман – оризар; Хасан, Кара Бали; Хаджъ Хъзър, Оруч – оризар; Сюлейман, ода?; Сефер, Абдуллах; Хаджъ Хюсеин, Абдуллах – оризар; Евренос, Мустафа;

Хаджъ Али, Абдуллах; Дурмуш, Мехмед – ямак; Хюсеин деде, Касъм – беннак; Мехмед, Хасан – маслар; мюезинът Искендер – беннак; Хамил, беннак; Мустафа, Мехмед – ямак;

Мехмед, Иман; Хасан, Илиас – ямак; Хюсеин, Абдуллах; Ръдван, Абдуллах; Хасан, Кара Бали – оризар.

17. Ма х а л а С т а р а т а Ч а р ш и я

Махмуд, Абдуллах; Хасан Ибрахим, мюезин; Абди, Мемид; Мехмед, имам на споменатата [махала]; Хаджъ Бехрам; Алаеддин, имам на месджида на Баба Аджем.

TD 1001, f. 727

101	102	103	104	105	106	107
108	109	110	111	112	113	114
115	116	117	118	119	120	121
122	123	124	125	126	127	128
129	130	131	132	133	134	135
136	137	138	139	140	141	142
143	144	145	146	147	148	149
150	151	152	153	154	155	156
157	158	159	160	161	162	163
164	165	166	167	168	169	170
171	172	173	174	175	176	177
178	179	180	181	182	183	184
185	186	187	188	189	190	191
192	193	194	195	196	197	198
199	200	201	202	203	204	205
206	207	208	209	210	211	212
213	214	215	216	217	218	219
220	221	222	223	224	225	226
227	228	229	230	231	232	233
234	235	236	237	238	239	240
241	242	243	244	245	246	247
248	249	250	251	252	253	254
255	256	257	258	259	260	261
262	263	264	265	266	267	268
269	270	271	272	273	274	275
276	277	278	279	280	281	282
283	284	285	286	287	288	289
290	291	292	293	294	295	296
297	298	299	300	301	302	303
304	305	306	307	308	309	310
311	312	313	314	315	316	317
318	319	320	321	322	323	324
325	326	327	328	329	330	331
332	333	334	335	336	337	338
339	340	341	342	343	344	345
346	347	348	349	350	351	352
353	354	355	356	357	358	359
360	361	362	363	364	365	366
367	368	369	370	371	372	373
374	375	376	377	378	379	380
381	382	383	384	385	386	387
388	389	390	391	392	393	394
395	396	397	398	399	400	401
402	403	404	405	406	407	408
409	410	411	412	413	414	415
416	417	418	419	420	421	422
423	424	425	426	427	428	429
430	431	432	433	434	435	436
437	438	439	440	441	442	443
444	445	446	447	448	449	450
451	452	453	454	455	456	457
458	459	460	461	462	463	464
465	466	467	468	469	470	471
472	473	474	475	476	477	478
479	480	481	482	483	484	485
486	487	488	489	490	491	492
493	494	495	496	497	498	499
500	501	502	503	504	505	506
507	508	509	510	511	512	513
514	515	516	517	518	519	520
521	522	523	524	525	526	527
528	529	530	531	532	533	534
535	536	537	538	539	540	541
542	543	544	545	546	547	548
549	550	551	552	553	554	555
556	557	558	559	560	561	562
563	564	565	566	567	568	569
570	571	572	573	574	575	576
577	578	579	580	581	582	583
584	585	586	587	588	589	590
591	592	593	594	595	596	597
598	599	600	601	602	603	604
605	606	607	608	609	610	611
612	613	614	615	616	617	618
619	620	621	622	623	624	625
626	627	628	629	630	631	632
633	634	635	636	637	638	639
640	641	642	643	644	645	646
647	648	649	650	651	652	653
654	655	656	657	658	659	660
661	662	663	664	665	666	667
668	669	670	671	672	673	674
675	676	677	678	679	680	681
682	683	684	685	686	687	688
689	690	691	692	693	694	695
696	697	698	699	700	701	702
703	704	705	706	707	708	709
710	711	712	713	714	715	716
717	718	719	720	721	722	723
724	725	726	727	728	729	730
731	732	733	734	735	736	737
738	739	740	741	742	743	744
745	746	747	748	749	750	751
752	753	754	755	756	757	758
759	760	761	762	763	764	765
766	767	768	769	770	771	772
773	774	775	776	777	778	779
780	781	782	783	784	785	786
787	788	789	790	791	792	793
794	795	796	797	798	799	800
801	802	803	804	805	806	807
808	809	810	811	812	813	814
815	816	817	818	819	820	821
822	823	824	825	826	827	828
829	830	831	832	833	834	835
836	837	838	839	840	841	842
843	844	845	846	847	848	849
850	851	852	853	854	855	856
857	858	859	860	861	862	863
864	865	866	867	868	869	870
871	872	873	874	875	876	877
878	879	880	881	882	883	884
885	886	887	888	889	890	891
892	893	894	895	896	897	898
899	900	901	902	903	904	905
906	907	908	909	910	911	912
913	914	915	916	917	918	919
920	921	922	923	924	925	926
927	928	929	930	931	932	933
934	935	936	937	938	939	940
941	942	943	944	945	946	947
948	949	950	951	952	953	954
955	956	957	958	959	960	961
962	963	964	965	966	967	968
969	970	971	972	973	974	975
976	977	978	979	980	981	982
983	984	985	986	987	988	989
990	991	992	993	994	995	996
997	998	999	1000	1001	1002	1003

f. 728

18. Ма х а л а М е с д ж и д М у с а л л а

Мехмед, син на Абдуллах; Али, Абдуллах; Хюсеин, улак; Махмуд, Джемал; Хюсеин, Хасан – оризар; Меми?, оризар; Али, Абдуллах;

Абди, мухзър; Мустафа, Меми; Сюлейман, Абдуллах; Къяль; Токтамъш, улак; Рамазан, оризар; Иса Бали, Абдуллах;

Хаджъ Муса; Мустафа, Муса – ямак; Хасан, Юсуф – беннак; Карабаш, сапунджия – оризар; Кара Али – беннак; Мустафа, Али – ямак; Мустафа – ямак;

Миннет, Абдуллах; Сали, Мурад – от султанския вакъф от село Али Факъх; Хаджъ Сефер – оризар; Илиас деде – беннак; Хасан, Караджа – ямак; Мустафа, Бали – беннак; Али, Абдуллах;

Ибри, оризар; Хамза, Абдуллах – улак; Перване, Абдуллах; Муса, Тимур – теляк.

19. Ма х а л а Н а и б Х а м з а с д р у г о и м е ⁷

Джафер, Якуб; Мехмед, терзия; Мустафа, Меми – терзия; Али терзия, Меми; Ибрахим, Вели – улак; Мустафа, Хасан; Малкоч, бостанджия;

Меми, Абдуллах; Мехмед, Татар; Пири, Хюсеин; Кейван, Абдуллах; Мюшарин, субашъ; Бердир?, Абдуллах; Али, тъкач;

Хасан, Абдуллах; [неразчетено име] ходжа; Хаджъ Мустафа, Мехмед имам; Дурмуш, хамалин.

20. Ма х а л а М е с д ж и д н а Х а д ж ъ М а х м у д

бръснарят Али, Мустафа; Юсуф, Хюсеин; Дурмуш, Исмаил; Хюсеин, Али; Муса, Абдулхалил; Абдулкери, Муса; Юсуф деде, Илиас;

Мехмед, калайджия; Пир Али, имам; Пири, негов брат; Абдулфикар, Хаджъ Ислям.

21. Ма х а л а С т а р а т а ч а р ш и я, с д р у г о и м е м е с д ж и д н а д е б б а г Б а л и

писарят Али; Йомер деде, Муса – мюезин; Вели, Юсуф – хлебар; Хюсеин, Хасан; Осман, Махмуд; Мустафа, Абдуллах; Мехмед, Рамазан – оризар;

Хасан, Мурад – беннак; Юнус, Мехмед; Сефер, Абдуллах; Ахмед, Абдуллах; Мехмед, Абдуллах; Махмуд, Насух; Муса, Насух;

Амир Хасан, Мехмед; дервиш Хюсеин – акънджия; Дурмуш, Мехмед – ямак; Авдул, Мехмед; Осман, Абдуллах; Хасан Абдуллах, зет на диване Мехмед; Меми Вели;

Пири деде, Тургуд; Мегдан, Юнус; Хасан, Абдуллах; Курд, Абдуллах; Мехмед, Хъзър – диване; Тимур деде; Ръдван, Абдуллах;

Хаджъ Иса, наиб; Вели, Ахмед; Хаджъ Абди, син на Бехрам – оризар; Хаджъ Али, мюезин; Юнус халифе – оризар; Хаджъ Бекир; Мустафа, касалин;

f. 729

Хаджъ Мехмед.

22. Ма х а л а м е с д ж и д на Д и в а н е С е ф е р, заедно с месджида на И б р а х и м П а ш а

Мехмед, Али – улак; Осман, дервиш – беннак; Али, Абдуллах – ямак; Ахмед, Али – беннак; Вели, Ахмед – беннак; Ибрахим, мухзър; Мехмед, Вели – улак;

Мехмед, Абдуллах – беннак; Хасан, Абдуллах – беннак; Касъм, Абдуллах – беннак; Синан, Абдуллах – беннак; Иса, Синан, Абдуллах; Осман, мухзър; Мустафа, Мехмед – улак;

Мустафа, Хюсеин – беннак; Мурад, Синан – кетхуда на махалата; Мехмед, Али – имам на Ибрахим Паша; Ахмед, Али – мюезин; Илиас, Абдуллах; Илиас, Абдуллах – друг; Ахмед, Хасан;

Реджеб, аргатин; дервиш Мустафа; Кара Мустафа, Али; Ибрахим, Мурад; Синан, Али; Сали, акънджия.

23. Ма х а л а Х е л в а д ж ъ Б а р а к, с друго име М е с д ж и д на Х а д ж ъ К ъ л ъ ч

Хаджъ Реджеб, деббаг; Али Бали, негов син – акънджия; Хаджъ Хасан, хлебар; Мехмед, оризар – акънджия; Баба Хюсрев – оризар; Лютфи, беннак; Хасан деде, Хюсам – беннак;

Мехмед, беннак; Юсуф, Мезид – беннак; Махмуд, деббаг – беннак; Ахмед, шивач – беннак; Хюсеин, субашъ; Мустафа, оръжейник; Насух Паша – акънджия;

Муса деде, деббаг – беннак; Мурад, деббаг; Ахмед, сапунджия; Хюсеин, сапунджия; Мехмед деде, сапунджия – ямак; Хюсеин, мюезин – беннак; Хюсеин, бръснар;

Илиас, Абдуллах – от вакъфа на Яхия Паша; Мустафа, Касъм; Искендер, Абдуллах; Муса, деббаг – улак; чифлик на Баба Касъм; Ахмед, деббаг;

Мустафа, Баба Хюсрев – мухасъл, неженен; Мустафа, Хасан деде – мухасъл, неженен; Али, негов брат – мухасъл, неженен; Мехмед, Абдуллах – оризар.

24. Ма х а л а Д ж а м и я на И с х а к Ч е л е б и

Мехмед, шейх; Мюслихеддин халифе, имам; Мустафа, мюезин; Пир Ахмед, Касъм; Ебу Бекир, Хаджъ Мустафа.

25. Ма х а л а на прислужниците при з а в и е т о на А х м е д Б е й, син на Али Бей, син на Гази Евренос Бей

Мехмед Челеби, Бали – имам; Мехмед, Али – мюезин; Мустафа, негов брат; Кейван, Абдуллах; Абди, Мустафа – събирач на хараджа.

26. Ма х а л а Н а л б а н д А я с

Ахмед факъх, имам; Абдулрахман, мюезин; Хасан деде, бакалин; сейид Амир, Хасан Мехмед; Мемид, от [неразчетен текст]; Хасан, Курд – деллял; налбантът Мустафа;

Мюбарек Паша; Хасан, обущар; Муса, обущар; Юнус, кираджия – бедняк; Дираз, Мемид; Хасан, Али; Хасан, сейид Мехмед.

TD 1001, f. 729

~~Сторона 21~~

Копия	Сторона 21	Сторона 21	Сторона 21	Сторона 21	Сторона 21
Копия	Сторона 21	Сторона 21	Сторона 21	Сторона 21	Сторона 21
Копия	Сторона 21	Сторона 21	Сторона 21	Сторона 21	Сторона 21

~~Сторона 22~~

Копия	Сторона 22	Сторона 22	Сторона 22	Сторона 22	Сторона 22
Копия	Сторона 22	Сторона 22	Сторона 22	Сторона 22	Сторона 22
Копия	Сторона 22	Сторона 22	Сторона 22	Сторона 22	Сторона 22

~~Сторона 23~~

Копия	Сторона 23	Сторона 23	Сторона 23
-------	------------	------------	------------

~~Сторона 24~~

Копия	Сторона 24	Сторона 24	Сторона 24
-------	------------	------------	------------

~~Сторона 25~~

Копия	Сторона 25	Сторона 25	Сторона 25	Сторона 25
Копия	Сторона 25	Сторона 25	Сторона 25	Сторона 25

f. 730

27. Ма х а л а на не вер ни ци те в град Та тар Ба зар ь

Радослав, Никола; Йоно, Яни; Авриол?, Йорги – улак; Петре, Никола – беннак; Бранко, Йован, кюрекчия – беннак; Петко, Ачомир – кюрекчия, беннак; Димитри, хлебар – беннак;

Джурко, хлебар – беннак; Стоил, хлебар – беннак; Вълво, воденичар – беннак; Милош, мутафчия – беннак; Петре, обущар; Георги, железар; Йоно, бозаджия;

Яни, обущар; Петре, дюлгер; Драгно, преселич; Истоян, хлебар – друг; Начо, преселич; Манол, терзия; Истоян, хлебар;

Истанчо, железар; Коста, касапин; Стоил, хлебар; Истамо, обущар; Петко, Киро; Тодор, Янаки?; Старил, казанджия;

Ясне, казанджия; Кара Йован, бозаджия; Симо, Петре; Симеон, бозаджия; Истойо, бозаджия; Михо, Койо; Радой, Радул;

Георго, хлебар; Илия, бозаджия; Герги, Петре; Истоян, Петре; Герги, Михо; Истонул, Михо; Драган, Амирко;

Димчо, Баглин?; Самоил, Мильо.

Приход: Испенче – 1100 [акчета]; Пшеница – 5 муда, сума – 1200 [акчета]; Смес [от житни] – 10 муда, сума – 1200 [акчета]; от прихода от данък кантар на самия град Татар Базарь – 600 [акчета]; от прихода от данъка върху овцете [за клане] на касапите в Татар Базарь – 800 [акчета];

от данък теглилка, на всеки муд по 1 киле – пшеница – 5 муда, сума – 1000 [акчета], смес [от житни] – 5 муда, сума – 500 [акчета]; от прихода на бозаджийниците на град Татар Базарь – 1000 [акчета]; от дяла от пазарния бадж с постъпленията от имуществото на починалите без наследници и [от] изгубен и избягал добитък и роби и робини и [от] изгубено и запуснато имущество [от] град Татар Базарь – 15 000 [акчета];

от дяла на [данъка върху] бозаджийницата на вакъфа на починалия Мехмед Паша, чрез фиксирана сума, на година – 30 [акчета]; от прихода на киремидчийските пещи в Татар Базарь – 150 [акчета]; от прихода от десетъка върху бостаните, лук и мляко и от данъка върху тепавиците и други – 800 [акчета];

от прихода на ихтисаба на град Татарджък – 10 000 [акчета]; от прихода от [данъка върху] лозята на мюсюлманите, на всеки днюном по 4 [акчета], данък – 100 [акчета]; десядък от меда – 100 [акчета]; данък от орехи – 20 [акчета];

тепавица на бостана на Малкоч, син на Абдуллах – 1 колело, данък – 30; от прихода [на налога върху] пустеещите ниви на нахията Татарджък – 800 [акчета]; данък от динка на вакъфа на Шихабеддин Паша – 2 камъка, данък – 40 [акчета]; данък духан – 18 [акчета];

джизие на невернишките вдовици в нахията Татарджък Базарь – 500 [акчета]; ниябет и данък женитба и адет-и депшибане – 1 058 [акчета]; от прихода на наема на земята на дюкяните [в] Татар Базарь – 1 500 [акчета]; воденица на вакъфа на споменатия Шихабеддин – 2 камъка, данък – 40 [акчета];

от дяла на [данъка върху] бозаджийницата на починалия Хюсрев кетхуда, на година – 30 [акчета]; Общо – 37 616 [акчета]

от прихода от половината на ниябета и бад-и хава от тимарите на спахиите в нахията Татар Базарь – 3 000 [акчета];

TD 1001, f. 730

۲۷

لهن ناماد لارک

د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه
د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه
د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه
د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه
د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه
د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه	د اړخه

ناماد لارک

۱۱۰۰

۱۲۰۰

۱۳۰۰

۱۴۰۰

۱۵۰۰

۱۶۰۰

۱۷۰۰

۱۸۰۰

۱۹۰۰

۲۰۰۰

۲۱۰۰

۲۲۰۰

۲۳۰۰

۲۴۰۰

۲۵۰۰

۲۶۰۰

۲۷۰۰

۲۸۰۰

۲۹۰۰

۳۰۰۰

۳۱۰۰

۳۲۰۰

۳۳۰۰

۳۴۰۰

۳۵۰۰

۳۶۰۰

۳۷۰۰

۳۸۰۰

۳۹۰۰

۴۰۰۰

ناماد لارک

Документ 8

Османски архив при Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – град Истанбул. Тапу Тахрир колекция (*Tapu Tahrir*), сигнатура: ВОА, TD 648.

1004 г. по Хиджра (1596 г.). Подробен (муфассал) регистър на тимари, зеамети и хасове в казите от лявото крило на санджака Паша (София), казите Едирне, Диметока, Фереджик, Кешан, Къзълагач, Загра-и Ёски Хисар, Ипсала, Филибе, Татар Базаръ, и др. Поименен списък на податното население в описаните селища. В началото на документа стои султанският монограм (тугра) на Мехмед III (1595-1603). Документът е бил разкъсан на части и в следствие подвързан като страниците са разбъркани, а някои липсват. Част от махалите на Пазарджик, заедно с фискалната част, също липсват.

TD 648

f. 118

Град Т а т а р д ж ъ к

М а х а л а Д ж а м и-и К е б и р

Сали халифе, имам; Хюсеин, Халил - мютевелли; Ахмед, Къя деде
- оризар; Бали, Мехмед; Мухаррем - оризар; Мехмед уста - деббаг; Ибра-
хим деде, златар;

TD 648, f. 118

Handwritten text in Arabic script, likely a list or inventory. The text is arranged in two rows, separated by a horizontal line. The top row contains a long horizontal line with a small hook at the left end and the number '١١٨' (118) at the right end. Below this line, there is a large, stylized symbol resembling a double slash or a specific character. The bottom row contains seven items, each with a small number above it:

١	٢	٣	٤	٥	٦	٧
صاحب	صاحب	صاحب	صاحب	صاحب	صاحب	صاحب
الاربع	الاربع	الاربع	الاربع	الاربع	الاربع	الاربع
صاحب	صاحب	صاحب	صاحب	صاحب	صاحب	صاحب

f. 119 Хасан Паша, оризар; Хасан, Абдуллах; Ибрахим, оризар; Хюсеин деде, сапунджия – беннак; Бекир халифе, мюезин – беннак; Мустафа, свещар; Мюсли, Йомер Халифе;

Курд, деббаг; Мустафа деде; товидже Ходжа; Али деде, Касъм; Меми, бръснар; Курд, оризар; Хасан, готвач – оризар;

Мустафа, Къя – ямак; Мехмед, терзия – оризар; Дервиш Дилявер; Али Бали, обушар; Мехмед, Бали – маслар; Хасан, мюезин; Мустафа, колар;

Бали, магаретар – оризар; Мехмед, Синан – терзия, неженен; Касъм, дърводелец; Ибрахим, Мустафа – оризар; Хюсеин Бали, Йомер – беннак; Хаджъ Алагъоз – маслар;

Мустафа, обушар – ямак; Хамид, касапин – маслар; Абдал Араб – оризар; бакалинът Ахмед – беннак; Турахан, субашъ – реис; Мехмед, бюрекция – маслар; Синан, деббаг – оризар;

Бали, деббаг; Хайреддин, Мехмед – оризар; Мехмед халифе, син на Али – беннак; Курд демуде?; Хюсеин, субашийски син; Мехмед, Яхия – оризар; Емруллах, Яхия;

Мустафа деде; Перване, хамамджия; Мустафа, сарач – оризар; Мехмед, обушар – маслар; Курт, симитчия; Ибрахим деде; Мустафа, свещар – оризар.

Ма х а л а М е с д ж и д н а К а р а Д е р з и

Дервиш Давуд; Хамза дервиш – улак; Муса Али – улак; Хюсеин, Абдуллах; Мехмед, Абдуллах – ямак; Абдулрахман деде; Хасан, Илиас – неженен.

Ма х а л а К а р а м а н л у

Ибрахим деде, имам; Мехмед деде; Турджихан, Абдуллах; Мустафа, Хасан; Хаджъ, Бекир; Мехмед, Бекир; Ахмед, Мехмед;

Юсуф, Абдуллах; Ръдван, Абдуллах; Махмуд халифе; Али, обушар; Али, Али; Мустафа, Хюсеин; Осман, син на;

Мустафа, Хамза; Назър деде – улак; Имир деде; Мехмед, Хаджъ; Али, Хамза; Али; Хасан, Абдуллах;

Баба Хюсеин; Хаджъ Салих; Мехмед, златар; Джафер, Ферхад; Хаджъ Али – оризар.

Ма х а л а Т у з д ж у М у с т а ф а

Али Бали, Абдулрахман – оризар; Хасан, Кара Бали; Хаджъ деде, Оруч – оризар; Сюлейман, ода? – беннак; Сефер, Абдуллах; Хаджъ Хюсеин, Абдуллах – оризар; Евренос, Мустафа;

Хаджъ Али, Абдуллах; Дурмуш, Мехмед – ямак; Хюсеин деде – беннак; Мехмед, Хасан – маслар; мюезинът Искендер – беннак; Хамил, беннак; Мустафа, Мехмед – ямак;

Мехмед, Иман; Хасан, Илиас – ямак; Хюсеин, Абдуллах; Ръдван, Абдуллах; Хасан, Кара Бали – оризар.

Ма х а л а С т а р а т а Ч а р ш и я

Махмуд, Абдуллах; Хасан Ибрахим; Абди, Меми; Мехмед, имам; Хаджъ Бехрам; Алаеддин, имам.

Ма х а л а М е с д ж и д М у с а л л а

Мехмед, Абдуллах; Али, Абдуллах; Хюсеин, улак; Махмуд, Джемал; Хюсеин, Хасан – оризар; Меми, оризар; Али, Абдуллах;

Абди, мухър; Мустафа, Меми; Сюлейман, Абдуллах; Къялъ; Токтамъш, улак; Рамазан, оризар; Иса Бали, Абдуллах;

Хаджъ Муса; Мустафа, Муса – ямак; Хасан, Юсуф – беннак; Карабаш, сапунджия – оризар; Кара Али – беннак; Мустафа, Али – ямак; Мустафа – ямак;

Миннет, Абдуллах; Сали, Мурад – от султанския вакъф; Хаджъ Сефер – оризар; Илиас деде – беннак; Хасан, Караджа – ямак; Мустафа, Бали – беннак; Али, Абдуллах;

TD 648, f. 119

1.
 2.
 3.
 4.
 5.
 6.
 7.
 8.
 9.
 10.
 11.
 12.
 13.
 14.
 15.
 16.
 17.
 18.
 19.
 20.
 21.
 22.
 23.
 24.
 25.
 26.
 27.
 28.
 29.
 30.
 31.
 32.
 33.
 34.
 35.
 36.
 37.
 38.
 39.
 40.
 41.
 42.
 43.
 44.
 45.
 46.
 47.
 48.
 49.
 50.
 51.
 52.
 53.
 54.
 55.
 56.
 57.
 58.
 59.
 60.
 61.
 62.
 63.
 64.
 65.
 66.
 67.
 68.
 69.
 70.
 71.
 72.
 73.
 74.
 75.
 76.
 77.
 78.
 79.
 80.
 81.
 82.
 83.
 84.
 85.
 86.
 87.
 88.
 89.
 90.
 91.
 92.
 93.
 94.
 95.
 96.
 97.
 98.
 99.
 100.

f.120

Ибри, оризар; Хамза, Абдуллах – улак; Бехрам Абдуллах; Муса, Тимур.

Ма х а л а Н а и б Х а м з а, с друго име Б е й

Джафер, Якуб; Мехмед, терзия; Мустафа, Меми; Али терзия; Ибрахим, Вели – улак; Мустафа, Хасан; Малкоч, бостанджия;

Меми, Абдуллах; Мехмед, Татар; Пири, Хюсеин; Кейван, Абдуллах; Мюшарин, субашъ; Бердир, Абдуллах; Али, тъкач;

Хасан, Абдуллах; [неразчетено име] ходжа; Хаджъ Мустафа, имам; Дурмуш, хамалин.

Ма х а л а М е с д ж и д н а Х а д ж ъ М е х м е д

бръснарят Али, Мустафа; Юсуф, Хюсеин; Дурмуш, Исмаил; Хюсеин, Али; Муса, Абдулхалил; Абдулкери, Муса; Юсуф, деде;

Мехмед, калайджия; Пир Али, имам; Пири, негов брат; Абдулфикяр, Хаджъ.

Ма х а л а С т а р а т а Ч а р ш и я

писарят Али; Йомер деде; Вели, Юсуф; Хюсеин, Хасан; Осман, Махмуд; Мустафа, Абдуллах; Мехмед, оризар;

Хасан, Мурад – беннак; Юнус, Мехмед; Сефер, Абдуллах; Ахмед, Абдуллах; Мехмед, Абдуллах; Махмуд, Насух; Муса, Насух;

Амир Хасан, Мехмед; дервиш Хюсеин – акънджия; Дурмуш, Мехмед – ямак; Авдул, Мехмед; Осман, Абдуллах; Хасан Абдуллах; Вели, Меми;

Пири деде; Муса, Юнус; Хасан, Абдуллах; Курд, Абдуллах; Мехмед, Хъзър; Тимур деде; Ръдван, Абдуллах;

Хаджъ Иса; Вели, Ахмед; Хаджъ Абди, оризар; Хаджъ Али; Юнус халифе – оризар; Хаджъ Бекир; Мустафа, касапин;

Хаджъ Мехмед.

Ма х а л а м е с д ж и д н а Д и в а н е С е ф е р

Мехмед, Али – улак; Осман, дервиш – беннак; Али, Абдуллах – ямак; Ахмед, Али – беннак; Вели, Ахмед – беннак; Ибрахим, мухзър; Мехмед, Вели – улак;

Мехмед, Абдуллах – беннак; Хасан, Абдуллах – беннак; Касъм, Абдуллах – беннак; Синан, Абдуллах – беннак; Иса, Синан; Осман, мухзър; Мустафа, Мехмед – улак;

Мустафа, Хюсеин – беннак; Мурад, Синан – кетхуда; Мехмед, Али – имам; Ахмед, Али; Илиас, Абдуллах; Илиас, друг; Ахмед, Хасан;

Реджеб, аргатин; дервиш Мустафа; Кара Мустафа, Али; Ибрахим, Мурад; Синан, Али; Сали, акънджия.

Ма х а л а Х е л в а д ж ъ Б а р а к⁸

Документ 9

Османски архив при Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – град Истанбул. Тапу Тахрир колекция (*Tapu Tahrir*), сигнатура: ВОА, TD 729.

Подробен (муфассал) регистър на тимари, зеамети и хасове на територията на санджака Паша, казите от лявото крило на санджака Паша – Диметока, Фереджик, Кешан, Къзълагач, Загра-и Ески Хисар, Ипсала, Филибе, Татар Базаръ, Самаков, Юскюп, Калканделен, Кърчова, Манастиър, Пирлепе и Кьопрюлю.

Поименен списък на податното население в споменатите кази. Документът е без дата, но носи султанския монограм (тугра) на султан Ахмед I (1603-1617). Палеографските особености на документа и допълнителната информация, съдържаща се в текста, позволяват да бъде датиран 1023 г. по Хиджра (11.02.1614 – 30.01.1615 г.).

TD 729

f. 441

Нахия Б а з а р д ж ъ к, от ливата Паша, спада към казата Филибе
Град Б а з а р д ж ъ к

1. М а х а л а Х а д ж ъ С а а д и от споменатия [град]

Ахмед Ефенди, имам; Абди, мюезин; Мехмед, каим; Мюсли, мюезин; Али, воин; Мурад, воин;

Хюсеин, воин; Хаджъ Ахмед, Хюсеин – воин; Мюсли-заде; Махмуд Паша; Али Челеби;

Турашах Паша – оризар; Али, хлебар; бюрекчията Синан; Хасан, хлебар – медине⁹; Меми, Мустафа – медине; Ибрахим Челеби;

Ресул Челеби; Бехрам Челеби – медине; Мустафа, магаретар; тъкачът Мустафа; Хасан, бояджия – медине; Сали деде – ямак;

Муса, еллиджи; Хаджъ Мустафа – оризар; деббаг Ахмед; Ибрахим, бекташ; Ръдван, Абдуллах.

пари от споменатата махала – 2 000 [акчета]¹⁰

2. М а х а л а А к м е с д ж и д от споменатия [град]

Махмуд Ефенди, мюдерис; Хасан Ефенди, имам; Ахмед Ефенди; Шейх Мехмед Ефенди; Мустафа-заде; Курд-заде;

Хаджъ Мехмед; Али Бей; Курд, мюезин; Сеиди, Али; Ахмед, Мехмед; Хаджъ Хюсеин;

Хаджъ Мехмед; ешкинджи Мустафа; Али, Бали; Хасан, Абдуллах; Мехмед, Абдуллах.

3. М а х а л а М е с д ж и д н а К а р а Д е р з и

Хаджъ Касъм, имам; Али, чауш; Ибрахим Бей; Мустафа Бей, воин; Шабан, воин; Ибрахим, воин;

TD 729, f. 441

ماہار دھری مدلولہ کتب جامعہ قصائد و غزلہ
ماہار دھری

ماہی حدیث مد مذکورہ

لم یزل	رکوعہ	رکوع	مضامین	رکوعہ	رکوعہ
صحت	فہم	دیکھیں	مضامین	رکوعہ	مالی
طوبہ	مالی	رکوعہ	رکوعہ	مضامین	مالی
مکمل	مکمل	مضامین	مضامین	مضامین	مضامین
مکمل	مکمل	مضامین	مضامین	مضامین	مضامین

ماہی حدیث مد مذکورہ

ماہی حدیث مد مذکورہ

مکمل	مکمل	مضامین	مضامین	مضامین	مضامین
مکمل	مکمل	مضامین	مضامین	مضامین	مضامین
مکمل	مکمل	مضامین	مضامین	مضامین	مضامین

ماہی حدیث مد مذکورہ

مکمل	مکمل	مضامین	مضامین	مضامین	مضامین
------	------	--------	--------	--------	--------

f. 442

Насух, Абдуллах; Абди, Пири; друг деде – ешкинджи; Ибрахим, Вели; Мустафа, мухзър; Мехмед, мюезин.

4. Махала Ибрахим Паша от споменатия [град]

Абди, имам; Мехмед, мюезин; Хасан-заде; Сефер-заде; Мехмед-заде; Хасан-заде;

Тимурхан-заде; Веиси, мухзър; Халил, хъкаф; Хамза, грънчар; Хасан, халваджия; терзията Хасан;

Пири, ешкинджи; Абди Челеби; Хюсеин Паша; Хасан, колар; Мюсли, налбант;

Неверници и от жителите на споменатата махала

Йован, бюрекчия; Петко, бостанджия; неговият син; Петре, бостанджия; неговият син; Дончо, киреччия;

неговият син; Йован, преселич; Истанко, бостанджия; неговият син; бозаджията Истоян.

5. Махала Налбанд Аяс от споменатия [град]

Сефер Ефенди, имам; Мухсин, мюезин; Ахмед, имам; Ахмед Ага; Хасан, чауш; Курд Бей;

Пири, воин; Кейван, Абдуллах; Али, Бали; Синан-заде; Ибрахим, Ахмед; Дервиш-заде;

Дервиш Мехмед; Байрам, Хасан; Пир Али, Мехмед; Мехмед, Ахмед; Мустафа, Абдуллах; мюезин Муса – ямак;

Байрам, Мехмед – акънджия; Мустафа, Меми; Мехмед, Хасан – ямак; Али, Хасан – ямак; Хюсеин, Мехмед; Хюсеин Хаджъ – ямак;

Даудшах, терзия; Махмуд, Абдуллах; дервиш Али; Кейван, Абдуллах; Мустафа, Али; Ръдван, Абдуллах;

Бали, Шабан; Ибрахим, Мехмед.

пари, вакъф на споменатата махала – 1 000 [акчета]

6. Махала Диване Сефер от споменатия [град]

Хаджъ, имам; Осман, Мехмед – медине; Абдулкерим, Мустафа – медине; Юсуф, Али; Махмуд, Абдуллах; Али, хъкаф;

Ахмед, Мехмед – Еюб¹¹; Али, Ебу Бекир – Еюб; Рамазан, Пири; Сали, Мустафа; Бали, Мустафа; Кулу, Инеси;

Ахмед, Абдуллах; Али, Сюлейман; Мустафа, Абдуллах; Касъм, Абдуллах – принадлежи към тимар; Хасан, Мурад; Хаджъ, Мустафа;

f. 443

Шабан, Абдуллах – освободен роб; Вели, Абдуллах; Хюсеин, Хасан; Синан, Абдуллах; Мехмед, Вели; Хасан, Махмуд;

Шабан, Абдуллах – ямак; Искендер-заде; Мустафа-заде; Курд, воин; Мустафа-заде.

пари, вакъф на авариз-ханета на споменатата махала – 2 000 [акчета]

Н е в е р н и ц и от споменатата махала

Манол, Истойо; неговият син; Аврос, бюрекчия; Митю, Петре; Радослав, казанджия; Койчо, сладкар.

7. М а х а л а Б а б а А д ж е м от споменатия [град]

Махмуд Ефенди, кадия; Али, имам; Мюсли, мюезин; Мустафа-заде; Хаджъ Ахмед-заде; Мехмед-заде;

Ибрахим, Абдуллах; Хаджъ Али-заде;

Н е в е р н и ц и от споменатата махала

Яни, терзия; неговият син; Илия, терзия; неговият син; Панайот, шапкар; неговият син;

Копетре?, терзия; Киряки, терзия.

8. М а х а л а Г о л я м а т а Д ж а м и я от споменатия [град]

Шейх Исхак Ефенди; [неразчетено име], мюезин; Али, Мюсли; Хасан Ага, Мютеферика; Али, солар; Мустафа, воин;

Абдуллах, воин; Али, ел-неран?; Хаджъ Йомер, воин; Махмуд, Абдуллах; Мехмед, Кулу; Али, Емруллах;

Хасан-заде; Карагъоз-заде; Ахмед-заде; Малкоч-заде; Хюсеин-заде; Мехмед-заде;

Ибрахим-заде; Мехмед-заде; Хасан, воин; Мехмед-заде; Дервиш, реис; Ибрахим, Хюсеин;

Али, Насух; Мехмед, Али; Мустафа, имам; Селим, имам; Мюсли, Хасан – мюезин; Меми, каим;

Муса, каим; Бекир, каим; Мехмед, Хюсеин; Мехмед, Къя; Йомер, Мехмед – медине; Мехмед, Салих – медине;

Осман Пири, Бали – медине; Курд, Бекир; Мустафа, Абдуллах; Гюлемшах, Абдуллах; Курд, Али; Али, Ахмед;

Осман, Али; Къя, Али; Ахмед, Осман; Мехмед, Абдуллах; Мехмед, Муса; Осман, Йомер;

TD 729, f. 443

مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰ لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰					
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰ لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰					
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰ لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰					
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰ لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰					
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰ لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰					
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰ لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰					
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه	مجلسه
لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰ لایحه مجمع عمومی مورخه ۲۰۰۰					

f. 444

- Русуллах, Хюсеин; Мустафа, Касъм.
 пари, вакъф на авариз-ханета на споменатата махала – 1 000 [акчета]
 Н е в е р н и ц и, живеещи в споменатата махала
 Крайо, бозаджия; Софиян, Гелме; обучацарят Йован; Иле, преселич; Крагуй, преселич; Истоян, дялгер;
 Истойчо, преселич; Димитри, преселич; Аврам, преселич; Истепан, преселич; Тодор, преселич.
9. М а х а л а Х а д ж ъ С а л и х от споменатия [град]
 Юсуф, имам; Арслан, мюезин; Мустафа, каим; Мехмед Ага; Хасан-заде; Мустафа-заде;
 Шафран, сарач; Мустафа, воин; Ахмед, воин; Хасан-заде; Курд, воин; Хъзър-заде;
 Мехмед-заде; Осман, воин; Курд-заде; Мустафа Паша; Мехмед, Ибрахим; Мехмед, хаффаф;
 Дираз, Хасан; бръснарят Сефер; бръснарят Юсуф; Ахмед, Абдал; Хасан, магаретар; Мехмед, теляк;
 Ръдван, кетхуда; Махмуд, самарджия; Сюлейман Паша.
10. М а х а л а Н а и б Х а м з а от споменатия [град]
 Хасан, имам; Хюсеин, мюезин; Хъзър, каим; Мустафа, воин; Мехмед Паша; Ахмед, Мустафа;
 Хасан, Мустафа; Махмуд-заде; Баязид, воин; Хасан, Бекир – мюселлем; Мехмед деде – мюселлем; Хюсеин, Халил;
 Байрам, Абдуллах; Тимур, Хасан; Хъзър, Мустафа; Мюсли Челеби; Дур Бали, Пири; Вели, Юсуф;
 Мустафа, Пири; Мюсли, Абдулхадж.
11. М а х а л а И м а р е т от споменатия [град]
 Ахи-заде, Мехмед чауш; Али Бей хафъз?; Курд Бей-заде; Хъндър Ага; Хасан Бей, воин; Билял Челеби;
 халваджията Али – медине; Хюсеин, мюезин; Мюсли Челеби; халваджията Мехмед; Мехмед, Сюлейман – медине; Осман, Хасан – медине;
 халваджията Мехмед; бозаджия, зимми; Маринко, Руси; Боне, неверник; Герге, зимми.

TD 729, f. 444

۱۰۰۰
 در کتب جامعیه که در این کتاب مذکور است
 مکتب
 در کتب جامعیه که در این کتاب مذکور است

۱
 در کتب جامعیه که در این کتاب مذکور است

مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب
مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب

۲
 جامعیه که در این کتاب مذکور است

مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب
مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب
مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب
مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب

۱
 جامعیه که در این کتاب مذکور است

مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب
مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب
مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب

۱۱
 جامعیه که در این کتاب مذکور است

مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب
مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب
مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب	مکتب

f. 445

12. Ма х а л а Х а д ж ъ А л и от споменатия [град]

Мустафа, Али – имам; Шакир, Мехмед; терзията Мехмед; Ахмед, Абди; Мюсли, Абди; Пири, теляк;

Коста, терзия; Сив Петре, терзия.

13. Ма х а л а Х а д ж ъ М а х м у д от споменатия [град]

сейид Мустафа, сейид Абдулрахман; сейид Али, сейид Абдулрахим; сейид Мехмед, сейид Абдулсеяр; сейид Абдулсеяр, сейид Фетхия; сейид Али; сейид Абдулсеяр;

Мехмед-заде; Рамазан-заде; Мехмед, воин; Мустафа-заде; Хюсеин-заде; Йомер-заде;

Касъм, Ебу Бекир; Юсуф халифе; Махмуд Хаджъ; Хаджъ Хъзър; Ахмед, Мустафа – медине; Ахмед, Абдуллах;

Абдуллах, Бехрам.

Споменатите сейиди претендират да са от наследниците на Пророка, [но] нямат [документ за] родословие. Да бъдат третираны така както е обичайно за онези, които притежават [документ за] родословие.

14. Ма х а л а М у с а л л а от споменатия [град]

Ахмед Ефенди, имам; Хасан, мюезин; Мехмед, каим; Али, воин; Ибрахим, воин; Юсуф Бей – воин;

Хасан-заде; Юсуф, воин; Хюсеин-заде; Уруч-заде; Хасан-заде; Ахмед-заде;

Еклис? Бей, тимариот; Къя деде; Хаджъ Хюсеин – медине; Хюсеин, Абдуллах – от раята на Фейзуллах Паша; Яхши, Мустафа – медине; Хюсеин, Мустафа;

Иваз, Халил – медине; Хасан, Хюсеин; Баязид, Хюсеин; Баязид, Иваз; Али, Пири; Хамид, Абдуллах;

Мехмед, Вели; Мустафа, Хамза; Хюсеин, реис; Назър, Абдуллах; Ибрахим Паша; Хюсеин Паша;

Хюсеин, Сали; Мехмед, Абди; Ахмед, Мустафа – медине; Вели, мухзър; Осман, мухзър; Курд, Абдуллах;

Пири, Ахмед; деде Давуд;

Н е в е р н и ц и от споменатата махала

Джурко, преселич; Митре, преселич; Йован, преселич; Урош, преселич; тъкачът Яни; тъкачът Андон;

бозаджията Райчо; Петре, преселич; Истани, преселич; Драгой, преселич; Михо, преселич; Йован, преселич;

Драгой, преселич.

TD 729, f. 445

۱۲
ما جي ٿاڻ ۾ هڏو ٿو پوند
آءُ

مھڻي	ڪوڪو	مڙو	لھڙو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو

۱۳
دا ڪا جي ڪوڪو ۾ هڏو ٿو پوند
آءُ

مھڻي	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو

مھڻو ڏيکارڻ لاءِ هڏو ٿو پوند
مھڻو ڏيکارڻ لاءِ هڏو ٿو پوند
مھڻو ڏيکارڻ لاءِ هڏو ٿو پوند
مھڻو ڏيکارڻ لاءِ هڏو ٿو پوند

۱۴
مھڻو ڏيکارڻ لاءِ هڏو ٿو پوند
آءُ

مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو

آءُ
مھڻو ڏيکارڻ لاءِ هڏو ٿو پوند

مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو
مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو	مھڻو

f. 446

15. М а х а л а К а д ъ И с х а к от споменатия [град]

Халил Ефенди, кадия; Мустафа Ефенди; Мехмед Челеби, имам;
Ахмед Ефенди, кадия; Илияс, мюезин; Мустафа, мюезин;
Абдулбаки, реис; Мустафа Хаджъ; Абдулрахман, ученик; Мах-
муд, сапунджия.

14¹². Н о в а М а х а л а от споменатия [град]

Хъзър, имам; Мехмед Бей; Хюсеин, Сюлейман; Али, Хюсеин; Ха-
сан, Абдуллах; Сюлейман, Сюлейман;
Коджа деде; Хъзър, Абдуллах; налбантът Юсуф; Хюсеин, Абе-
ддин; Мехмед, Абдуллах; Хасан, Абдуллах;
Хъзър [неразчетена професия]; терзията Мустафа; Юсуф-заде;
Юнус-заде; Мустафа, Абдуллах; Абдулкерим, Абдуллах;
Мустафа, Абдуллах; Мустафа Бей; Караджа, Абдуллах; хлебарят
Али, Арнавуд - медине.

17. М а х а л а Б о я д ж ъ от споменатия [град]

Хаджъ Мустафа; Хаджъ Сефер; Хасан, Хасан; Хюсеин, Арнавуд;
Хаджъ, Хъзър; Мюсли, Хюсеин;
Ахмед, Абдуллах.

18. Н о в а М а х а л а - К я т и б Ю с у ф от споменатия [град]

Вели, имам; Мехмед, мюезин; Реджеб-заде; Мюсли-заде; Перве-
бер?, Абдуллах; Хюсеин, Абдуллах;
Ибрахим, Хюсеин; Хюсеин, Мустафа; Пири, Хасан; Сали,
Мустафа; Мустафа, Илия?; ешкинджи Али;
Пири, касапин; Шабан, хлебар; Сюлейман, касапин; Осман, Аб-
дуллах; телякът Араб; Хъзър, касапин.

19. М а х а л а Х а д ж ъ К ъ л ъ ч от споменатия [град]

Шабан, имам; Мехмед, мюезин; Хюсеин, воин; Али, воин; Мюсли,
воин; Хасан-заде;
Мехмед-заде; Али-заде; Курд-заде; Али-заде; Хюсеин-заде; Кара-
гъоз-заде;

Али-заде; Мехмед деде; Мехмед, сапунджия; Сефер, яйджъ - от
татарите на султан Сюлейман хан; Абдулбаки, оризар; Мехмед, сапун-
джия;

Мустафа, Абдуллах; Мехмед, Мустафа; Меми, Абдуллах; Мах-
муд, Ахмед, Мехмед, Абдуллах; Хюсеин, бояджия;

f. 447

Мехмед, Абдуллах; Мехмед, Ахмед; Вейси, халач; Хюсеин Бей; Хюсеин, парфюмер; Пири, деббаг;

Хюсеин, деббаг; Мустафа, деббаг; Русуллах, Абдуллах; Хасан, Токмак.

Н е в е р н и ц и, жители на споменатата махала

Койчо, колар; неверник, рибар; Николо, дялгер; казанджия, преселич; Марко, шапкар; казанджията Продан;

златарят Петко; Марин, преселич; синът на златаря; синът на Койчо; чобан, негов син; Марко, дялгер;

неговият син; Петко, дялгер; неговият син.

20. Н е в е р н и ц и от споменатия град

Янко, терзия; Хрисо, Аврам; Тодор, колар; Димитри, негов син; Манол, кюречия; Остоян, касапин;

кюречия, касапин; Искарлан, преселич; Маньо, касапин; Неделко, касапин; Петре, механджия; Михал, колар;

Йован, негов син; Паскал, Маньо; Никола, дялгер; Маньо, обушар; Петре, рибар; Рад, терзия;

Карагъоз, казанджия; Манол, златар; Манол, свещар; Истойо, бозаджия; Гюро, Истойчо; Продан, казанджия – от раята на Фейзуллах Паша;

Курд, Раваи́л – от раята на Яхя Паша; Апостол, готвач; Йован, оризар; Йоно, Димо; Мичо, Яно; Нено, Тодор.

Без постоянно местожителство

Вълко, колар; Павло, колар; Петко, дялгер; Генко, дялгер; Испас, бозаджия; Петко, бозаджия.

21. Д ж е м а т на е в р е и т е от споменатия [град]

Абрахам, Яков; Ясаф, негов брат; Арслан, Абрахам; Давид, негов брат; Шалом, Ясаф; Абрахам, негов син;

Аслан, Менш.

22. М а х а л а на ц и г а н и т е от споменатия град

Шабан, Абдуллах; Мустафа, Абдуллах; неговият син; Мехмед, Курд; Мустафа, Хъзър; Али, Чорлу;

TD 729, f. 447

کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه
کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه

کتابخانه کتابخانه کتابخانه

کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه
کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه

کتابخانه کتابخانه کتابخانه

کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه
کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه
کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه
کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه

کتابخانه کتابخانه کتابخانه

کتابخانه کتابخانه کتابخانه

کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه
کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه	کتابخانه

کتابخانه کتابخانه کتابخانه

f. 448

Курд, Чорлу; Курд, Хасан; Курд, негов син; Марин, хаймане; Хюсеин, златар; Хасан, негов син;

Бекташ, йолдаш; Копънар, негов син; Дурмуш, зет; Мустафа, Хюсеин; Хюсеин, Илия; Бики?, Иса;

Дауд, негов син; Сефер, Кара Къопек; Махин, Калъ; Веиси, Махин; Мустафа, негов син; Ибрахим, негов брат;

Хюдаверди, Шах Вели; Коджа, Съджълъ; Джафер, Чорлу; Икман, Байрамлу; Али, Инеджи; Ахмед, Махмуд;

самарджията Рамазан; Мехмед, Илиас; Али, Бали; Хюсеин, дървар.

Приход от споменатия град:

Испенче – 4 000 [акчета]; Жито – 8 муда; Смес [от житни] – 15 муда; данък духан на циганите – 720 [акчета];

от данък теглилка, на всеки муд по 31 – 3 000 [акчета]; от прихода от данъка върху овцете [за клане] на касапите в Татар Базаръ – 2 000 [акчета]; от прихода на бозаджийниците на град Татар Базаръ – 1 200 [акчета];

от прихода от наема на земята на дюкяните на пазара [в] Татар Базаръ – 1 500 [акчета]; от прихода от дяла на пазарния бадж с постъпленията от имуществото на починалите без наследници и [от] изгубен и избягал добитък и роби и робини и [от] изгубено и запуснато имущество [от] град Татар Базаръ – 39 000 [акчета];

от прихода от [данъка върху] бозаджийницата на вакъфа на починалия Мехмед Паша, чрез фиксирана сума, на година – 30 [акчета]; от прихода от [данъка върху] бозаджийницата на починалия Хюсрев Кетхуда, чрез фиксирана сума, на година – 30 [акчета]; от прихода на киремидчийските пещи в Татар Базаръ – 150 [акчета];

от прихода от десетъка върху бостаните, лук, мляко и други – 1000 [акчета]; от прихода на ихтисаба на град Базарджък – 15 000 [акчета]; от прихода от [данъка върху] лозята на мюсюлманите, на всеки дюнюм по 4 [акчета] – 300 [акчета];

джизие на невернишките вдовици в нахията Базарджък – 1 000 [акчета]; тепавища на бостана на Малкоч, син на Чобан? – 1 колело, данък – 30; десетък от кошерите – 620 [акчета];

данък от орехи – 120 [акчета]; от прихода [на налога върху] пустешите ниви на нахията Базарджък – 1 500 [акчета]; от данъка на динка на вакъфа на Шихабеддин – 2 камъка, данък – 40 [акчета]; данък духан – 30 [акчета];

ниябет и данък женитба и адет-и дещибане – 10 000 [акчета];

Общо¹³

от прихода от половината на ниябета и бад-и хава от тимарите на спахиите в нахията Татар Базаръ – 3 000 [акчета];

TD 729, f. 448

مردم	مردم	مردم	مردم	مردم	مردم
مردم	مردم	مردم	مردم	مردم	مردم
مردم	مردم	مردم	مردم	مردم	مردم
مردم	مردم	مردم	مردم	مردم	مردم
مردم	مردم	مردم	مردم	مردم	مردم

ما ...

مردم ...

مردم ... ۱۲۰۰
 مردم ... ۳۰۰۰
 مردم ... ۳۰۰۰

مردم ... ۱۵۰۰
 مردم ... ۳۴۰۰۰

مردم ... ۱۵۰
 مردم ... ۲۰۰

مردم ... ۱۵۰۰
 مردم ... ۳۰۰

مردم ... ۱۰۰۰
 مردم ... ۶۰۰

مردم ... ۱۵۰۰
 مردم ... ۳۰۰

مردم ... ۱۰۰۰

مردم ... ۳۰۰۰

Документ 10

Османски архив към Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – гр. Истанбул. Малиеден Мюдеввер колекция (*Maliyeden Müdevver*), сигнатура: ВОА, МАД 3398.

1031 г. по Хиджра (16.12.1621-13.01.1622 г.). Съкратен (авариз-хане) регистър за събиране на извънредните данъци (авариз) от жителите на вилаетите Филибе и Татар Базаръ от ливата Паша. Списък на обложениите с авариз махали в градовете и селата в споменатите вилаети.

MAD 3398

f. 3

Каза Т а т а р Б а з а р ъ от ливата Паша

Град Т а т а р Б а з а р ъ

Ханега - 15

MAD 3398, f. 3

تقريباً باين ايام
في ايامنا

تقريباً
باين ايام
في ايامنا

Документ 11

Османски архив към Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – гр. Истанбул. Малиеден Мюдеввер колекция (*Maliyeden Müdevver*), сигнатура: ВОА, МАД 14716.

Рамазан 1034 г. – Шабан 1035 г. по Хиджра (07.06./06.07 1625 г. – 28.04/26.05.1626 г.). Подробен (муфассал) регистър за събиране на поголовния данък (джизие) от немюсюлманските жители във вилаетите Филибе и Татар Базаръ. Подробен списък на обложените с джизие данъкоплатци в споменатите вилаети.

Документът е силно поразен от влага, прояден от насекоми и разкъсан, на места абсолютно нечетлив.

MAD 14716

f. 37

Град П а з а р д ж ъ к [нечетлив текст]

Тодор, Яни; Мили, Яни; Янаки, Ильо; Нено, Яни; Михо, Яни;
 Петре, Яни; Коста, Петре; Петко, Яни; Коста, Яни; Йован, Яни;
 Йован, Нено; Дичо, Яни; Истанил, Яни; Коста, Петре; Йован, Яне;
 Димо, Яни; Коста, Яни; Яни, Коста; Яни, Коста; Петре, Яне;
 Йован, Нено; Дичо, Яни; Коста, Петре; Йован, Яне; Петре, Васил;
 Яни, Коста; Петре, Коста; Коста, Яне; Янаки, Яни; Коста, Петре;
 Яни, Коста; Митре, Яни; Михал, Яни; Яни, Коста; Дичо, Яни;
 Нено, Яни; Коста, Яне; Митри, Яни; Яни, Коста; Йован, Яне;
 [неразчетено име], Яни; Нено, Яни; Коста, Яне; Петре, Яне; Коста,

Яне;

Нено, Яни; Коста, Яне; Петре, Яне; Митри, Яни; Коста, Яни;
 Йован, Нено; Дичо, Яни.

Ханета – 52.

Новопридобити

Йован, Нено; Коста, Яни; Йован, Яни; Коста, Яне; Йован, Нено.

Ханета – 5.

Общност на е в р е и т е

Муса, Илия; Абрахам, Муса; Закария, Илия; Самуил, Илия; Илия,

Давид;

Давид, Самуил.

Ханета – 6.

MAD 14716, f. 37

۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

Документ 12

Османски архив към Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – гр. Истанбул. Малиеден Мюдеввер колекция (*Maliyeden Müdevver*), сигнатура ВОА, MAD 1396.

1051 г. по Хиджра (12.04.1641 – 31.03.1642 г.). Подробен (муфассал) регистър за събиране на поголовния данък (джизие) от немюсюлманските жители във вилаетите Филибе и Татар Базаръ. Подробен списък на обложените с джизие данькоплатци в споменатите вилаети.

MAD 1396

f. 50

Каза Т а т а р Б а з а р ъ

Самият В а р о ш

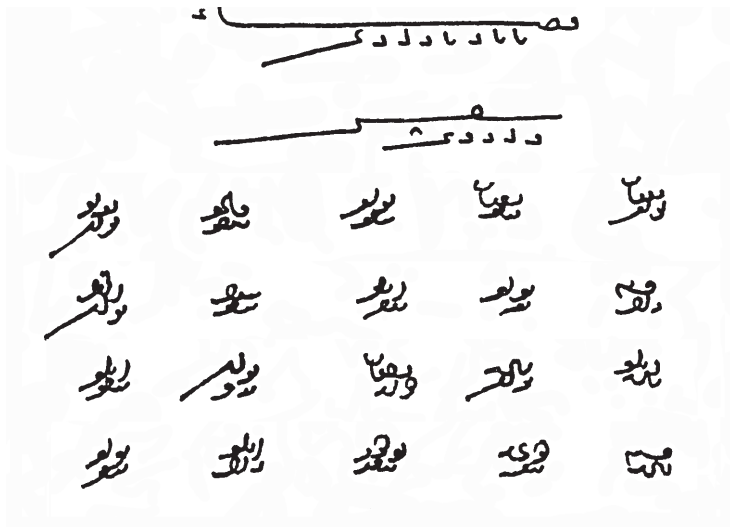
Никола, Йован; Никола, Петко; Йоно, Петко; Калчо, Петко; Йоно,
Йован;

Коста, Рад; Тольо, [неразчетено име]; Ичо, Нено; Нено, Петко;
Ичо, Йован;

Ильо, Петре; Петре, Йован; Никола, Добре; Йован, Недо; Ильо,
Петко;

Коста, Петре; Добре, Нено; Тодор, Петко; Ильо, Рад; Йован, Нено;

MAD 1396, f. 50

f. 51

Никола, Петре; Йован, Петко; Герги, Петко; Йован, Недо; Илия,
 Петко;
 Коста, Рад; Йован, Недо; Никола, Йован; Руси, Нено; Велко,
 Недо;
 Йован, Петко; Илия, Петко; Митре, Петко; Никола, Йован; Стоян,
 Нено;
 Митре, Йован; Илия, Абрам; Добо, Нено; Досьо, Нено; Никола,
 Рад;
 Рад, Петко; Илия, Петре; Петре, Йован; Никола, Минчо; Досьо,
 Митре;
 Петко, Йован; Петре, Мильо; Ильо, Рад; Коста, Дельо; Йован,
 Петко;
 Рад, Нено; Ильо, Петко; Никола, Йован; Илия, Мино; Йован,
 Ильо;
 Йован, Недо; Ильо, Рад; Коста, Петко; Михал, Мильо; Митре,
 Ильо;
 Досьо, Петко; Йован, Петко; Илия, Недо; Йован, Ильо; Никола,
 Доньо;
 Пеньо, Сако; Мирчо, Петко; Васил, Петко; Никола, Недо; Кирко,
 Петко;
 Йован, Петко; Илия, Мико; Йоно, Петко; Йоло, Нено; Михал,
 Тодоре;
 Марко, Петко; Новак, Недо; Герги, Недо; Никола, Герги; Никола,
 Михо;
 Йоно, Михо; Йован, Недо; Никола, Недо; Йован, Петко; Ильо,
 Рад;
 Рад, Нено; Йоно, Петко; Ильо, Митре; Петре, Йован; Илия,
 Митре;
 Тольо, Нено; Велчо, поп; Тольо, Недо; Илия, Митре; Петре,
 Илия;

f. 52

Нако, Новак; Никола, Йован; Коста, Петре; Йован, Недо; Илия,
 Петко;
 Рад, Недо; Йоло, Недо; Никола, Йован; Русьо, Петко; Коста, Рад;
 Рад, Петко; Илия, Петко; Тольо, Нено; Илия, Митре; Петре,
 Нено;
 Йован, Петко; Никола, Недо; Коста, Митре; Герги, Петко; Йоно,
 Петко;
 Раде, Петко; Васил, Митко; Йоно, Димо; Димо, Петко; Герги,
 Митко;
 Гюро, Нено; Райо, Нено; Коста, Рад; Никола, Петко; Петко, Ильо;
 Никола, Тольо; Велчо, Митко; Вълко, Йован; Атаназ, Герги; Йован,
 Нено;
 Рад, Петко; Илия, Митко; Коста, Петре; Киро, Петко; Алекси,
 Петко;
 Тольо, Митьо; Илия, Митко; Йоно, Нено; Никола, Нино; Никола,
 Йован;
 Йован, Недо; Ильо, Рад; Петко, Недо; Йоно, Петко; Ильо, Петко;
 Петко, Йован; Ильо, Нено; Гюро, Димо; Йован, Петко; Гъоне,
 Нено.

Ханета – 150

Д ж е м а т н а б о с т а н д ж и и т е

Йован, Петко; Тольо, Петко; Тольо, Недо; Йован, Нено; Илия,
 Митко;
 Недо, Петко.

Ханета – 6.

Документ 13

Османски архив към Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – гр. Истанбул. Колекция Мевкуфат Калем (Mevkufat Kalemî), сигнатура: ВОА, D.МКФ 27581.

1198 г. по Хиджра (17.11.1686 – 16.12.1686 г.). Подробен (муфасал) регистър за събиране на извънредните данъци (авариз) от жителите на казата Татар Базаръ. Подробен списък на обложените с авариз данъкоплатци в спомената каза.

D.MKF 27581

f. 2

Подробен описен регистър на авариз-ханетата от казата Т а т а р Б а з а р ъ, съставен в¹⁴

Махали на град Т а т а р Б а з а р ъ

Ма х а л а М у с а л л а

Мехмед; Хаджъ Махмуд; Али, обушар; Мехмед, мутафчия; Хаджъ Мехмед; Мехмед, Курд; Мехмед, налбант; Мехмед, Араб-заде; Мехмед Ходжа; Абдулрахман, Исхак; Мехмед, тютюнджия; Меми, уста;

Хасан, Шехназ; Мехмед, вехтошар; Мехмед, Исхак.

Души – 15.

Ма х а л а А я с

Кара Мустафа-заде; Хаджъ Али; Хаджъ Ахмед; Месуд; Али, бръснар; Фазлъ Бали; Ибрахим, Юнус; Хюсеин, Араб-заде; Хасан, гърар?; Мехмед, шивач; Зюлфикяр, шивач; Али, Хюсеин;

Х р и с т и я н и от споменатата махала

Герги, чобанин; Истоян, чобанин; Истойко, абаджия; Топал, терзия; Истайко; Пазаришко?, казанджия; Милош, дялгер; Истанимир; Радиван, дялгер.

Души – 21.

Ма х а л а К я т и б Ю с у ф

Мехмед, [неразчетена професия]; Реджеб, Джафер; Пири, халпач; Мустафа, деде; Мехмед, тютюнджия; Мустафа, калайджия; Хасан, бръснар; Шабан деде; Хаджъ Ибрахим, Кьосе; Вели, халпач.

Души – 10.

Ма х а л а О к ч а Б а с а н

Ахмед, барутчия; Мюсли; Ибрахим, налбант; Хасан, солар; Курд Али; Шабан, бръснар; Хасан, Курд Али; Осман, Махмуд; Ахмед, Кара деде; Али, чекръкчия; Ахмед, Брестови?; Сефер, обушар;

Мехмед Хаджъ, Вели; Ислям; Хасан, халваджия; Ахмед, сапунджия; Кара Мехмед; Хюсеин; Мустафа; Зюлфикяр;

Х р и с т и я н и от споменатата махала

Гьоргак; Мичо; Тодор; Мартин; Петко; Мавруди, Атанас; Манол; Китьо; Петко, абаджия; Вълко, седлар; Петре; Балю, кюрекчия; Васил, кюрекчия;

Бойко, самарджия; Йован, рибар; Киро; Излаган, терзия; Димитри, кюрекчия; Никола, кюрекчия; Пейчин; Ненчо; Димитри; Атанас; Герги, абаджия; Истоян;

Пенко; Истоян; Герги, Добре; Рад; Коста, Мавруди.

Души – 50.

Ма х а л а С а а д и Х о д ж а

Реджеб деде; Али деде; Хасан деде; Ибрахим, налбант; Мустафа, тютюнджия; Хаджъ Ибрахим; Хасан, гърар?; Уста Мехмед; Халил; Мюсли, налбант; Хаджъ Юсуф, бръснар; Али; Мехмед, Перване;

Джафер, деббаг; Хаджъ Ибрахим, гърар?; Ахмед, деббаг; Шабан; Яно, зимми.

Души – 18.

Ма х а л а Х а д ж ъ С а л и х

Мустафа, Йомер; Хаджъ Ахмед, железар; Халил; Хюсеин; Хасан, Ахмед; Али, мутафчия; Хаджъ Ахмед; Мустафа; Хаджъ Сюлейман; Хаджъ Ахмед беше; Мустафа, налбант; Уста Мурад;

Халил, налбант; Ивас; Хаджъ Али.

Души – 15.

D.MKF 27581, f. 2

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

f.3

Ма х а л а Б о я д ж ъ Б а л и

Шабан; Осман; Хаджъ Хасан, деббаг; Мехмед, Топал; Хаджъ Реджеб, бакалин.

Души - 5.

Ма х а л а С т а р а т а Д ж а м и я

Хаджъ Ахмед; Хаджъ Мехмед, Вели; Хасан деде; Ахмед халифе; Мехмед, деббаг; Хасан халифе; Мустафа, Юрук-заде; Хаджъ Мюсли, ючлю?; Мустафа, каим; Абдулбаки, колар;

Ахмед, терзия; Мехмед, Давуд; Мехмед, налбант; Али, чобанин; друг Али; Мехмед, кочаш; Хюсеин; Ахмед, Джани-заде; Дели Исмаил; Хасан, терзия;

Мехмед; Мехмед Халифе, теляк; Халил, деббаг; Ферхад халифе; Йомер, деббаг; Али, кечеджи; Али, Туруд; Мехмед; Хюсеин, деббаг; Хюсеин, Хасан деббаг;

Мустафа, деведжи-заде; Мустафа, Бекир.

Души - 32.

Ма х а л а Х а д ж ъ К ъ л ъ ч

Хаджъ Мехмед; Хаджъ Хамза, халлач; Хаджъ Мехмед; Ахмед, деббаг; Хюсеин, мутафчия; Узун Мустафа; Али, налбант; Сефер халифе; Махмуд, теляк; Мустафа, бръснар; Мустафа халифе;

Х р и с т и я н и от споменатата махала

Герги, кафтанджия; Никола, златар; Коста, бояджия; Истоян, златар; Истойчо, платнар; Атанас, железар; Михал, абаджия; Бошко, шапкарь; Груйо, шапкарь; Неделчо, железар; Яно, терзия;

Полохрон, бояджия; Лазар, кафтанджия; Крайчо, терзия; Петко, железар; Райчо, кафтанджия.

Души - 27.

Ма х а л а Д и в а н е С е ф е р

Хаджъ Вели-заде; Мустафа, терзия; Йомер, готвач; Мехмед, Шейх Хаджъ; Хаджъ Хасан, сапунджия; Ахмед, деббаг; Сефер, деббаг; Хюсеин, халлач;

Х р и с т и я н и от споменатата махала

Истоян, кафтанджия; Курд, железар; Истоян, терзия; Петре, Мавруди; Никола, бояджия; Вълко, златар; Илия, абаджия; Янаки, Тодор; Вълчо, Добре; Никола, Караджа; Герги, железар;

Костадин, Неделчо; Вълчо, железар; Ганди?, железар; Насьо, Герги; Киряки, железар; Димо, абаджия; Нешо, Русин; Киряки, железар; Ки-ро, железар; Велко, рибар.

Души - 29.

Ма х а л а И б р а х и м П а ш а

Хамза халифе; Ахмед;

Х р и с т и я н и от споменатата махала

Йован, бояджия; Новак, бозаджия; Груйо, дюлгер; Истоян; Георго; Минчо; Димитре, Аврам; Герги, казанджия; Истоян, казанджия; Неделчо - неженен;

Петко, самарджия; Минчо, бояджия; Никола, шапкарь; Петко, абаджия.

Души - 16.

f. 4

Ма х а л а К а р а Д е р з и

Осман; Ахмед, саррач; Ахмед, сапунджия; Мехмед, сапунджия;
Хаджъ Мустафа; Ибрахим деде;

Х р и с т и я н и от споменатата махала

Петре; Миладин; Лазар, дялгер; Никола, терзия; Истоян; Истани-
мир, дялгер; Истоян, дялгер.

Души – 13.

Ма х а л а В а р о ш

Никола, поп; Павли; Полохрон, железар; Вълко; Минчо, Петре;
Нено, абаджия; Тодор; Герги, Карабибер; Чалък, Вуко; Дончо; Истоил,
поп;

Апостол, поп; Никола, Карачомак; Недо; Кирко, казанджия; Йо-
ван, казанджия; Бошко, абаджия; Тошко, касапин; Илия, казанджия; Ки-
тъо, касапин; Истоян, касапин;

Хергис, касапин; Герги, Сияхдан?; Дончо, абаджия; Йован, каса-
пин; Йован, бостанджия; Атанас; Истоянчо; Истоян, Чалък; Пейо, бос-
танджия; Ангелак;

Димитре, шапкач; Радич; Илиян, абаджия; Кирко; Марчо; Доко;
Истойчо.

Души – 38.

Ма х а л а Х а д ж ъ М а х м у д А т и к

Йомер халифе; Рамазан, Халюк; Хаджъ Сефер; Ахмед, Реджеб;
Хюсеин; Мустафа халифе; Хюсеин, калайджия.

Души – 7.

Ма х а л а И м а р е т

Мюсли, сапунджия; Ахмед; Мустафа, каим; Мустафа, чекръкчия.

Души – 4.

Ма х а л а А к М е с д ж и д

Дурбали, деббаг; Исмаил; Али; Ибрахим; Мустафа, Осман деде.

Души – 5.

Ма х а л а Н а и б Х а м з а

Салих халифе; Хюсеин деде; Мехмед; Мехмед деде; Мехмед; Ос-
ман, деббаг; Мехмед Кътари?; Мехмед, Муса; Сюлейман халифе; Хаджъ
Вели; Истоян, зимми.

Души – 11.

Ма х а л а Б а б а А д ж е м

Али, бакалин; Хаджъ Хасан, калайджия.

Души – 2.

Ма х а л а Х а д ж ъ А л и

Халил, Джани; Топал, молла Джани; Хюсеин Ефенди, Джани;
Мехмед Кул, чауш на одаите.

Души – 4.

Общо души – 322.

D.MKF 27581, f. 4

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

Документ 14

Османски архив към Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – гр. Истанбул. Колекция Мевкуфат Калем (*Mevkufat Kalemî*), сигнатура: ВОА, D.МКФ 27614.

1198 г. по Хиджра (17.11.1686 – 16.12.1686 г.). Съкратен (иджмал) регистър за събиране на извънредните данъци (авариз) от жителите на казата Татар Базаръ.

D.MKF 27614

f. 2

Нов описен регистър на авариз ханетата от казата Т а т а р Б а з а р ъ, съставен на 29-тия ден от месец Мухаррем, година 1098 (17.11.1686 - 16.12.1686 г.)

Махали на град Т а т а р Б а з а р ъ

Махала М у с а л л а - 15 души; Махала А я с - 21 души; Махала К я т и б Ю с у ф - 10 души; Махала О к ч а Б а с а н - 50 души;

Махала С а а д и Х о д ж а - 18 души; Махала Х а д ж ъ С а л и х - 15 души; Махала Б о я д ж ъ Б а л и - 5 души; Махала С т а р а т а Д ж а м и я - 32 души;

Махала Х а д ж ъ К ъ л ъ ч - 27 души; Махала Д и в а н е С е ф е р - 29 души; Махала И б р а х и м П а ш а - 16 души; Махала К а р а Д е р з и - 13 души;

Махала В а р о ш - 37 души; Махала Х а д ж ъ М а х м у д А т и к - 7 души; Махала И м а р е т - 4 души; Махала А к М е с д ж и д - 5 души;

Махала Н а и б Х а м з а - 11 души; Махала Б а б а А д ж е м - 2 души; Махала Х а д ж ъ А л и - 4 души.

Общо махали - 19; души - 322.

D.MKF 27614, f. 2

فردی در دست دارد
مجموعه ۱۰۹۸
عنوان: عوارض و غیره
شماره: ۲۹۲۲-۲۹۲۳

عنوان: قضایا - ناماء نارادی

اصول ۵۵
ایضا ۶۴
لغات ۶۵
اولی و بعد ۶۶

مدرسه ۶۷
حاجی صالح ۶۸
بویا و نام ۶۹
حاجی علی ۷۰

حاجی قلعه ۷۱
اولی و بعد ۷۲
فردی ۷۳
حاجی علی ۷۴

داد و ستاد ۷۵
حاجی زینب ۷۶
عقار ۷۷
اف مسجد ۷۸

نام و ۷۹
نام ۸۰
حاجی علی ۸۱

عنوان: حلالی
شماره: ۷۹۵

Документ 15

Османски архив към Министерския съвет на Република Турция, (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – гр. Истанбул. Колекция Джизие Мухасебеси (*Cizye Muhasebesi*), сигнатура: ВОА, D.СМН 26668.

Съставен в рамките на последната десетдневка на месец Джемазиюлахир на 1105 г. по Хиджра (16.02.1694 – 26.02.1694 г.). Подробен (муфасал) регистър за събиране на поголовния данък (джизие) на немюсюлманите от казата Татар Базаръ. Подробен списък на обложените с джизие данъкоплатци, извършен в съответствие със скорошната реформа за начина на регистрация и събиране на данъка джизие.

D.СМН 26668

f. 2 (1)

Дефтер за събиране на [данъка] джизие в сто и пета година, събирач на споменатия [данък] е Сюлейман Ага. Регистрацията се е състояла през последната десетдневка на месец Джемазиюлахир на 1105 година (16.02.1694 – 26.02.1694 г.).

Еснаф на k a f t a n c i y a n (производители на кафтани, кафтанджии)
A' l â (висша категория данъкоплатци)

Тошко, син на Истойчо; Дончо, син на Истойко; Симон, син на Истоян; Йован, син на Истоян; Нешо, син на Янчо; Истоян, син на Герги; Истоян, син на Неделко; Трънчо, син на Дончо;

Герги, син на Драган; Мирчо, син на Петко; Михал, син на Стадин; Рашо, син на Вулко; Тодори, син на Димитре;

E v s a t (средна категория данъкоплатци) от еснафа на кафтанджиите

Марчо, син на Герги; Истальо, син на Неделко; Неделчо, син на Петко; Нако, син на Димитре; Яно, син на Михо; Истоян, син на Обретин; Димо, син на Истойо; Михал, син на Истоян; Димо, син на Костантин;

Димитре, син на Вълче; Нешо, син на Русин; Йован, син на Калчо; Зор?, син на Истойко; Йован, син на Илия; Истанимир, [работи] при Тошко; Йован, син на Дончо; Истайчо, [работи] при Начо; Истойчо, [работи] при Симон;

Изра[в]ко, [работи] при Симон; Никола, [работи] при Нешо; друг Никола, [работи] при Нешо; Рад, [работи] при Истоян; Истоил, [работи] при Неделчо; Илия, [работи] при Неделчо; Апостол, [работи] при Нако;

Яно, [работи] при Яно; Вълчо, [работи] при Тончо; Марко, [работи] при Герги; Кръстьо, [работи] при Истоян; Неделчо, [работи] при Мирчо; Истоян, [работи] при Димо; Димитри, [работи] при Михал; Йован, [работи] при Рашо;

Истоле, [работи] при друг Михал; Вълчо, [работи] при Рашо; Милош, [работи] при Тодори; Костантин, син на Коста; Исветан, [работи] при Коста; Йован, [работи] при Новак; Излатан, [работи] при Истойо; Атанас, [работи] при Вълчо;

Петко, син на Никола; Истойчо, син на Остоян; Остойко, син на Йован; Тодори, син на Лазар; Коста, [работи] при Добро; Вълчо, [работи] при Лозан; Миладин, [работи] при Яни; Истоян, [работи] при Димитре; E d n a (нисша категория данъкоплатци) от еснафа на кафтанджиите

Павло, [работи] при Тоско; Добро, [работи] при Симон; Томо, [работи] при Истоян; Неделчо, [работи] при Мирчо; Герги, [работи] при Димо; Истоян, [работи] при Нешо; Янчо, [работи] при Петко;

Курд, син на Кирчо; Нешо, [работи] при; Истойо, син на Никола; Атанас, [работи] при Истоян; Димитре, син на Никола; Никола, син на Кръстьо.

D.CMH 26668, f. 2 (1)

یورین سنن تحصیل اولنان خبریه دفتریدر
 ذکر اولوز تحصیل ارسلان اغانا
 دفتر التکریر اولان افسانیه

مست اعلا نسا نینیا
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 مست اعلا نسا نینیا

یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن

یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن
 یورین سنن یورین سنن یورین سنن یورین سنن

f. 2 (2)

Еснафчии b o y a c 1 y a n (бояджии)

A' l â (висша категория данъкоплатци)

Никола, син на Аврам; Яни, син на Зафир; Дойно, син на Моско; Димитри, син на Симон;

E v s a t (средна категория данъкоплатци) от еснафчиите бояджии

Димитри, син на Петко; Йован, син на Вълчине; Пейо, [работи] при Никола; Грандафил, [работи] при Никола; Йовче, син на Яни; Миладин, син на Яни; Петре, [работи] при Димо;

Йофчо, [работи] при Димо; Бойо, [работи] при Димитре; Димо, [работи] при Димитре; Добре, [работи] при Йован; Пейо, [работи] при Йован; Дончо, син на Бошко; Йован, [работи] при Никола;

E d n a (нисша категория данъкоплатци) от еснафчиите бояджии

Миладин, [работи] при Яни; Тодори, [работи] при Димитри.

Еснафчии t a k k i y e c i y a n (производители на такета и шапки, шапкари)

A' l â (висша категория данъкоплатци)

Истанчо, син на Вулко; Петре, син на Истоян; Милко, син на Недо; Манол, син на Гуруйо; Драго, син на Истоян; Нешко, син на Драгин; Драгин, син на Петко;

E v s a t (средна категория данъкоплатци) от шапкарите

Груйо, син на Герман; Драган, [работи] при Груйо; Истоян, [работи] при Петре; Манол, [работи] при Милко; Койо, син на Диче; Истойчо, [работи] при Манол; Коста, син на Петре;

Истанимир, [работи] при Драго; Шашо, [работи] при Драго; Кръстьо, [работи] при Петко; Йован, син на Истоян; Петко, [работи] при Драгин; Истоян, син на Богдан; Коста, [работи] при Истоян;

Митре, [работи] при Истоян; Милосаф, син на Никола; Истоян, [работи] при Милосаф; Радосаф, син на Истоян; Доньо, [работи] при Митре; Кръстьо, [работи] при Истанчо; Петре, [работи] при Драган;

E d n a (нисша категория данъкоплатци) от шапкарите

Коста, [работи] при Истанчо; Митре, [работи] при Петре; Миладин, [работи] при Милко; Кръстьо, [работи] при Койо; Атанас, [работи] при Манол; Митре, [работи] при Драго; Гарильо, [работи] при Милосаф.

Еснафчии b a l i k ç i y a n (рибари)

A' l â (висша категория данъкоплатци)

Гиньо, син на Димо; Истоян, син на Йован; Янчо, син на Малчо; Мичо, син на Яно; Начо, син на Истоян;

E v s a t (средна категория данъкоплатци) от рибарите

Неделчо, син на Тодор; Никола, син на Миладин; Йован, син на Радослаф; Угрин, син на Сърб; Илия, син на Бошко; Мичо, син на Истоян; Бойко, син на Игнад; Жифко, син на Митре; Яно, син на Памид;

D.CMH 26668, f. 2 (2)

دستا اعلیٰ آقا جیہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ

دستا
 در دستا آقا جیہ
 عتق بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ
 دستا اعلیٰ آقا جیہ

دستا اعلیٰ آقا جیہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ

دستا اعلیٰ آقا جیہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ

دستا اعلیٰ آقا جیہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ

دستا اعلیٰ آقا جیہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ

دستا اعلیٰ آقا جیہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ

دستا اعلیٰ آقا جیہ
 بنوایا لایقہ درخیزد و عتق
 محرابہ دلائیہ ارضیہ سیکورہ

f. 3 (1)

Яно, син на Вулко; Петко, син на Милчо; Йофчо, син на Йован; Истойо, син на Марко; Истанчо, син на Палас; Марко, син на Атанас; Подойчо, син на Неделчо;

E d n a (нисша категория данъкоплатци) от рибарите

Маргарид, син на Китьо; Неделчо, [работи] при Китьо; Йован, [работи] при Йончо; Исведко, [работи] при Мичо; Йован, [работи] при Начо.

Еснафчии a b a c i y a n (абаджии)

A' l â (висша категория данъкоплатци)

Коста, син на Истойчо; Йован, син на Анастас; Русат, син на Илия; Йован, син на Христо; Герги, син на Парашкев; Милчо, син на Йован; Волеско, син на Неделчо;

Недо, син на Димитре; Параско, син на Яков; Янчо, син на Йован; Петко, син на Истойко; Панайод, син на Йорги; Петре, син на Райо;

E v s a t (средна категория данъкоплатци) от еснафа на абаджиите

Михал, син на Вулчо; Петко, син на Димитре; Йован, [работи] при Михал; Янаки, син на Петре; Истоян, син на Йован; Никола, син на Петко; Драган, син на Димитре; Трифон, син на Георги;

Добре, син на Вулчо; Димаки, син на Хрисод; Неделчо, син на Драгуне; Коста, син на Яни; Герги, син на Димитре; Димитре, син на Вулчо; Мавруди, син на Димо; Истоян, син на Богослав;

Ангелак, син на Трифон; Истоил, син на Трифон; Матея, [работи] при Ангелак; Ислафко, [работи] при Герги; Истойно, [работи] при Петко; Крайко, [работи] при Петко; Йован, [работи] при Параско;

Неделко, син на Параско; Йован, [работи] при Коста; Митре, [работи] при Коста; Истайчо, [работи] при Вулчо; Излатан, [работи] при Истоян; Яков, [работи] при Герги; Герги, [работи] при Трифон;

Истоян, [работи] при Трифон; Петре, [работи] при Трифон; Йован, [работи] при Йован; Саво, [работи] при Йован; Герги, [работи] при Драган; Йософ, [работи] при Йован; Радослаф, [работи] при Йован;

Йован, [работи] при Коста; Тодори, [работи] при Димитре; Илия, [работи] при Мавруди; Истоян, [работи] при Мавруди; Богдан, [работи] при Янчо; Бошко, [работи] при Никола; Киряк, син на Игнад;

Недо, син на Храбатир?; Димитри, син на Дончо; Истоян, [работи] при Герги; Неделчо, [работи] при Петко; Парашкев, [работи] при Петко; Добре, [работи] при Русат; Радослаф, син на Загор;

f. 3 (2)

E d n a (нисша категория данъкоплатци) от еснафа на абаджиите
Янчо, [работи] при Михал; Петко, син на Вулко; Истойо, син на
Коста; Герги, син на Никола; Истойан, син на Хрисод; Истойан, син на Ди-
митре; Димо, син на Петко; Димитре, син на Неделко;

Герги, син на Райо; Герги, син на Апостол; Алекси, син на Петко;
Недо, син на Петко; Янчо, [работи] при Димо; Добре, [работи] при Димо;
Груйо, [работи] при Параскев; Мавруди, син на Недо;

Кръстьо, син на Недо; Испас, [работи] при Вулко; Урош, син на
Милчо; Димитре, [работи] при Милчо; Йован, [работи] при Истойан; То-
дори, [работи] при Герги; Саво, [работи] при Йован; Герги, [работи] при
Драган;

Истойо, [работи] при Янаки; Пейчо, [работи] при Герги; Димитре,
[работи] при Русат; Петко, [работи] при Герги; Янкул, [работи] при
Димитре; Сабо, [работи] при Янчо; Христо, [работи] при Истойчо;

Пейчо, син на Янаки; Райко, син на Храко; Марко, [работи] при
Аджъ Михал.

Еснафчийи s i m i d ç i y a n (симитчийи, производители на гевреци, симиди)

E v s a t (средна категория данъкоплатци)

Димитре, син на Круше; Тайо, [работи] при Димитре; Испас, [рабо-
ти] при Димитре; Испас, [работи] при Радул; Истанчо, син на Вулко;
Матия, син на Сава; Истойко, син на Йовко;

бозаджията Кръстьо, син на Истойо; бозаджията Истойан, син на
Янаки; Петко, син на Митре; Върбан, син на Илия; Кирчо, син на Хри-
стул; Йован, син на Андон; Истамад, син на Вълъо;

E d n a (нисша категория данъкоплатци)

Никола, син на Петко; Добре, [работи] при Испас; готвачът Киро,
син на Йорги; готвачът Дадо, син на Райко.

Еснафчийи k u u m c i y a n (златари)

A' l â (висша категория данъкоплатци)

Петре, син на Мавруди; Истойан, син на Коста; Димитре, син на
Павле; Йован, син на Истойан; Истамад, син на Петко;

E v s a t (средна категория данъкоплатци) от златарите

Истойан, син на Тачо; Петре, [работи] при Костадин; Димитре, [рабо-
ти] при Костадин; Илия, [работи] при Петре; Герги, син на Вълчо; Йо-
ван, син на Никола; Манол, син на Вълчо; Митре, [работи] при Манол;

Истойко, син на Койо; Истойко, [работи] при Исведко; Ласкар,
син на Мирчо; Истойан, [работи] при Ласкар; Миладин, син на Григор;
Недо, [работи] при Миладин; Истайко, син на Георго; Босич, син на
Кръстьо;

Герги, син на Истойан; Христо, син на Истойан; Янчо, син на Рад;
Истойан, [работи] при Истойан; Вулко, син на Истойан; Вучо, син на Никола;
Атанас, син на Лозан; Вулко, син на Атанас;

E d n a (нисша категория данъкоплатци)

Филиб, [работи] при Тачо; Костадин, син на Герги; Истойан, [рабо-
ти] при Костадин; Илия Митре, [работи] при Петре; Тодор, [работи] при
Йован; Неделко, [работи] при Исветко.

f. 4 (1)

Еснафчий к ù р е к ç и у а н (производители на дървени весла и лопати)

А' l â (висша категория данъкоплатци)

Янчо, син на Михал; Васил, син на Пейо; Васил, син на Янчо; Марко, син на Илия; Ачо, син на Яно;

Е v s a t (средна категория данъкоплатци) от производителите на лопати

Исведко, син на Янко; Истоян, син на Танчо; Истойо, син на Пейо; Истойчо, син на Кръстьо; Истоян, [работи] при Истойчо; Мирчо, [работи] при Марко; Панайод, син на Истоян; Яше, син на Никола;

Истоил, [работи] при Панайод; Пейчо, син на Митре; Никола, син на Георго; Курд, син на Манчо; Йофчо, син на Радич; Анто, син на Кузман; Михал, син на Дралич; Йован, син на Йован;

Е d n a (нисша категория данъкоплатци)

Истойо, син на Янчо; Митре, [работи] при Васил; Матия, син на Митре.

Еснафчий t a r a к ç и у а н (даракчий, предачи)

Е v s a t (средна категория данъкоплатци)

Коста, син на Зафир; Ризо, син на Георги; Тодори, син на Георги; Петре, син на Сава; Коста, син на Анастас; Петре, син на Йован; Вулко, син на Продан; Велчо, син на Никола.

Еснафчий d e r z и у а н (шивачи)

А' l â (висша категория данъкоплатци)

Петко, син на Истоян; Истоил, син на Никола; Балю, син на Истоян; Излатан, син на Янаки; Крайчо, син на Янаки;

Е v s a t (средна категория данъкоплатци)

Илчо, син на Новак; Миладин, син на Георго; Никола, син на Илия; Истойчо, син на Неделко; Саро, син на Гиньо; Петре, син на Димо; Марко, син на Петко;

Коста, [работи] при Истоил; Андрия, [работи] при Истоил; Истамад, син на Истоян; Йован, [работи] при Истамад; Петре, син на Михал; Атанас, син на Пейчин; Яно, син на Ласкар; Истоил, син на Печариз;

Маринчо, син на; Вулчо, син на Истоян; Мирчо, син на Йован; Атанас, син на Новак; Михал, син на Илия; Лазар, син на Коста; Димитре, син на Петко; Велчо, син на Вулко; Въльо, син на Остоян;

Е d n a (нисша категория данъкоплатци)

Истоян, [работи] при Илчо; Никола, [работи] при Миладин; Яким, син на Георго; Иславко, [работи] при Атанас; Истоил, [работи] при Истойчо.

Еснафчий k i l i ç ç и у а н (ковачи на саби)

Е v s a t (средна категория данъкоплатци)

Иставро, син на Вульо; Арслан, син на Иставро; Старизо, син на Игнад; Яно, син на Хризо; Димитре, син на Иставро; Истойо, син на Марко.

Еснафчий e t m e к ç и у а н (хлебари)

Е v s a t (средна категория данъкоплатци)

Назар, син на Саркис; Бозсиз, син на; Истефан, син на Загор; Гарабет, син на; Агоп, син на Паруне; Арутин, син на Келизар;

Илия, син на Янаки; Милош, син на Загор; Торос, син на Саркис; Йован, син на Истоян; Пейо, син на Лазар; Дута, син на Калуфир; Вартан, син на Филос;

Ованос, син на Хазер; Тодор, [работи] при Яни; Остоян, син на Истамад; Йован, [работи] при Лазар; Остоян, [работи] при Кръстьо; Филип, [работи] при Йован; Остойо, [работи] при Думе;

f. 4 (2)

E d n a (нисша категория данькоплатци) от хлебарите

Йован, син на Христо; Христо, син на Янаки; Кисьо, син на Чанко; Кръстьо, син на Йован.

Еснафчий s e m e r c i y a n (самарджии)

E v s a t (средна категория данькоплатци)

Бойчо, син на Истоян; Никола, [работи] при Бойчо; Истоян, [работи] при Бойчо; Нико, син на Неделко; Митре, син на Истоян; Дамян, [работи] при Калчо.

Еснафчий k a s s a b a n (касапи)

E v s a t (средна категория данькоплатци)

Шахин, син на Яне; Митре, син на гявур; Вълко, [работи] при Димитре; Атанас, син на Мирчо; Неделко, [работи] при Филип; Илия, [работи] при Бойчо; Бошко, [работи] при Митре; Йован, син на Герги.

Еснафчий s i r k e c i y a n (производители на оцет)

A' l â (висша категория данькоплатци)

Вуйо, син на Мато; Ангелак, син на неверник; Митре, син на Испас; Истойчо, син на Петко; Пейчо, син на производител на оцет; Бойчо, син на Истоян;

E v s a t (средна категория данькоплатци) от производителите на оцет

Хриз Митре, син на Сава; Георги, син на Атанас; Кръстьо, син на Петре; Петко, син на Йорги; Истайко, [работи] при Петко; Истрат, син на механджия; Киркор, син на Дедо;

Петко, син на Георги; Никола, син на Георги; Михаил, син на Истайко; Козан, син на Петко; Киро, син на Истоян; Никола, син на Кръстьо; Никола, [работи] при Бойчо;

Никола, [работи] при Неделко; Митре, син на Истоян; Неделчо, син на Истойчо; Костмад, [работи] при Вълчо; Киро, [работи] при Кръстьо; Петко, [работи] при Никола; Узун Митре;

E d n a (нисша категория данькоплатци) от производителите на оцет

Истайко, [работи] при Петко; Яно, [работи] при Киркор; Истоян, [работи] при Бойчо.

Еснафчий от групите на m u m c i y a n (свещари)

A' l â (висша категория данькоплатци)

Петко, син на Тодор; Тодори, син на Димо; Ризо, син на Яко;

E v s a t (средна категория данькоплатци) от свещарите

Яни, син на Тодор; Димитри, син на Яни; Коста, син на Яни; Кръсте, Йени-чешме; Коста, син на Яни; Пирго, син на Яни; друг Пирго, син на Мако;

E d n a (нисша категория данькоплатци)

Милачо, [работи] при Яни; Коста, син на Панайод.

D.CMH 26668, f. 4 (2)

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

f. 5 (1)

Еснафчии b o s t a n c i y a n - i s e b z e g â r i (бостанджии, зеленчуко-производители)

A' l â (висша категория данъкоплатци)

Костадин, син на Обретин; Атанас, син на Обретин; Милош, син на Груйо; Испас, син на Истайчо; Герги, син на Истоян;

E v s a t (средна категория данъкоплатци) от бостанджиите

Райко, син на Димо; Истефан, син на Дамян; Вълко, син на Истоян; Пейо, син на Петко; Вълко, син на Димо; Васил, син на Хиракян?; Миладин, син на Лозан;

Горасте, син на Истойчо; Георго, син на Рали; Истано, син на Янаки; Йован, син на Тодор; Димитре, син на Куман; Янчо, син на Нако; Ки-ро, син на Герги;

Рад, син на Неделчо; Истотю, син на Янаки; Петре, син на Янаки; Павле, син на Загор; Исведко, син на; Атанас, син на бостанджия; Йован, син на Никола;

E d n a (нисша категория данъкоплатци) от бостанджиите

Йован, [работи] при Пейо; Джорджо, [работи] при Пейо; Йован, [работи] при Коста; Истоян, [работи] при Георго; Божил, [работи] при споменатия; Павле, [работи] при споменатия;

Никола, [работи] при Георго; Димчо, [работи] при споменатия; Йован, [работи] при Атанас; Митре, син на Истоян.

Еснафчии n e s c a r a n (дърводелци)

E v s a t (средна категория данъкоплатци)

Истоян, син на Йован; Мато, [работи] при Истоян; Вучо, син на Йован; Вучо, син на Тодор; Гюро, син на Никола; Игнад, [работи] при Гюро;

Радивой, син на Йован; Мато, син на Марко; Джорджо, син на Игнад; Милосав, син на Милкон; Йован, син на Субетин; Остойчо, син на Миладин;

Богдан, син на Миладин; друг Милосав, син на Милкон; Истоил, син на Истоян; Веселин, син на Живко; Милосав, син на Мирко; Истанислав, син на Мирко;

Истанимир, син на Истоян; Илия, син на Велко; Истоян, син на Йован; Истефан, син на Неделчо; Вучо, син на Петре; Радул, син на Миладин; Велко, син на Йован;

E d n a (нисша категория данъкоплатци) от дърводелците

Павле, [работи] при Истоян; Лазар, син на Грозьо; Янкул, син на Велко; Милосаф, син на Миомин?; Петре, [работи] при Хато; Йован, син на Тодор; Миладин, син на Йован;

Джорджо, [работи] при Джорджо; Истефан, [работи] при Милосаф; Марко, син на Миладин; Миримичо, [работи] при Истанислав.

Еснафчии g a z g a n c i y a n (казанджии)

A' l â (висша категория данъкоплатци)

Янчо, син на Ефрем; Истоян, син на Йонко; Димитре, син на Милко; Богуйе, син на Истайчо;

D.CMH 26668, f. 5 (1)

~~لاسفنا لحم سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه~~

لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه

لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه

~~لاسفنا لحم سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه~~

لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه

~~لاسفنا لحم سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه
لحم سماجمه سماجمه سماجمه~~

f. 5 (2)

Е v s a t (средна категория данькоплатци) от казанджиите

Яно, [работи] при Ефрем; Неделчо, [работи] при Истоян; Рашо, [работи] при Истоян; Йован, [работи] при Истоян; Истоян, син на Истамад; Георго, [работи] при Истоян; Истанко, [работи] при Истоян;

Димитре, [работи] при Димитре; Тодор, син на Истойчо; Истомир, [работи] при Тодор; Йован, [работи] при Тодори; Кирчо, [работи] при Богуйе; Добран, син на Миладин; Кръстьо, [работи] при Атанас;

Е d n a (нисша категория данькоплатци) от казанджиите

Петко, [работи] при Янчо; Бошко, [работи] при Истоян; Христо, [работи] при Димитре; Яно, [работи] при Богуйе.

Еснафчий ç ö m l e k ç i y a n (грънчари)

Е v s a t (средна категория данькоплатци)

Йован, син на Петко; Неделко, син на Маринко; Рашо, син на Радуне; Неделчо, син на Вълбо; Огнян, син на Истойчо; Георги, син на Никола; Гюро, син на Стойчо;

Вълбо, син на Кръстьо; Истойчо, син на Йован; Никола, [работи] при Йован; Вълбо, [работи] при Георги; Остоян, син на Никола; Кирчо, [работи] при Истойчо; Димитри, син на Велчо.

Еснафчий p i r a m g â r y a n (?)

А' l â (висша категория данькоплатци)

Сито, син на Манол; Димитре, син на Томо; Балоной?, син на Панайот; Мавруди, син на Куме; Костадин, син на Манифад?; Истоян, син на Неделчо; Панайод, син на Манифад?;

Е v s a t (средна категория данькоплатци)

Петко, син на Яни; Яни, син на Панайод; Испас, син на Велчо; Димитре, син на Манол; Яни, син на Георги; Никола, [работи] при Яни.

Еснафчий b o z a c i y a n (бозаджии)

Е v s a t (средна категория данькоплатци)

Петко, син на Йорго; Истамад, син на Йорго; Яне, син на Истамад; Манол, син на Добре; Тодори, син на Добре; Истоян, син на Михаил.

Общността е в р е и т е от град Татар Базарь

Е v s a t (средна категория данькоплатци)

Исаак, син на Киргун; Яков, син на Хадар; Халикон, син на Йософ; Исаак, син на Гаврил; Хадар, син на Атвар; Израил, син на Давид;

Соломон, син на Исаак; Давид, син на Соломон; Йософ, син на Соломон; Авраам, син на Моше; Колорне?, син на Авраам; Бирам, син на Авраам; Милахи, [работи] при Йософ.

f. 6

Общност на арменците (персийци) от град Татар Базаръ
A' l â (висша категория данъкоплатци)

Киркор, син на Марокяр; Агхан, син на Карабет; Овак, син на Мардироз; Марад, син на Закар; Ованик, син на папас; Авак, син на Мардирос; Мъгърдич, син на Ованос;

E v s a t (средна категория данъкоплатци) от общността на персийците

Йоан, син на Марокяр; Мардирос, син на Газар; Сабраз, син на Киркор; Йотвам?, син на Саркиз; Киркор, син на Андон; Куртияр, син на Саркиз; Хачом, син на Киркор;

Арутин, син на Маркаре; Мири, син на Караман; Ованик, син на Даргятоз; Алтун, син на Арамоз; Аркир, син на Маркаре; Марад, син на Маркаре; Малик, син на Сахаф;

Агор, син на Ованос; Маркаре, син на Мардироз; Адзик, син на Ованос; Малик, син на Киркор; Арслан, син на Бедрос; Киркор, син на Вартум; Янос, син на Затур;

Мардирос, син на Гарабет; Сабраз, син на Харабид; Сакиз, син на Маркира; Аратон, син на Арамис; Киркор, син на Ерзия; Хайим, син на Хахом; Исадор, син на Окчан;

Киркор, син на Исадор; Хачом, син на Окчан; Магърдич, син на Ованос; Йегязар, син на Калуст; Овим, син на Дерман; Ухтян, син на Овадик; Маркаре, син на Яганул?;

Исяя, син на Киркор; Марад, син на [неразчетено име]; Тодор, [работи] при Марад; Яни, син на Йован; Георги, [работи] при Испас; Кочо, [работи] при Остойо; Киркор, [работи] при Саро; Янос, [работи] при Сакиз;

Йован, [работи] при Артун; Сабраз, [работи] при Киркор; Исадор, [работи] при Йоан; Озия, [работи] при Балязар; Овадик, [работи] при Мардигяр; Маркаре, [работи] при Паканос; Аргир, [работи] при Кормияр?.

Документ 16

Османски архив към Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – гр. Истанбул. Колекция Малиеден Мюдевер (*Maliyeden Müdevver*), сигнатура: БОА, МАД 1273.

1108 г. по Хиджра (31.07.1696 – 19.07.1697 г.). Подробен (муфассал) регистър за събиране на поголовния данък (джизие) от немюсюлманските жители във вилаетите Филибе и Татар Базаръ. Подробен списък на еснафите в градовете и данъкоплатците със специални задължения в споменатите вилаети.

MAD 1273

f. 106

Регистър (дефтер) на джизieto на неверниците от казата Т а т а р Б а з а р ъ в рамките на година 1108 (31.07.1696 – 19.07.1697 г.).

От град Т а т а р Б а з а р ъ

Неверници от еснафа на t a k k i y e s i y a n (производители на такета и шапки, шапкари)

Манол, син на Груйо; Петре, син на Истоян; Истоян, чирак; Митре, син на Герги; Петко, син на Дирасин; Дирагне, син на Петко; Истанчо, син на Велко;

Койо, чирак; Истоян, Богдан; Милосав, син на Никола; Истоян, чирак; Истанимир, син на Радиван; Коста, син на Петре; Петко, син на Нико;

Калчо, син на Недо; Миладин, син на Дойчин; Дираго, син на Истоян; Дираган, син на Вълло; Митре, син на Йован; Тодоран, син на Кобле?; Бошко, син на Истойо;

Груйо, син на Герман; Йован, чирак; Истоян, син на Дойчо; Милош, син на Йован; Тодор, чирак; Петре, чирак; Недельо, чирак.

Брой души – 28.

Неверници от еснафа на k a f t a n c i y a n (производители на кафтани, кафтанджии)

Нешо, син на Русин; Истоян, син на Йорго – чирак; Атанас, син на Крайо – чирак; Симон, син на Истоян; Добре, син на Балю; Нешо, син на Янчо; Никола, син на Манол;

Мирчо, син на Петко; Неделко, син на Йован; Дойчо, син на Истойко; Йофчо, син на Дойчо; Истойно, чирак; Истоил, син на Дошко; Дойо, син на Манчо;

Ангел, чирак; Истоян, син на Герги; Рад, син на Петко; Тома, син на Петко; Истоян, син на Петко; Истойо, син Истоян; Раде, син на Вълко;

Тодор, син на Димитре; Михал, син на Истоян; Истоян, син на Никола; Насе, син на Георги; Истанчо, чирак; Димитре, чирак; Димо, син на Костантин;

Никола, син на Неделчо; Неделчо, син на Петко; Яно, син на Михно; Атанас, чирак; Михал, син на Сенадин; Мавруди, син на Димитре; Трънчо, син на Дичо;

Вълчо, чирак; Никола, син на Вълло; Истоян, син на Ирадин; Йован, син на Боне; Марко, син на Петре; Герги, син на Драган; Димо, син на Костантин;

Йован, син на Неделчо; Йоло, син на Тодор; Истайо, син на Вълчо; Милчо, син на Никола; Истоил, син на Тунав; Коста, син на Ибрям; Илия, син на Истоян;

Ничо, син на Давид; Киро, син на Янко; Петре, син на Истоян; Апостол, син на Петко; Бошко, син на Недиле?; Жифко, син на Маринко; Герги, син на Петре;

Димитре, син на Никола; Истоян, син на Бичо; Атанас, син на Михно; Балю, син на Истойко; Герги, син на Испас; Димитре, син на Вълчо; Тодор, син на Истойко;

f. 107

Петко, син на Пройчо; Рад, чирак; Йован, гулям; Ангел, чирак; Истоян, син на Никола; Бичо, син на Димитре; Вько, чирак.

Брой души – 70.

Неверници от еснафа на а b a c 1 y a n (абаджи)

Герги, син на Добре; Данян, чирак; Неделчо, чирак; Никола, син на Неделко; Пейо, син на Вьлко; Кръстю, син на Байо; Истойо, син на Коста;

Христо, син на Истойо; Йоргаки, син на Парашкеве; Димитре, чирак; Коста, син на Деян; Трифон, син на Йорго; Истоян, чирак; Петре, син на Петко;

Истоян, син на Ибрям; Излатан, син на Петко; Петко, син на Митре; Манчо, син на Михно; Янаки, син на Петре; Мито, син на Христо; Герги, син на Димитре;

Димитре, син на чирак; Ислав, сина на чирак; Панчо, син на Йован; Сийо, чирак; Димитре, чирак; Йован, син на Христо; Никола, чирак;

Петко, син на Истепан; Неделчо, син на Драгуне; Вьлчо, чирак; Милчо, син на Йован; Урош, син на Вьло; Йован, чирак; Йован, чирак – друг;

Петре, син на Коста; Димитре, син на Дойчо; Никола, син на Илия; Истоян, син на Димитре; Истойчо, чирак; Лазар, чирак; Ангелаки, Герги;

Истоил, син на Трифон; Добре, син на Бичо; Мавруди, син на Димо; Тодор, гулям – чирак; Илия, чирак; Истоян, чирак; Яни, син на Бано;

Недо, син на Йован; Митре, син на Никола; Добре, син на Янчо; Никола, чирак; Ангелак, син на Илия; Никола, чирак; Марко, чирак;

Дошо, чирак; Йован, чирак; Вьлчин, син на Йован; Неделчо, син на Добре; Никола, син на Истоян; Йован, син на Митре; Истаниш, чирак;

Васил, чирак; Истанчо, син на Герги; Никола, син на Петко; Герги, син на Апостол; Вьгне, син на Коста; Ичо, син на Йован; Димитре, син на Вьлчо;

Истоян, чирак; Бичо, син на Истойо; Йован, син на Бичо; Герги, син на Истепан; Яно, син на Никола; Йован, син на Вьлко; Вьлко, син на папас;

Нешо, син на Димитре; Вьлко, чирак; Димо, чирак; Апостол, син на Истанчо; Тодор, чирак; Недко, син на Димитре; Петре, син на Петре;

Лазар, чирак; Йован, син на Анастас; Испас, син на Георги; Паскал, Испас; Никола, син на Ислик? – чирак; Вьлко, чирак; Димитре, син на Панайод;

Никола, син на Герги; Йован, чирак; Никола, чирак; Йорго, чирак; Димитре, син на Истоян; Миладин, чирак; Лозан, син на Коста;

Неделко, син на Митре; Коста, син на Яни; Вько, син на Неделко; Киряко, син на Васил; Истефо, син на чирак; Никола, син на Сиядин; Истойчо, син на Петре;

Димитре, син на Герги; Истоян, син на Йован; Истоян, син на Илия; Никола, син на Марко; Бошко, син на Симон; Йован, син на Петко; Истайко, син на Вьлко;

Мирчо, чирак; Яне, син на Истойно; Петре, син на Димитре; Герги, син на Никола; Истоян, чирак; Русин, чирак; Петко, син на Руян;

f. 108

Панайод, син на Петко; Богдан, син на Угрин; Парашкеве, син на Испас; Неделчо, син на Съботин; Расав, син на Илия; Димитре, син на Йован; Трендафил, син на Димо;

Бошко, син на Истоян; Недо, син на Петко; Алекси, син на Петко; Митре, чирак; Диман, син на Петре; Истоян, син на Янкул; Истойо, син на Янко;

Димитре, син на Милю; Коджа Петко, син на Вълко; Истепан, син на Янкул; Ангелак, син на Петре; Истоян, син на Михал; Истанчо, син на Недо; Андон, син на Петко;

Петко, син на Киряки; Вълко, син на Христо; Димитре, син на Истоян; Сава, син на чирак; Парашкеве, син на Яни; Истоян, син на Бугрин; Тодор, син на Митре;

Нако, чирак – син на Истепан; Вакрин, син на Йован; Живко, чирак; Нако, син на Валко; Яно, син на Петре; Йован, чирак; Петре, син на Митре; Коста, син на Тодор; Вълчо, чирак; Истойчо, син на Вълко; Койо, чирак; Истоян, чирак; Недо, син на Бошко; Истайо, син на Рад;

Жифко, чирак; Алекси, чирак; Йован, син на Бойчо; Димо, син на Рум; Бойчо, син на Михно; Истоян, чирак; Койо, син на Бойчо;

Дойчин, чирак; Йован, син на Янко; Димитре, син на Димо; Рад, чирак; Михаил, чирак; Михно, чирак; Нако, син на Илчо.

Брой души – 175.

Неверници [от еснафа на] m e y h a n e c i y a n (механджиите)

Истрати, син на Вълчин; Христо, син на Игнад; Въйо, син на Мано; Никола, син на Милорад; Димитре, син на Испас; Коста, син на Бошо; Испас, син на Радул;

Михаил, син на Истанко; Димитре, син на Сава; Йорги, син на Атанас; Ангел, син на Никола; Любен, син на Илия; Пейчо, Дедо; Димитре, Испас;

Коста, син на Йован; Никола, син на Димитре; Петко, син на Лука; Христо, син на Петре; Марко, чирак; Мано, син на Герги; Брайко, син на Любо;

Гришо, син на Христо; Йован, син; Никола, син на чирак; Павле, син на Никола; Герги, син на Георго; Коста, син на Йован; Никола, син на Петко;

Истоян, чирак; Никола, син на Георго.

Брой души – 30.

Неверници [от еснафа на] a r a b a c i y a n (коларите)

Миладин, син на Димо; Петре, син на Истанко; Жифко, чирак; Никола, Радослав; Петко, син на Бошко; Йован, син на чирак; Петко, син на Истоян;

Истепан, син на Димо.

Брой души – 8.

Неверници [от еснафа на] t ü f e n k ç i y a n, k 1 1 ç ç 1 (оръжейници, производители на пушки, ковачи на саби)

Дайо, син на Вълко; Йован, син на Вакало?; Йован, син на Исветко; Яни, син на Ризо; Испас, Тольо; Истойо, син на Марко – чилингир; Илия, син на Яни – ахенгер;

Йован, син на Радомир; Яно, син на Койо; Русе, син на Петко; Генка, син на Гого; Йорго, син на Янаки; Истоян, [повреден текст]
Брой души – 13.

f. 109

Неверници от еснафа на k ü r e k ç i y a n (производители на дървени весла и лопати)

Панчо, син на Михал; Димитре, син на Бойко – чирак; Исветко, син на Янко; Сава, син на Симон; Михал, син на Драгаш; Живадин, син на чирак; Матея, син на Митре;

Истойо, син на Пейо; Атанас, син на Кузман; Васил, син на Пейо; Истойо, син на Петко; Йофчо, син на Радич; Истоян, син на Вълко; Петре, син на Истоил;

Нико, син на Яно; Панайод, син на Истоян; Митре, чирак; Истойчо, син на Кръстю; Марко, син на Илия; Русо, син на Кобле; Васил, син на Йован;

Вълко, син на Истоян – чирак; Истоян, син на Кирчо; Истойо, син на Мироско; Мирчо, син на Петко; Бошко, син на Никола; Миладин, син на Истефан; Илия, син на Никола;

Истойо, син на Петко; Истефан, син на Мирко; Истоян, син на Никола; Бошко, чирак; Димитре, син на Димо; Вълкан, чирак; Вълко, син на Васил; Коста, син на Мирко; Петко, чирак; Михаил, син на Илия.

Брой души – 38.

Неверници от еснафа на z e r g i r a n (златари)

Истоян, син на Коста; Истоян, син на Петко; Митре, син на Павле; Миладин, син на Григор; Митре, чирак; Панчо, син на Рад; Анто, син на Ислав;

Коста, син на Въчо; Петре, син на Мавруди; Митре, син на Испас; Илия, син на Бечан; Истамад, син на Петко; Йован, син на Истоян; Йован, друг – чирак;

Исветко, син на Койо; Неделчо, чирак; Истоян, син на Рад; Филиб, чирак; Герги, чирак; Герги, друг; Манол, син на Вълчо;

Иосив, син на Христо; Петре, син на Истоян; Истоян, чирак; Истойчо, чирак; Петре, гулям; Истойчо, син на Костантин; Петре, син на Истоян;

Лазгар, син на Мирчо; Истоян, син на Митре; Михаил, син на Никола; Тодор, чирак; Сийо, син на Истоян; Герги, чирак; Радослав, син на Милутин;

Истойчо, чирак; Истойко, син на Будак; Мирко, чирак; Истайко, син на Георго; Нико, син на Йорги; Вълко, син на Недо; Недо, син на Петко;

Димитри, чирак; Йован, син на Михаил – чирак; Вълко, син на Койо – чирак; Истойко, син на Петко; Петре, син на Исветко; Янко, син на Йован; Йован, син на Груйо;

Тодор, син на Митре; Петре, чирак; Валко, чирак; Истойо, чуждоземец; Истоян, син на Дамян; Излатан, чирак; Райчо, Недко.

Брой души – 56.

Неверници от еснафа на h a b b a z i n (хлебари)

Нористо?, син на Давид; Назар, син на Йован; Истепан, син на; Назар, друг, син на; Истоян, син на; Йован, колар; Илия, син на Йован;

Илия, друг, син на; Истамад, син на; Истанко, син на Дидо; Богун, син на Парван; Христо, син на; Иванис, син на Марад;

Миркар, син на Иванис; Марад, син на Иванис; Никола, син на Истоян; Велимир, син на Давид; Неделчо, син на Нешо; Торос, син на; Йован, син на Истоян;

Илия, син на Добре; Хакиме, син на Давид; Никола, син на; Сава, син на Павле; Марко, син на Димо; Никола, син на Бошко; Петко, син на Добре;

Радиван, мелничар; Михаил, син на Янкул; Мето, син на Миладин; Янко, син на Йован; Никола, син на Истоян; Митре, син на чирак; Петко, чирак;

Андон, син на Алекси; Авнан, син на Марин; Пейчо, син на Неделчо; Исветан, син на Истоян; Илия, син на; Косар, син на Исак; Веселин, син на Рад;

MAD 1273, f. 109

سر لاسان کویا

پنجی مری لوتقو صاوه جاکب زپوڑی ماتیہ
نجات لوتقو پاتقو سہوہ ہولکٹس کایہ
لیوی لکٹس دلہس لہوڑی بوجی استپوہ لہوی
پتقو کویا پی سق دایہج ولقو لہوی

نقو بناوہ مری لہوڑی ماری پوسو دلہس
پاتی لہوڑا کویہ لہوڑی لہوڑی

ولہو استپوہ لہوی مری جوی پوتقو ملادہ لہوڑی
لیکڑا لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لیوی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
ہلہ لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

سر لاسان کویا

اسان لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

سر لاسان کویا

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی
لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی لہوڑی

f. 110

Радул, син на Йован; Истойо, чирак; Истоян, син на Манчо; Тодор, син на Вько; Истоян, син на Лазар; Димо, син на Петре; Коста, син на Йован;

Истойчо, син на Йован.

Брой души – 50.

Неверници от еснафа на s i m i d ç i y a n (симитчи, производители на гевреци, симиди)

Яно, син на Илия; Павле, чирак; Неделко, син на Радул; Димитре, син на Паруше; Павле, син на Янко; Любен, син на Йован; Истоян, чуждоземец;

Гине, арнавуд; Димо, син на Койо; Янко, син на Георго.

Брой души – 10.

Неверници t a l i y a n c i (плетачи на рибарски мрежи, таяни)

Митре, син на Истоян; Богуйе, син на Истоян; Бойчо, син на Истоян; Никола, син на Михаил; Петко, син на Неделко; Атанас, син на Мавруди; Гьоно, син на Драго.

Брой души – 7.

Неверници от еснафа на b a l i k ç i y a n (рибари)

Неделчо, син на Тодор; Минчо, син на Яни; Яни, чирак; Исветко, чирак; Угрин, син на Истоян; Истоян, син на Йован; Йован, син на Радослав;

Пеньо, бостанджия; Янчо, син на Михно; Геньо, син на Димо; Маргарит, син на Геньо; Бальо, син на Пейо; Димо, син на Киро; Живо, син на Богдан;

Илия, син на Бошко; Дайо, син на Райко; Яно, син на Райко; Киро, син на Йорго – готвач; Мачо, син на Истоян; Бойчо, син на Изнак?; Янаки, син на Истоян;

Истойо, чирак; Илия, чирак; Геньо, син на Димо; Михно, син на Истоян; Михал, син на Мильо; Илия, син на Истойо; Митре, син на Марко;

Тодор, син на Петре; Коста, син на Крайо; Димчо, син на Петре.

Неверници от еснафа на h i y a t i n, t e r z i (шивачи)

Истоян, син на Никола; Михал, син на Курд; Яким, син на Йорго; Истоил, син на Бачариз?; Парашкеве, син на Коста; Вълчо, син на Герго; Марко, син на Нико;

Петре, син на Димо; Михно, син на Вълко; Драги, син на Райчин; Истойчо, син на Неделко; Янко, чирак; Продо, син на Радан; Миладин, син на Георго;

Петко, син на Никола; Истамад, син на Истоян; Йован, чирак; Анчо, син на Истоян; Крайчо, син на Петко; Балю, син на Истоян; Вълчо, син на Илия;

Илия, син на Истойко; Никола, син на Илия; Йорги, син на Петко; Ничо, син на Джорджо; Петре, син на Михал; Йован, син на Никола; Истойо, син на Угрин;

Недо, син на Истойко; Истойо, син на Угрин; Яни, син на Ласка; Никола, чирак на Крайчо; Никола, син на Митре; Деян, син на Испас; Истоян, калфа;

Никола; Атанас, син на Пейчин; Герги, чирак; Урош, син на Испас; Истепан, син на Идадсе?; Митре, чирак; Петко, чирак;

Ятила, син на Милован; Никола, син на Герги; Трайо, син на Истоян; Михаил, син на; Йобсав?, син на Истоян; Михно, чирак; Петко, чирак;

Истоян, син на Йован; Герги, син на Йован; Петре, син на Истоян; Манол, син на Истойо; Лерин, чирак; Никола, чирак; Вълчо, чирак;

Михаил, син на Йован.

MAD 1273, f. 110

۱۰۱ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

---

۱۰۲ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

---

۱۰۳ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

---

۱۰۴ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

---

۱۰۵ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

---

۱۰۶ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

---

۱۰۷ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

---

۱۰۸ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

---

۱۰۹ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

---

۱۱۰ سور سور سور سور سور سور
سور سور سور سور سور سور

f. 111

Неверници [от еснафа на] *ç i z m e s i y a n m a' b a b u ç ç i y a n, d i k i c i* (шивачи на чизми заедно с обушари)

Исветко, син на Димо; Павле, син на Истоян; Янко, син на Истойко; Йован, син на Радослав; Митре, син на Йован; Димоле, син на Атанас; Истоян, син на Милутин;

Митре, син на Петко; Истоян, син на Павле; Истанко, син Вѣте; Истанило, син на Марко; Петко, син на Петре; Добран, син на Петко; Павло, син на Йорго;

Никола, син на Неделко; Бранко, син на Йонко; Митре, син на Йован; Павло, син на Крестиян; Истоян, син на Бойчин; Андон, син на Калчо; Добо, син на Велимир;

Вълко, син на Русин; Богдан, син на Богородин; Маринко, син на Ислав; Михал, син на Йован; Вълко, син на Истойо; Димитре, син на Петре; Кръстю, син на Гюро;

Лазар, син на Пейчин; Истоян, син на Илия; Христо, син на Нико; Градиче, син на Вълко; Бедик, син на Мъградич; Вълко, син на Истоян; Павле, чирак;

Истоян, син на Миленко; Йован, чирак; Исветко, чирак; Михаил, син на Димитре; Исташо, син на Радул; Жифко, син на Йован; Вѣчо, син на Радой;

Истанимир, син на Истоян; Никола, син на Сава; Вѣйо, син на Истоян; Вакрин, син на Блести?; Лазар, син на Курд; Йовчо, син на Рад; Съботин, син на Доико;

Киряк, син на Иване; Марко, син на Йован; Калуди, син на Васил; Давид, син на Йован; Продим, син на Жифко; Петре, син на Истоян; Исветан, син на Истоян;

Митре, син на Събо; Никола, син на Йован; Опродан, син на Живко; Истанко, син на Кръстьо; Истоян, син на Йован; Митре, син на Богдан; Петре, син на Жифко;

Йорго, чизмеджия; Михаил, син на Ислав; Митре, син на Кобле; Милош, син на Павле; Исветко, чирак; Йован, чирак; Миленко, [работи] при Янко;

Миладин, син на Олиан; Исветко, син на Трайчо; Петко, син на Вълко; Русин, син на Рад; Истайко, син на Чочо; Истойо, син на Митре; Сава, чирак;

Истепан, син на Богуи; Истойо, син на Петре; Тодор, син на Йован; Неделко, син на Новак; Герги, син на Рад; Янко, син на Жифко; Рачо, син на Вълчо;

Петко, син на Митре; Живан, син на Веселин; Истойо, син на Истоян; Миленко, син на Иване; Милосав, син на Йован; Истоян, син на Вѣтан; Радул, син на Мирчо;

Петко, син на Неделко; Лозан, син на Неделю; Петре, чирак; Йован, чирак; Истайко, чирак; Радослав, син на Истоян; Истойчо, син на Истоян;

Истоян, гулям – чирак; Маринко, син на чирак.

Неверници от еснафа на *b o u a c i y a n* (бойджии)

Никола, син на Адам; Трендафил, син на Йован; Пейо, син на Неделко; Бойо, син на Тодор; Димитре, син на Симоне; Тодор, чирак; Миладин, чирак;

Яни, син на Зафир; Йойче, син на Исветко; Миладин, син на; Димо, син на Веско; Петре, син на Исветко; Пейо, син на Йован; Дончо, син на;

Димитре, син на Янаки; Добре, син на Вълко; чирак, [работи] при Никола; Истойо, чирак; Михаил, син на Димо; Истоян, син на Дончо; Димо, син на Коста;

Янаки, син на Тодор; Истамад, син на Истайо.

f. 112

Неверници от еснафа на *k i r e m i d ç i y a n* (производители на керемиди)
Коста, Петре – Филибе; Йорго, Коста; Атанас, син на Крайо; Петре, син на Марин; Андон, син на Никулич; Петре, друг, син на; Дольо, син на Белчо; Братан, син на Петре;

Тодор, син на; Нурджо, син на Коста; Марин, син на Йован; Вълчо, син на Димо; Истано, син на Яно; Вълю, син на Недо; Йорго, син на Димо;

Ч и р а ц и

Петко, син на Йован; Истоян, син на Герги; Истоян, син на Гюро; Яни, син на Петко.

Неверници от еснафа на *ç ö m l e k ç i y a n* (грънчари)

Йован, син на Петко; Неделко, син на Марин; Петко, чирак; Истойчо, син на Райо; Неделко, син на Вълло; Богдан, син на Никола; Илия, син на Михаил;

Вълчо, чирак; Джуро, син на Истойчо; Вълло, син на Мирослав; Никола, син на Бого; Рашо, син на Раде; Истанко, син на Груйе; Драгуне, син на Пейчо;

Павло, син на Радо; Джуро, син на Истойо; Вълчин, син на Деян; Рад, син на Петко; Истайко, син на Никола; Лозан, син на Лазар; Драгин, син на Петре;

Истоян, син на Илия.

Неверници от еснафа на *k a z g a n c i y a n* (казанджии)

Истоян, син на Йонко; Янчо, син на Ибрям; Сетко, син на Лало; Илия, син на Петко; Атанас, син на Радо; Йован, чирак; Тодор, син на Истанчо;

Богуйе, син на Истанчо; Яно, син на Истоян; Йован, син на Вълко; Йован друг, син на Вълко; Димитре, син на Милко; Герги, син на Истоян; Никола, син на Истефан;

Неделчо, син на Истоян; Истоимир, син на Истанчо; Янчо, син на Бончо; Трънчо, син на Истепан; Димо, син на Илия; Георго, син на Неделко; Истанко, син на Истойчо.

Д ж е м а т на обложените с джизие е в р е и

Гурион, син на [неразчетено име]; Муса, син на Ясфе; Келида, син на Данил; Ясфе, син на Соломон; Хайден, син на [неразчетено име]; Синай, син на Майер; Давид, син на Ясфе;

Юда, син на Якуб; Сади, син на Абраам; Юда, син на Ашер; Ашер, син Юда; Майер, син на Слашер?; Илиа, син на Соломон; Исаак, син на Мюхтеджили?;

Исаак, син на Абраам; Яков, син на Давид; Яхуда, син на Соломон; Абраам, син на Якуб; Думах?, син на Яхуда; Карсон, син на Ясфе; Исаак, син Муса;

Муса, син на Соломон; Исаак, син Абраам; Исаак, син на Йекас?; Ясфе, син Соломон; Соломон, син на Абраам; Келимон, син на Ясфе; Абраам, син на Муса;

Соломон, син на Ситай; Яхуда, син Ясфе; Хеликон, син на Йосиф; Аврам, си на [нечетлив текст]; Самуил, син на Кутанав?; Илиа, син на Соломон; Ясфе, син на Каин Соломон;

Майер, син Сонтев?; Ибраил, син на Муса; Симон, син на Богаде?; Хахам, син на Сабетай?; Манол, син на Мабрахайн; Абраам, син на Ясфе; А р г а т и на Исаак евреина – Йован, Иванко; Савине, син на бозаджия.

f. 113

Неверници b o s t a n c ı y a n (бостанджии, градинари)

Коста, син на Обретен; Панайод, син на Коста; Киро, син на Герги; Атанас, син на Обретен; Йован, син на Яни; Никола, син на Истойо; Петре, син на Истойан;

Тодор, син на слуга; Йован, син на слуга; Милош, син на Груйо; Истефан, син на слуга; Вълко, син на Димо; Истойан, слуга; Йован, син на Тодор;

Петре, син на Истойан; Джорджо, слуга; Исветко, син на Истойан; Вълко, син на Истойан; Йован, син на Петре; Митре, син на; Йован, син на Никола;

Петко, син на Трифон; Вълко, слуга; Истойко, син на Илия; Михаил, син на Янкул; Павле, син на Истойан; Рад, син на Неделчо; Симо, син на Истойан;

Тодор, син на слуга; Истойан, син на Исветко; Марин, слуга; Илия, син на Испас; Миладин, син на Илия; Кръстю, син на Симон; Горасте, син на Истойчо;

Испас, син на Истанчо; Димо, слуга; Петре, син на Павле; Ванчо, син на Кръстю; Йован, син на слуга; Истойан, син на Рад; Василко, син на Хърамин;

Йорго, син на Радо; Истойан, син на Йорго; Тодор, син на Димитре; Йован, син на Вълко; Герги, син на Истойан; Истойан, син на Павле; Петко, син на Кръстю;

Павле, син на Рад; Дедо, син на Ислав; Никола, син на Дедо; Вълко, син на Димо; Яно, син на Истайчо; Истойан, син на Кoble; Излатан, син на Христо;

Истойан, син на Петко; Райчо, син Йован; Нено, син на Пейо; Никола, син на Тодор; Миладин, Радослав; Добре, син на Димо; Христо, син на Исветко;

Манол, син на Петко; Истойан, син на Бойчо; Илия, син на Лазар; Герги, син на; Михаил, син на; Васо, син на Недо; Милош, син на;

Радул, син на Йован; Вълко, син на Павле.

Неверници [от еснафа на] b o z a c ı y a n (бозаджии)

Йорго, син на Неделко; Ризо, син на Яно; Истойан, син на Михаил; Бошко, чирак; Йосич, син на Никола; Истанко, син на Йорго; Йован, син на Нико;

Тодор, син на Добре; Радул, син на Райо; Истанко, син на Вълчо; Манно, син на Севад; Веселин, син на Дико; Петко, син на Никола; Йован, син на Истано;

Вълчо, син на Митре; Райчо, син на Яно; Михно, син на Коста; Косен, син на Недко; Атанас, син на Ислав.

Неверници [от еснафа на] ş e m a g i r a n (свещари)

Яно, син на Тодор; Димитре, син на Яни; Вилайчо, син на Йован; Ризо, син на Яков; Коста, син на Яни; Костантин, син на Панайод; Йорго, син на Маю;

Коста, чирак; Михаил, син на Добрин; Койо, син на Димо; Яни, син на Ризо; Михно, син на Истойо; Коста, син на Петко; Димитри, син на Петре;

Тодор, син на Мирчо.

Неверници [от еснафа на] t a r a c ı y a n (даракчии, предачи)

Тольо, син на Коста; Коста, син на Зафир; Ризо, син на Георги; Тодор, син на Тольо; Йорги, чирак; Манол, син на Димитре; Петре, син на Сава;

Тодор, чирак; Истойан, син на Милош; Бехмитар?, гулям на Митак; [неразчетено име], син на Милло; Ризо, син на Симо; Манол, Митак; Яни Рум.

Неверници c ı g a n ı - k a l a ı d ı j ı , които обикалят наоколо

Истамне, син на Сидер; Атанас, син на Михно; Христо, син на Ангел; Осьо, син на Коста; Петко, син на Евтак; Истоя[н?], син на Йован; Димитре, син на Петко;

Герги, син на Атанас; Истойо, син на Манол; Истойан, син на Михаил; Йорго, син на Никола; Тодор, син на Йорго.

f. 114 (1)

Неверници [от еснафа на] п е с а р а п (дърводелци)

Истоян, син на Йован; Гюро, син на Никола; Истоян, чирак; Драган, син на Никола; Истоян, [работи] при споменатия; Истефан, син на Неделко; Истанимир, син на Никола;

Митре, чирак; Истойчо, чирак; Неделчо, син на Тодор; Никола, [работи] при споменатия; Илия, син на Димитре; Янко, син на Велко; Въчко, син на Велимир;

Кръстю, чирак; Йован, син на [неразчетена професия]; Мато, син на Марко; Истанко, чирак; Петре, син на Кобле; Исветко, син на Брайо; Истоян, син на Йован;

Милосав, син на Милко; Въко, син на Миладин; Въйо, син на Тодор; Добрин, син на Вълчо; Никола, чирак; Вълчо, син на Йован; Истоян, син на Мишо;

Истоян, син на Атанас; Богдан, син на Младен; Райо, син на Павле; Андриа, син на Йован; Неделко, син на Павелко; Васил, син на Бокштеми?; Нестро, син на Бокштеми?;

Митре, син на Истанко; Паунко, син на Бойо; Истоян, син на Трифон; Вълко, син на Радул; Илия, син на Вълко; Вълко, син на Йован; Въко, син на Петре;

Истано, син на Милко; Джорджо, син на Никола; Истоян, син на Йован; Милчо, чирак; Йован, син на Исвато; Игнад, син на Тодор; Йован, син на Вуйче;

Нено, син на Малю; Нено, син на Веселин; Павле, син на Иsepан; Веселин, син на Йован; Максрим?, син на Михаил; Петре, син на Вуйо; Кръстю, [работи] при Веселин;

Неделко, син на Манило; Миладин, син на Йован; Никола, [работи] при Петре; Въчо, син на Никола; Димитре, син на Паунко; Милосав, син на Истоян; Миладин, син на Костантин;

Тодор, син на Мишо; Йорго Ислав – чуждоземец; Митре, син на Йован; Истоян, син на Йован; Митре, син на Мирослав; Веселин, чирак; Исветан, чирак;

Истоян, син на Никола; Йован, чирак; Милю, син на Илия; Вълко, син на Неделко; Любен, син на Лазар; Радослав, син на Пейчо; Радул, син на Райчо;

Йован, син на Никола; Никола, чирак; Михно, син на Петре; Вълко, син на Йован; Истоян, хаймане; Истойо, чуждоземец; Костантин, син на Миладин.

f. 114 (2)

Неверници s ü r ü c i y a n- i m e n z i l (тези, които се грижат за пощенските коне в мензила)

Неделко, син на Истоян; Йован, син на Никола; Герги, син на Тодор; Йован, син на Истоян; Петре, син на Джорджо; Раде, син на Вьчо; Йован, син на Истоян;

Мишко, син на Джорджо; Валко, син на Вълко; Йован, син на Драган; Истойо, син на Петре; Рад, син на Колюо.

Неверници i r g a d a n (аргати, сезонни работници) от град Т а т а р Б а з а р ъ

Аргати на Ибрахим ага Ферик – Истоян, син на Истойо; Истойо, син на Митре; Атанас Коджа; Петко, син на Кобле; Аргатин на Али Челеби – Петко, син на; Аргати на Ахмед ага [...] кадъ-заде – Петко, син на Пейо; Постол, син на Лазари;

Аргатин при Бекир Паша – Петре, син на; Аргати при Хаджъ Исмаил хамамджия – Истойо, син на Истоян; Митре, син на Павле; Бошко, син на Исветко; Неделко, син на; Говедар на Хаджъ Хъзър-заде – Янко, син на Маринко; Аргатин при хазинедар Али Паша – Михно, син на Кобле;

Аргатин на Ибрахим Ефенди от махалата Кятиб – Истоян, син на Герги; Аргатин на Мехмед Челеби Данаджъ-заде – Пейчин, син на Никола; Аргати на Хаджъ Сюлейман от махалата Хаджъ Салих – Исветко, син на Йован; Милосав, син на; Аргатин на Бекир Паша от махалата Пири Бей – Костантин, Йован; Аргатин на Мехмед Паша от махалата Кара терзи – Гюро, син на Павелко;

Аргатин на Илиас Хатуни? от махалата Варош – Испас, син на Никола; Аргатин на бозаджъ Ибрахим Паша от махалата Джамии-и Джелид (Новата Джамия) – Петре, син на; Аргатин при Селим Ага – Петре, син на Сава; Чобанин при Семир-оглу – Йоно, син на Ган; Чобанин при Искиз? – Мирче, син на Никола; Аргатин при Песнедер? – Павле, син на Пейо;

Аргатин при Али Ага от махалата Окча Басан – Сава, син на; Аргатин при Хасан Челеби от махалата Старата Джамия – Мано, син на Атанас; Аргати на Али Челеби при Сюлейман Ага – Неделчо, син на; Петко, син на; Аргатин при Хелваджъ Челеби – Излатан, син на Вьло; Аргати на силахдар Сюлейман Ага – Йован, син на Бойо; Истанко, син на Тодор; Испас, син на Райо;

MAD 1273, f. 114 (2)

۱۰۰ یو ریجیایه ندره
 بدلمو یوله لکوک بولسه بودبو دلمو لکواه
 لکواه لکوح طوود لکواه بودبو دلمو لکواه
 وینو دلمو دلاه لکواه لکواه لکواه
 بودبو دلمو دلاه لکواه لکواه لکواه

۱۰۰ لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه

۱۰۰ لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه

۱۰۰ لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه

۱۰۰ لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه

۱۰۰ لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه
 لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه لکواه

f. 115 (1)

Аргати при Ахмед Ага – Петре, син на Маринко; Митре, син на Маринко; Филип, син на Петко; Истайо, син на Радуне; Аргатин при Хасан беше – Симон, син на Йован; Аргатин при джизиедар Фейзи Ага – Мелек, син на Радослав; Аргати на Хасан Челеби – Трендафил, син на Петко; Истойо, син на Петко;

Аргати при Ахмед деде – Йован, син на Кузма; Истоян, син на Йован; Аргати при Халил Ага – Илиа, син на Кoble; Илиа, син на Петре; Аргатин при Ахмед деде-заде – Петко, син на Пейо; Аргатин при Исмаил беше, ханджия на големия хан – Илиа, син на; Аргат от махалата Диване Сефер – Йован, син на;

Аргати при Хюсеин Челеби Хаджъ Даут-заде – Истоян; Кръстьо; Никола; Аргати на Мехмед Ага Хаджъ Али Ага-заде – Неделчо, син на Добре; Истойчо; Пенчо; Коджа Реми; Дефне?; Аргатин при Муса Паша – Димитре;

Аргатин при Бей – Янчо, син на Тодор; Аргатин при Осман Ага – Истоян, син на Никола; Аргати при Хаджъ Хъзър-заде – 14 души неверници; Аргати при Шейх Абдулкадир Ефенди – 14 души;

Аргатин в динка на Мехмед Ага – Постол, син на Никола; Работник на Сюлейман Ага – Петре; От махалата Варош-и Кассаб – Митре, син на Христо; От махалата Джедид – Бойо, син на Васил; От махалата Кара Хамза – Петко, син на Михаил;

От махалата Окча Басан – Кочо, бостанджия; Говедари на града – Герги, син на Йован; Йован, син на; Аргатин при Ахмед Челеби – Никола, син на Исветан; Аргатин при Хаджъ Исхак – Мильо, син на Йован; Аргатин при Осман Бей – Велко, син на Павле;

MAD 1273, f. 115 (1)

ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن
---	---	---	---

ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن
---	---	---	---

ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن
---	---	---

ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن
---	---	---	---

ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن
---	---	---	---

ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن	ادعاء بأنه مستحق الصلوة بغير إذن
---	---	---	---

f. 115 (2)

Аргати при Али Шах – Мильо, син на Михаил; Истоян, син на Драган; Аргати при Махмуд Ага – Истоян, син на Дамян; Севмир, син на; Аргатин при Осман – Петко, син на Валко; Аргати при Якуб Челеби от махалата Старата Джамия – Рад, син на Никола; Истойчо, син на Христо;

Аргати при Хаджъ Мехмед – Димитре, син на Койо; Миладин, син на Йован; Истоил, син на Петре; Аргатин на Хасан, син на Абди – Истоян, син на Митре; Аргатин при Бекир Челеби от махалата Старата Джамия – Кръстю, син на Никола; [от] махалата Варош – Коста, папас; Аргатин при Хасан беше – ханджията;

[Аргатин] при Хасан беше – Драгуне, син на Въкомир; Аргати на Хюсеин Бей – 2 души; Аргатин на Вели Ага – 1 човек; Яно, син на Бошко – надничар; Аргатин на Мухсин Ага – Веселин, син на Богдан; Аргати на Хаджъ Исхак – Никола, син на Трайчо; Михно, син на Трайчо; Митре, син на Янко;

Исветко, Истепан – [работи при] шейх; Никола, говедар; Аргатин при Йомер Челеби – Йован; Тодор при Добре; При Хюсеин Ага – Йован, аргатин; При Исмаил беше – Истефан, чобанин; При Хъзър-заде – Истайо, син на Митре; При Хасан Ага – Истефан, син на Истоян;

При Топал Меми – Нешо, син на Нико; [в] чифтлика на Махмуд Ага – Кочо, Крагуй; Надничари на Сюлейман Ага – Вълчо, син на; Герги, син на; Аргатин при Али Ага-заде – Исветан, син на Никола. Неверници [от еснафа на] b a k k a l a n (бакалите)

Иславко, син на Диньо; Истойо, чирак; Йован, син на Истойо; Милуд, син на Ладисав; Велчо, чирак; Мериве, арменец; Якут, син на Киркор;

Истанчо, син на Истанойе; Въко, син на Христо; Истанко, син на Миладин; Кръстю, син на Димо; Йован, син на Петко; Касир, син на Армен; Манол, син на Бойчо.

Христо, син на Янчо; Добре, син на Илия; Ислав, син на Димитре.

MAD 1273, f. 115 (2)

از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد
--	--	--	--

از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد
--	--	--	--

از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد
--	--	--	--

از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد	از عماره بایع محمد دایم بایع محمد
--	--	--	--

از عماره
بایع محمد
دایم
بایع محمد

از عماره
بایع محمد
دایم
بایع محمد

از عماره
بایع محمد
دایم
بایع محمد

از عماره
بایع محمد
دایم
بایع محمد

f. 116 (1)

Неверници от града с постоянно местожителство и perakende (такива без постоянно местожителство, които обикалят)

Бошко, син на Витомир; папас Анастас, син на Йорги; Тимотин, син на Янис; Йован, син на Йорги; Живан, син на Радослав; Тодор, син на Севине; [от] махалата Имарет – Йован, Петко; Истоян, син на Никола;

Йован, син на Пейчо; [от] махалата Варош – Янко, син на Слагин; Даньо, син на Истайо; Йован, син на Маринко; Истоил, син на Милчо; Исветко, син на Никола; [от] махалата Хаджъ Кълъч – Никола, папас; Вълчо, син на Яно;

[от] махалата Диване Сефер – Истоил, син на Петко; Киряк, папас; Истоян, син на Радо; Излатаан, син на Истоян; Петре, син на Истоян; [от] махалата Кара Терзи – Милош, син на Йован; Аргатин при барутчиата – Димитре, син на Йован;

колханджията Жифко, син на Радивой; касапинът Йован, син на Тодор; Атанас, син на Михно; Истоян, син на Мирчо; Никола, син на Испас; Аргатин на безджи Хасан – Дамян, син на Касимир; [от] махалата Варош – Мавруди, Яков;

[от] махалата – Петре, син на Геньо; [от] махалата Варош – Петре, син на Павле; [от] махалата Варош – Илчо, син на Петре; [от] махалата Варош – Стойо, син на Милош; Никола, син на Кoble; При Мехмед беше – Истоян, чобанин; При Мехмед Бей – Христо, аргатин; Милош, аргатин;

Йован, чирак; Никола, надничар; Милко – чуждоземец; Тодор, син на Йоно; Истоян, аргатин; Истоил, аргатин; Манол, чуждоземец;

Петре, син на Яно; Митре, син на Тодор; Рад, син на Райо; Коста, син на Вълъо; Недельо, чуждоземец; Михаил, син на Димитре; Лозан, син на Лазар;

Исветко, аргатин; Пейчо, Ильо; Никола, син на Рад; Миладин, чирак; Груйо, аргатин; Мавруд, аргатин; Никола, [от] София;

Тодор, [от] Шехиркьой; Дойчин, Вуйо; Милош, чуждоземец; Излад, хаймане; Михно, син на Петре; Истойчо, работник; Истоян, син на Дамян;

Коста, син на Герман; Илко, син на Селимир; Веселин, надничар; Рале, син на Рале; Радослав, аргатин; Истойно, син на Делко; Димо, син на Димитре.

f. 116 (2)

Неверници от групата на търговците 'а с е m (от Персия)¹⁵

Банос, син на Киркор; Агоп, син на Ованос; Мардирос, Назар; Йован, син на Марветан; Вартан, син на Киркор; Хачо, син на Киркор; Саркис, син на Маркаре;

Арслан, син на Бедрос; Мелик, син на Киркор; Тадир, син на Кирко[r]; Караит, син на Хеджадер?; Киркор, син на Антон; Симон, син на Асвадар; Авне, син на Абрахам;

Маркаре, син на Мардирос; Огордим, син на Садар; Охан, син на Карабет; Бозиар, Саркис; Нигогос, син на Надоган; Бесаг, син на Абрам – папас; Аратин, син на Джадер;

Киркор, син на папас; Каприел, папас; Марад, син на Овадик; Киркор, син на Асвадар; Сахак, син на Обаджан; Киркор, син на [неразчетено име]; Киркор, син на Мароне;

Йенгияр, син на Бедрос; Армена, син на Саркис; Сабраз, син на Киркор; Агоп, син на Сабраз; Бокик, син на; Рюстем?, син на Касир; [неразчетено име], син на Кераз.

f. 117

[Неверници] разхвърляни, т.е. без постоянно местожителство в града

Никола, син на Недельо; Груйо, син на Койо; Миладин, син на Куман; Герман, син на Герги; Истоян, надничар; Истойчо, син на Рад; Истано, надничар;

Милош, чирак; Истоян, [от] Шехиркьой; Йован, колар; Вълчо, син на; Радул, син на Рад; Илия, син на Истоян; Добре, син на Дончо;

Аргатин Йован; Симон, надничар; Дамян, син на Димо; Герги, син на Пейчин; Симавин, син на Михаил; Добре, син на Димитре; Никола, син на чуждоземец;

Вълчо, син на Мальо; Неделко, син на Новак; Добрал, син на Дончо; Истоил, син на Недельо; Христо, син на Крайо; Атанас, надничар; Испас, надничар;

Янкул, син на Йован; Михал, син на Йорго; Вътан, чуждоземец; Манол, син на Йован; Митре, син на Димитре; Илия, син на Никола; Коста, син на Герги;

Радослав, надничар; Яно, син на надничар; Истоян, надничар; Истоил, син на Истоян; Радул, син на Крайчо; Дойчо, син на Вълко; Курд, аргатин;

Вълчин, чуждоземец; Рале, чуждоземец; Истойо, син на Койо; Истамад, надничар; Бойчо, син на Димитре; Христо, син на Хризак?; Илия, син на Братин;

Радчине?, [от] Разлък; Истепан, син на Деян; Коста, син на Митре; Истефан, син на Загор; Валко, син на Неделко; Радивой, чуждоземец; Добре, чуждоземец;

Костантин, Рум; Монол, хаймане; Йован, работник; Никола, чамурджу; Недельо, [от] Самаков; Павле, син на Геньо; Атанас, син на Топал;

Истоян, надничар; Истойо, син на Койо; Истанчо, син на Петре; Добремир, чуждоземец; Атанас, син на Дойчин; Павле, син на надничар; Истоян, син на Димитре;

Рушо, надничар.

Документ 17

Османски архив към Министерския съвет на Република Турция (*Başbakanlık Osmanlı Arşivi*) – гр. Истанбул. Колекция Малиеден Мюдевер (*Maliyeden Müdevver*), сигнатура: БОА, МАД 3652.

1109 г. по Хиджра (20.07.1697 – 09.07.1698 г.). Подробен (муфассал) регистър за събиране на поголовния данък (джизие) от немюсюлманските жители във вилаетите Филибе и Татар Базаръ. Подробен списък на еснафите в градовете и данькоплатци със специални задължения в споменатите вилаети.

MAD 3652

f. 64 (1)

Каза Т а т а р Б а з а р ъ

Е с н а ф на h a b b a z i n (хлебари) от самия град

Агоп, син на Явон; Истепан, син на Мирбуд; Нористи, син на Давид; Чунил?, син на Данил; Илия, син на Йован; Илия, син на Петко; Илия, син на Босьо; Стамад, син на Маринко; Истанко, син на Вълко;

Петро, син на Йован; Андон, син на Алекси; Игнат, син на Марко; Янко, син на Лазар; Илия, син на Никола; Пейчо, син на Неделчо; Петко, син на Йован; Янко, син на Петко; Серкис, син на Полад;

Манук, син на Парасте; Никола, син на Истоян; Кръстю, син на Петре; Бошко, син на Петре; Истон, син на Йован; Серкис, син на Кумис; Огнян, син на Йован; Велимир, син на Давид; Граматик, син на Гого?;

Води, син на Тако; Гиньо, син на Тако; Яник, син на Мирко; Вартан, син на Сайра; Киркор, син на Асвадир; Иванис, син на Марад; Еремия, син на Йован; Никола, син на Пандо; Радослав, син на Петко;

Неделчо, син на Кирко; Агоп, син на Серкис; Яник, син на Абрам; Ясаф, син на Закари; Вълко, син на Постол; Никола, син на Истоян; Петко, син на Добре; Киро, син на Босик; Анодик?, син на Истойко.

Общо души – 45.

Е с н а ф на t a r a k c ı y a n (даракчии, предачи) от самия град

Тольо, син на Коста; Коста, син на Закари; Коста, син на Анастас; Георги, син на Миросе; Ризо, син на Георги; Манол, син на Йован; Тодос, син на Тольо; Петре, син на Сава; Тодоре, син на Георги.

Общо души – 9.

Е с н а ф на a h e n g i r a n (железари, ковачи)

Тодосте, син на Радонич; Вълко, син на Михаил; Йован, син на Доброслав; Вучко, син на Драгой; Илия, син на Яни; Вучко, син на Йорго; Павле, син на Дольо; Петко, син на Истоян; Петре, син на Коста.

Общо души – 9.

f. 64 (2)

Е с н а ф на b a k k a l a n (бакалите) от самия град

Вълчо, син на Истоян; Истанко, син на Миладин; Иславко, син на Вълчо; Истойо, син на Никола; Вулко, син на Христо; Истефан, син на Истоян; Яни, син на Коста.

Общо души – 7.

Е с н а ф на z e r g i r a n (златари)

Истамат, син на Петко; Радослав, син на Милутин; Истойчо, син на Янко; Младен, син на Гърко; Алекси, син на Йован; Урош, син на Анастас; Маринко, син на Яни; Йосиф, син на Кръстьо; Яни, син на Павле;

Истоян, син на Рачо; Никола, син на Христо; Истанко, син на Йорго; Петко, син на Благой; Истоян, син на Кръстьо; Илия, син на Павле; Ласкир, син на Мирчо; Вълко, син на Яни; Светко, син на Койо;

Петре, син на Яни; Йован, син на Коста; Тодори, син на Яни; Йован, син на Павле; Манол, син на Вълчо; Митре, син на Коста; Йован, син на Михаил; Митре, син на Павло; Митре, син на Йован;

Тодори, син на Илия; Истоян, син на Коста; Михаил, син на Никола; Истоян, син на Анастас; Илия, син на Яни; Петре, син на Христо; Коста, син на Вълко; Истайо, син на Павле; Недо, син на Петко;

Истойко, син на Будаг; Мирко, син на Павле; Петре, син на Истоян; Костадин, син на Яни; Калин, син на Йончо; Петре, син на Коста; Малчо, син на Илия; Яни, син на Илия; Недо, син на Илия;

Герги, син на Истоян; Петре, син на Мавруди; Неделчо, син на Янчо; Сальо, син на Истоян; Герги, син на Сальо; Анто, син на Яни; Петре, син на Истоян; Вулко, син на Недо; Никола, син на Янчо.

Общо души – 54.

Е с н а ф на t a k k i y e s i y a n (производители на такета и шапки, шапкари) от самия град

Сашо, син на Радун; Драго, син на Йорго; Митре, син на Драго; Манол, син на Груйо; Атанас, син на Манол; Истойчо, син на Манол; Истайчо, син на Велко; Кольо, син на Истайчо; Коста, син на Истайчо; Бошко, син на Истайчо;

Тодори, син на Кръстю; Малчо, син на Недо; Коста, син на Недо; Младен, син на Недо; Петко, син на Петко; Манол, син на Петко; Истанимир, син на Радован; Петко, син на Истанимир; Гаврил, син на Радунич; Истоян, син на Гаврил;

Драгне, син на Петко; Драгич, син на Ламир; Петре, син на Истоян; Истоян, син на Йован; Петре, син на Яни; Петко, син на Тодор; Кръстю, син на Лазар; Груйо, син на Петко; Истоян, син на Никулин; Бодан, син на Йован;

Драган, син на Лазар; Коста, син на Мастор; Петре, син на Яне; Груйо, син на Павле; Истоил, син на Йован; Петре, син на Кръстю; Тодори, син на Кръстьо; Павле, син на Младен; Янко, син на Коста; Янчо, син на Досьо.

Общо души – 40.

Е с н а ф на ç ö l m e k ç i y a n (грънчари)

Истойчо, син на Йован; Неделко, син на Яни; Чудо, син на Истойчо; Вълчо, син на Кръстьо; Рашко, син на Яни; Никола, син на Чудо; Драго, син на Яни; Богдан, син на Никола; Илия, син на Коста; Йован, син на Петко.

Общо души – 10.

f. 65 (1)

Е с н а ф на k i r e m i d ç i y a n (производители на керемиди)

Яно, син на Яно; Иставро, син на Петко; Неделко, син на Истайо; Добре, син на Истойко; Кръстьо, син на Долчо; Митре, син на Марин; Яни, син на Истайо; Драган, син на Рад; Добри, син на Петре;

Петре, син на Рад; Истойо, син на Добре; Истоян, син на Лазо; Петко, син на Бошко; Андриа, син на Никола; Яни, син на Петко; Андриа, син на Яни; Пейчо, син на Митьо; Бошко, син на Кръстьо.

Общо души – 18.

Е с н а ф на k a z g a n c i y a n (казанджии)

Янчо, син на Амирче?; Петко, син на Лальо; Богуйе, син на Истанчо; Яно, син на Истоян; Никола, син на Истефан; Илия, син на Петко; Богдан, син на Петко; Истайко, син на Яни; Димитре, син на Петко; Атанас, син на Яни;

Герги, син на Яно; Младен, син на Ризо; Истонимир, син на Истанчо; Кирчо, син на Истойко; Георго, син на Никола; Петре, син на Илия; Яно, син на Ибрям; Янчо, син на Яни; Никола, син на Пейчо; Петре, син на Димитре.

Общо души – 20.

Е с н а ф на b o y a c i y a n (бояджии)

Истоян, син на Вълчин; Истоян, син на Яни; Димитре, син на Симон; Тодоре, син на Костантин; Младен, син на Яни; Дичо, син на Ризо; Петко, син на Яни; Яни, син на Закари; Будич, син на Павле; Младен, син на Петко;

Богдан, син на Вълчин; Яно, син на Богдан; Тольо, син на Павле; Петре, син на Яни; Никола, син на Аврам; Истоян, син на Ризо; Рачик, син на Яни; Никола, син на Павле; Йоргаки, син на Никола; Трандафил, син на Яни.

Общо души – 20.

Е с н а ф на h i y a t i n (шивачи)

Пейчо, син на Велко; Митре, син на Яни; Драги, син на Яни; Истоил, син на Никола; Истоян, син на Яни; Деян, син на Павле; Младен, син на Йорго; Андриа, син на Петко; Марко, син на Петко; Вълчо, син на Берко;

Илия, син на Истойко; Истамат, син на Истоян; Богдан, син на Яни; Петре, син на Димо; Истоил, син на [неразчетено име]; Петко, син на Никола; Крайчо, син на Истоян; Истойчо, син на Неделко; Янко, син на Яни; Истойо, син на Угрин;

Донко, син на Илия; Никола, син на Илия; Яно, син на Истоян; Бредо, син на Рад; Георго, син на Петко; Петре, син на Михал; Яно, син на Лазкари; Никола, син на Митре; Атанас, син на Митре; Яни, син на Павле;

MAD 3652, f. 65 (1)

اصفا کر مید جان

مانو لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور
 لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور

اصفا فرغ نماں

لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور
 لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور

اصفا بوید جان

لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور
 لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور

اصفا خیاطہ

لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور
 لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور
 لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور لیستور

f. 65 (2)

Парашкев, син на Яни; Яким, син на Йорго; Вълчо, син на Аврам; Саво, син на Косар; Лазар, син на [неразчетено име]; Илчо, син на Истojан; Йоан, син на Никола; Недо, син на Истойко; Истойо, син на Угрин; Истojан, син на Яни;

Пейчо, син на Продан; Вълчо, син на Мурго; Никуле, син на Радо; Крайчо, син на Никуле; Димитре, син на Петре; Димитре, син на Аврам; Пейчин, син на Радослав; Вълчо, син на Дилчо; Йоан, син на Найдeн; Никола, син на Неделчо;

Джорджо, син на Яни; Саво, син на Китьо; Вълчо, син на Илия; Димо, син на Джорджо; Пейчо, син на Яне; Угрин, син на Лазар; Павле, син на Петко; Димо, син на Яни; Андрия, син на Яни; Алекси, син на Павле.

Общо души – 60.

Е с н а ф на т и т с і у а п (свещари)

Ризо, син на Дяко; Йорги, син на Яни; Яни, син на Тодоре; Младо, син на Павле; Коста, син на Яни; Костантин, син на Яни; Косе, син на Петко; Георго, син на Яно; Тодоре, син на Димо; Коста, син на Димо.

Общо души – 10.

Е с н а ф на б о з а с і у а п (бозаджии)

Истojан, син на Михал; Бошко, син на Костантин; Истамат, син на Йорго; Изгор, син на Яни; Пейчо, син на Павле; Веселин, син на Димо; Истанко, син на Йорго; Мануил, син на Петре; Тодоре, син на Добро; Радо, син на Мирко;

Истанко, син на Димо; Истойко, син на Димо; Петре, син на Димо; Истанко, син на Яни; Данаил, син на Добре; Киро, син на Йорго; Тошо, син на Истефан; Богослав, син на Димолe; Истойчо, син на Йово; Неделко, син на Христо.

Общо души – 20.

Е с н а ф на с е м е р с і у а п (самарджии)

Петре, син на Истojан; Богуте, син на Истojан; Бойчо, син на Истojан; Никола, син на Михаил; Петко, син на Бойко; Атанас, син на Маврудин; Никола, син на Димитре; Бошко, син на Павле.

Общо души – 8.

Е с н а ф на ç ù l h a c і у а п (тъкачи на платно)

Никола, син на Коста; Истамад, син на Сидери; Атанас, син на Яни; Яно, син на Костантин; Димо, син на Ризо.

Общо души – 5.

Е с н а ф на b a l i k c і у а п (рибари)

Гиньо, син на Димо; Маргарид, син на Гиньо; Мичо, син на Яни; Истойко, син на Яно; Йоан, син на Радослав; Яно, син на Яни; Яно, син на Петко; Бойчо, син на Игнад; Неделчо, син на Тодоре;

Истojан, син на Йоан; Янчо, син на Мичо; Димо, син на Киро; Ройо, син на Богдан; Димо, син на Яни; Ганди, син на Димо; Истойо, син на Марко; Мичо, син на Истojан; Толчо, син на Неделчо;

Даньо, син на Райко; Угрин, син на Истojан; Йоан, син на Павле; Яно, син на Яно; Яно, син на Вълко; Насо, син на Истojан; Митре, син на Марко; Мато, син на Нешо; Илия, син на Марко;

Йовко, син на Митре; Яно, син на Алекси; Бойчо, син на Яни; Даньо, син на Павле; Ризо, син на Недо; Костантин, син на чирак.

Общо души – 32.¹⁶

f. 66 (1)

Е с н а ф на k ü r e k ç i y a n (производители на дървени весла и лопати)
 Янчо, син на Михал; Бошко, син на Никола; Янчо, син на Истоян;
 Петко, син на Димо; Исветко, син на Янко; Курд, син на Яни; Йоан, син
 на Йово; Саво, син на Симон; Михал, син на Драган; Радич, син на Ми-
 хал;

Истоян, син на Вълко; Истойо, син на Вельо; Йофчо, син на Ра-
 дич; Истоян, син на Яни; Атанас, син на Кузман; Мирчо, син на Димо;
 Васил, син на Яно; Истойо, син на Яно; Истоил, син на Истойко; Марко,
 син на Илия;

Руси, син на Павле; Младен, син на Яни; Вълко, син на Истоян;
 Илия, син на Марко; Васил, син на Иван; Истоян, син на Крайчо; Петре,
 син на Истоил; Истойчо, син на Кръстьо; Вулчо, син на Истоян; Илия,
 син на Топал;

Апостол, син на Истарик; Младен, син на Илия; Коста, син на Ян-
 чо; Илчо, син на Яни.

Общо души – 34.

Е с н а ф на a r a b a c i y a n (коларите)

Митре, син на Истанко; Младен, син на Димо; Никола, син на
 Митре; Пейчин, син на Никола; Живко, син на Илия; Христо, син на Ни-
 кола; Вълко, син на Яни; Петко, син на Никола; Тодоре, син на Петре;
 Тодор, син на Истойо;

Захари, син на Тодоре; Гюро, син на Петре; Васил, син на Ирза?;
 Михаил, син на Радонич; Марко, син на Милош; Йоан, син на Петко;
 Анастас, син на Богдан; Неделчо, син на Петре; Димо, син на Павле.

Общо души – 19.

Е с н а ф на a ş ç i y a n (готвачи)

Йоан, син на Радо; Янко, син на Слатин; Марко, син на Яни; Пет-
 ре, син на Димо; Илия, син на Алекси; Неделчо, син на Митре; Иван, син
 на Нешо; Андриа, син на Мирко.

Общо души – 8.

Е с н а ф на b o s t a n c i y a n (бостанджии, градинари)

Коста, син на Обретин; Атанас, син на Обретин; [неразчетено
 име], син на Коста; Петре, син на Коста; Исветко, син на Истоян; Истоян,
 син на Гьорго; Петре, син на Яни; Джорджо, син на Андриа; Илия, син на
 Мирко; Янчо, син на Вестимир;

Михал, син на Яни; Истоян, син на Димо; Йоан, син на Недо; Кра-
 йо, син на Яни; Истайо, син на Мирчо; Петре, син на Коста; Вълко, син
 на Андриа; Вълко, син на Димо; Павле, син на Алекси; Младен, син на
 Йоно;

Симо, син на Истоян; Рад, син на Недо; Йоан, син на Никола; Ис-
 тоян, син на Яни; Тодор, син на Павле; Герги, син на Истоян; Райчо,
 син на Райко; Йоан, син на Тодор; Йоан, син на Павле; Велко, син на
 Истоян;

MAD 3652, f. 66 (1)

~~امداد کورکيان~~
 اکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی

~~امداد عربہ جیان~~
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی

~~امداد استیجان~~
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی

~~امداد سنانجیان~~
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی
 بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی بکتی

f. 66 (2)

Милош, син на Груйо; Йоан, син на Андрия; Истоян, син на Исветко; Димо, син на Яни; Истоян, син на Павле; Исветко, син на Истоян; Въко, син на Димо; Васил, син на Яни; Василко, син на Балич; Йоан, син на Мильо;

Петре, син на Истоян; Тодоре, син на Коста; Петре, син на Яно; Йоан, син на Димо; Валчо, син на Христо; Никола, син на Дедо; Марин, син на Яни; Испас, син на Йоан; Йоан, син на Андрия; Димо, син на Яно;

Илия, син на Испас; Младен, син на Йоан; Илия, син на Андрия; Кръстьо, син на Мирко; Гричо?, син на Илия; Атанас, син на Петре; Носиян, син на Марко; Димитре, син на Мирчо; Мичо, син на Чолак; Тодоре, син на Яни;

Мано, син на Димо; Добраслан, син на Йоан; Павле, син на Пейчо; Йоан, син на Коста; Бальо, син на Йоан; Андрия, син на Начо; Кръстьо, син на Йоан; Алекси, син на Йоан.

Общо души – 68.

Е с н а ф на t ŭ f e n k ç i y a n (оръжейници, производители на пушки)

Дайо, син на Ивко; Йоан, син на Дамян?; Йоан, син на Исветко; Павле, син на Живко; Петре, син на Радосав; Огнян, син на Петре; Димитре, син на Никола; Йоан, син на Павле; Богдан, син на Мануш; Михаил, син на Богдан.

Общо души – 10.

Е с н а ф на s i m i t ç i y a n (симитчии, производители на гевреци, симиди)

Димитре, син на Руси; Добре, син на Яни; Мано, син на Илия; Неделко, син на Радул; Яно, син на Радул; Марко, син на Павле; Йоан, син на Андрия; Иван, син на Малчо; Пейчо, син на Велимир.

Общо души – 9.

Е с н а ф на s i r k e c i y a n (производители на оцет)

Дольо, син на Милуд; Дано, син на Истано; Начо, син на Дедо; Коста, син на Андрия; Испас, син на Никола; Истойчо, син на Мاستур; Истраго, син на Марко; Петко, син на Недельо; Георги, син на Спас; Калчо, син на Петре;

Коста, син на Мано; Никола, син на Делчо; Димитре, син на Испас; Истойо, син на Андрия; Илия, син на Димо; Кръстьо, син на Петре; Йоан, син на Истоян; Михал, син на Истанко; Никола, син на Марко; Димитре, син на Хъбре?;

Бошко, син на Кьосе; Ангел, син на Андрия; Петко, син на Йоан; Марко, син на Христо; Мано, син на Истанислас; Гюро, син на Истоян; Угрош, син на Яно; Истоян, син на Йоан; Драгой, син на Волимир; Вьло, син на Христо;

Бошко, син на Явлон; Петко, син на Йоан; Излатан, син на Кръстьо; Младен, син Дамян; Гришо, син на Христо; Кръстьо, син на Павле; Йоан, син на Мало; Ивчо, син на Тольо.

Общо души – 38.

S ŭ r ŭ c i y a n - i m e n z i l (тези, които се грижат за пощенските коне в мензила)

Руско, син на Йоан; Герги, син на Тодор; Йоан, син на Никола; Йоан, син на Истоил; Михал, син на Яно; Тошо, син на Кръстьо; Андрия, син на Мирко.

Общо души – 7.

MAD 3652, f. 66 (2)

Handwritten text in a cursive script, likely Persian or Arabic, consisting of approximately five lines of text.

امام ...
Handwritten text, possibly a title or section header, followed by a line of text.

امام ...
Handwritten text, possibly a title or section header, followed by a line of text.

امام ...
Handwritten text, possibly a title or section header, followed by a line of text.

Handwritten text, possibly a title or section header, followed by a line of text.

Handwritten text, possibly a title or section header, followed by a line of text.

Handwritten text, possibly a title or section header, followed by a line of text.

Handwritten text, possibly a title or section header, followed by a line of text.

f. 67 (1)

Е с н а ф на k a f t a n c i y a n (производители на кафтани, кафтанджии)

Марко, син на Драган; Михал, син на Истоян; Симон, син на Истоян; Мирчо, син на Петко; Тодоре, син на Димитре; Димитре, син на Никола; Нешо, син на Янчо; Йоан, син на Истоян; Йофчо, син на Дончо; Неделчо, син на Петко;

Истоил, син на Дричко; Тричко, син на Дончо; Истоян, син на Обретен; Апостол, син на Истоян; Герги, син на Драган; Герги, син на Яни; Герги, син на Павле; Йоан, син на Коста; Истоян, син на Михал; Истепан, син на Симон;

Истоян, син на Симон; Истойчо, син на Йоан; Илия, син на Йоан; Илчо, син на Йоан; Герги, син на Добре; Христо, син на Яни; Никола, син на Павле; Дойно, син на Андрия; Тодори, син на Мирчо; Кръстю, син на Павле;

Йоан, син на Истоян; Тодори, син на Павле; Атанас, син на Недо; Петре, син на Истоил; Истойко, син на Йофчо; Бошко, син на Йофчо; Вулчо, син на Тричко; Георго, син на Димо; Герги, син на Андрия; Яно, син на Мильо;

Рад, син на Петко; Никола, син на Милош; Михал, син на Сладин; Йоан, син на Андрия; Истайо, син на Вълко; Велко, син на Мичо; Йончо, син на Петко; Истоян, син на Неделко; Петре, син на Рад; Нешо, син на Русин;

Атанас, син на Кало; Чудо, син на Мирко; Димо, син на Костантин; Истоян, син на Бельо; Рашо, син на Велко; Димитре, син на Андрия; Истоил, син на Марко; Апостол, син на Вельо; Живко, син на Маринко; Димитре, син на Васил;

Йоан, син на Дончо; Истамо, син на Йоан; Никола, син на Бельо; Истамо, син на Истоян; Йоан, син на Петко; Истанко, син на [неразчетено име]; Михал, син на Тодор; Истоян, син на Въчо; Начо, син на Ильо.

Общо души - 69.

Е с н а ф на d i k i c i y a n (обущари)

Андон, син на Малчо; Неделчо, син на Йоан; Милури, син на Васил; Никола, син на Петре; Митре, син на Йоан; Павле, син на Яни; Кръстю, син на Гюро; Добре, син на Андрия; Истоян, син на Павле; Добре, син на Мильо;

Истайко, син на Петре; Янко, син на Исветко; Илия, син на Петре; Марко, син на Димо; Милутин, син на Петре; Йоан, син на Новин; Истоян, син на Миленко; Бойко, син на Димо; Митре, син на Йоан; Савко, син на Бельо;

Никола, син на Неделчо; Йоан, син на Неделко; Дочо, син на Радин; Райко, син на Живко; Йоан, син на Алекси; Маринко, син на Славко; Йоан, син на Петре; Мано, син на Райко; Михайло, син на Андрия; Бойчо, син на Рачо;

Истоян, син на Илия; Испас, син на Радослав; Симон, син на Божида; Йоан, син на Радосав; Милутин, син на Димитре; Никола, син на Божиле; Добо, син на Диме; Величко, син на Димо; Истойно, син на Мальо; Петко, син на Петре;

Лазар, син на Курд; Вълко, син на Истоян; Йофчо, син на Мальо; Христо, син на Петре; Живко, син на Мильо; Истоян, син на Мариноз; Славо, син на Бошко; Исветан, син на Йоан; Истанимир, син на Димо; Истаниле, син на Петре;

Груйо, син на Маро; Исветко, син на Димо; Митре, син на Петко; Митре, син на Йоан; Истайо, син на Истоян; Вълко, син на Русин; Момчил, син на Богдан; Лазар, син на Пейчин; Исветан, син на Димо; Комадин, син на [неразчетено име];

f. 67 (2)

Милчо, син на Вълче; Давид, син на Йоан; Бедрос, син на Мъгърдич; Петко, син на Ильо; Митре, син на Мино; Истойо, син на Павле; Петре, син на Димо; Нако, син на Йоан; Петко, син на Димитре; Йоан, син на Бальо;

Павло, син на Кръстан; Михайло, син на Милутин; Йоан, син на Марко; Милутин, син на Донко; Никола, син на Косе; Марко, син на Петре; Тодоре, син на Йоан; Йоргаки, син на Петре; Истанко, син на Митре; Издрав, син на Митре;

Марко, син на Милутин; Милкун, син на Вълчо; Димитре, син на Никола; Вежин, син на Андрия; Истефан, син на Истанко; Истаниле, син на Вуло; Параско, син на Петре; Коста, син на Драго; Миленко, син на Андрия; Йоан, син на Слав;

Вълчо, син на Йоан; Янко, син на Живко; Петре, син на Васил; Петко, син на Живко; Митре, син на Петко; Тодоре, син на Павле; Андрия, син на Пейчин; Мильо, син на Нако; Митре, син на Андрия.

Общо души - 99.

Е с н а ф н а а б а с и у а п (абаджии)

Недо, син на Йоан; Долчо, син на Павле; Мавруди, син на Илия; Йоан, син на Недо; Истоян, син на Павле; Митре, син на Яни; Вълчо, син на Димо; Ручан, син на Маро; Велко, син на Димо; Йоан, син на Анастас; Испас, син на Петре;

Петко, син на Петре; Никола, син на Йоан; Велко, син на Истоян; Йоан, син на Ручан; Вулко, син на Андрия; Истоян, син на Рад; Коста, син на Димо; Йоан, син на Яне; Добре, син на Алекси; Коста, син на Атанас; Нако, син на Петре;

Петко, син на Аврам; Панчо, син на Стадун; Петко, син на Велко; Парашкева, син на Димо; Вулко, син на Пейчин; Петко, син на Яни; Петко, син на Митре; Марко, син на Коста; Истайко, син на Димо; Неделчо, син на Драго; Йоан, син на Петре;

Тодоре, син на Илия; Ангелака, син на Герги; Добро, син на Мильо; Петко, син на Истефан; Илия, син на Яни; Петко, син на Русан; Богдан, син на Лалю; Нано, син на Яни; Веселин, син на Янчо; Вълчо, син на Петре; Петре, син на Коста;

Митре, син на Яни; Неделко, син на Йоан; Христо, син на Павле; Герги, син на Димитре; Лазар, син на Коста; Ислафко, син на Герги; Нешо, син на Герги; Илия, син на Йоан; Слато, син на Йоан; Марко, син на Иво; Янчо, син на Йоан;

Димитре, син на Петре; Петре, син на Павле; Петко, син на Вълчо; Рашко, син на Тричо; Вулко, син на Мальо; Йоан, син на Маро; Митре, син на Живко; Тодор, син на Истоил; Живадин, син на Митре; Митре, син на Петре; Йоан, син на Христо;

Истанко, син на Йоан; Недо, син на Димитре; Петре, син на Яни; Лазар, син на Коста; Вулко, син на Андрия; Истефан, син на Димо; Милчо, син на Йоан; Урош, син на Коста; Вълчо, син на Петре; Димака, син на Петре; Атанас, син на Яни;

Истоян, син на Аврам; Излатан, син на Яни; Йоан, син на Павле; Герги, син на Павле; Истоян, син на Димо; Русин, син на Кръстьо; Йоан, син на Андрия; Йоргаки, син на Парашкева; Димитре, син на Йоан; Истоян, син на Недо; Коста, син на Андрия;

f. 68 (1)

Йоан, син на Петре; Истоян, син на Димитре; Герги, син на Павле; Добре, син на Вълчо; Тодоре, син на Яни; Истоил, син на Недо; Истойо, син на Коста; Христо, син на Мильо; Йоан, син на Христо; Никола, син на Йоан;

Тодоре, син на Вулчо; Петко, син на Димо; Никола, син на Петко; Неделчо, син на Яни; Истайко, син на Ризо; Никола, син на Марко; Вълчо, син на Марин; Истанчо, син на Петре; Герги, син на Руси; Истойо, син на Коста;

Йоан, син на Петко; Истанко, син на Андрия; Испас, син на Ильо; Димо, син на Кирчо; Неделчо, син на Павле; Тодоре, син на Маро; Йоан, син на Янчо; Петко, син на Ивко; Мичо, син на Ризо; Никола, син на Младен;

Истойчо, син на Янко; Никола, син на Марко; Димитре, син на Ивко; Истоян, син на Петре; Йоан, син на Алекси; Кръстю, син на Димо; Митре, син на Андрия; Никола, син на Неделко; Балю, син на Руси; Митре, син на Ивко;

Кръстю, син на Йоан; Вукадин, син на Недо; Герги, син на Добро; Истоян, син на Диман; Неделчо, син на Недо; Йоан, син на Вульо; Васил, син на Андрия; Мачо, син на Ризо; Истоян, син на Павле; Никола, син на Кральо;

Никола, син на Ивко; Истанчо, син на Мирко; Ангелак, син на Илия; Киряки, син на Петре; Бошко, син на Тольо; Бредо, син на Алекси; Крайко, син на Вько; Дамян, син на Мильо; Никола, син на Петре; Истаниле, син на Милко;

Илия, син на Живко; Неделчо, син на Добро; Йоан, син на Митре; Мавруди, син на Дончо; Йоан, син на Бельо; Нешо, син на Мирко; Петко, син на Павле; Истойо, син на Яно; Яни, син на Янко; Истоил, син на Петре;

Герги, син на Мильо; Пейчо, син на Митре; Петко, син на Куро; Киро, син на Йорги; Бошко, син на Манол; Герги, син на Алекси; Трифон, син на Йорго; Манол, син на Китан; Петре, син на Димитре; Недо, син на Йоан;

Никола, син на Кръстю; Герги, син на Насо; Младен, син на Нешо; Русин, син на Истоян; Никола, син на Янко; Кръстю, син на Истойо; Истоил, син на Петко; Велко, син на Истоян; Добре, син на Коста; Димитре, син на Истоян;

Йоно, син на Дойчо; Янкуле, син на Богдан; Герги, син на Истойчо; Димитре, син на Истоян; Алекси, син на Петре; Мирко, син на Янчо; Иван, син на Димо; Андрия, син на Петре; Бошко, син на Мирко.

Общо души - 187.

Е с н а ф на d ù l g e r a n (дюлгери)

Йоан, син на Истоян; Истойко, син на Яни; Петре, син на Кръстю; Младен, син на Петре; Никола, син на Димо; Истоян, син на Йоан; Петко, син на Ризо; Истоян, син на Илия; Истойчо, син на Димо; Гюро, син на Никола;

Истоян, син на Илия; Неделчо, син на Тодор; Илия, син на Яни; Дочко, син на Велимир; Кръстю, син на Андрия; Йоан, син на Димо; Ивко, син на Руйо; Руйо, син на Тодор; Новак, син на Илия; Мато, син на Марко;

Гроздан, син на Яни; Истанко, син на Петре; Петре, син на Яно; Милослав, син на Милко; Истепан, син на Яно; Истоян, син на Петре; Истоян, син на Йоан; Милосав, син на Мирко; Митре, син на Павле; Веселин, син на Живко;

f. 68 (2)

Кръстю, син на Ризо; Янкуле, син на Вълко; Чорго, син на Димо; Яно, син на Влад; Петре, син на Вълко; Никола, син на Драгутин; Истоян, син на Пейо; Тодор, син на Яни; Младен, син на Илия; Йоан, син на Истево;

Богдан, син на Младен; Истефо, син на Яни; Йоан, син на Вълко; Истефан, син на Неделко; Вълко, син на Матин; Марко, син на Младен; Митре, син на Атанас; Вълчо, син на Йоан; Павле, син на Истепан; Илия, син на Вълко;

Мато, син на Истоян; Митре, син на Истайко; Вукашин, син на Дамян; Исветан, син на Дамян; Истоян, син на Петре; Вълко, син на Митре; Добро, син на Вълко; Исветко, син на Райо; Ислав, син на Истаниле; Йоан, син на Лука;

Тодор, син на Вълчин; Велимир, син на Марин; Деспод?, син на Горило; Исторе?, син на Йофче; Васил, син на Йофче; Мичо, син на Томо; Михайло, син на Златун; [неразчетено име], син на Михайло; Йоан, син на [неразчетено име]; Драган, син на Никола;

Истоян, син на Петре; Неделчо, син на Яни; Вукас, син на Радос; Миле, син на Яни; Янко, син на Йоан; Истанко, син на Велко; Вучо, син на Никола; Истоян, син на Димитре; Джурич, син на Яни; Джорджо, син на Никола;

Йоан, син на Милутин; Живо, син на Радул; Милосав, син на Истоян; Младен, син на Костантин; Илиян, син на Истоян; Койо, син на Яни; Димитре, син на Коста; Дольо, син на Ледо; Андрия, син на Яни. Общо души – 89.

Е с н а ф на k a s s a b a n (касапи)

Георго, син на Пейчо; Истоян, син на Мико; Шахин, син на Яни; Радулич, син на Петре; Димитре, син на Павле; Гюро, син на Йоан; Истамад, син на Герги; Младен, син на Ташо; Димитре, син на Коста; Шахин, син на Яни;

Неделчо, син на Димо; Димитре, син на Андрия; Каракаш, син на Райко; Йорго, син на Никола; Пейо, син на Досе; Вълчо, син на Петре; Истоян, син на Михо; Павле, син на Андрия; Кръстьо, син на Илия. Общо души – 19.

Г р у п а на а р м е н ц и т е персийци

Банос, син на Киркор; Марад, син на Гостик; Ясве, син на Абрам; Гостик, син на Абрам; Бозиар, син на Саркис; Агоп, син на Сабрас; Агоп, син на Ованос; Хачо, син на Киркор; Матиос, син на Чочом; Вартан, син на Киркор;

Мелосал?, син на Сагне; Арден, син на Мъгърдич; Киркор, син на Андон; папас Каприел, син на папас; Арслан, син на Бедрос; Сабраз, син на Киркор; Мардирос, син на Назар; Йоан, син на Мароян; Маркаре, син на Армен; Агамил, син на Артин;

Симан, син на Охан; Кирко[r], син на папас; Киркор, син на Асвадар; Арарик?, син на Онанес; [неразчетено име], син на Сияун; Хетур, син на Киркор; Ником, син на Саркис; Йенгиар, син на Бедрос; Киркор, син на Мардирос; Армен, син на Саркис. Общо души – 30.

f. 69

Д ж е м а а т н а е в р е и т е

Исаак, син на Муса; Яхуда, син на Симон; Муса, син на Соломон; Муса, син на Ясфе; Келимон, син на Йосиф; Яхуда, син на Ясфе; Самади, син на Аврам; Соломон, син на Синай; Ясфе, син на Соломон; Ясфе, син на Давид;

Муса, син на Давид; Келида, син на Данил; Яхуда, син на Ашер; Ашер, син на Яхуда; Майер, син на Сонтов; Сонтов, син на Майер; Майер, син на [повреден текст]; [повреден текст]; Исаак, син на Аврам; Самуил, син на Аврам;

Исаак, син на Гаврил; Яков, син на Гаврил; Самуил, син на Кумтев; Соломон, син на Яхуда; Авраам, син на Яков; Шалом, син на Ясфе; Илия, син на Соломон; Йосиф, син на Соломон; Ясфе, син на Авраам; Данил, син на Ясфе;

Муса, син на Мердомай; Аврам, син на Селянико; Илиясаф, син на Соломон; Хахам, син на Соломон; Аврам, син на Баян?; Аврам, син на Исаак; Метис, син на Хахам; Йосифо, син на Метис; Артса, син на Муса; Бийон?, син на Муса.

Общо души – 40.

Бележки

¹ Писарят не е вписал новата сума, както е постъпил при регистрацията на другите селища, включени в документа.

² Тези данни всъщност са преписани от предходния регистър (TD 77), новите данни е следвало да бъдат нанесени под старите, но по неизвестна причина не са били нанесени.

³ Титул (елкаб), използван в османската административна практика за велик везир или везир.

⁴ Букв. „*der hâne-i zen*“ – от къща на жена; точният смисъл остава неясен.

⁵ *ber vech-i maktu*’.

⁶ Всъщност сборът от овцете, вписани към индивидуалните джелепи, е 675.

⁷ Османският писар не е посочил другото име на тази махала. По аналогия с другите регистри може да се заключи, че другото име на махалата „Наиб Хамза“ е „Бей“.

⁸ Махала „Хелваджъ Барак“ е записана в долния ляв ъгъл на страницата, практика използвана, за да покаже началото на следващата страница, с цел да се предотврати погрешното подвързване на страниците при евентуално разкъсване. При все това в нашия случай вместо споменатата махала, следва село от казата Филибе.

⁹ *Medine* (ар.) – град. В случая не става ясно какво точно е имал предвид османският регистратор, използвайки думата „град“ над името на вписания данькоплатец. Има вероятност въпросното лице да е зачислено към вакъфа на свещените градове Мека и Медина (*Medine-i Münevvere*).

¹⁰ Изглежда се имат предвид пари събирани от общността за изплащането на аварии и др. такси.

¹¹ Подобно на „медине“, смисълът на това вписване не е напълно ясен, но има голяма вероятност споменатият да принадлежи към вакъфа на Абу Еюб Ансари в Истанбул.

¹² Всъщност поредният номер на махалата трябва да е 16.

¹³ Не е вписано.

¹⁴ Макар и да не е вписана дата, палеографските особености на регистъра показват, че това е подробната версия, послужила за основа на съкратения регистър D. МКФ 27614 с дата 17.11.1686 – 16.12.1686 г.

¹⁵ В случая се отнася за арменци, дошли от Изток.

¹⁶ Всъщност регистрираните данькоплатци са 33.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕН РЕЧНИК

- Abacı** – от *aba* (тур.) – груб вълнен плат или връхна дреха, изработена от вълна; човек, който произвежда или продава вълнено платно или дрехи, изработени от такова.
- Abdal** (тур.) – степен в йерархията на мистичните дервишки ордени. С името абдал най-често се наричат обикновените последователи на дервишките братства.
- Ahenger** (пер.) – ковач, железар.
- Akıncı** – от *akın* (тур.) – набег, грабителски поход. Акънджиите са лека конница, която изпълнява ролята на предна разузнавателно-грабителска част в османската армия.
- Arabacı** (тур.) – майстор колар; превозвач.
- Aşçı** (тур.) – готвач; съдържател на гостилница.
- Azade** (пер.) – освободен. В османските регистри с “*azade*” най-често се отбелязват освободените роби.
- Babuşçu/Паруşçu** (тур.) – обушар.
- Bakkal** (ар.) – бакалин, търговец на хранителни продукти и други стоки.
- Balıkçı** (тур.) – рибар, търговец на риба.
- Başmakçı** (тур.) – 1. обушар, майстор на вид подковани обувки; 2. пазач на обувките, които са оставени пред джамията по време на намаз.
- Bazdar** (пер.) – човек, който отглежда соколи; соколар.
- Bektaş** (тур.) – дервиш от ордена Бекташия. В османските регистри Бекташ често е употребявано и за лично име, което несъмнено указва и хетеродоксния характер на лицето.
- Bennak** (тур.) – селско мюсюлманско семейство, което владее малко или не владее земя. В османската данъчна система с “*bennak*” са отбелязвани домакинствата, които притежават земя по-малко от половин чифт.
- Berber** (ит.) – бръснар.
- Beşe** (тур.) – йеничерски офицер.
- Bezci** (тур.) – тъкач на платно, платнар.
- Biçakçı** (тур.) – ножар, производител и търговец на ножове.
- Bostancı** (пер.) – градинар, обработващ зеленчукова градина; бостанджия.
- Boyacı** (тур.) – бояджия на прежди, платове, стени и др.
- Bozacı** (тур.) – производител и продавач на боза, бозаджия.
- Börekçi** (тур.) – бюрекчия; производител и търговец на баницы и бюреци.

- Buzcu** – от *buz* (тур.) – лед; човек ангажиран със съхраняването на леда през топлите сезони и доставката му на пазара.
- Cellâd/Cellât** (ар.) – палач, екзекутор; джелатин.
- Celeb** (тур.) – търговец на говеда; джелепин.
- Cerrah** (ар.) – хирург.
- Cizyedar** (ар.) – османски чиновник, натоварен със събирането на поголовния данък на немюсюлманите – джизие.
- Cülâh** (пер.) – тъкач.
- Cündi** (ар.) – конник; воин, боец.
- Çamurcu** (тур.) – човек, който вади глина.
- Çarcı** (тур.) – продавач на дребни неща; галантерист.
- Çıkrıkçı** (тур.) – грънчар.
- Çeltükçü** (тур.) – оризар.
- Çift** (тур.) – единица обработваема земя, която може да бъде обработена за един ден с чифт волове. Въз основа на нея се събира данъкът на мюсюлманската рая – *resm-i çift*.
- Çilingir** (пер.) – ключар; човек, изработващ дребни метални предмети.
- Çoban** (тур.) – чобанин, овчар, пастир.
- Çölmekçi/Çömlekçi** (тур.) – грънчар.
- Çülhacı** (пер.) – тъкач; платнар.
- Debbag/Tabak** (ар.) – дъбач, шавач на кожи; кожар.
- Değirmenci** (тур.) – воденичар, мелничар.
- Dellâk/Tellâk** (ар.) – теляк в баня.
- Dellâl/Tellâl** (ар.) – 1. глашатай; 2. описвач на вещи; 3. посредник в търговия.
- Demurcu** (тур.) – железар, ковач; специалист по студена обработка на желязо; търговец на желязо.
- Derviş** (тур.) – член на мистично религиозно братство; човек, който се е отрекъл от света и е поел по пътя на духовното пречистване, като крайната цел е единението с Бога.
- Derzi/Terzi** (пер.) – шивач.
- Deveci** (тур.) – камилар.
- Dikici** (тур.) – обущар; шивач.
- Doğancı** (тур.) – соколар. В Османската империя доганджиите са натоварени с отглеждането и доставката на соколи за нуждите на султанския двор, за което са били освободени от плащането на някои извънредни данъци.
- Dülger** (пер.) – строител, зидар.
- Ehl-i İlm** (ар.) – букв. хора на науката, знанието.
- Ellici** – от *elli* (тур.) – петдесет; човек, изпълняващ помощна длъжност в армията, за което е обложен с данък от 50 акчета годишно.
- Emin** (тур.) – букв. надзорник. Османски чиновник, натоварен с инспекцията на различни дейности, чиято главна задача е да не допуска злоупотребите и нарушения.
- Eşekçi** (тур.) – човек, който отглежда и продава магарета; магаретар.

- Eşküncü/Eşkinci** (тур.) – лице, което участва във военните походи; член на нередовната конница.
- Etmekçi/Ekmekçi** (тур.) – хлебар.
- Fakih** (ар.) – експерт по ислямско канонично право.
- Fakirü'l-hal** (ар.) – беден човек, сиромас.
- Gulâm** (ар.) – роб.
- Habbaz** (ар.) – хлебар.
- Haffaf/Kavaf** (ар.) – производител и продавач на евтини обувки; обушар.
- Hafız** (ар.) – човек, който знае Корана наизуст; рецитатор на Корана.
- Halife** (ар.) – последовател; чиновник на обществена служба; писар.
- Hallaç** (тур.) – дръндар; който чепка, разбива вълна, памук и др.
- Namal** (тур.) – общ работник; носач; хамалин.
- Namami/Hamamcı** (тур.) – управител, съдържател на обществена баня.
- Naracçı** (тур.) – събирач на данъка *haraç* или *cizye* (поголовен данък, събиран от немюсюлманските поданици в Османската империя).
- Naşebçi** – от *haşeb* (ар.) – дърва, дървен материал – дървар.
- Nattat** (ар.) – калиграф.
- Natib** (ар.) – оратор; проповедник в мюсюлмански храм.
- Helvayi/Helvacı** (ар.) – производител и продавач на халва.
- Hıkafl** (ар.) – ковач, който прави конски подкови.
- Hıyat** (ар.) – шивач.
- Irgad/Irgat** (гр.) – работник; аргатин.
- İtar** (ар.) – търговец на благоухания, парфюмер.
- İtik/Atık** (тур.) – освободен роб.
- İmam** – мюсюлмански духовник; имам.
- İmaret** (ар.) – обществена кухня, където се сервира безплатна храна за бедните.
- Kaftancı** (тур.) – човек, който изработва или търгува с кафтани (дълга върхна дреха с дълги ръкави).
- Kaim** (ар.) – заместник.
- Kalaycı** (тур.) – калайджия.
- Kâtib** (ар.) – писар.
- Kazgani/Kazgancı** (тур.) – казанджия, медникар, търговец на медни съдове.
- Keçeci** (тур.) – производител и търговец на кече, плът, филцове.
- Kefşger/Kefşgir** (пер.) – който изработва обувки; обушар.
- Kethüda** (тур.) – секретар, кехая.
- Kethüda-i Mahalle** – човек, който представлява жителите в дадена махала пред османската власт.
- Kethüda-i Şehir** – ръководител на градските гилдии.
- Kılıççı** (тур.) – ковач и търговец на саби и мечове.
- Kilâri/Kilerci** (тур.) – главен прислужник, отговарящ за провизиите и хранителните припаси.
- Kiracı** (тур.) – наемател; превозвач.

- Kireççi** (тур.) – търговец на вар.
- Köhneduz/Köhneci** (пер.) – кърпач; вехтошар; продавач на стари вещи.
- Külâhduz** – от *külâh* (пер.) – конусовидна филцова шапка (кюлях) – шивач на конусовидни шапки от кече; шапкарь.
- Külhanci** (пер.) – човек, който пали огнището, пещта на хамама; огняр.
- Kürekçi** (тур.) – 1. производител на дървени весла и лопати; 2. работник по каналите на оризищата.
- Lenk** (пер.) – куц; сакат.
- Ma'lûl** (ар.) – инвалид; осакатен, неспособен човек.
- Medyun** (ар.) – човек, който дължи пари някому; длъжник.
- Mecnun** (ар.) – луд, ненормален; обладан от демони човек.
- Mibretçi** – от *mibret* (ар.) – сладка бисквита – сладкар.
- Mu'allim** (ар.) – учител, преподавател; майстор занаятчия.
- Mu'atik** (ар.) – освободен роб.
- Muhassıl** (ар.) – събирач на такси и данъци.
- Muhzir** (ар.) – човек, който призовава хората в съда; прислужник в съда; съдебен пристав.
- Mumcu** (тур.) – производител и търговец на свещи.
- Muytab/Mutab/Mutaf/Mutafçı** (пер.) – производител на въже и др. от кози косми; мутафчия.
- Müderris** (ар.) – преподавател в учебно заведение (медресе).
- Müezzin** (ар.) – човек, който призовава мюсюлманите за молитва.
- Müsellem** (ар.) – член на специален военнопомощен корпус, който ползва данъчни облекчения.
- Müsta'ir** (ар.) – длъжник, човек взел пари в заем.
- Mütaka'id** (ар.) – пенсионер.
- Mütevelli** (ар.) – управител на вакъф.
- Nakabil** (ар.) – инвалид.
- Nakib** (ар.) – ръководител на общност или гилдия.
- Na'lband** (пер.) – подковач; майстор на подкови.
- Nalçeci** – от *nalçe* (тур.) – дребни метални или дървени пирони, служещи за прикрепяне на ходилото на обувката към горната част.
- Neccar** (ар.) – дърводелец.
- Nim** – в османската данъчно-административна практика „ним“ означава половин „чифт“.
- Penbeduz** (пер.) – памукчия.
- Preseliç** (слав.) – преселец, пришълец, новодошъл.
- Re'is** (ар.) – 1. началник, глава, шеф; 2. ръководител на джемаат.
- Rencber** (пер.) – работник, надничар.
- Sabancı** (тур.) – майстор, производител на дървени и железни плугове.
- Sabuni/Sabuncu** (ар.) – сапунджия, продавач на сапун.
- Semerci** (гр.) – производител или търговец на самари; самарджия.
- Serci** (пер.) – седлар.
- Serrac/Saraç** (ар.) – производител на кожени принадлежности за коне, сарач.

- Seyyid** (ар.) – от наследниците на Пророка.
- Şırgaç** (тур.) – говедар.
- Simitçi** (ар.) – продавач на гевреци; симидчия.
- Subaşı** (тур.) – лице, упражняващо полицейски функции в градовете.
- Şagird/Şakird** (пер.) – чирак, ученик, послушник.
- Şeyh** (ар.) – старейшина; глава на дервишки орден.
- Tabbah** (ар.) – готвач.
- Tabib** (ар.) – лекар.
- Takkiyeci** (тур.) – производител на шапки, шапкар.
- Talib** (ар.) – ученик в духовно училище (медресе).
- Tovice** (монг.) – офицер в акънджийския корпус.
- Tütüncü** (тур.) – продавач на тютюн.
- Ulak/Ulakçı** (тур.) – куриер, служител в имперската съобщителна система.
- Usta** (ар.) – майстор занаятчия.
- Yağcı** (тур.) – маслар.
- Yamak** (тур.) – букв. помагач, помощник; в османската практика за ямаци са записвани лицата оставени в резерв и натоварени с издръжката на онези от членовете на военнопомощните корпуси, които трябва да се явяват на поход.
- Yaуcı** (тур.) – производител на стрели и лъкове.
- Zaim** (ар.) – владеец на зеамет.
- Zergir** (пер.) – златар.
- Zimmi** (ар.) – лице от немюсюлманската рая; немюсюлманин.

БИБЛИОГРАФИЯ

НЕПУБЛИКУВАНИ ИЗВОРИ

Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, София, Ориенталски отдел

сиг. Пд 17/27
сиг. ОАК 94/73
сиг. ОАК 121/9
сиг. ОАК 265/4

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul

сиг. D.CMH 26668
сиг. D.MKF 27581
сиг. D.MKF 27614
сиг. MAD 519
сиг. MAD 1273
сиг. MAD 1396
сиг. MAD 3398
сиг. MAD 3652
сиг. MAD 4075
сиг. MAD 14716
сиг. TD 20
сиг. TD 77
сиг. TD 187
сиг. TD 223
сиг. TD 470
сиг. TD 494
сиг. TD 498
сиг. TD 648
сиг. TD 729
сиг. TD 1001
сиг. Vakfiyeler 26, (19/1142)
сиг. EV.VKF. d. 19, g. 11.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-u Kadime Arşivi, Ankara

сиг. KuK, Edirne 65

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Ankara

Defter No. 2142, sıra No. 13, 14, ff. 104-107.

ПУБЛИКУВАНИ ИЗВОРИ

Архивни документи

- Турски извори за българската история (ТИБИ), т. III, Бистра Цветкова (съставителство и коментар), София, 1972.
- Турски извори за българската история (ТИБИ), т. VII, под редакцията на Стр. Димитров, Е. Грозданова и Ст. Андреев, София, 1986.
- Турски извори за българската история (ТИБИ). Архивите говорят, т. XIII, Елена Грозданова (предговор и съставителство), София, 2001.
- 3 *Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560)* (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993).
- 5 *Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566)* (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994).
- 6 *Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565)* (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1995).
- 370 *Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-İli Defteri (937/1530)* (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2001).
- AKGÜNDÜZ, A. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri. 1. Kitap* (İstanbul: FEY Vakfı, 1990).
- ANHEGGER, R. и Н. İnalçık. *Kanunname-i Sultani ber Muceb-i 'Örf-i Osmani* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1956).
- BARKAN, Ö. L. *XV ve XVIncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâî Ekonomisinin Hukukî ve Malî Esaslar. Kanunlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1943).
- İNALCIK, H. *Hicrî 835 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-i Arvanid* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1954).
- KALDY-NAGY, G. *Kanuni Devri Budin Tahrir Defteri (1546-1562)* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 1971).

Наративи

- АРГИРОВ, Ст. Румелия и Босна. Географски описал Мустафа бен Абдуллах Хаджи Калфа. (от немското издание на Йозеф фон Хамер превел и снабдил с обяснителни бележки Стоян Аргиров) – Архив за поселищни проучвания, кн. II, 1938, 63-110.
- БРОКИЕР, Б. де ла. Задморско пътешествие, превод Николай Колев, редакция и бележки Вера Мутафчиева, София, 1968.
- ЙОНОВ, М. Чужди пътеписи за Балканите. Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV – XVI в., София, 1979.

- КАЛИЦИН, М. Мехмед Нешри. Огледало на света. Превод от османотурски и съставителство Мария Калицин, София, 1984.
- _____. Корона на историите на Ходжа Садеддин, В. Търново, 2000.
- КИСИЛИНЧЕВА, М. Стефан Герлах. Дневник на едно пътуване до Османската порта в Цариград, Мария Киселинчева (превод и коментар), София, 1976.
- ТОДОРОВА, М. Чужди пътеписи за Балканите. Английски пътеписи за Балканите (края на XVI – 30-те год. на XIX в.), София, 1987.
- ЦВЕТКОВА, Б. Чужди пътеписи за Балканите. Френски пътеписи за Балканите XV – XVII в., София, 1975.
- ALİ BEY. *Aşıkpaşazade Tarihi. Tevârih-i Âl-i Osman*. Ali Bey (haz.), (İstanbul: Matba'a-i Amire, 1332/1916).
- ATSIZ, N. *Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî. Tevârih-i Âl-i Osman* – B: idem. *Osmanlı Tarihleri I* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1949), 77-318.
- _____. *Oruç Beğ Tarihi* (İstanbul: Tercüman, 1001 Temel Eser, No. 5, 1972).
- AZAMAT, N. *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*. F. Giese neşri (İstanbul: Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1992).
- BABINGER, F. *Die frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch: nach den Handschriften zu Oxford und Cambridge* (Hannover: Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, 1925).
- _____. *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)* (Berlin – München: Duncker und Humboldt, 1986²).
- COURTEILLE, P. *Histoire de la campagne de Mohacz par Kemal Pachazadeh* (Paris: Imprimerie Impériale, 1859).
- DARKÓ, E. *Laonici Chalcocandylae historiarum demonstrationes*, т. I (Budapestini: Typis Societatis Franklinianae, 1922).
- GIESE, F. *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, in Text und Übersetzung herausgegeben von Dr. Friedrich Giese. Teil I: Text und Variantenverzeichnis (Breslau, 1922).
- _____. *Die altosmanische Chronik des 'Âşıkpaşazâde* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1929)
- HAMMER, J. von. *Rumeli und Bosna. Geographisch beschrieben von Mustafa Ben Abdalla Hadschi Chalfa* (Wien: Im Verlage des Kunst- und Industrie-Comptoirs, 1812).
- İNALCIK, H. и R. Murphey. *The History of Mehmed the Conqueror by Tursun Beg* (Minneapolis: Bibliotheca Islamica, 1978).
- IMAZAWA, K. *İbn Kemal (Kemalpaşazâde). Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000).
- KAHRAMAN, S. A. и Y. Dağlı. *Eviya Çelebi Seyahatnamesi. Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu – Dizini*, т. III (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999).

- LONLEY, D. de. *A travers la Bulgarie. Souvenirs de guerre et de voyage, par un volontaire au 26e régiment de Cosaques du Don. Les Balkans. Etropol. Tchelopez. Plevna. Araba-Konak. Sofia. Tatar-Bazardjick. Philipppopoli. Le Rhodope. Hermanli. Andrinople. San-Stefano. Stamboul. Illustré de 20 dessins par l'auteur* (Paris: Garnier frères, 1888).
- LUGAL, N. *Nizamüddin Şâmi. Zafernâme* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1949).
- MORDTMAN, J. H. "Ruhî Edrenewî." *Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte* 2 (1923-26): 129-136.
- NICOLOUDIS, N. *Laonikos Chalkokondyles: A Translation and Commentary of the "Demonstrations of Histories", Books I-III*, (непубликувана дисертация, King's College London, 1992).
- _____. *Laonikos Chalkokondyles. A Translation and Commentary of the "Demonstrations of Histories" (Books I-III)* (Athens: St. D. Basilopoulos, 1996).
- PARMAKSIZOĞLU, İ. *Hoca Sadeddin. Tac'ut-Tevarih*, т. II (İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, 1974).
- TAESCHNER, F. *Ğihannümâ, die altosmanische Chronik des Mevlânâ Mehmed Neschri. Im Auftrage der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, nach Vorarbeiten von Theodor Menzel herausgegeben von Franz Taeschner, Band I: Codex Menzel* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1951).
- _____. *Ğihannümâ, die altosmanische Chronik des Mevlânâ Mehmed Neschri. Im Auftrage der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, nach Vorarbeiten von Theodor Menzel herausgegeben von Franz Taeschner, Band II: Codex Manisa 1373* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1955).
- TURAN, O. *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1954).
- TURAN, Ş. *İbn-i Kemal. Tevârih-i Âl-i Osman. VII. Defter* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957).
- UNAT, F. R. и M. A. Köymen. *Mehmed Neşrî. Kitâb-ı Cihan-Nümâ. Neşrî Tarihi. т. I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1949).
- _____. *Mehmed Neşrî. Kitâb-ı Cihan-Nümâ. Neşrî Tarihi. т. II* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1957).
- YÜCEL, Y. и H. E. Cengiz. „Ruhî Tarihi – Oxford Nüshası." *Belgeler* 14 (1989-1992): 359-472.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилица

- БАЛКАНСКИ, Т. Пазарджик и Пазарджишко в светлината на езиковата археология. Имена, основаване, основатели. Велико Търново, 2005.
- БАТАКЛИЕВ, И. Град Татар-Пазарджик. Историко-географски преглед. София, 1923.
- _____. Пазарджик и Пазарджишко. Историко-географски преглед. София, 1969.
- БОЙКОВ, Гр. Създаването на Татар Базаръ (Пазарджик) през 1398 г. – хипотези, спорове, заключения. – Исторически преглед, кн. 5-6, 2007, 3-18.
- ВЕЛКОВ, А., П. Груевски, Ст. Кендерова и Ц. Николова (съст.). Опис на джизие регистри запазени в Ориенталсия отдел на Народната библиотека „Кирил и Методий“, София, 1983.
- ГРОЗДАНОВА, Е. За данъчната единица хане в демографските проучвания. – Исторически преглед, кн. 3, 1972, 81-91.
- _____. Проблемът за т.нар. привилегирована рая в историческата книжнина. – В: България през XV-XVIII в. Историографски изследвания „България XV – XIX в.“, т. I, София, 1987, 135-154.
- _____. Българската народност през XVII век. Демографско изследване. София, 1989.
- ГРОЗДАНОВА, Е. и Ст. Андреев. Джелепкешаните в българските и съседните им земи през XVI-XVIII век: по документи от наши и чужди архиви. София, 1998.
- ГЮЗЕЛЕВ, В. Средновековна България в светлината на нови извори. София, 1981.
- ДИМИТРОВ, Стр. История на Добруджа. т. III, София, 1988.
- ЗАХАРИЕВ, Ст. Географико-историко-статистическо описание на Татар-Пазарджишката кааза (Фототипно издание с коментар). София, 1973.
- ЗИРОЕЈВИН, О. Смедеревски санџакбег Али бег Михалоглу. – Сборник за историју Матица Српска, 1971, 9-27.
- ИМБЪР, К. Османската империя 1300-1481. София, 2000.
- ИНАЛДЖЪК, Х. Епохата на султан Мехмед II Завоевателя (Изследвания и документи). София, 2000.
- _____. Османската империя. Класическият период, 1300-1600. София, 2002.
- ИРЕЧЕК, К. Военният път от Белград за Цариград и балканските проходи. Историко-географска студия. – Българска историческа библиотека № 4, том 4, 1932.

- КАЛИЩИН, М. и Кр. Мутафова. Исторически реалии за халветийския шейх Бали Ефенди Софийски в новооткрито житие от XIX в. – В: Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите, т. II, Мюсюлманската култура по българските земи, Р. Градева и С. Иванова (съст.), София, 1998, 212-242.
- КИЙЛ, М. Татар Пазарджък. Развитие на един османски град в Централна България или историята за това как българите превзеха Горна Тракия без нито един изстрел 1485-1874 г. – В: idem. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, 194-221.
- _____. Развитие на градовете в България през османския период: мястото на турската архитектура в процеса. – В: idem. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, 17-96.
- _____. Мевляна Нешри и градовете на Средновековна България. Исторически и топографски бележки. – В: idem. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, 358-377.
- _____. Бележки върху администрирането на поголовния данък (cizye) на османските Балкани и значението на регистрите за поголовния данък (cizye defterleri) като извор за демографски изследвания. – В: idem. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, 379-420.
- _____. Ихтиман. – В: idem. Хора и селища в България през османския период. Събрани съчинения. София, 2005, 458-460.
- КИЛ, М. Изкуство и общество в България през турския период. София, 2002.
- КОВАЧЕВ, Р. Самоков и самоковската каза през XVI век според описи от Истанбулския османски архив. София, 2001.
- КОЛЕДАРОВ, П. и Н. Мичев. Промените в имената и статута на селищата в България (1878-1972). София, 1972.
- МИЧЕВ, Н. Речник на имената и статута на населените места в България 1878-2004. София, 2005.
- МУТАФЧИЕВА, В. Категориите феодално зависимо население в нашите земи под турска власт през XV – XVI в. – Известия на Института по история, кн. 9, 1960, 57-63.
- _____. Нови османски документи за вакъфите в България под турска власт. – Известия на Държавните архиви, т. 6, 1962, 271-273.
- _____. За ролята на вакъфа в градската икономика на Балканите под турска власт (XV-XVII в.). – Известия на Института по история, т. 10, 1962, 121-143.
- НЕДКОВ, Б. Османотурска дипломатика и палеография, т. II, Документи и речник. София, 1972.
- НИКОВ, П. Турското завладяване на България и съдбата на последните Шишмановци. – Известия на българското историческо дружество, кн. VII-VIII, 1928, 41-112.

- РАДУШЕВ, Е. Смиcълът на историографските митове за ислямизацията. – В: Е. Радушев и Ст. Фетваджиева (съст.). Балкански идентичности, т. III, София, 2003, 152-197.
- _____. Помаците: Християнство и ислям в Западните Родопи с долината на р. Места, XV – 30-те години на XVIII век. Част I, София, 2005.
- СТОЙКОВ, Р. Наименования на български селища в турски документи на Ориенталския отдел на Народната библиотека „В. Коларов“ от XV-XVI-XVII и XVIII век. – Известия на Народната библиотека „В. Коларов“ за 1959, № 1, 1961, 363-490.
- СЪБЕВ, О. Социалният статус на османския мюдерис в Румелия, XV-XVIII в. – В: Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите, т. II, Мюсюлманската култура по българските земи, Р. Градева и С. Иванова (съст.), София, 1998, 244-280.
- _____. Родът Михалоглу и мюсюлманското образование в българските земи на Османската империя – В: Съдбата на мюсюлманските общности на Балканите, т. VII, История на мюсюлманската култура по българските земи, Росица Градева (съст.), София, 2001, 136-164.
- _____. Османските училища в българските земи XV-XVIII в. София, 2001.
- ТАТАРЛЪ, И. Турски култови сгради и надписи в България. – Годишник на Софийския Университет, Факултет по западни филологии, кн. 60, 1966, 567-615.
- ЦВЕТКОВА, Б. Османските Tahrir Defterleri като извори за историята на България и балканските страни. – Известия на Държавните архиви, 3, 1975, 127-157.
- ШАБАНОВИЋ, Х. О организацији турске управе у Србији у XV и XVI вијеку. – Исторички Гласник, 3-4, 1955, 59-77.

Латиница

- АКТЕРЕ, М. М. “XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair.” *Türkiyat Mecmuası* 10 (1951-1953): 299-312.
- АУВЕРДИ, Е. Н. *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri. Yugoslavija. II. Cild, 3. Kitap* (İstanbul: Fetih Cemiyeti, 1981).
- _____. *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri. Yugoslavya. III. Cild, 3. Kitap* (İstanbul: Fetih Cemiyeti, 1981).
- _____. *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri. Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk. IV. Cild, 5., 6., 7. Kitap* (İstanbul: Fetih Cemiyeti, 1982).
- ВАБИНГЕР, Ф. *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig: Otto Harrassowitz, 1927).
- _____. *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert)* (München-Brünn: R. M. Rohrer, 1944).

- _____. "Beiträge zur Geschichte des Geschlechtes der Malkoç-oghlu's." – B: idem. *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, т. I (München: Südosteuropa-Verlagsgesellschaft, 1962), 355-377.
- BARKAN, Ö. L. "Osmanlı İmparatorluğunda bir İskân ve Kolonizasyon Metodu olarak Vakıflar ve Temlikler. İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler." *Vakıflar Dergisi* 2 (1942): 279-386.
- _____. «Tarihî demografi» araştırmaları ve Osmanlı Tarihi." *Türkiyat Mecmuası* 10 (1951-1953): 1-26.
- _____. "Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 13 (1951-52): 56-79.
- _____. "Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 15 (1953-54): 209-237.
- _____. "Essai sur les données statistiques des registres de recensement dans l'Empire ottoman aux XVe et XVIe siècles." *Journal of Economic and Social History of the Orient* 1:1 (1957): 9-36.
- _____. "Research on the Ottoman Fiscal Surveys." – B: Michael A. Cook (съст.), *Studies in the Economic History of the Middle East from the Rise of Islam to the Present Days* (Oxford: Oxford University Press, 1970), 163-171.
- BAŞAR, F. "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hizmeti Görülen Akıncı Aileleri. IV – Malkoçoğulları." *Türk Dünyası Tarih Dergisi* 65 (1992): 47-50.
- BELDICEANU-STEINER, I. "Un Legs Pieux du Chroniqueur Uruj." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 33:2 (1970): 359-363.
- BELDICEANU-STEINHERR, I. и N. Beldiceanu. "Règlement ottoman concernant le recensement (première moitié du XVIe siècle)." *Südost-Forschungen* 37 (1978): 1-40.
- BOYKOV, Gr. *Demographic Features of Ottoman Upper Thrace: A Case Study on Filibe, Tatar Pazarcık and İstanımaka (1472-1614)* (непубликувана дипломна работа, Bilkent University, 2004).
- _____. "Who Established the Town of Tatar Pazarcık in Middle Upper Thrace?" – B: Meral Bayrak et al. (съст.), *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2005. Bildiriler Kitabı* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2005), 253-259.
- _____. "Balkan City or Ottoman City? A Study on the Models of Urban Development in Ottoman Upper Thrace (15th - 17th c.)." – B: *Proceedings of the Third International Congress on the Islamic Civilisation in the Balkans, 1-5 November 2005, Bucharest, Romania* (под печат).
- CLAYER, N. *Mystique, état et société. Les Halvetis dans l'air balkanique da la fin du XVe siècle à nos jours* (Leiden – New York – Köln: Brill, 1994).
- CVETKOVA, B. "Le service des Celep et le ravitaillement en bétail dans l'Empire ottoman (XVe-XVIIIe ss.)." – B: M. A. Cook (съст.), *Studies in the Economic History of the Middle East from the Rise of Islam to the Present Day* (London: Oxford University Press, 1970), 172-192.
- DARLEY-DORAN, R. E. "Tuman." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).

- DARLING, L. T. *Revenue-Raising and Legitimacy. Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire 1560-1660* (Leiden - New York - Köln: Brill, 1996).
- DECEL, A. "Etablissement de Aktav de la Horde d'Or dans l'Empire Ottoman, au temps de Yıldırım Bayezid." - В: 60. *Doğum yılı münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan* (İstanbul: Maarif Basımevi, 1950-1955), 77-92.
- _____. "Akindji." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).
- DIJKEMA, F. Th. *The Ottoman Historical Monumental Inscriptions in Edirne* (Leiden: Brill, 1977).
- EMECEN, F. XVI. *Asırlarda Manisa Kazâsı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989).
- _____. "The History of an Early Sixteenth Century Migration - Sirem Exiles in Gallipoli." - В: Geza David and Pal Fodor (съст.), *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent* (Budapest: Lorand Eötvös University and Hungarian Academy of Sciences, 1994), 77-91.
- ERCAN, Y. *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1986).
- ERDER, L. "The Measurement of Pre-industrial Population Changes. The Ottoman Empire from the 15th to 17th Century." *Middle Eastern Studies* 11 (1975): 284-301.
- EYİCE, S. "Sofya Yakınında İhtiman'da Gaazî Mihaloğlu Mahmud Bey İmâret-Câmii." *Kubbealtı Akademi Mecmûası* 4:2 (1975): 49-61.
- FAROQHI, S. "Tahrir." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).
- FILIPOVIĆ, N. *Princ Musa i šejh Bedreddin* (Sarajevo: Svetlost, 1971).
- FINKEL, C. *The Administration of Warfare: the Ottoman Military Campaigns in Hungary, 1593-1606* (Wien: VWGÖ, 1988).
- FLEISCHER, C. *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Ali (1541-1600)* (Princeton: Princeton University Press, 1986).
- GÖKBİLGİN, M. T. XV-XVI. *Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı. Vakıflar-Mülkler-Mukataalar* (İstanbul: Üçler Basımevi, 1952).
- _____. *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihan* (İstanbul: Osman Yılçın Matbaası, 1957).
- _____. "İbrahim Pasha." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).
- GÖKÇE, T. "XVII. Yüzyılda Filibe Şehrini Demografik Gelişimi." - В: Meral Bayrak et al. (съст.), *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2005. Bildiriler Kitabı* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2005), 49-64.
- GÖYÜNÇ, N. "Hane Deyimi Hakkında." *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi* 32 (1979): 331-348.
- GRADEVA, R. "On Zimmis and Church Buildings: Four Cases from Rumeli." - В: Eugenia Kermeli и Oktay Özel (съст.), *The Ottoman Empire: Myths, Realities and 'Black Holes'. Contributions in Honour of Colin Imber* (İstanbul: The Isis Press, 2006), 203-237.

- HADŽIBEGIĆ, H. "Džizja ili Harač." *Prilozi za Orientalnu Filologiju i Istoriju Jugoslovenskih Naroda pod Turskom Vladavikom* 3-4 (1952-1953): 55-136; 5 (1954-1955): 43-102.
- _____. *Glavarina u Osmanskoj Državi* (Sarajevo: Orijentalni Institut, 1966).
- HAMMER-PURGSTALL, J. von. *Geschichte des Osmanischen Reiches, Grossentheils aus bisher unbenutzten Handschriften und Archiven* (Pest, 1827).
- _____. *Histoire de l'Empire ottoman, depuis son aurigine jusqu'à nos jours, traduit par J. J. Hellert* (Paris, 1835-1843).
- _____. *Devlet-i Osmaniye Tarihi: Mebadisinden Kaynarca ahidnamesine kadar Mehmed Ata* (çev.) (İstanbul, 1329/1910-1911).
- HEYD, U. *Ottoman Documents on Palestine, 1552-1615. A Study of the Firman According to the Mühimme Defteri* (Oxford: Clarendon Press, 1960).
- HEYWOOD, C. "The Ottoman Menzilhane and Ulak System in Rumeli in the Eighteenth Century." - B: Osman Okyar и Halil İnalçık (съст.), *Social and Economic History of Turkey (1071-1920)* (Ankara: Meteksan, 1980), 179-186.
- _____. "The Via Egnatia in the Ottoman Period: The Menzilhânes of the Sol Kol in the late 17th/Early 18th Century." - B: Elizabeth Zachariadou (съст.), *The Via Egnatia under Ottoman Rule (1380-1699)* (Rethymnon: Crete University Press, 1996), 129-144.
- HOOPER, P. L. *Forced Population Transfers in Early Ottoman Imperial Strategy: a Comparative Approach* (непубликувана дипломна работа, Princeton University, 2003).
- İNALCIK, H. "Ottoman Methods of Conquest." *Studia Islamica* 3 (1954): 103-129.
- _____. "Mehmed the Conqueror and His Time". *Speculum* 35 (1960): 408-427.
- _____. "The Rise of Ottoman Historiography." - B: B. Lewis and P. M. Holt (съст.), *Historians of the Middle East* (London: Oxford University Press, 1962), 152-167.
- _____. "Rice Cultivation and the Çeltükci-Re'âyâ System in the Ottoman Empire." *Turcica* 14 (1982): 69-141.
- _____. "Dervish and a Sultan: An Analysis of the Otman Baba Vilâyetnâmesi." - B: idem. *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Rule: Essays on Economy and Society* (Bloomington: Indiana University Press, 1993), 19-36.
- _____. "How to Read 'Ashuk Pasha-zade's History" - B: idem. *Essays in Ottoman History* (Istanbul: Eren, 1998), 31-50.
- _____. "Periods in Ottoman History, State, Society, Economy." - B: İnalçık, Halil и G. Renda (съст.), *Ottoman Civilization* (Ankara: Ministry of Culture, 2004), 41-59.
- _____. "Bulgaria." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).
- _____. "Djizya." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).
- _____. "Dobruđja." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).
- KAFADAR, C. *Between Two Worlds: the Construction of the Ottoman State* (Berkley: University of California Press, 1995).
- _____. "The Question of Ottoman Decline." *Harvard Middle Eastern and Islamic Review* 4:1-2 (1987-1988): 30-75.

- KALEŠI, H. *Najstatiji vakufski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku* (Priština, 1972).
- KALICIN, M. "Characteristic Genre Features of Neshri's 'History of the Ottoman Court'. Structure." *Etudes Balkaniques* 2 (1979): 34-53.
- KASTRITSIS, D. *The Ottoman Interregnum (1402--1413): Politics and Narratives of Dynastic Succession* (PhD Dissertation, Harvard University, 2005).
- _____. *The Sons of Bayezid: Empire Building and Representation in the Ottoman Civil War of 1402-13* (Leiden – Boston: Brill, 2007).
- KIEL, M. "Yenice-i Vardar (Vardar Yenicesi – Giannitsa): A Forgotten Turkish Cultural Centre in Macedonia of the 15th and 16th Century." – B: idem. *Studies on the Ottoman Architecture of the Balkans* (Aldershot – Brookfield: Variorum, 1990), IV, 300-329.
- _____. "Tatar Pazarçık. A Turkish Town in the Heart of Bulgaria, Some Brief Remarks on its Demographic Development 1489-1874." – B: X. *Türk Tarih Kongresi, Ankara 22-26 Eylül 1986. Kongreye Sunulan Bildiriler*, том V (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994), 2567-2581.
- _____. "Tatar Pazarçık. The Development of an Ottoman Town in Central-Bulgaria or the Story of How the Bulgarians Conquered Upper Thrace Without Firing a Shot." – B: Klaus Kreiser, Christoph Neuman (съст.), *Das Osmanische Reich in seinen Archivalien und Chroniken, Nejat Göyünc zu Ehren.* (Istanbul: In Kommission bei Franz Steiner Verlag, 1997), 31-67.
- KIEL, M. и G. Boykov. "Tatar Pazarçık." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (под печат).
- KIPROVSKA, M. *The Military Organization of the Akıncıs in Ottoman Rumelia*, (непубликувана дипломна работа, Bilkent University, 2004).
- _____. "The Mihaloğlu Family: Gazi Warriors and Patrons of Dervish Hospices." *Osmanlı Araştırmaları* (под печат).
- LEWIS, B. "Ottoman Observers of Ottoman Decline." *Islamic Studies* 1 (1962): 71-87.
- LOWRY, H. "Changes in Fifteenth-Century Ottoman Peasant Taxation: The Case Study of Radilofo." – B: Anthony Bryer и Heath Lowry (съст.), *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society* (Birmingham – Washington, D.C.: the University of Birmingham Centre for Byzantine Studies & Dumbarton Oaks, 1986), 23-37.
- _____. "The Ottoman *Tahrir Defterleri* as a Source for Social and Economic History: Pitfalls and Limitations." – B: idem. *Studies in Defterology. Ottoman Society in the Fifteenth and Sixteenth Centuries* (Istanbul: The Isis Press, 1992), 3-18.
- _____. *The Nature of the Early Ottoman State* (Albany: State University of New York Press, 2003).
- MÉLIKOFF, I. "Ewrenos oghullari." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).
- MÉNAGE, V. "MS Fatih 4205: An Autograph of Kemâlpashazâde's *Tevârih-i Âl-i Othmân*, Book VII." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 23:2 (1960): 250-264.

- _____. "The Beginnings of Ottoman Historiography." – В: B. Lewis and P. M. Holt (съст.), *Historians of the Middle East* (London: Oxford University Press, 1962), 168-178.
- _____. "The Menāqib of Yakhshi Faqih." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 26:1 (1963): 50-54.
- _____. *Neshri's History of the Ottomans. The Sources and Development of the Text* (London: Oxford University Press, 1964).
- _____. "On the Recensions of Uruj's 'History of the Ottomans'." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 30:2 (1967): 314-322.
- _____. "Edirne'li Rûhi'ye Atfedilen Osmanlı Tarihinden İki Parça." – В: *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1976), 311-333.
- _____. "The Annals of Murad II." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 39:3 (1976): 570-584.
- _____. "Another Text of Uruj's Ottoman Chronicle." *Der Islam* 47 (1971): 273-277.
- _____. "Bidlisi." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).
- _____. "Kemal Pasha-Zade." *Encyclopaedia of Islam* (second edition).
- MINORSKY, V. "Shaykh Bali-Efendi on the Safavids." *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 20:1/3 (1957): 437-450.
- MOAČANIN, N. "The Poll-Tax and Population in the Ottoman Balkans." – В: Colin Imber и Keiko Kiyotaki (съст.), *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West* (London -New York: I. B. Tauris, 2005), 77-89.
- NEDKOFF, B. *Die Gizya (Kopfsteuer) im Osmanischen Reich: mit besonderer Berücksichtigung von Bulgarien* (Leipzig: Otto Harassowitz, 1942).
- ÖZEL, O. "Avarız ve Cizye Defterleri." – В: Halil İnalçık и Şevket Pamuk (съст.), *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik / Data and Statistics in the Ottoman Empire* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000), 35-50.
- _____. "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli bir Kaynak: 'Mufassal' Avâriz Defterleri." – В: XII. *Türk Tarih Kongresi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), 735-744.
- PANZAC, D. *La peste dans l'Empire Ottoman 1700-1850* (Leuven: Peeters, 1985).
- RADUSHEV, E., S. Ivanova, и R. Kovachev. *Inventory of Ottoman Turkish Documents about Waqf Preserved in the Oriental Department at the St St Cyril and Methodius National Library, Part 1 – Registers* (Sofia: IMIR, 2003).
- SABEV, O. "The Legend of Köse Mihal." *Turcica* 34 (2002): 241-252.
- SCHREINER, P. *Die byzantinischen Kleinchroniken, 2. Teil: Historischer Kommentar* (Wien: Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1977).
- SEZGİN, İ. "Filibe'deki Şehabeddin Paşa Vakıfları." – В: Meral Bayrak et al. (съст.), *Uluslararası Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Sempozyumu 11-13 Mayıs 2005. Bildiriler Kitabı* (Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2005), 347-355.
- SHAW, S. и E. K. Shaw. *The History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, т. II (Cambridge: Cambridge University Press, 1976).

- SPULER, B. *Die Goldene Horde: die Mongolen in Russland, 1223-1502* (Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1965).
- STOIANOVICH, T. "Factors in the Decline of Ottoman Society in the Balkans." *Slavic Review* 21:4 (1962): 623-632.
- SÜREYYA, M. *Sicil-i Osmani yahud Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye*, т. IV (İstanbul: Matba'a-i Amire, 1311/1893).
- ŞÜKRÜ, M. "Das Heşt Bihişt des Idris Bitlisi." *Der Islam* 19 (1931): 131-157.
- TANSEL, S. *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1953).
- TELLİ, H. T. *Osmanlı Döneminde bazı Filibe Vakıfları* (непубликувана дипломна работа, Ankara Üniversitesi, 2002).
- TIETZE, A. "Sheykh Bâli Efendi's Report on the Followers of Sheykh Bedreddîn." *Osmanlı Araştırmaları* 7-8 (1988): 115-122.
- TUŞ, M. и B. Ürekli. "Osmanlı'da Ailenin Niceliği, Eş Durumu ve Çocuk Sayıları: Konya Örneği." - B: Saadettin Gömeç (съст.), *Kafalı Armağanı* (Ankara: Ançağ Yayınları, 2002), 269-279.
- TÜFEKÇİOĞLU, A. *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001).
- URSINUS, M. "'Avariz Hanesi' und 'Tevzi Hanesi' in der Lokalverwaltung des Kaza Manastir (Bitola) im 17. Jh." *Prilozi za Orientalnu Filologiju* 30 (1980): 481-493.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. *Osmanlı Tarihi*, т. II (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1943).
- YÜCEL, Y. *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988).
- YÜREKLİ, Zeynep. "A Building between the Public and Private Realms of the Ottoman Elite: the Sufi Convent of Sokollu Mehmed Pasha in Istanbul." *Muqarnas* 20 (2003): 159-185.

Карти

- Rumeli Haritası, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi 1:210 000, Filibe от 1299 (по X.) / 1881 г.
- Rumeli Şahane Haritası, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi 1:210 000, Filibe от 1317 (по X.) / 1899 г.
- Generalkarte von Mitteleuropa 1:200 000, 43° - 42° Stara Zagora (Eski Zagra). Herausgegeben vom Militärgeographischen Institut in Wien, 1940.

ПОКАЗАЛЕЦ

- авариз* 34, 35, 42, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 92, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 109, 130
- Автоево (Шишманци), с. 28
- Азамат, Н. 10
- Айни, Б. 24
- Айше Султан (дъщеря на султан Мурад III) 72, 74
- Аккерман, гр. 3
- аккермански татари 2, 3, 4, 5
- Аккоюнлу (бейлик в Мала Азия) 35
- Актав (татарски предводител) 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30
- акънджи* 5, 34, 35, 37, 39, 50, 118, 119, 120, 121
- акънджийски:
- бейове 30, 40
  - предводители 15, 29, 39, 44
  - център 33
  - корпус 5, 52
- Али Бей (махала на Пз.) 39, 114
- Али Бей (Михалоглу) 15, 35, 39 *вж. също Михалоглу Али Бей*
- Али паша (Чандарлъ) 18, 23, 24 *вж. също Чандарлъ Али Паша*
- Алихан (син на Миннетоглу Мехмед Бей) 15
- Амасия, гр. 13
- Анбарлъ (Житница), с. 58
- Анкарска битка (1402 г.) 11, 14, 23, 25
- аноним на Гизе 9, 13, 22
- Асеновград (Истанимака), гр. 16, 53, 55, 61
- Асеновградско 16, 17
- Атаи 58
- Афто кьой (Шишманци), с. 28
- Ахмед Бей (Евреносоглу) 31, 39, 45, 46, 47, 62, 65, 70, 112 *вж. също Евреносоглу Шемседдин Ахмед Бей*
- Ахмед I 75
- Ашъкпашазаде 10, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20
- Аяс (махала на Пз.) 64, 70, 113, 115, 130
- Бабингер, Ф. 3, 10
- Бабуччу Илиас (махала на Пз.) 70, 115
- Базар-и Татар (Пазарджик), гр. 37
- Базар-и Татар Йенидже (Пазарджик), гр. 5, 114
- Бали Бей (Малкочоглу) 31, 39, 40, 45 *вж. също Малкочоглу Бали Бей*
- Бали Ефенди (Софиялъ, халветийски шейх), 56, 57, 58, 59
- Балкански, Т. 8, 9, 14, 16
- Баркан, Й. Л. 7, 8, 20, 21, 24, 26, 40, 43
- Батак, гр. 88, 89
- Батаклиев, И. 3, 60, 64, 71, 73, 75, 96
- баишхане* 46
- Баязид I 11, 12, 14, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 30
- Баязид II 2, 3, 4, 5, 9, 15, 22
- Баязид паша (везир на Мехмед I) 13
- бейлербеи* 6
- Бекташ (жител на Пз.) 38
- Белград, гр. 40, 53, 54
- Белгради, М. 57, 58
- Битоля, гр. 31, 45, 46
- Бозапа (татари) 26
- бозахане* 46
- Боримечково (Юрюклер), с. 90
- Босна 7, 15, 17, 72, 73
- Брацигово, гр. 88
- Брокиер, Б. де ла 30
- Буда, гр. 53, 55
- бузхане* 38
- Бурса, гр. 13, 14
- България 1, 3, 15, 34, 36, 61, 83
- Бяга, с. 88

- вакъф* 6, 15, 16, 17, 20, 27, 28, 39, 46
 Варвара, с. 88
 Варна, гр. 26
варош 16, 17, 130
 Ветрен, с. 88, 89
 Ветрен дол, с. 88
 Видин, гр. 57
 Виена, гр. 53
 воденица 5, 6
 воини-борци за вярата (*гази*) 9
войнуци 88, 89
 Вранчич, А. 61, 62, 66
- Гази Худавендигяр (Мурад I) 8
 Галиполски полуостров 54
 Герлах, Ст. 16, 17, 63, 64, 95
 Гизе, Ф. 9, 10, 13, 19, 22
 Годлево, с. 51
 Горна Белица, с. 51
 Горна Тракия 4, 5, 34, 36, 53, 54, 92
 Гоце Делчев (Неврокоп), гр. 87, 93
 Грозданова, Е. 85, 86, 89
 Груевски, П. 67
 Гьокбилгин, М. Т. 15, 28, 75
 Гьокче, Т. 98
- Давуд паша (Коджа, бейлербеи на Румелия) 20
 Дакия 25
 Деббаг Бали (махала на Пз.) 64, 66, 115
 Дебръщица, с. 88
дербенджи 88, 89
дервиши 9, 40, 46, 47, 58
 Дерншвам, Х. 61, 62
дерсие (към джамията на Хаджъ Салих) 79
дефтер:
   авариз 35, 83, 86, 97-100, 102, 105
   акънджийски 34-37, 39
   джелепски 66, 67, 131
   джизие 83, 84, 87, 89, 96, 98, 99, 101-104
   мюхимме 66, 95
   на соларите 4, 38
- тапу тахрир* 34, 41-44, 48-50, 52, 54, 56, 59, 61, 63, 64, 66-70, 74-78, 80, 83, 86, 97-99
   юрушки 26
 Дечей, А. 23, 24
 Джамии-и Кебир/ Атик (махала на Пз.) 77, 112, 130
 Джевдет паша 22
джелепи 66, 67, 68, 109, 131
 Джемалия (клон на Халветия) 56
джизие 34, 42, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104
 Диване Сефер (махала на Пз.) 64, 74, 113, 130
 Димитров, Стр. 24
динк 5, 6, 30
 Драгор, с. 62, 88
 Дунав 23
 Дурпаша Хатун (съпруга на Миннетоглу Мехмед Бей) 15
- Евлия Челеби 8, 60, 71, 72, 73, 74, 79, 106
 Евреносоглу Шемседдин Ахмед Бей 31, 39, 45, 46, 47, 62, 65, 70, 112
 Едирне (Одрин), гр. 14, 15, 23, 24, 25, 40, 58
 Ерлау (Егер), гр. 71, 73, 74
 Ертогрул (син на Баязид I) 19, 20
 Ески Загра (Ст. Загора), гр. 49, 64
еснаф 95, 101, 103, 104, 106, 132, 134
- завие* 6, 15, 29, 31, 39, 46, 47, 48, 50, 55, 57, 58, 59, 60, 65, 115
завие на Пирзаде 31, 39, 47, 50, 58, 59, 115
 Загорово, с. 3
 Западна Европа 82
 Западни Балкани 17, 54, 80
 Захариев, Ст. 3, 4, 18, 71, 96, 106
 Зворник, гр. 15
 Златна Орда 23
 Зюлфикяр, син на Баба Аджем (жител на Пз.) 47

- Ибрахим паша (Макбул, велик везир на Сюлейман I) 49, 50, 71, 72, 73
- Ибрахим паша (Дамад, велик везир на Мехмед III) 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 80, 106
- Ибрахим паша (махала на Пз.) 76, 77, 113, 115, 130
- Ивайло, с. 88
- Идрис Битлиси 12, 22, 30
- Имазава, К. 22
- имарет* 6, 13, 14, 15, 16, 31, 39, 46, 47, 48, 55, 62, 65, 73, 74, 76
- имарет на Ахмед Бей 31, 39, 46, 47, 62, 65, 70, 112
- Иналджък, Х. 9, 10, 11, 12, 22, 30, 34, 41
- Иречек, К. 3
- Искилип (област в Мала Азия) 2, 6, 9, 12, 14
- Исперихово, с. 88
- Истанбул, гр. 7, 11, 16, 39, 54, 57, 58, 59, 67, 68, 74, 87, 94
- Истанимака (Асеновград), гр. 16, 53, 55, 61
- Истър (Дунав) 25
- Исфендияр Бей (владетел на бейлик в Мала Азия) 14
- Исхак Бей (*уджбеи*) 20
- Исхак Челеби (кадия, строител на джамия в Пз.) 31, 32, 45, 46, 48, 55, 70, 100, 112
- Исхакоглу Иса Бей (*уджбеи*) 15
- Ихтиман, гр. 29, 32, 39, 40, 60
- Йенидже-и Вардар (Яница), гр. 39
- Йоан Шишман 18
- Кайгусуз Абдал (дервиш, жител на Пз.) 47
- Калеша, Х. 32, 45
- Калицин, М. 10, 12
- Калоян (цар на България) 28
- Кара Дерзи (махала на Пз.) 64, 112, 130
- Карамани Мехмед паша 22
- Караманлу (махала на Пз.) 70
- Карлово, гр. 40
- Кемалпашазаде 12, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 31
- кервансарай* 13, 14, 16, 62, 70-76
- Кийл, М. 2, 3, 28, 53, 69, 71, 73, 76, 78, 84, 92, 97
- Килия, гр. 3
- Клейер, Н. 57
- Козарско, с. 88
- колонизация 8, 17, 19, 40
- Константинопол, гр. 7
- Конущ, с. 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 40
- Конущ Хисаръ 7, 12, 13
- Косово-наме 19
- Косовска битка (1389 г.) 11
- Крим 21
- кримски татари 2, 3, 4
- Курд Ефенди (халветийски шейх) 59, 60
- Куршум хан 70, 71, 73, 74, 75
- Кятиб Челеби (Хаджи Калфа) 7, 71, 72, 73, 74
- Лала Шахин (бейлербеи на Румелия) 30
- Лесичево, с. 88
- Лоури, Х. 34, 35, 42, 43
- Льофевр, М. 62
- Мала Азия 4, 19, 21, 37, 40, 47, 52
- Малкочоглу Бали Бей 31, 39, 40, 45
- Марица 62
- Марсили, Л. 95, 96
- маслари 47, 52, 78, 117-121
- Матиаш Корвин 15
- Махмуд Бей (Михалоглу) 29 *вж.*
също Михалоглу Махмуд Бей медресе 6, 45, 59, 79
- медресе* на Абдуррахман Челеби 79
- мектеб* 15, 16, 79
- Меликадиново, с. 62
- Менаж, В. 9, 18, 22
- Менемен (област в Мала Азия) 19, 20
- Мененкьово, с. 88
- Менцел, Т. 11
- Мехмед Бей (Миннетоглу) 13, 14, 15, 16, 17
- Мехмед I 2, 8, 11, 13, 14, 30

- Мехмед II 5, 6, 10, 15, 20, 22, 30, 35, 39, 40
 Мехмед III 69, 71, 74
 Мехмед паша (Соколлу, велик везир на Сюлейман I) 59
 Мехмед паша (строител на хамам в Пз.) 61, 62
 Миннет Бей 2, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 29
 Михаловци (Михалогулларъ) 32, 39, 40
 Михалоглу Али Бей 15, 35, 39
 Михалоглу Махмуд Бей 29
 Михримак Султан (дъщеря на Сюлейман I) 27, 28
 Моачанин, Н. 84, 93
 мост на Михал (в Одрин) 15
 Мохач 53
 Мохач-наме 22
муаллим 16
 Мурад I 8, 11
 Мурад II 6, 11, 13
 Мурад III 74
 Муса (Челеби, османски принц) 14, 30
 Муса (Евреносоглу) 39
 Мусалла (махала на Пз.) 64, 77, 113, 130
 Мустафа Бей (Миннетоглу) 16
 Мустафа Карамани (махала на Пз.) 70, 112
 Мушанов, Н. 6
 Мънди, П. 94
мюдеррис 79, 121
- Наиб Хамза (махала на Пз.) 45, 51, 112, 130
 Наима 22
 Неврокоп (Гоце Делчев), гр. 87, 93
 Недков, Б. 34, 36
 Несебърска хроника 26
 Нешри 7, 8, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 22
 Никополски санджак 76
 Ниш, гр. 16, 40
 Нова Загора, гр. 26, 35
 Нова махала (махала на Пз.) 76
 Нуреддинзаде (халветийски шейх) 58, 59
- Одрин (Едирне), гр. 14, 15, 23, 24, 25, 40, 58
 Оксфордски аноним 11, 19, 22
 Окча Басан (махала на Пз.) 100, 130
 оризари 31, 47, 52, 78, 117, 118, 119, 120, 121
- Пазарджик, гр. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 16, 17, 18, 21, 29, 30, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 31, 21, 60, 32, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106
- Панайа (църква в Пз.) 95, 96
 Паша Игит (*уджбеи*) 18, 19, 20, 21, 29
 Пирзаде 31, 39, 47, 50, 58, 59, 115
 Пловдив, гр. 6, 26, 28, 30, 35, 55, 64, 76, 77, 93, 95
- пловдивско поле 2, 4, 7, 9, 17, 26, 28
 привилегирована рая 35
 Псевдо-Рухи 11
 Първади (Провадия), гр. 26
- Радилово, с. 43, 88
 Радушев, Е. 36, 85, 86, 87, 93
 Разлог (Мехомие), гр. 51, 63
 Родопи 51, 63
 Росен, с. 88
 Румелия 3, 7, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 29, 40, 44, 47, 52, 56, 57, 58, 60, 72
- Рухи 10, 11, 24, 27
 Рюстем паша (велик везир на Сюлейман I) 27
- Садеддин 12, 22, 30
 Самагароглу 13
 Самоков, гр. 57
 санджак Паша 16, 28, 48, 50
санджакбеи 15
 Сараево, гр. 16

- Сарухан (област в Мала Азия) 4, 18, 19, 20, 21 *туман* (татарска военна единица) 23, 24
- Саруханбейлю (Септември), гр. 3, 4, 19, 20, 29, 40, 44, 49, 60 Тунджа 15
- Св. Богородица (църква в Пз.) 95, 96, 106 Турсун Бей 22
- Св. Мария (църква в Пз.) 95, 96 Турция 1, 11, 61
- Селим II 68 *удж* 18, 29
- Силистра, гр. 40 Узун Хасан (емир на бейлика Ак-коюнлу) 35
- Скопие, гр. 20, 25 Урудж 10, 13, 22, 24, 27
- Скопски удж 18 Успение Богородично (църква в Пз.) 96
- Смедерево, гр. 15, 16
- софийско поле 29, 66
- Срем (област в Сърбия) 54
- Стара планина 26
- Стойков, Р. 4
- Струмица, гр. 56, 57
- Сюлейман I 21, 22, 27, 40, 49, 56, 71
- Сюрейя, М. 14
- Филибе (Пловдив), гр. 2, 5, 6, 7, 13, 19, 23, 26, 27, 31, 34, 37, 38, 40, 44, 46, 49, 52, 53, 54, 55, 60, 63, 64, 76, 77, 78, 92, 93, 94, 95, 98, 99, 110
- Филипополис (Пловдив), гр. 7, 25
- Френ-Кане, Ф. 61
- Татар Базарджък 4
- Татарбазаръ 7
- Татар Базаръ 2, 5, 29, 30, 33, 38, 44, 47, 59, 60, 72, 90, 91, 109, 110, 111, 112, 122, 123, 124, 128, 130, 131, 132, 134
- Татар Пазарджик 1, 21, 33, 57, 82
- Татар Пазарджък 2, 3, 8, 53, 69, 71, 76, 92
- татари 2-9, 12, 13, 14, 17, 21, 23, 25-29, 31, 37
- татари на Актав 21, 23, 26, 28, 29
- татари на Миннет Бей 2, 6, 8, 9, 12, 14, 17, 21, 29
- Текфургьолу, нах. 26
- Тешнер, Ф. 11
- тимарска система 82
- Тимур (Тамерлан) 8, 13, 14, 23, 24
- Токтамъш Хан 23, 24
- Тополница 62
- Тракийско поле 17
- Тракия 4, 5, 17, 18, 19, 21, 23, 28, 29, 30, 36, 53, 54, 76
- Три Водици, с. 88
- Трибали 25
- Тузджу Мустафа (махала на Пз.) 45, 51, 112
- Хаджи Калфа (Кятиб Челеби) 7, 71, 72, 73, 74
- Хаджъ Кълъч (махала на Пз.) 3, 4, 64, 77, 115, 130
- Хаджъ Махмуд (махала на Пз.) 64, 113, 130
- Хаджъ Салих (махала на Пз.) 70, 79, 115, 130
- Халветия (дервишки орден) 56
- Халкокондил 23, 24, 25, 26
- хамам* 4, 16, 38, 39, 55, 61, 62
- Хамер, Й. фон 7, 8, 9, 11, 17
- Харф, А. 61
- Хасково, гр. 35, 40
- Хелваджъ Барак (махала на Пз.) 4, 44, 46, 59, 77, 112
- Хемус 25
- Централен Анадол 2, 6
- Црънча, с. 88, 89
- Чандарлъ Али паша 18, 23, 24
- Чирмен, гр. 26, 35, 40

Чорум, гр. 6
чума 94

Шами, Н. 24

Шах Мелек паша (Кьор, везир на
Муса Челеби) 14

шейх Бедреддин 57

Шепер, К. 62

Шихабеддин паша (бейлербеи на
Румелия) 5, 6, 30

Шишманци, с. 28

Юнаците, с. 88

юруци 20, 21, 26

Юрюклер (Боримечково), с. 90, 91

Якоруда, с. 51

ямаци 26, 27, 47, 48, 51, 52, 78, 117, 118,
119, 120, 121

Ямбол, гр. 26, 40

Ясно поле, с. 27

Яхши Факъх 12

Куршунлу (Куршум) джамия на Назър Мехмед Ага в гр. Пазарджик
(1078/1667 г.)

Куршунлу джамия - надпис над входа

Куршунлу джамия - интерьер

Григор Бойков

ТАТАР ПАЗАРДЖИК
ОТ ОСНОВАВАНЕТО НА ГРАДА ДО КРАЯ НА XVII ВЕК
ИЗСЛЕДВАНИЯ И ДОКУМЕНТИ

Българска. Първо издание

ISBN: 978-954-92291-1-0

Формат 100/70/16

Печатни коли 23

Предпечатна подготовка: Мария Баръмова

Печат: Полиграфически комплекс „Жанет 45“ - Пловдив

АМІСТІА 2008

Григор Бойков

матар пазарджик

•
ОТ ОСНОВАВАНЕТО НА ГРАДА
ДО КРАЯ НА XVII ВЕК

изследвания и документи